

Fabijola

ali

Cerkev v katakombah.

Po

kardinalu M. Wiesemanu

poslovenil

Anton Zupančič.

———— Tretji natisek. ————

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

1907.

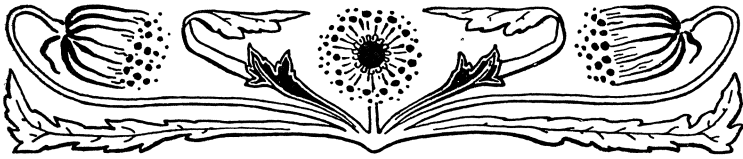
Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu

103498

— —
Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.
— —

22613/1948

Predgovor.

Ko je spisal to knjigo Wieseman, kardinal in nadškof vestminsterski na Angleškem, ni imel namena svetu podati učene prejškave o napravah in starinah prve Cerkve; ampak vernikom je hotel popisati v mični povesti življenje in šege kristjanov prvih stoletij, pa tako z zgledom teh krščanskih junakov izpodbujati sedanji svet k njih posnemanju in širiti med ljudstvom katoliškega duha. Tudi ni hotel pisati zgodovinskega dela; zakaj kdor je zveden v cerkveni zgodovini tistega časa, našel bo marsikaj, kar se ne ujema ne s krajem, ne s časom — ampak zneseni so izvrstni prizori tudi iz nekoliko ločenih časov in krajev in združeni v mojstrsko sliko tedanjega krščanskega, pa tudi poganskega sveta. Pač pa si je učeni pisatelj sam ogledal katakombe in druge kraje, kjer se razmotava povest, in sv. mučenci so naslikani v svojem dejanju, govorjenju in mišljenju po njihovem pravem značaju, — takšni so, kakor je nam kažejo sv. oficiji in druge zanesljive listine.

Ko je to delo zagledalo beli dan, razširilo se je nagloma po vsem omikanem, posebno katoliškem svetu, tako da je sedaj prestavljeno že skoro v vse evropejske jezike in že po večkrat natisnjeno. Saj pa tudi človek najde v tej povesti vse, kar more katoličana zanimati: prigodbe, ki se razmotavajo v nji, se godé na klasiški zemlji, in osebe tukaj popisane so nravno visoko izobražene, po nekoliko sv. mučenci — pravi vzori človeštva. Zato je segalo in še sega po tej knjigi vse — ne le prosti človek, ampak tudi izobraženec, kateremu je bila najprej namenjena, ker smela bi se tudi imenovati prava apologija katoliške vere; zakaj najpoglavitnejši in najvažnejši sv. nauki, katere radi napadajo in izpodbijajo drugoverci, so dokazani v življenju, šegah in naukih sv. cerkve davnih stoletij.

Ni torej čudo, da je tudi skrbna »Družba sv. Mohorja« vernim Slovincem v domači besedi hotela podati to delo. Skrbela je za to, da bi se knjiga nekoliko predelala in storila tudi prostemu ljudstvu razumljiva.

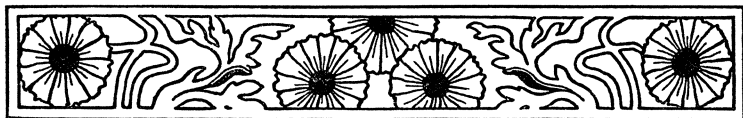
Da se to dvoje doseže ob enem, opustilo se je ono, kar je namenjeno le bolj zvedencu, če ni s povestjo samo v ozki zvezi; vendar je ostalo, kolikor je bravcu v pojasnjenje popisanih dogodkov ravno neobhodno potrebno, — vzelo se je pa izmed povesti, katera sedaj nepretrgano teče naprej, in pridejalo z manjšimi črkami kot »pojasnilo bravcu«, ali pa kot opazka postavilo pod črto. Tudi še kaj drugega prostemu človeku manj znanega se je pojasnilo v opazkah; zato so pa izpadle druge učene opombe, pa take, ki zavračajo na vire, iz katerih je zajemal slavni kardinal-pisatelj. Tako se je knjiga za nekoliko zmanjšala, pa postala vsakomur razumljiva, naj jo le bere počasi in premišljeno.

Izročamo torej tudi vam, predragi Slovenci, povsod toliko čislano »Fabijolo«. Vi radi prebirate življenje naših slavnih rojakov, pazljivo poslušate, če se vam pripoveduje o daljnih imenitnih mestih, o vojskah itd., — tukaj imate vse ob enem: slavne rojake, krščanske junake, otroke ravno tiste preljube matere sv. Cerkve, katere sinovi ste tudi vi, ki so se bojevali v daljni, imenitni deželi, in v sv. mestu, mogočnem Rimu, in sicer v strašni vojski, ob silnem preganjanju neusmiljenih rimskih cesarjev svojo kri prelivali za svojega Odrešenika, za svojega Gospoda in Zveličarja!

Berite torej o teh junakih, opazujte jih, kako delajo, govorijo in mislijo, pa posnemajte jih! Tako boste brali to knjigo s pridom, tako bo vsakdo v nji našel, česar bo iskal: žalostni tolažbe, preganjani in zaničevani dušnega krepčala itd., vsi pa ljubezen do svoje sv. vere in Cerkve — in tako se bo tudi pri nas izpolnila želja, s katero je spisal slavni kardinal to povest. Bog pomozil!

V Ljubljani, meseca vinotoka 1866.

A. Z.

I. Mir.

Krščanska hiša.

Popolodne je, meseca kimavca leta 302; jasno je nebo in vročina pojenjuje, zakaj solnce se je že nagnilo k zahodu. Prebivavci mogočnega Rima zapuščajo svoje hiše in hité proti vrtom Cesarjevim ali Salustijevim, da bi se izprehodili v večernem hladu in poizvedeli, kar se je med dnevom prigodilo tu in tam.

Tudi z dragim bravcem se odpravimo na pot, pa ne v krasne vrte, ampak v neko hišo ga hočemo privedi na Martovem polju («campus Martius» so mu rekali Rimljanje). Martovo polje se je imenovala planjava na severozahodu, med mestom in reko Tiberu. V prvih časih rimskega gospostva so se vadili na nji mladeniči vojaških reči, in možaki so se tam posvetovali o važnih državnih zadevah. Pozneje so stavili Rimljanje na tej planjavi mnogovrstne zgradbe; posebno cesarji so sezidali na nji krasnih templov, velikanskih gledišč, toplic itd. Ko se začenja naša povest, bila je planjava že črez in črez pozidana.

Naša hiša je stala ravno tam, kjer je sedaj cerkev sv. Marcela. Bilo je veliko poslopje, kakor sploh pri Rimljanih. Da čitatelj marsikatero reč v povesti bolje razume, povedali mu bomo, kako je bila hiša zidana in kakšna je bila njena notranja oprava; kakršna ta, takšne so bile blizu vse rimljanske hiše.

Zunanje stene so brez vsega okrasa zidarske umetnosti; malo malo je oken. Skozi edine duri stopimo z ulice v predhišje, ali kakor bi rekli po naši šegi, v vežo. Tla so vložena z malimi kamenčki raznih boj (barv) in na tleh

beremo z drobnimi kamenci sestavljeni navadni rimski pozdrav: »Salve,« t. j. ,zdravo' ali ,dobro došel'! Iz veže pridemo v prvi dvor ali »atrij«; krog in krog ga obdaja vrsta stebrov.

Sredi marmornih tal šumljaje kvišku skače curek čiste vode, sedaj više, sedaj niže, ter pada v rdeče-kameniti vodnjak, droben dež razliva je čez vrsto jako krasnih okrog vodnjaka postavljenih cvetlic. Med stebri ob steni stoji mnogovrstno umetno izdelano pohištvo: mehke klopi, bogato okrašene s slonovo kostjo in srebrom, mize iz dragega lesa jutrovih dežel in svetilniki na njih, izvrstno izdelane doprsne podobe in druge srebrne pa bronaste oprave na kupe. Ob stenah visijo slike, stare in vendar tako živih boj, kakor bi bile včeraj naslikane; med njimi umetniško izdelane podobe zgodovinske ali pa iz basnoslovja, vendar nobena ne žali čistega očesa ali npravnega čuvstva. Tu pa tam je bila kaka podoba pokrita — gotovo ne po naključji.

Ta prostor je bil pokrit in v stropu je bilo veliko štirioglato okno (»impluvium« so ga imenovali) s temnim prtom zakrito. Iz tega prostora pridemo v notranji, pa še lepši dvor. Tudi temu so tla marmornata, pa z zlatimi podobami okrašena; tudi tu je okno na stropu, pa s steklom ali prozornim kamenom (»lapis specularis«) zaprto; zagrinjalo je na pol potegnjeno črezenj in zadnji žarki večernega solnca se razlivajo po dvorani.

Med stebri iz afriškega mramorja sedi pri mali mizi gospa srednje starosti; mil ji je obraz in marsikaj bridkega iz preteklih dni se obrazuje na njem. Brez posebne lepote je njena obleka in se nikakor ne ujema z bogatijo, katera jo obdaja. S srebrnimi nitkami prepreženi lasjé niso prekriti brez lišpa, kakor tudi obleka, katero kinča edini škrlatni trak — v znamenje, da je gospa vdova. Tudi biserov in dragocenih kamenov nima na sebi (s katerimi so bile tedanje Rimljanke kar obložene); edina tanka zlata verižica ji visi okrog vratú in na nji nekaj skrbno v obleki skritega.

Ravno veze, pa menda ne za svojo rabo; na dolgem kosu tkanine šiva z zlatimi nitkami, seže sedaj v to, sedaj v ono predalce ter iz njega prinese biser ali v zlato vdolan drag kamenček, da ga všije v tkanino, kakor zahteva podoba na nji — kaj, ko bi bila te dragocenosti odločila za kaj višjega?

Menda jo neka skrb budi in dramí iz tihih misli, ker vedno pogleduje proti durim in posluša, če kdo pride?

Gleda na sonce, gleda na klepsidro ali vodno uro, zraven sebe na mizici; že postaja nemirna — kar nekdo potrka na hišne duri. Proti vhodu pogleda in veselo pozdravi že dolgo pričakovanega.

Mučencev sin.

Prisrčen deček priskaklja veselega obličja, in komaj ga moremo dobro pogledati, že je pri mizi. Kakih 14 let je star, in kaj visok za ta leta, lepo vzrastel in nekako moške postave. Čelo mu je visoko in razodeva bister um. Nosi navadno obleko rimskih mladeničev: kratko preteksto do pod kolen; zlata kroglica mu visi okrog vratu. Stari služabnik za njim nosi snopič papirja in skupaj zvitega pergamenta — prišel je torej deček iz šole.

Medtem ko ga tako popisujemo, objel je že svojo mater in se potem vsedel k njenim nogam. Molčé ga mati gleda nekaj časa, kakor bi mu hotela na obrazu brati, zakaj je skoro za celo uro prepozno prišel domov. Deček pa materi pogleda v oči tako živo, tako nedolžno se smehljaje, da ji takoj razprši vse skrbeče misli: »Kaj te je vendar danes zadržalo, predragi deček? Saj se ti menda ni pripetilo kaj neljubega?«

»Tega ne, draga mati, temveč vse mi je šlo tako po sreči, da — da se ti* skoro povedati ne upam.« Prijazno se mu nasmehlja mati; tudi deček se ljubo nasmeje in začne: »Vidim, da moram. Saj veš, da nisem srečen, da še spati ne morem mirno, če ti ne povem vsega, kar se mi pripeti črez dan, dobrega ali pa slabega. Bral sem nekoč, da mečejo Skitje vsak večer v priprt vrč kamenčke, bele ali pa črne, kakor jim je bil dan srečen ali nesrečen. Ko bi jaz imel to navado, vrgel bi vsekdar bel kamenček v vrč, kadar bi bil tako srečen, da bi ti povedal vse dogodke, v tako srečo si štejem to. Ali danes — danes dvomim prvič, ali bi ti povedal vse ali ne.«

Deček seže po materini roki in jo pritisne k ustom; ali ko ugleda njeno skrbljivo obličje, nadaljuje: »Nikar se ne boj, preljuba mati, tvoj sin ni storil ničesar, kar bi te utegnilo žaliti. Povej, ali hočeš vedeti vse, kar se mi je danes pripetilo, ali samo to, zakaj sem tako pozno prišel domov?«

* Rimljan je tikal vsakega človeka.

»Vse, vse mi povej, dragi Pankracij, saj zadene tudi mene, kar se prigodi tebi.«

»Veš, da sem danes šel zadnjič v šolo, in glej, posebno blagoslovljen je bil ta dan za me, pa tudi poln čudnih dogodkov. Danes zjutraj nam je dal naš učenik Kasijan nalogo, »da mora pravi modrijan vedno biti pripravljen svoje življenje dati za resnico«. Nikdar nisem slišal kaj tako mlačnega, tako neslanega, kakor so bile naloge mojih součencev; pa saj reveži niso sami tega krivi! Kaj neki vedó, kaj je resnica, — kaj bi je pač gnalo v smrt? Vse drugače je to pri kristjanu! Res izvrstna je taka naloga zanj — to sem tudi jaz čutil: moj izdelek je bil najboljši. Kako mi je plamtelo srce, ko sem ga potem bral v šoli! Mati, polna je bila tvojih naukov, tvojih zgledov. Moja navdušenost bi me bila kmalu izdala; med govorom mi je ušla besedica »kristjan« namesto »modrijan« in »vera« namesto »resnica«. Ko se prvič zmotim, videl sem, kako se je Kasijan prestrašil, in ko mi drugič uide napačna besedica, zalesketala je solza v njegovem očesu, nagne se k meni in mi šepne na uho: ‚Pazi, deček, pazi — tu poslušajo tanka ušesa!‘«

»Ali je mogoče,« oglasi se mati, »da je Kasijan kristjan? Poslala sem te k njemu v šolo, ker je učen in lepega vedenja — o, kako moram zató hvaliti Boga! Pa nadaljaj, nadaljaj, drago dete! Kaj se je zgodilo potem?«

»Mojo pomoto je menda malokdo zapazil, ker vsi so ploskali hvalo mojemu navdušenemu govoru; le sam Korvin je čudno in zaničljivo zrl v me in se jezno grizel v ustni.«

»Kdo je Korvin, in zakaj je bil nevoljen?«

»Najstarejši je v šoli in najmočnejši, pa tudi najbolj trapast. Vendar tega ni on kriv; večkrat je že pokazal, da je jezen na me; pa jaz ne vem, kaj bi mu bil kdaj prizadejal. — Ko smo se, domov gredé, bližali reki, nagovoril me je vpričo součencev kaj zaničljivo: ‚Pankracij, danes, mislim, sva zadnjič tu-le (to besedo je kaj glasno izgovoril) skupaj in vendar imam še toliko poravnati s teboj. V šoli si se jako rad povzdigoval nad me in nad druge, ki so starejši in modrejši ko ti — tudi danes si me kaj zaničljivo pogledoval, kot si blebetal svojo napuhnjeno deklamacijo. Ulovil sem v nji besede, za katere ti bo žal, povem ti: še kmalu žal! Godé se reči, katere se tičejo tudi tebe, in moj oče, saj veš — je mestu predstojnik! (Mati se strese ob teh besedah.) Preden se torej ločiva za sedaj,

hočeva se še skusiti, pa drugače skusiti, kakor smo se skušali v šoli. Če si kaj vreden, udariva se, kakor se bi-jejo možaki! Komaj čakam, da te ponižam; saj drugega ne zaslužiš vpričo teh-le, ki so v šoli videli tvoje povzdigo-vanje nad druge.«

Mati pazljivo in skrbno poslušala; še dihata si ne upa. »Kaj pa si ti odgovoril, ljubi moj sin?«

»Prijazno sem mu rekel, da se moti, da vedé nikdar nisem storil česa, s čimur bi bil mogel koga žaliti, tudi nisem nikdar mislil na to, da bi se povzdigoval nad druge. ,Biti se s teboj pa tudi ne morem,‘ sem rekel, ,saj dobro veš, da sem se vedno ogibal takih bojev, ki se začno s telesnimi vajami, končajo pa s hudim bojem, z jezo in maščevanjem. Kako bi se sedaj mogel meriti s teboj, ko sam praviš da te vodi jeza.‘ Součenci so stali okrog naju in videl sem, da so vsi zoper mene. Prijazno jih nagovorim: ,Tovariši, zdravi in srečni mi bodite! V miru se ločim od vas, kakor sem v miru živel z vami.‘

,O ne boš je tako lahko odnesel, ne,‘ zagrmi Korvin jeze ves rdeč, ,ampak — —.«

Deček zardi, začne se tresti in z zamolklim glasom vzdihne: »Ne smem, ne smem! Tega ne smem povedati.«

»Za božjo voljo! Če ti je drag spomin tvojega očeta, sin, govori! Ne bom imela mirú, če mi ne poveš vsega. Kaj je rekel potem Korvin?«

Še je molčal deček, menda je molil, potem začne: »,Ne boš je tako kmalu odnesel,‘ vpije Korvin, ,ti mevžasti molivec oslovske glave.* Skrili ste se, pa jaz vas hočem iz-takniti; do tedaj pa naj ti bo to-le v zastavo, da me je res volja, maščevati se nad teboj.‘ Ob teh besedah me tako silno udari po obrazu, da omahnem. Divje so se za-režali tovariši. — Kako je vrela kri po meni, kako se mi je krčilo srce! Zaničljivo mi je neki glas šepetal na uho: ,mevža!‘ Gotovo, to je bil zapeljivi duh. Jeza se je vzdigovala v meni in mi velevala: ,Zgrabi ga, nesramneža, ob tla ž njim, dovolj ti je moči zanj!‘ Hud, hud boj je bil v meni. Nikdar se še nista tako mogočno v meni vzdigovala meso in kri — Bog daj, da bi se nikdar več!«

»In kaj si storil?« vpraša mati s tresočim glasom.

»Moj angel varih je premagal zapeljivca ob moji strani,« odgovori deček. »Spomnil sem se ljubega našega Gospoda

* Med drugimi bedarijami so tačas neverniki tudi to oponašali kristjanom.

in Zveličarja, kako so ga v Kajfovi hiši zaničevali, zasramovali, tolkli v obraz in kako jim je odpustil. Ali sem mar jaz mogel ravnati drugače? Roko podam Korvinu: »Naj ti Bog odpusti, kakor ti jaz iz srca odpuščam,« mu rečem. V tem trenutku pristopi Kasijan; vse je od daleč videl. Učenci so se naglo poizgubili. Učenika sem prosil pri sveti veri, da Korvina ne kaznuje zavoljo tega, kar mi je tudi obečal. Kaj tores misliš, draga mati,« pristavi deček s tihim in milim glasom, »ali ni bil ta dan za me srečen?«

Posvečevanje.

Medtem se je zmračilo. Prišla je stara služabnica in prižgala luči na bronastih svetilnikih. Živa svetloba se je razlivala čez mater in kazala žareči njen obraz; gorki materin poljubek na sinovo čelo mu je bil odgovor na njegovo vprašanje. Kaj neki vzdiguje materi srce tako mogočno? Kaj ji vedri obraz? Ali je mar veselje nad sinom, ki se je danes vedel tako junaško?

Še več je, še žlahtnejši občutki polnijo ji srce — leta in leta je že pričakovala tega trenutka. Če pobožna mati svoje dete že v zibeli odloči za najsvetejši stan na zemlji, če vedno pazljivo čuva nad njegovim nagnjenjem in vedno obrača njegovo srce na svetišče Gospodovo; če željno pričakuje dne, ko bo svojega sina, edino svoje veselje, edino podporo, videla pri oltarju — ali ne porečemo, da je taka mati junaška mati? Če pa edinega svojega sina Gospodu odloči ne v služabnika, ampak v krvavo žrtev?

Taka mati je bila pobožna Lucina — taka misel je navdajala njeno srce, ko je mežé sedela pred sinom in molila, da ji Bog podeli moč za velikanski sklep. Kaj pa se je godilo v mladeničevem srcu, ko je v misli utopljen sedel zraven matere? Gotovo si ni mislil, da bo sto in sto let pozneje pobožni romar rad zahajal v mogočno cerkev, kateri bo on dal ime; gotovo ni v duhu videl cerkve na daljnem Angleškem, sezidane njemu v čast! Tudi ni vedelo njegovo srce, da bodo njegovo ime vpisali med mučence, in da bo njegova z žarki obdana podoba visela nad marsikaterim oltarjem. Tu je sedel kot preprost krščanski sin, kateremu je kaj naravno, da izpolnjuje božje zapovedi. Veselilo ga je, da je danes storil svojo dolžnost; da bi se bil pa povzdigoval zavoljo tega, to mu niti na misel ni prišlo. Sedaj pogleda materi v žareče obličje — ni je še

videl tako navdušene. Molčé in skoro nevedé je pokleknil pred njo: saj je bila od zibeli njegov zvesti angel varih, saj mu je bila zgled vseh čednosti. Ganjeno izpregovori Lucina:

»Sedaj je prišel čas, katerega sem dolgo pričakovala, dolgo molila zanj. Videla sem, kako je v tvojem srcu kalila čednost za čednostjo; videla sem in veselila se tvoje poslušnoti, tvoje pridnosti, tvoje pobožnosti, radovala se tvoje ljubezni do Boga in do ljudi. Vesela sem gledala živo tvojo vero in milo tvoje srce do revežev. To vse sem videla, pa čakala sem ure, katera mi pokaže: če li ti bodo zadostile slabe čednosti tvoje matere, ali če te navdaja duh tvojega očeta, ki je umrl za vero. Zaželjena ura, Bogu bodi hvala, prišla je danes. Današnji dan, zadnji tvojega šolanja, ta mi je pokazal, da te ne navdajajo več otroške misli, ampak da misliš, govoriš in se tudi vedeš kakor možak in da moram z naprejem s teboj tudi ravnati kakor z možakom.«

»Ne razumem te, draga mati!«

»Kar si mi pripovedoval o današnji svoji nalogi, to mi jasno kaže, kako je tvoje srce napolnjeno visokih in žlahtnih misli. Gotovo, kdor tako navdušeno popisuje, da je častna dolžnost umreti za vero, oni tudi tako misli in čuti!«

»Saj tudi res tako mislim in čutim,« oglasi se mladenič. »Saj za kristjana ni večje sreče na zemlji!«

»Res je, pa same besede bi mi ne bile zadostile; v dejanju si mi pokazal, da znaš potrpežljivo prenašati krivico, in kar je bilo še težje za plemenito tvojo kri, tudi grdo tepenje in zaničljive besede in poglede neusmiljenih tovarišev. Še več; celó toliko moči si pokazal, da si odpustil svojemu sovražniku, molil zanj. Trdo pot si nastopil danes, težavno pot s križem na rami; izkazal si se vrednega sina mučenca Kvintina. Ali mu želiš postati enak?«

»Mati, mati, preljuba mati,« začne deček veselega srca, »saj ne bi bil njegov pravi sin, ko ne bi želel postati mu enak! Nikdar ga nisem poznal, pa vedno mi je bila pred očmi njegova podoba, vedno je bil moj ponos! Oh, kako se je veselilo moje srce, ko so njegovemu imenu praznovali obletnico! Vročé želje, žive molitve so se vzdigale iz mojega srca k njemu, ne da mi izprosi časti ali bogastva, tudi ne posvetnega veselja, ampak da to obrača k dobremu, kar edino je pustil na zemlji.«

»Kaj je to, moj sin?«

»Njegova kri, katera se pretaka v mojih žilah. Gotovo želi, da se tudi ta, kakor njegova lastna, prelije iz ljubezni do Zveličarja in do svete vere.«

»Dosti, dosti, drago dete! Vzemi z vratú znamenje otroških let (zlato kroglico, kakor so jo nosili rimski dečki) — podedoval si po svojem očetu,« govori mati s slovesnim glasom, »plemenito ime, imeniten stan, bogastva in posvetnih prednosti, pa nekaj sem ti dosedaj še pridržala tvoje dedščine! Zvesto sem varovala in skrivala ta zaklad, dražji kot zlato in biseri, dokler se ga izkažeš vrednega.«

Snela si je zlato verižico z vrata. Prvič je sedaj zapazil sin, da na nji visi majhna, krasno z dragimi kamenci kinčana mošnjica. Mati jo odpre in iz nje prinese gobico, suho pa temnordečo. »Tu, tu, vzemi, Pankracij,« izpregovori trepečega glasú in solze se ji prikažejo v očéh. »Tudi to je kri tvojega očeta, jaz sama sem jo zajela iz smrtne rane, ko je dal svoje življenje za Kristusa!« Milo pogleda na gobico, navdušeno jo pritisne k ustom — droče njene solze jo zopet enkrat namočijo. Živo se je svetila kri, kakor bi bila ravnokar pritekla iz mučenikovega srca. Mati pritisne gobico sinu na trepeči ustni in očetova kri mu ji je pordila. Kdo vé, kaka čutila napolnujejo sinu srce? Polno svetosti mu je obličje: za trenotek je zedinjena vsa družinica! Zopet vzame Lucina dragi spominek, shrani ga v mošnjico in jo obesi sinu okrog vrata, rekoč: »Če se bo zopet kdaj namočila, naj jo namaka žlahtna kri, ne solze slabotne ženske!«

Tako je bil maziljen prihodnji mučenec s krvjo lastnega očeta, med katero so se utrnile materine solze.

Nevernikovo gospodarstvo.

Obiskati hočemo sedaj drugo hišo, večjo pa tudi krasneje zidano; stoji med Kvirinalom in Eskvilinom.* Gospodar ji je Fabij, mož viteškega rodú in neizmernega bogastva, katero si je pridobil v Aziji, kjer mu je vlada dala pobiranje davkov v najem. Po vseh prostorih so bila pregrnjena tla s perzijskimi preprogami, in nakopičeno je bilo tu blaga svilnatega iz Kitajskega, in dragocene druge tkanine babilonske, indijske in iz drugih jutrovih dežel. Na krasno izdelanem pohištvu je ležalo mnogo umetniških iz-

* Dva izmed sedmih gričev, na katerih stoji mesto Rim.

delkov in drugih reči iz oddaljenih, malo znanih otokov. — Fabij, gospodar vsega tega bogastva, je bil človek, kateremu je bilo edino vodilo: živeti prav prijetno brez dela in truda. Druge naloge človeškega življenja ni poznal. Veroyal ni ničesar, pa je vendar zvesto častil svoje bogove, na katerega je ravno prišla vrsta. Skoro ves ljubi dan je sedel v teh ali onih toplicah. Rimske toplice pa niso bile samo za kopel, ampak shajali so se tam tudi Rimljanje v zató odločenih sobah, pogovarjali se o tem ali onem, brali, tratili čas z raznimi igrami, se tudi učili telovadstva itd. Sploh se Rimljan tedanjega časa ni poprijel nikakršnega dela, če ni bila posebna sila — postopal je, hodil poslušat očitne govornike, obiskoval je vrte, da mu je le potekel dan. Tako je ravnal tudi Fabij.

Pri izbranih njegovih pojedinah in gostijah je imel vedno obilo gostov, povabljenih in takih, ki so se mu sami vrinili med dnevom. Hišo mu je oskrbovala brezštevilna množica sužnjih in drugih prostih služabnikov, in reči moramo, prav prijazen in potrpežljiv gospodar jim je bil, da je le v hiši bilo vse prav tiho in mirno.

Vendar za nas gospodar ni tolikanj imeniten, kakor njegova hči, katero so po rimski šegi po očetu imenovali Fabijolo. Iz drugega ali notranjega dvora pridemo po marmornatih stopnicah mimo dolge vrste sob do prekrasnega njenega stanovališča. Večer je že in bliža se ura, da bo treba k večerni (veliki) jedi: napravlja in lepša se torej, da se v vsej krasoti pokaže pri kosilu.

Soba njena ima steklena okna noter do tal, in skozi nja se vidi na majhen, umetno napravljen vrtič, poln krasnih cvetlic. Na lepem, mehkem, s srebrom okinčanem stolu leži, in nji nasproti na steni visi srebrno zrcalo, ki jo kaže v celi podobi. Na mali kameniti mizici zraven nje je brezštevlnih dišav in drugih enakih stvari, za katere so rimske gospé potratile neizmerno veliko. Tudi predalce iz dragega dišečega lesa je stalo blizu, polno dragih kamencev in zlatega lišpa, da si ga izbere po volji.

Imela je kakih dvajset let, in kar se tiče njene vnanjščine, ni se ustrašila nobene Rimljanke njenega stanú in premoženja. Imela je pa tudi snubačev vsak dan novih. Po nagnjenju in značaju ni bila kar nič podobna očetu: ponosna, ošabna, nagle jeze, zapovedovala je vsi svoji okolici kakor samovladna cesarica, vse se ji je moralo ponižno uklanjati! Le dve osebi sta bili izvzeti. Saj pa tudi

ni čudno, da je bilo tako njeno srce: edino dete, kateremu je že v zibelki umrla mati, odgojil jo je oče z vso skrbjo; najboljših učiteljev ji je preskrbel, ničesar ji ni odrekel, vse ji prizanesel.

Skoro sama sebi gospodar, prebrala je veliko veliko učenih knjig. Izobraževala se je iz njih, pa tudi skoz in skoz navzela višjih modrijanskih misli in postala kar modrijanka. O kristjanski veri prav nič ni vedela, vendar jo je zaničevala tako, da o nji niti popraševati ni hotela. Vere, seveda, bila je poganske, pa tudi le po imenu; v resnici pa se tudi za rimske bogove, njih pravljice in bogočastje ni kaj zanimala. Na kratko: njena vera ni segala nad meje zemeljskega življenja in edino vodilo ji je bilo: uživaj! Vendar izprijena in spačena ni bila; neizmerni ponos ji je varoval čednost. Gnusilo se ji je poželjive neverske tovarišije in zaničevala je razuzdane mladeniče, kateri so jo nadlegovali dan na dan; smejala pa se je njih aboti.

Našli smo Fabijolo na mehkem sedežu; v levici drži srebrno zrcalo, v desnici pa orožje, katero nič kaj ne pristoja nežni roki: ostro nabrušeno bodalce s slonokoščnim ročajem. Bodalce je bilo Rimljankam navadno orožje, ž njim so kaznovale sužnje in tudi za najmanjšo stvar znašale svojo jezo nad njimi. Tri sužnje raznih ljudstev so se ročno vrtele okrog lastnice — Fabij jih je kupil v daljnih deželah za velik denar, ne samo zavoljo njih telesne lepote, ampak zavoljo mnogih umetnosti in prednosti. Ena je črnega obraza in iz daljne Numidije domá. Pozna neki kaj dobro zelišča in zdravilno njih moč, pa tudi druge čudodelne rastlinske lastnosti. Imenujejo jo v Fabijevi hiši, kakor so jo v njeni domovini imenovali: Afra. Druga je bila Grkinja; čislali so jo zavoljo čistega in miloglasnega njenega jezika. Zнала je napravljati oblačila po najnovejši šegi, po izbranem okusu; njeno ime je Graja. Tretja, Sira, je bila iz Azije; hvalili so jo zaradi njene neutrudne pridnosti in velike izurjenosti v umetnem vezenju. Bila je tiha, mirna, vedno v delu. Vse drugačni sta oni dve: lahko-miselni, jezični, vedno pojeta Fabijoli neizmerno hvalo, vedno se ji prilizujeta, priporočata ji tega ali onega mladega snubača, kateri ju je ravno podkupil.

»Oj, kako srečna bi bila jaz,« izpregovori zamorka, »ko bi mogla danes z vami, preblaga gospa, biti pri jedi; ko bi mogla videti, kako se gosti čudijo vaši krasoti, kako hvalijo lepotičje, katero sem vam danes napravila! Res, iz-

kušala in izkušala sem, da se mi je posrečilo — pa dovršila sem svojo nalogo — gotovo še nihče v Rimu ni videl kaj takega!»

»Z gospo hočeš biti pri mizi,« izpregovori prilizovaje se in smehljaje Grkinja. »Za me je toliko časti že preveč! O, ko bi le pri durih mogla pogledati v sobo, kako se bo vse čudilo prekrasni svilni tuniki, katero smo ravnokar dobili iz Azije! Kaj lepšega še niso videli. Saj sem se pa tudi z vso marljivostjo trudila noč in dan s krasno obleko.«

»Kaj pa ti, Sira? Kaj bi si ti želela,« nagovori Fabijola Azijanko in jo nekako zaničljivo pogleda. »Ali ne boš tudi ti pohvalila svojega dela?«

»Blaga gospa, drugega si ne želim, nego to, da bi vi bili vedno srečni in da bi mojega dela nikdar ne hvalili — saj nikdar ne storim več, kolikor mi veva dolžnost.«

Tako je govorila ponižna sužnja; pa Rimljanki niso bile po godu take besede: »Sužnja,« oglasi se, »zdi se mi, da ti ne znaš hvaliti! Nikdar ni laskave besede iz tvojih ust.«

»Saj bi prilizovanje revne sužnje pri tako imenitni gospé ne imelo nobene vrednosti,« odgovori Sira. »Saj se vam prilizujejo izobraženci dan na dan, in vajeni jeziki vam govore sladkih besed obilo — ali jim verjamete? Ali ne zaničujete našega prilizovanja?«

Divje sta jo gledali tovarišici, tudi Fabijola se je jezila.

Ponosno izpregovori: »Ali te hočem šele učiti, da si moja last, da sem te kupila za drage denarje, da mi služiš kakor jaz hočem? Moje so tvoje roke, moj tudi tvoj jezik! Ako hočem, da me hvališ, da se mi prilizuješ, me popevaš, — slušati moraš, hoté ali nehoté! Lepa bi bila ta, da bi sužnja imela svojo voljo! Gospojina želja mora ji biti zapoved. Saj sužnja nima niti lastnega življenja!«

»Pač res je to!« mirno odgovori služabnica, »moje življenje in vse, kar mine z življenjem, vse to je v vaši roki — moje zdravje, moja moč, moje telo. Vse to ste kupili s svojim zlatom: vaše premoženje je; pa jaz premorem še nekaj, česar niti sam cesar ne more kupiti s svojimi zakladi. Verige sužnosti ne morejo tega uklepati, visoko, visoko je še nad življenjem «

»Kaj pač?«

»Dušo!«

Fabijola se neizrečeno začudi. Še sanjalo se ji ni nikdar, da bi tudi sužnja imela kaj takega. »Dušo, — povej, povej, kaj pa misliš, da je duša?«

»Z visokimi besedami vam tega ne morem dopovedati, pa take-le so moje misli: Jaz imam nekaj v sebi, kar mi živo priča, da živim; in da ne živim sama, ampak da je razen mene še drugih bitij, boljših od onih, ki me obdajajo — nekaj, kar se ne dá zediniti s pogubljenjem, ne z boleznijo, ne s smrtjo — nekaj, kar zametuje vse prilizovanje in sovraži laž. To je duša in dokler imam to, nemogoče mi je prilizovanje, nemogoča laž!«

Seveda sta tovarišici kaj malo razumeli o vsem tem. Debelo sta gledali in si mislili: odkod neki ta modrost, ta predrznost?

Za trenotek se je čudila tudi Fabijola, pa premaga jo prirojeni ponos. Nejevoljno vpraša: »Odkod imaš vso to neumnost? Kdo te je učil takega blebetanja? Jaz sem se učila, sem preišljevala in preišljevala in prišla sem do spoznanja, da je vse govorjenje naših pesnikov in modrijanov o breztelesnih bitjih prazno; zgolj sanjarije so. Ti pa si nevedna in neolikana sužnja, pa hočeš vse to boljše vedeti nego tvoja gospa? Če umrješ ali če te stepó do smrti, in če potem tvoje truplo vržemo na kopico k drugim sužnjem in sežgemo, da ostane sam pepel, in če potem ves pepel zagrebemo v eno jamo — mar meniš, da bo potem res še kaj ostalo, — kako duševno, prosto bitje?«

»Že eden vaših pesnikov pravi: ‚non omnis moriar!‘* mirno odgovori Sira; pa v živem ognju se ji zasvetijo oči, ko zopet izpregovori: »Resnično, jaz mislim, jaz trdno verujem, da bo tako! — O še več! Jaz tudi poznam moč, katera bo velevala vsem vetrovom, da zberó vsako zrnce raztresenega mojega prahu in iz njih zopet sezidajo to-le moje telo, katero pa ne bo več podložno ne vam, ne komu drugemu: prosto bo, veselo in poveljčano! To je trdno moje zaupanje!«

»Kake divje prikazni žive jutrove domišljije,« si misli Rimljanka: »moram ji je izbiti iz glave. V kateri modrijski šoli si se naučila vseh teh neumnosti? Jaz nisem ne pri grških, ne pri latinskih pisateljih brala kaj takega.«

»Tega sem se naučila v svoji domačiji — v šoli, katera ne pozna razločka med Grkom in tujcem, ne med prostim in sužnjim človekom.«

»Kaj,« razkačeno zavpije ponosna Rimljanka, »že sedaj se drzneš mene staviti na enako stopnjo, ali znabiti še celó

* Ves ne bodem umrl.

imeti kako prednost pred menoj? Pojdi sem, odgovori mi prav odkritosrčno!»

Željno odgovora pričakovaje se nasloni na mehki sedež. Videlo se ji je na obrazu, kako da je vrelo, kako kipelo v burnem njenem srcu, ko ji Sira odgovarja:

»Preblaga gospa, visoko visoko ste nad menoj po rodu, po veljavi, po učenosti in zmožnosti — po vsem, kar lepša življenje. Visoko ste nad menoj po telesni lepoti — še nikdar mi ni prišlo na misel, da bi se po vsem tem merila z vami, jaz revna sužnja; ali vi mi velevate, da govorim resnico, torej moram odgovoriti.«

Fabijola ji ponosno prikima.

»Razsodite sami! Ali se more revna sužnja, ki v svojem srcu hrani neomahljivo prepričanje, da v sebi nosi duševno, živo in neumrljivo bitje, čigar podoba je Bog tukaj gori v nebesih, ali se more taka sužnja šteti za slabšo kakor kaka druga žena, ki je preobložena z vsem, pa na zemlji ne pozna nobene višje naloge, kakor sama pravi, in je torej podobna pisanim in nespametnim ptičkom tam-le, ki tolčejo in tolčejo ob zlate hišice, pa jim vendar nikdar ne zasveti svetla prostost?«

Ognjene iskre so sipale oči Fabijoline; prvokrat v življenju jo je kdo grajal, in ponižala jo je revna sužnja! Žgrabi za bodalce, povzdignjena desnica mahne proti sužnji — pa ta se umakne, le roko stegne, da si varuje življenje. Orožje se vdere v roko in jo rani globokeje, nego kdaj prej. Rana močno krvavi; solze stopijo sužnji v oči. Fabijola je ni mislila raniti tako zelo, zato se sramuje naglega in neusmiljenega dejanja; čuti se še bolj ponižano! Kakor bi se hotela opravičiti, ji reče:

»Pojdi k Evfrozini, naj ti obveže rano. Ni me bila volja, te raniti tako globoko. Čakaj malo, moram te odškoditi za bolečine.« Nato seže v predalce po dragocen prstan in ga podari sužnji, rekoč: »Tukaj imaš prstan in danes zvečer te ni treba semkaj!«

Tako je upokojila Fabijola svojo vest. Ali je mogla po svojih mislih storiti več, nego da je revni sužnji podarila dragocen prstan?

Prihodnjo nedeljo so našli v bližnji cerkvi med darovi, nabranimi za reveže, dragocen prstan. Mislili so, da ga je podarila kaka bogata rimska gospa; pa Gospod, ki ve vse skrivnosti, je videl, da ga je vrgla med darove obvezana roka neke tuje sužnje.

Prijateljica.

Videli smo, kako hrupno se je končal pogovor med ponosno Rimljanko in revno sužnjo. Lahko se je torej zgodilo, da je nekdo prišel noter do Fabijoline sobe, pa ga ni zapazila, posebno ker v rimskih hišah večjidel niso duri delile sobe od sobe, ampak pregrinjala. Ko hoče torej Sira zapustiti sobo in se obrne k durim, kar plašno odskoči: pred temno-rdečim preginjalom je stala v belo-leskeči obleki dobro znana oseba.

Bila je prišla deklica, skoro še v otročjih letih, v čisti beli obleki in brez vsega lepotičja. Nedolžno, otročje ji je bilo obličje; vendar se mu je že znala pamet dorasle mladosti. Nedolžnost ji sije iz jasnih oči, sedaj pa sedaj se zamaknejo kakor v daljno, nji ljubo in drago, pa vsem drugim nevidno stvar, in žarek čiste, žive ljubezni se takrat vlije iz njih. Visoko in jasno ji je bilo čelo, pravi sedež dušne čistosti, in ljubeznivo, priljudno smehljanje ji je igralo na obrazu. Kdor jo je poznal, trdil je, da nikdar ne misli sama na se, ampak da ji je srce vedno polno ljubezni do nevidne stvari in prijaznosti do vseh.

Sira za trenotek obstoji pred deklico, katera je kakor angelček stala pred zagrinjalom; ta pa jo prime za roko, poljubi ji jo in šepne: »Vse sem videla. Čakaj me v sobici pri velikih vratih!«

Rdečica polije Fabijolo, ko zagleda deklico; bala se je, da ne bi bila videla nevrednega in strastnega njenega ravnjanja. Migne in sužnji zapustita sobo. Sedaj presrčno pozdravi svojo sorodnico — ker to je bila došla lepa deklica. Povedali smo že, da je bila Fabijola ponosna, ošabna, nagle jeze, in da le dveh oseb niso zadevale njene strasti. Ena teh oseb je bila Evfrozina, njena dojka in sužnja, katero je pa oprostila, in druga — ravno prišla mlada deklica; vedno ji je bila naklonjena, vedno je iskala njene družčine, vedno jo ljubila

»O, to je kaj lepo, draga Nežica,« izpregovori Fabijola, »da si uslišala mojo prošnjo in da prideš k nam v goste. Glej, moj oče je povabil danes enega ali dva gosta in veliko mi je na tem, da imam koga pri sebi, s katerim se še posebno morem razgovarjati — zato sem te dala tako nenadoma poklicati. Na enega teh gostov sem pa še tudi posebno radovedna; Fulvij mu pravijo in veliko je govorenja o njegovi priljudnosti, o bogastvu in drugih

njegovih prednostih, vendar pa nihče pravzaprav ne ve, kdo da je, kaj in odkod.«

»Ljuba Fabijola, saj veš, da sem vedno srečna, če te morem obiskati, kar mi tudi vselej radi privolijo moji mili stariši.«

»Pa si zopet v snežno-beli obleki prišla k meni,« izpregovori Fabijola in jo poboža po licu, »brez dragega kamena, brez vsega lišpa, kakor bi bila nevesta dan na dan, Ali kaj je to? Si se mar kje udarila? Ali nisi zapazila tu na desni strani obleke velikega rdečega madeža? — Kakor bi bila kri — pojdi, pojdi, preobleciva obleko!«

»Za ves svet ne, Fabijola! To je edini biser, edini lišp, ki ga hočem nocoj nositi. Res — kri je to, kri revne sužnje, pa v mojih očeh žlahtnejša kri, nego tvoja in moja!«

Sedaj se zjasni v Fabijolini glavi: Neža je vse videla! Ponižano se čuti, in nekoliko nevoljna odgovori: »Mar hočeš vsemu svetu oznaniti mojo naglico, da sem malo ostro kaznovala prejezično sužnjo?«

»Tega nikakor ne, draga tetka, želim le si v spominu ohraniti nauk, ki mi ga je dala ta sužnja v kreposti in visokodušnosti — v visokodušnosti, kakršno nam more pokazati le redko kak modrijan.«

»Kake misli! Kar od srca ti povem, Neža, da sem res že velikokrat mislila, da ti le preveč čišlaš te ljudi. Kaj neki misliš, da so sužnji?«

»Ljudje, kakor smo mi: pamet imajo kakor mi, in čutijo, kakor mi. Toliko vem, da spoznaš, četudi mi že morda ne pritrdiš, da so tudi sužnji del človeškega rodú, in če mi Boga imenujemo očeta, ker je nam dal življenje, smejo ga tudi oni, in torej so naši bratje in sestre!«

»Kaj? Sužnji moj brat, moja sestra? Neža, tega naj nas obvarujejo bogovi! Naše blago so, naše premoženje. Moja misel je, da bi še ravnati, misliti, čutiti ne smeli, kar ni gospodarjem ljubo in v prid.«

Prijaznega glasú odgovori Neža: »Ne bove se več pričali o tem — dobro vem, tvoje vrlo in odkrito srce ti živo priča, da te je danes sužnja prekosila po vsem, kar ti najbolj čišlaš: po pameti, po razumu, zvestosrčnosti in velikodušnosti! Saj mi ni treba odgovarjati, ker odgovarja mi glasno solza v tvojem očesu. Vendar, draga tetka, rada bi, da bi se ti ne jezila več tako; torej bi te rada nekaj poprosila, če bi mi hotela izpolniti prošnjo.«

»Vsako, če je le v moji moči!«

»Če je tako, prodaj mi Siro; saj jo menda tako imenujete? Gotovo je tudi nimaš rada pri sebi.«

»Ti se motiš, Nežica! Ponižam se ter ti odkritosrčno povem, da jo bom odsedaj cenila, znabiti celó občudovala. Nekako drugačnih misli postajam zaradi teh ljudi.«

»Fabijola, jaz pa mislim, da bi bila pri meni srečnejša, nego pri tebi.«

»O gotovo, draga Nežica! Saj imaš nekako čudno moč v sebi, in vsakdo se čuti srečnega, kdor je pri tebi. Pa tudi ni takega gospodinjstva, kakor je tvoje; zdi se mi, da pri tebi ni razločka med prostakom in sužnjem. Vse je prijazno, vse veselo opravlja svoje dolžnosti — povelja nihče ne čaka! Nežica, povej mi, povej svojo skrivnost! (Deklica se nasmehljá.) Ti mlada čarovnica ti, menda me zató nikdar ne pelješ v svojo skrivnostno sobico, ker v nji hraniš čarovno pijačo, s katero očaraš vsakaterega, da te ljubi. Ko bi bila ti kristjana in ko bi te v gledišču vrgli med rise in leoparda, dobro vem, da bi ti ničesar ne prizadejale zveri, okrog nog bi se ti menda plazile. Vendar, kaj me tako resnobno gledaš, drago dete? Saj veš, da se šalim.«

Kakor v globoke misli vtopljená je stala Neža; milo, prijazno in vendar navdušeno plamteče ji je bilo oko, kakor bi videla preljubega ženina pred seboj in slišala njegov glas. »O marsikaj čudnega se je že prigodilo, Fabijola! Ko bi se meni kaj tako strašnega pripetilo, resnično ti povem, tudi takrat bi najrajša videla Siro pri sebi. Kar moraš mi jo prepustiti.«

»Lepo te prosim, Nežica, nikar ne jemlji mojih besed za resnico; saj ti pravim, da sem se šalila. Kaj takega se tebi nikakor ne more prigoditi, saj imaš prezdravo pamet. Kar se pa tiče Sirine vdanosti, res govoriš resnico. Zadnje poletje, ko tebe ni bilo tu, mučila me je nevarna nalezljiva mrzlica. Druge sužnje so morali z bičem poditi k moji postelji, ta uboga revica pa me še zapustiti ni hotela; noč in dan je čula, noč in dan mi stregla. Gotovo, ona je menda največ pripomogla k mojemu zdravju.«

»In ti je zató ne ljubiš?«

»Ljubiti? Kaj vendar misliš, predraga, sužnjo ljubiti? Seveda, obdarovala sem jo bogato, čeravno ne vem, kam vtakne vse to, kar ji dam. Kakor mi pripovedujejo druge, nima kar nič več shranjenega; da pa sama za se ne porablja, to je tudi gotovo. Govori se še celó, da neumna

revica svojo vsakdanjo jed deli z neko revno, slepo deklico; res, kaj čudne misli!»

»Mora biti moja, draga Fabijola, mora!« vzklikne Neža. »Saj si mi obečala, da mi izpolniš željo. Povej, koliko hočeš za njo, in nocoj jo vzamem s seboj.«

»Naj bo torej, no, saj tebi ne morem ničesar odreči; pa kaj bove barantali — le jutri pošlji koga k meni, in vse je pri kraju. To je tedaj uravnano, sedaj pa pojdiva, da si ogledava goste.«

Gostovanje.

Vsi so bili že zbrani v dvorani, ko prideta. Ne bomo na dolgo in široko popisovali pojedine; rečemo le toliko, da je bilo vse bogato opravljeno, vse praznično, akoravno ni bilo slovesno gostovanje, ampak le navaden obed v bogatinovi hiši, kjer je vedno pripravljeno za znance in prijatelje.

Ko se prikaže Fabijola s svojo prijateljico, pozdravi Fabij najprej svojo hčer: »Pozno prideš, pozno, moje dete, in vendar nisi nič kaj primerno oblečena; saj si pozabila ves svoj navadni lišp.«

Fabijola je bila v zadregi, ni vedela, kaj bi odgovorila; pa brž se oglasi Neža: »Vsega tega sem jaz kriva, striček, jaz sem jo zadrževala s svojim žlobudranjem. Tako borno napravljena je pa prišla menda zato, da bi mene ne osramotila.«

»Tebi pa ničesar ne morem očitati, predraga Nežica,« reče Fabij, »akoravno ravnaš vedno po svoji glavicici; pa toliko ti rečem, da se ti je to vse bolje podajalo, ko si bila v otroških letih, sedaj pa si že za možitev* in morala bi se malo razkazovati, da si pridobiš srce kakega lepega in vrednega mladeniča. Kak zlat ovratnik, kakor jih imaš doma dovolj, ta bi te kaj lepo kinčal, — pa saj me ne poslušaj; menda imaš že koga izbranega.«

Tako je besedoval Fabij popolnoma po svojem značaju in svojem mnenju; Neža je medtem stala zamišljena in njene prijazne oči so bile kakor v koga zamaknjene. Vendar ni preslišala Fabijevih besed, ampak odgovorila je:

»Imam ga, imam! Že sem mu zaročena, že mi je dal zaročni prstan in me odličil s prekrasnim lepoticjem.«**

* 12. leto je bilo Rimljanom za to postavna doba.

** Te naslednje besede so iz oficija sv. Neže.

»Kaj mi poveš! Kdo je pač?«

Resnega pogleda in preprostega glasú odgovori: »Z dragocenim kamenjem mi je ovil roke in vrat, in podal mi biserne uhanе neizrecne vrednosti.«

»Pri bogovih, kdo je neki? Neža, to skrivnost mi pa moraš razodeti! Gotovo je to tvoja prva ljubezen — naj bi bila dolga in naj bi te storila srečno!«

»O srečno, srečno na veke srečno,« odgovori in odide s Fabijolo h gostom. Ker hudo bi bila zamerila Fabijola Neži, da ji ni tako važne reči razodela že poprej — pa preslišala je zadnji pogovor, ker se je medtem pogovarjala z gosti. Eden zbranih gostov je bil neki Kalpurnij, neokreten in štorklast; bil je zvijačen modrijan in nosil se je mož, kot da bi bil on vir vse modrosti. Njegov sosed je bil Prokul; ves zaljubljen v dobre jedi, je kaj pogosto zahajal v to hišo. Vendar bolj važna kot ta dva sta za nas naslednja gosta. Eden je tribun, po imenu Boštjan, izmed višjih častnikov cesarske telesne straže, in kakor se kaže, dobro znan Fabijoli in Neži. Še trideset let ni bil star, in že se je izkazal v vojski tako, da sta ga visoko čislala Dioklecijan, cesar vzhodnih dežel, kakor tudi Maksimijan, cesar v Rimu. Bil je kaj lepe postave, in ni kazal ne v vedenju, ne v govorjenju onega hlinjenja, ki je bilo Rimcem tako navadno. Jedrnate in premišljene so bile vsekdar njegove besede; na kratko: v vsem se je kazal značajnega, častivrednega možaka, pogumnega vojščaka in vendar brez prevzetnosti.

Ves drugačen je bil današnji novi gost Fulvij, kate-rega je bila Fabijola radovedna videti. Bil je mlad in nekako ženskega obraza; na obleki se mu je videlo, da mu je prizadejalo veliko truda, da se je nališpal po najnovejši šegi. Zlato in dragoceno kamenje mu je krasilo lično obleko in vse prste na rokah. Jezik mu je tekел nekako po tuje, in govorjenje kakor obnašanje njegovo je bilo prenapeto, sladko, hlinjeno. Ni še bil dolgo v Rimu in vendar so ga čislali že tudi v najmenitnejših družbah, nekaj zato, ker so ga večkrat videli na cesarskem dvoru, nekaj pa zavoljo njegovega sladkega in priljudnega obnašanja. Ž njim je prišel v Rim postaren služabnik, ki pa se je nenavadno prijazno obnašal proti njemu; ni se torej vedelo, ali mu je suženj, prostovoljen služabnik ali prijatelj. Med seboj sta se razgovarjala vedno v nekem tujem jeziku. Najel si je Fulvij hišo v mestu in preskrbel si krasnega pohištva pa

krdelo sužnje; v vsem gospodarstvu je kazal bolj zapravljivost kakor preobilnost. V hrumečem Rimu so kmalu pozabili, da ne ve o njem nihče, kdo in odkod da je; sodili so ga le po vnanjem bogastvu in po priliznjenih njegovih besedah. Kdor bi ga bil pa opazoval natančneje, zapazil bi bil, kako njegovo temno in nemirno oko pazi po vseh obrazih, kako njegovo uho posluša na vsako besedico; videl bi bil, kako mu včasih, kadar ga nihče ne gleda, zaplamtí oko, kako se mu zgrbanči temno čelo. Gotovo, pod tako gladko in prijazno vnanjostjo tiči lisičja zvijačnost!

Že so bili gosti pri jedi. Fabijola in Neža sta sedeli skupaj, možaki so pa po rimski navadi poplegli po mehkih blazinah. Mlada možaka sta si bila nasproti, gospodar pa je imel svoja stareja prijatelja poleg sebe.

Ko so se nekoliko pokrepčali, jeli so se živo pogovarjati.

»Kaj pa je kaj novega po kopališčih?« vpraša Kalpurnij. »Jaz ne utegnem, da bi popraševal po takih malenkostih.«

»Prav važne reči so slišati,« oglasi se Prokul; »pravijo, da je res prišlo od blaženega Dioklecijana povelje, da morajo biti v treh letih gotova njegova kopališča.«

»Ni mogoče,« pravi Fabij; »saj ni dolgo, kar sem šel mimo zidanja in videl, da so zadnje leto kaj malo storili. Dela je še neizmerno veliko. Kje so na primer stebri, katere bo treba iz živega marmorja?«

»Res je to, pa jaz vem za gotovo,« odgovori Fulvij, »da so že na vse strani razposlali povelja, naj pripeljejo semkaj vse jetnike in vse na Španskem, na Sardiniji in celo pri Črnem morju v rudnike obsojene, če le niso tamkaj neobhodno potrebni. Vse to se bo lotilo stavbe. Da k delu priženó le nekaj tisoč kristjanov — kmalu bo vse gotovo.«

»Zakaj bi pa kristjanje bili bolji, nego drugi jetniki,« radovedno popraša Fabijola.

»Zakaj,« izpregovori sladko se smehljaje Fulvij, »tega res skoro ne vem povedati — in vendar je tako. Ko bi med petdesetimi jetniki bil le eden kristjan, stavim, da ga spoznam iz vseh.«

»Ni mogoče!«

»Navadni hudodelci ne ljubijo dela, vedno je treba biča; kadar jih ne gledajo pazniki, naglo popusté delo. Tudi so zgolj surovi ljudje, neumni, prepirljivi. Ali kristjani se skoro veselé trdega dela, vedno so veseli, vedno poslušni. Večkrat sem videl mlade azijske plemenitnike ve-

selo opravljati najtežja dela, akoravno njihova roka poprej nikdar ni poznala težkega orodja, in jim nikdar ni kaj žulilo ram. Seveda jih vsa ta pridnost in potrpežljivost ne ubrani paznikovega biča in njegove palice, kar je tudi prav; saj je volja blaženih cesarjev, da se jim ogreni življenje kolikor mogoče. Vendar pri vsem tem nikdar ni tožbe iz njihovih ust.«

»Take pravice pa jaz ne morem pohvaliti,« ogласi se Fabijola. »Ali kako čudni ljudje so vendar ti kristjani; Rada bi vedela, kaj je vzrok taki topoglavosti in nenaravni neobčutnosti?«

Z zaničevalnim pogledom se obrne Prokul k svojemu sosedu: »Tukaj-le Kalpurnij vam gotovo ve razjasniti to reč; modrijan je in zmožen, o vsaki malenkosti besedovati na dolgo in široko.«

Takoj je bil Kalpurnij pripravljen pokazati visoko svojo učenost, torej kaj slovesno začne: »Krščanstvo je neka tuja vera, začela se je pred veliko, veliko leti v Kaldeji, in pod Vespazijanom sta jo zanesla dva brata, Peter in Pavel, tudi v Rim. Nekateri pravijo, da sta tista dvojčka, katera Judje imenujejo Mojzesa in Arona, tistega Arona namreč, ki je svojemu bratu prodal prvorojenstvo za mladega kozlička, da si je iz njegove kože napravil rokavice za boj. Vendar tega jaz ne potrjujem, ker v starih judovskih knjigah berem, da je eden teh bratov, ko je videl, da je bratov dar bogovom ljubši, ga speljal na polje in ga tam ubil, kakor naš Romul Rema, samo da z oslovsko kostjo. Zato ga je pa tudi macedonski kralj Mardohej dal obesiti na petdeset črevljev visoke vislice, kakor mu je svetovala njegova sestra Judita. Ko sta tedaj ta dva brata, Peter in Pavel, pribežala v Rim in ko so zvedeli, da je bil Peter suženj Poncija Pilata in mu je ubežal, križali so ga na Janikulu. Njiju nasledniki, katerih je že takrat bilo lepo število, so si odsedaj izvolili križ za sveto svoje znamenje, katero tudi molijo. Tudi si štejejo v največjo čast, če jim je prestat bičanje ali pa tudi najsramotojšo smrt; — tako, mislijo, postanejo najlažje enaki svojima učenikoma in po smrti pridejo v neki kraj gori-le nad oblake.«*

Vse se je čudilo visoki učenosti — razen dveh. Mladi častnik je milo pogledal Nežo, kakor da bi hotel vprašati:

* Menda vsak pastir spozna, kaka neznanska zmes in neumnost je v teh besedah poganskega modrijana.

ali hočem odgovoriti, ali se smejati? Pa smehljaje položi deklica prst na ustni — častnik jo je razumel in molčal.

»Po vsem tem bomo imeli torej kmalu kopališča dodelana,« oglasi se Prokul. »Ali ne govoré, da pride Diodlecijan sam, kadar je slovesno odpró?«

»To je gotovo,« odgovori Fulvij, »imeli bomo zopet bogatih veličastnih iger! Tudi v Afriko so že sporočili, da pripeljejo do zime veliko število risov in leopardov.« Obrne se sedaj k mlademu častniku s prešinjivim očesom: »Hraber vojščak, kakor ste vi, Boštjan, mora res občutiti neizrečeno veselje pri takih glediščnih igrah, posebno ker gre za to, da se pokončajo sovražniki blaženih cesarjev in neprijatelji države.«

Veličastno se dvigne častnik in mirnega, resnobnega obraza pogleda Fulvija, ko odgovori: »Resnično, ne zaslužil bi imena, katero mi dajete, ko bi se mogel veseliti in mirno gledati, kako se divja zver bori s slabim detetom ali z revno ženico. Vsekdar rad primem za meč zoper sovražnika države, pa ravno tako voljno bi ga zgrabil zoper divjega risa ali leoparda, ki hoče planiti na nedolžnega in zapuščenega človeka, četudi na cesarjevo povelje.«

Fulvij šine kvišku, pa Boštjan položi mogočno svojo roko na njegovo ramo: »Poslušajte dalje! Jaz nisem prvi Rimljan, pa tudi ne najnevrednejši, ki tako misli. Le spomnite se, kaj pravi Ciceron: „Krasne, brez dvoma, so te igre; ali kako bi veselilo izobraženega človeka, če vidi mogočno zver, ko raztrga slabotnega starčka, ali pa, kako sulica predere krasno zver?“ To so besede najizvrstnejšega rimskega govornika, tudi meni se jih ni sramovati.«

»Potemtakem vas ne bomo videli v borišču?« popraša nekako zaničljivo Fulvij.

»Če kdaj, gotovo le na strani zapuščenih revčkov, pa nikdar na strani divjih zveri, katere je hočejo požreti.«

»Boštjan, prav govoriš,« zavpije Fabijola in ploska z rokama. »S tem naj bo konec besedovanja. Kakor po navadi, je tudi tu Boštjan pokazal svojo visokodušnost!«

Fulvij se grize v ustni. Vstanejo.

Slepa sirota.

Stari Fabij je premišljeval in premišljeval, kdo da bi bil tisti, ki si ga je že izbralo Nežino srce. Mislil je na tega, mislil na onega, pa le ni šlo. Posebno ga je spravljal

v zadrego krasni, dragoceni lišp, o katerem je govorila. Nobeden mladih Rimljanov ne premore kaj takega, to je vedel; pa tudi bi bil gotovo zvedel, ko bi si bil kdo naročil takih dragocenosti. Kaj, ko bi bil Fulvij? Vsak dan kaže nove, krasne bisere; on bi ji mogel podariti kaj takega. Tudi pri obedu je zapazil, kako je Fulvij zaljubljeno pogledoval Nežico — gotovo, Fulvij je oni izvoljenec! Kar sklenil je, da po svoji moči pospešuje to reč.

A zapustimo sedaj naše imenitne goste in poglejmo, kaj se je godilo med Fabijolinimi sužnjami.

Oj, kako se je prestrašila Evfrozina, ko ji Sira pokaže hudo rano, kar zavpila je dobrovoljna starka. Takoj se pripravi, da ji opere in obveže roko. Sedaj ji pride na misel, da je to storila Fabijola, in precej se ji nekako izpremeni obraz. »Revica, huda, huda rana je! S čim si se pregrešila, da ti je toliko trpeti? Neusmiljena rana, in vendar ti jo je prizadejala najnežnejša ročica! Zelo si slabotna, ker ti je izteklo toliko krvi, vzemi to-le! Gotovo si sama kriva hude rane!«

»Res, sama,« smehljaje odgovori Sira; »ni mi bilo treba pričkati se z gospo.«

»Kaj, pričkati? O bogovi — kdo je še kdaj slišal, da bi se sužnja pričkala z žlahtno gospo, in pa s tako učeno? Še Kalpurnij bi se ne upal. Ni čuda, da te je ranila — menda še sama ni vedela, kdaj. To se ne sme zvedeti; ali imaš kako lepo prepasnico ali tančico, da bi jo obvezala okoli roke, kakor za olepšavo? Poglediva!«

Stopita v stanico, kjer so spale sužnje. Starka stika nekoliko v nekem predalcu Sirinem in naposled najde na dnu štirioglato, krasno vezeno in z biseri kinčano tkanino. Sira zardi; prosi, da ji ne obveže dragocene stvari, ker ni primerna njenemu stanu in ker je spomin na prejšnja srečanja leta; — nič ni pomagalo. Evfrozina hoče prikriti napako svoje gospe; kmalu je krasna tkanina mično ovita okoli ranjene roke.

Črez nekoliko časa stopi Sira v malo sobico pri velikih vratih, kjer so nekateri sužnji smeli sprejemati svoje prijatelje; v roki nese pokrito pleterko. Ko odpre duri, prisaklja ji naproti deklica, kakih šestnajst ali sedemnajst let stara, kaj revno in vendar snažno opravljena. Veselo objame Siro, z obrazom tako veselim, tako prijaznim, da kdor bi jo bil videl, ne bi bil uganil, da njeno oko še nikdar ni gledalo milih solnčnih žarkov.

»Vsedi se, draga Cecilija,« prijazno nagovori Sira slepo sirotico; »prav gosposkih jedi sem ti danes prinesla, gotovo ti bo dobro dišalo.«

»Kaj je to? Saj mi vsaki dan diši.«

»Danes mi je dobrotna gospodinja poslala od lastne mize prav izbranih jedi — tu je imaš!«

»Zakaj pa nisi sama použila od njih, ljuba sestra? Saj so bila jedila namenjena tebi, ne meni.«

»Da ti povem resnico: veliko bolj me veseli, če tebi napravim veselje, kakor pa če bi jedla sama.«

»Tega pa nikakor ne, draga Sira! Saj je bila božja volja, da sem revna, po njegovi volji se mi je ravnati. Rada sprejemam od tebe revna tvoja jedila, ker vem, da mi jih podeljuje iz zgolj krščanske ljubezni revica, kakor sem jaz; ali takih jedil ne maram, kakor tudi obleke bogatih namenjene ne. Po svojem stanu se mi je ravnati, saj me Bog ljubi ravno tako, ali pa še bolj, kakor če bi bila bogata; zatorej hočem raje z Lazarom ležati pred durmi, kakor pa z bogatinom sedeti pri bogati mizi.«

»O koliko popolnejša, koliko modrejša si kakor jaz, ljubo dete! Naj se zgodi po tvoji volji — ta jedila nesem tovarišicama. Lě počakaj, kmalu ti prinesem navadnega kosila.«

Sira stopi pred tovarišici ter jima podá srebrno skledico. Kaj zavidljivo sta jo gledali, čudili se pa nista, ker jih je gospa ob posebnih priložnostih že večkrat razveselila z jedili svoje mize. A s krasno prepasnico Sira ni stopila pred nji, tega se je sramovala, odložila je bila pred durmi bogato tkanino. Da bi se pa ne zamerila Evfrozini, ovila jo je iz sobe stopivši zopet okoli roke — seveda ravno trdno je ni mogla z eno roko. Že je bila na dvorišču, da se vrne k svoji slepi prijateljici, ko zagleda enega imenitnih gostov, ki temnega obraza stopa ravno proti nji; umakne se in skrije za debel steber, da se ogne vsaki nepriljudnosti. Bil je Fulvij. Komaj ga ugleda, ko obstoji kakor okamenela. Močnejše in močnejše ji bije srce, napenja se in širi, kakor bi hotelo počiti; kolena se ji šibé — strah ji prešine telo — pot ji stopi na čelo. Široko odprte ji štrlé oči, kakor očarana stoji, enaka ptičici, katero okameni strupeni kačin pogled. Dvigne desnico, prsti se dotaknejo čela, ust, prsi — s svetim znamenjem mine nevidna moč; naglo steče in se skrije za bližnje pregrinjalo; tujec je ni zapazil. Sedaj je gost prišel na mesto, ki ga je ravnokar

zapustila Sira, in čudno, — tudi on ostrmi in preplašeno gleda pred se na tla. Kaj je pač, da se tako trese? Pa se zdrami, pogleda okrog sebe, če ga ne vidi kdo — žive duše ni —, plašno in od daleč steguje roko, kakor bi mu bilo zgrabiti živega gada: roka mu omahne, zopet jo stegne, pa se mu zopet umakne. Trdne moške korake sliši, gotovo je Boštjan, misli si, sedaj velja! — Zopet se stegne roka in pobere neko reč. Bila je krasna preveznica, katero je Sira izgubila z roke. Ves se strese, ko ravná tkanino, in ko na nji zagleda še tekočo kri (iz Sirine rane), kar steče in hiti domov.

Bled ko mrlič in spehan pride Fulvij domov, sužnji pritekó, da mu postrežejo, pa kar odpodi jih; le staremu služabniku migne. Odideta in se pripreta. Sredi sobe je stala miza in svetilnica je brlela na nji. Molčé vrže Fulvij najdeno prepasnico na mizo, ter pokaže na tekočo kri. Tudi starec nič ne odgovori, pa obledi mu zatemnelo obličje.

»Res je, ravno tista je,« odgovori naposled služabnik, »o na je pa vendar-le gotovo mrtva!«

»Ali si tega res popolnoma prepričan?« vpraša gospodar, in kakor jastreb se mu zasvetijo oči.

»Prepričan, kolikor je mogoče prepričanemu biti tistemu, ki ni videl sam. Kje si to našel, odkod kri?«

»Vse ti hočem jutri povedati, nocoj ne morem — bolan sem. Kri je bila tekoča, ko sem jo našel — odkod je prišla, kdo ve? Znabiti je opomin na maščevanje, znabiti maščevanje, ki mi ga pošljejo furije* — to je gotovo: ta kri se ni sedaj prelila.«

»Molči molči! Kdo bo tratil čas s praznimi sanjarijami in domišljijami! Ali te je kdo videl, ko si to pobral?«

»Nihče! Dobro vem!«

»Če je tako, sva rešena; bolje, da je v najini roki kot v kaki drugi. Le k počitku pojdiva — bova se že jutri pomenila, kaj nama je storiti.«

Fulvij leže na mehko posteljo, Avrota pa sede blizu njega, nasloni glavo na roki ter dolgo ogleduje mladega človeka, kako se v težkem spanju premetava semtertja, kako stoka in vzdihuje: nadlegovale so ga težke in žalostne sanje. Lepo mesto vidi pred seboj v daljni, tuji deželi, široka in čista reka dere med hišami in nosi veliko

* Furije so bile nekdanjim poganom boginje maščevanja, ki so preganjale hudodelce. Obraževali so jih kot ženske s perotmi, v roki gorečo bakljo ali bič spleten iz kač.

galejo. Nekdo stoji na površju in mu v odhod miga s krasno vezeno prepasnico. Megla pokrije lepi prizor in on ugleda ravno tisto ladjo, kako se sredi šumečega morja bori z razkačenim valovjem. Visoko na jamboru pa visi prepasnica, mirno je razpeta, kakor bi ne vedela za vihar — kar peneči valovi vržejo ladjo ob pečevje — žalostno vpitje — in vse je pogreznjeno v neizmerni morski globočini! Pa jambor še moli nad vodo, mirno na njem še visi krasno banderce; morske ptice švigajo okrog njega — kar se glasno kričé razleté, ker ravnokar se iz valovja vzdiguje čudna poboba, gorečo bakljo v roki — mogočni, črni peroti jo nosita. Z jambora sname prepasnico in jeznega obličja odleti mimo Fulvija — ves prestrašen čita isti na drugi tkalnini: maščevanje!

Kaj pa Sira? Vsa spehana priteče v sobo, se malo od-dahne in si s kratko molitvijo okreпча srce, ter zopet hiti k svoji slepi prijateljici, katera je bila z jedjo ravno pri kraju in jo je že željno pričakovala. Sira prinese vode in kakor vsak dan začne ji tudi danes po lepi krščanski šegi umivati roke in noge, jo česati in ji ravnati lase, kakor bi bila revica lastno njeno dete. Kdor bi ji bil pogledal v pri-jazni, mili obraz, ali slišal rahle besede, katere je govorila sirotici, kdor bi jo bil videl, kako se skrbno suče okrog deklice, gotovo ne bi bil mislil, da je to sužnja, ki streže revici — mati je to, ljubeča mati, bi bil rekel, ki oskrbuje edino svoje dete. Pa tudi deklica, kako srečna je bila in kako vesela! Kakor hčerka v materinih rokah!

Ravno se Neža bliža vratom; Fabijola jo spremlja, in kot prva, odgrnivši zagrinjalo, zagleda Siro in slepo sirotico v sobi, pomigne Fabijoli, naj stopi bliže, pa naj bo tiha. Jako je ganil ta prizor ponosno Rimljanko; ona ni verjela, da bi se tujki mogli ljubiti; nji, kakor sploh Rimljanu in Grku, ljubezen, nesebična ljubezen, ni bila znana. Obrne se v stran, solza ji zaigra v očéh: »Jaz grem, Nežica,« iz-pregovori; »malo prej mi je pokazala ta tujka, da imajo tudi sužnji zdravo, bistro pamet, sedaj pa mi kaže svoje srce, usmiljeno, blago srce! Ko si me poprej vprašala, če ne ljubim sužnje, čudila sem se tvojim besedam, sedaj ti rečem: Siro bi skoro lahko ljubila. Kar žal mi je, da sem ti jo prepustila.«

Fabijola se vrne. Neža pa stopi v sobico. Aha, Ce-cilija, sem te zasačila? To je tedaj tvoja prijateljica, to so tista jedila, ki ti tako dišé, da se mojih nikoli ne dotakneš!

Če bi tudi jedila ne bila boljša — to vidim, da ti Sira lepše streže, kakor bi ti mogla jaz.«

»Nikar tako ne govorite, ljuba Neža,« odgovori slepa deklica; »res so ta jedila boljša, res. Vi imate vsak dan priložnost sto in stokrat, da pokažete svojo radodarnost, usmiljeno svoje srce — revna sužnja tega ne more drugače, če najde še revnejšega, še bolj zapuščenega, kakor je ona sama. Taka sirotica sem jaz. Glejte, ta misel daje v mojih očeh tako vrednost temu-le kosilcu.«

»Resnico govoriš! Kaj ljubo mi je res, da te tukaj najdem, ker tudi tebe bo razveselila, celó osrečila te bo novica, katero izporočim Siri. Sira, tvoja gospodinja mi je privolila, da si odsedaj moja. Jutri greš z menoj; prosta boš v moji hiši in draga mi tovarišica.«

Veselja poskoči Cecilija in navdušena objame Siro: »Dobro, izvrstno! Kako srečna boš sedaj, ljuba Sira!«

Drugače se je vedla Sira; nekako nemirna je postala in jecljaje odgovarjala: »Oj, draga gospodična, kako dobrotni ste, da se spominjate revne stvarce, kakor sem jaz, — pa ne zamerite mi — prosim lepo — dovolite, da ostanem. Zagotavljam vas, da sem prav srečna tukaj!«

»Kako je to, da hočeš ostati?«

»Zato, ker je najbolje, da ostanemo v tistem stanu,« odgovori Sira, »ki ga nam je Bog odločil. Res, da nisem v tem stanu rojena, drugi so me naredili sužnjo — — (premlkne in solze se ji uderó). Iz tega spoznavam, da je božja volja, da mu služim v tem stanu; kako bi se torej odtegovala temu stališču?«

»V tem ti lahko ustrezem,« odgovori Neža živo; »če ti je tako ljubše, te pa ne oproščam, moja sužnja boš torej — tako ne boš premenila stanú.«

»Tudi to ne more biti,« smehljuje odgovori Sira, »ker nam veli naš apostol: ‚Bodite podložni gospodarjem z vsem strahom, ne le dobrim in krotkim, ampak tudi čemernim.‘ Ne trdim, da je moja gospodinja taka, pa vi, draga gospodična, bi bili le predobri za me. Kje bi bile moje nadloge, kje tedaj moje zasluge, ko bi živela pri vas! Vi ne veste, kako sem jaz prevzetna in ponosna; ko bi mi ne bilo ničesar trpeti, bojim se, da se zopet oglašé te strasti.«

Neža se čudi taki kreposti in še rajše bi jo bila imela. »Vidim, da te ne premore lastni dobiček, narediva torej drugače: imela te bom pri sebi, da mi boš v zgled in svèt! Tega mi menda ne boš odrekla?«

»Oj, saj vas poznam, da niste sebični,« odgovori Sira, »naj vam povem svoje misli: glejte, kako blago dušo ima Fabijola, kako bistrega uma je! In koliko še drugih prednosti, ki bi se svetile kot biseri, če bi jih obsijala luč prave vere! Glejte, ali bi ne bila to izvrstna kristjana?«

»Če je taka, pa le ostani,« vzklikne Neža navdušeno. »Bog ti pomagaj! Ali imaš kaj upanja?«

»Imam — to je moja molitev po noči in med dnevom, to vedna moja misel, to je namen mojega življenja. S ponižnostjo, stanovitnostjo in z besedami, kakor danes, skušala jo bom pridobiti, in če bi vse to nič ne izdalo, ostane mi vendar še en pripomoček.«

»Kateri?«

»Moje življenje. Res, da ima revna sužnja malo upanja do mučeništva, ali če se vname hudo preganjanje, pride znabiti tudi taka stvarca na vrsto; pa naj se zgodi po božji volji — vedno bo moje življenje pripravljeno za rešitev njene duše. Torej, gospodična, prosim, lepo prosim, pustite me, kjer sem!«

»Zmagala si, sestra Sira, le ostani, kjer si in ne imenuj me več gospodične. Le ostani, gotovo bo zmaga tvoja! Moja hiša je ne vredna take blage duše!«

Služabniki naznanijo, da stoji Nežina nosilnica pred durmi. Poslové se; gospodična imenitnega rodu, sužnja in slepa sirotica, poslové se tako prijazno, tako prisrčno, da bi se bil čudil, kdor bi jih bil videl; mislil bi bil: glejte, kako se ljubijo kristjanje!

Nasprotni sklep.

Vrnimo se v hišo! Kaj neki počne Fabijola?

Glej, kako letajo sužnji po stopnicah gori in doli, ti s svetilnicami v rokah, oni z bakljami! Kako iščejo, kako stikajo po vseh kotih! Kaj pomenja to? Evfrozina vpije, zapoveduje, veleva, da se mora najti. Naposled odnehajo brez uspeha. Čitatelj je menda že uganil, po čem tako skrbno stikajo

Kakor ji je bilo ukazano, je šla Sira k Evfrozini, da bi ji povezala rano; kar ni preveznice več na roki. Sira sama ni vedela, kje bi jo bila izgubila, pripovedovala je le, da jo je enkrat odvezala in zakaj, pa da jo je potem zopet ovila okoli roke; seveda je le z eno roko ni mogla privezati kaj trdno. Neizrečeno je žalovala dobrovoljna starka, da je

sužnja izgubila tako dragoceno reč; gotovo jo je hranila, da bi si kdaj kupila prostost, misli si Evfrozina; ali tudi Sira je žalovala po preveznici, pa ne zaradi njene velike vrednosti. Vse je bilo že premetano, vsi kotje pretaknjeni, — lepe tkanine le ni bilo. Na imenitne goste gospodarjeve niti nihče ni mislil.

»Kaj je to,« misli si naposled starka, »mar je preveznica izginila? Kaj, ko bi jo bila Afra zmaknila s svojimi čarovnijami?« Vsi v hiši so bili namreč prepričani, da zmore črna sužnja čudodelne reči, da je mogočna čarovnica. Kadar je po noči na nebu sijala polna luna, zapustila je večkrat Afričanka hišo, kakor je rekla, da si nabere skrivnostnih zelišč in napravi svoji gospé lepotil iz njih; drugi so jo pa imeli na sumu, da si iz zelišč napravlja morilnih strupov. To pa so vedeli vsi, da po noči zahaja k svojim rojakom, tujim vojščakom, da tam nesramno in gnusobno časte svoje lesene bogove, in pa da jo rojaki časte kot pravo kraljico čarovnic.

Nehali so iskati. Sira je sedela sama in premišljevala, kar je preživela danes. Tudi tujec na dvorišču ji pride na misel — kaj, ko bi bila tam izgubila preveznico? Skoro ni drugače. Gotovo jo je pobral Fulvij. Ali kaj bo sedaj? Naj se zgodi po božji volji, misli si, in gre k počitku.

Potem, ko se je Fabijola poslovila z Nežo, šla je v svojo stanico; prišle so služabnice in ji po navadi stregle, ona pa je danes z njimi ravnala tako lepo in prijazno, da še nikoli tako. Ko odidejo, hoče se nasloniti na mehki sedež, kar na njem ugleda bodalce, s katerim je ranila Siro; zgrabi je in nevoljna telebi v kot.

Blizu nje je ležala knjiga, katera jo je poprej kaj kratkočasila; vzame jo zopet v roke, pa kaj neslano in suho se ji sedaj zdi to branje. Pusti torej tudi knjigo in premišljuje o rečeh, ki so ji ravno prišle na misel. »Kako prijazno dete je Nežica,« si misli, »kako ponižna, preprosta v vedenju, in kako modra, bistra v govorjenju! In kako je Fulvij danes pri jedi pogledoval lepo dete! To niso bili navadni nesramni njegovi pogledi, nekako hinavsko, goljufivo jo je opazoval, kakor bi si umišljeval kako zvijačo zoper mojo sorodnico. Treba bo paziti — kar nič ne zaupam temu človeku.« Tako je mislila Fabijola in ukrenila ravno nasprotno od svojega očeta: nič več ne sme ta tujec priti v dotiko z Nežico; naj si bo tako ali tako, to moram zabraniti!«

Ravno takrat pa se je Fulvij brez spanja premetaval po svoji postelji in sklenil za trdno, da se bo odslej ogibal Fabijeve hiše.

Misli preskočijo Fabijoli od Fulvija na Boštjana. »Ves drugačen človek je Boštjan; kako odkrito, kako plemenito je njegovo obnašanje! Kar nič ni podoben drugim mladeničem, ki zahajajo v našo hišo. Kako modrih besed je, in obraz, kako resnoben in vendar kako prijazen mu je! Zmeren je pri jedi, zmeren tudi v govorjenju; nikdar ne govori o svoji vojaški hrabrosti in pogumnosti in vendar celo mesto ve o njegovi vojni slavi! — Ko bi pač on občutil do mene, kar se mi lažjejo drugi — —!«

Še celó sužnja Sira, kako lepo se je obnašala danes, zmagala je ponos v njenem srcu — to je čutila sama, in neka neznana, nevidna moč jo je vedno vlekla k sužnji. Ni čudo — saj je revna tujka ravno v tem trenutku klečala pri svoji postelji in goreča molitev se je vzdigala pred stol nebeške milosti iz pobožnega srca — da se izpreobrne Fabijola.

Ponočni shod.

Daleč so se stegovala mogočna cesarska poslopja, pokrivala so ves Palacij in segala na dolgo in široko do bližnjih gričev. V teh poslopih je stanoval tudi Boštjan, višji častnik ali tribun cesarske straže. Brez posebnega lišpa so bile njegove sobe, pa vendar kaj prijetne in čedne; po njih se ni drvila cela tropa sužnikov, le stara, priljudna žena in nekaj drugih prostih služabnikov mu je bilo v postrežbo. Vsi so bili kristjanje, kakor po skrbnem njegovem prizadevanju sploh tudi njegovi vojaki.

Nekega večera se bližata temu stanovanju Boštjan in Pankracij. Mladi Pankracij je neizrečeno ljubil starejšega vojaka in se veselil njegove družčine, kakor se veseli mladi vojščak, če se mu pridruži izkušeni junak. Pankracij pa ni le častil Boštjana kot navadnega hrabrega vojaka cesarjevega, še bolj ga je ljubil in občudoval kot junaka Kristusovega; saj so ga tudi res kinčale najlepše katoliške čednosti, da človek ni vedel, čemu bi se bolj čudil, ali velikosti njegovega duha, ali premišljenosti in hrabrosti, združeni z največjo ponižnostjo. Tudi bistri um Boštjanov je bil v Pankraciju kmalu zapazil blago dušo, čistost in nedolžnost; in ker je dobro vedel, kake nevarnosti pretijo ne-

izkušenemu mladeniču, ga je opomnil, da naj se le njega oklepa, njega posluša in uboga. Tako je vezala blagi duši najtesnejša prijateljska vez.

Ko prideta v tisti del cesarskega poslopja, kjer so stali na straži Boštjanovi vojaki, pravi mladi tribun svojemu prijatelju, kazaje na slavolok pred palačo: Kadar pogledam to Titovo zidanje, si mislim: prav božja naredba je, da ta spomenik razdejanega Jeruzalema in razkropljenega judovskega ljudstva stoji tu pred cesarjevo palačo. Judovski narod je bil prvi hudi sovražnik naše vere, in zmerom me navdaja misel, da se bo kdaj vzdignil tudi še drugi slavolok v spomin, da je pokončan tudi drugi hudi nasprotnik krščanstva — neverna rimljanska država «

»Kako? Je li res tvoja misel, da mora biti konec temu mogočnemu kraljestvu, preden se more rasširjati in utrditi krščanstvo,« vpraša Pankracij.

»Bog obvaruj, — tega nikakor ne mislim. Še celo svojo zadnjo kapljico krvi sem volje preliti, kakor sem pretil prvo, da se le ohrani naša država; uklonila se bo pa vendar le mogočna Roma svetemu križu, in kadar se bode pokristjanila, se gotovo ne bode godilo tako počasi, kakor se sedaj širi vera, ampak s takimi pripomočki, da bo vse strmé klicalo: to je božje delo!«

Med takimi pogovori prideta v Boštjanovo stanovanje. Bilo je razsvetljeno in, kakor se je videlo, pripravljeno za več ljudi. Vratom nasproti so bile visoke steklene duri, skozi katere se je prišlo na hodnik zunaj ob zidu. Mesec je svetil tako milo in prijazno v sobo, da jo naša dva prijatelja kreneta kar naravnost ven na hodnik. Bila je krasna noč, kakršne so le na Laškem. Polna zlata luna je plavala na temnem nebu in blede svoje žarke lila črez nebo, da so se zvezde blizu nje kar skrivale in le daljne so se lesketale na čistem temnem nebu; razlivala je pa tudi svojo svetlobo črez velikansko mesto ter čudno razsvetljen kazala krščanskima mladeničema tu mogočni kolozej, zlatila tam velikanske stebre in igrala in lesketala po marmornih stenah Karakalovih toplic. Ali za vso to ponočno krasoto se nista kaj zmenila naša junaka; starejši je bil položil svojo roko mlajšemu na ramo in zamišljeno pa molče sta zrla v daljavo. Črez nekaj trenutkov začne Boštjan: »Ko sva stopila iz sobe, hotel sem ti pokazati prostor, kjer si mislim moj novi slavolok, ki bo spomenik premaganega našega drugega nasprotnika, ali pustiva to, kdo bi govoril o tako

revnih sanjarijah, če se nad njegovo glavo razprostira ves drugačni obok, poln nebeške krasote, ki kar nevedoma povzdiguje naše srce v nebo.«

»Pač govoriš resnico,« se oglasi Pankracij; »če se že nebes, ki ga ogleduje naše grešno oko, žari v toliki krasoti, kaj je pač šele zgoraj, kamor ne seže telesno oko. Zdi se mi nebes kakor pregrinjalo, polno krasote na gornji strani, skozi katero se le semtertja prikaže kaka zlata nitka in pičica na doljno stran. Take pičice se mi zde zvezde na nebu, ki so predrle pregrinjalo, da pričajo o krasoti tistih prostorov po katerih se izprehajajo izvoljenci nebeškega Očeta!«

»Krasna misel, zares krasna misel,« reče Boštjan; »in ravno to tanko pregrinjalo loči nas, ki se še tu na zemlji potimo in borimo z raznimi sovražniki, od naših bratov, ki se že veselé svoje zmage — —.«

»Predragi Boštjan, ne zameri, da ti sežem v besedo; glej tam-le pa so duri, skozi katere prederemo do njih, ki so onkraj pregrinjala, tam-le odprti oboki v borišču, skozi katere stopimo pred divje zveri. — Čuj, kaj je to?«

Votlo levje rjojenje je donelo od kolozeja sem.

»Rjojenje je divjih zveri,« odgovori vojak, »katere so pripeljali v borišče. Včeraj jih še ni bilo.«

»To so glasovi, ki nas kličejo v boj, ki nas vabijo k zmagi!«

Oba obmolčita, kmalu pa se oglasi Pankracij: »Ravnokar mi je zopet prišlo na misel, za kar sem te hotel že davno prositi svêta — vendar, ali bo kmalu zbrana tvoja družčina?«

»Ne še prav kmalu; prišli bodo posamezno. Dokler niso vsi skupaj, pojdiva v mojo sobo, tam naju nihče ne moti.«

Šla sta skozi vrsto stanic v zadnjo, katera je bila na oglu poslopja proti ulici. »No, sedaj mi povej, kaj imaš tako važnega,« začne smehljaje se častnik, »v čem naj ti pa svetujem, no?«

»Za tebe, vrlega in izkušenega moža, bi bilo kaj takega res prava malenkost, ali drugače je za me nevednega dečka; vendar, naj ti kar povem,« začne počasi Pankracij in malo sramežljivo zardi, »saj veš, da ima moja mati doma polno stare srebrne šare. Mi živimo tako, da nam je vsa ta starinska lepotija brez koristi, zaprta leži in nihče se ne zmeni za njo. Tudi ga nimam, komur bi vse to zapustil po svoji smrti; jaz sem in ostanem zadnji svojega rodú in v takih okoliščinah ima katoličan za dediče — vdove, sirote in re-

veže. Čemu bi li čakali moje smrti, da dobé, kar jim gre po pravici; sedaj in sedaj se lahko vname preganjanje, — zakaj bi vse to prišlo vladi v roke?»

»In kaj te ovira, da ne storiš, kar nameravaš?»

»Naj ti prav po pravici povem, nespodobno se mi zdi za moja leta, ker bi ljudje potem mislili, Bog ve kaj storim posebnega; povedal sem ti pa že, da mi je vse to brez koristi, revežem bo pa dobro došlo v hudih časih.«

»Ali Lucina ve za to?»

»To naj te le nikar ne skrbi, brez njene volje in želje bi se ne dotaknil niti najmanjšega zrnca. Tebe prosim v tej reči pomoči le zato, ker bi zares ne mogel strpeti, če bi ljudje zvedeli, da sem jaz delivec. Prosim torej, skrbi, da se bo razdelilo v kaki tuji hiši, in reci obdarovanim, da jim vse to dá nekdo, ki zeló potrebuje molitve; naj torej molijo zanj.«

»O blaga duša,« izpregovori Boštjan in ga objame, »rad, rad ti bom pomagal in — —. Tiho! Ali slišiš? Fabijolo je nekdo imenoval, in zopet!«

Pankracij stopi k oknu; dva človeka sta se pogovarjala spodaj na ulici pod oknom. Preblizu sta bila zidú, da ju ni bilo moči videti; po glasu soditi moški in ženska. Kmalu nato stopita v mesečino.

»Zamorko poznam,« reče Boštjan, »Afra je, Fabijolina sužnja.«

»Moškega pa jaz poznam, Korvin je, moj nekdanji součenec.«

To ni pomenilo nič dobrega, zatorej sta poslušala naša prijatelja; ker sta pa ona dva zunaj hodila semtertja, ujela sta Boštjan in Pankracij le posameznih besed. O zamorki že vemo dovolj, torej nekaj besed o Korvinu. Tertul, oče Korvinov, bil je mestni prefekt ali predstojnik, kakor smo že povedali. Kaj imenitna je bila ta služba; ustanovljena pod cesarji je obsegala kmalu vso civilno in vojaško oblast, in prefekt je imel najvišjo sodnijsko oblast v svojih rokah. Treba je pa tudi bilo za to službo moža trdnih čutnic pa kamenitega srca; saj pa tudi ni karsibodi, ves ljubi dan sedeti v sodilnici, sredi orodja pripravljenega za trpinčenje, ter poslušati jok in stok sivih starčkov ali krepkih mladeničev in slabotnih žensk, izpraševati tu na kolesu raztegnjenega in s krvjo oblitega, tam ukazati, da tepo obsojenca do smrti — ob vsem tem pa mirno spat ali vsesti se k mizi. Tertula so iz Sicilije poklicali v to službo, ne

ravno zato, ker je bil neusmiljen, trinoški, ampak ker je imel kamenito srce, katerega nič ni ne omečilo, ne ganilo. Sodilnica je bila Korvinu prva šola; že kot mlademu dečku mu je prizadejalo neizrečeno veselje, sedeti pri očetovih nogah in gledati, kako so mučili ali morili obsojence. Tako je Korvin dorastel do mladeniških let, pač mogočen in vznešen po telesu, ali reven na duhu, neumen, zarobljen, razuzdan in nezmožen vsakršnega blažjega občutka. Strast za strastjo so se jele vzbujati v njem, in ker ni premagoval nobene, postalo je njegovo srce pravi sedež vsega slabega. Odpustil ni nikoli, če ga je kdo razžalil, ali če je vsaj mislil, da ga je — večno maščevanje je zažugal takemu. Najbolj je pa sovražil dva človeka: svojega učenika, ki ga je večkrat kaznoval zaradi lenobe v šoli in upornosti, in pa součenca, ki ga je blagoslavljal zato, ker ga je hotel on pretepti.

Tertul ni imel premoženja, da bi ga bil zapustil svojemu sinu; sin je bil pa sam preneumen, da bi si ga bil pridobil, akoravno mu je bil denar nad vse, ker mu je bil pomoček, da nasiti svoja poželjenja. Vedno si je prizadeval, da bi prav po lahkem prišel do premoženja. Najbližja pot se mu je zdela ženitev; ker je bil pa preneumen, da bi se bil kretal in dostojno vedel po imenitnih družinah (ali pravzaprav bogatih, takih je iskal), skušal je z drugačnimi pripomočki, kateri so se zares prav ujemali z njegovim značajem. Pogovor s sužnjo pové, kakšni so bili.

»Danes te že četrtič ob tako pozni uri pričakujem tukaj; kaj imaš novega za me?«

»Nič drugega, kakor to, da gre pojutršnjem moja gospodinja na svoja posestva pri Kajeti. Jaz seveda pojdem ž njo, in potrebovala bom več denarjev, da srečno doženem tvojo reč.«

»Še več denarjev?« odgovori Korvin. »Saj sem ti dal vse, kar sem zadnje mesece dobil od očeta.«

»Pojdi, pojdi! Vsaj pomisli, kaj je Fabijola!«

»To dobro vem, najbogatejša nevesta je v Rimu.«

»Pa tudi tako visoka in mrzla, da je ni kmalu ganiti.«

»Saj si mi obljubila, da mi s svojimi čarovnijami in pijačami nakloniš njeno srce ali vsaj njeno premoženje. Čemu ti je pač toliko denarjev za tvojo šaro?«

»Čemu? Najdražjih reči potrebujem za svoje čari in treba mi jih je plačati. In mar misliš, da bom zastonj hodila ob polnoči ven med grobe, da si naberem potrebnih zelišč? Kako me boš pa ti podpiral, — saj sem ti povedala, da bi šlo potem hitreje.«

»Kako mi je to mogoče? Saj veš, da nisem obdarovan s tistimi prednostmi, da bi si pridobil nagnjenje kake osebe; zato se rajši zanašam na tvojo črno šolo.«

»Če nimaš takih prednosti,« odgovori zamorka, »skusi vsaj z neko drugo rečjo, kateri se srce tudi ne ustavlja dolgo.«

»S čim?«

»Z zlatom!«

»Pa kako priti do njega, to ravno je moje prizadevanje.«

»Kako priti do zlata? — po krvi!«

»Po krvi?«

»Jaz sem se seznanila z nekom, ki po obrazu sicer ni tako črn kakor jaz, pa s svojim črnim srcem nadomešča vse to. Ta me je popraševal po tem ali onem strupu in mi obetal, da me odkupi in me vzame za svojo ženo. Po njem sem tudi marsikaj zvedela, posebno mi je povedal, „da je Fulvij prišel na sled veliki zarotbi zoper Dioklecijana“ — ob teh besedah se je pa starec zarežal tako pomenljivo, da sem takoj uganila, da je Fulvij prvi iztuhtal tisto zarotbo. Čuješ? — iztuhtal! Sedaj so ga poslali v Rim, da ga tu porabijo v enakih zadevah.«

»Jaz pa nisem za to. Ne znal bi ne osnovati zarotbe, ne ji priti na sled, pač pa kaznovati jo.«

»Za nekaj si pa vendar pripraven.«

»Za kaj?«

»V moji domačiji imamo neke ptiče, katerih ne doideš z brzim konjičem; če pa tiho in mirno gledaš po njih, koj si jim na sledu, koj se izdajo, ker samo glave skrivajo.«

»Koga pa misliš s tem?« vpraša Korvin.

»Kristjane. Ali se ne bo kmalu začelo preganjanje zoper nje?«

»Kajpada kmalu — še prav grozovito, kakor nikdar ne poprej.«

»Če je tako, slušaj me in spravi se na lov zoper take ptiče. Začni je plašiti in pojati, četudi od začetka uloviš samo navadno robo; pri tem pa dobro pazi in kmalu boš zapazil in dobil v roke tudi kaj bolj mastnega. Pobrali jim bodo vse premoženje in tebi — ne uide kaka polovičica.«

»Že razumem. — Ti torej ne moreš trpeti kristjanov?«

»Seveda ne; že duhovi, katere jaz molim, so nasproti njihovim postavam. Črtim jih od prvega do zadnjega.« In peklensko se zakrohotaje pristavi zamorka: »Mislim, da je tudi ena mojih tovarišic služabnic zraven — kar videti je ne morem.«

»Kako si jo li spoznala?«

»Prvič se že za ves svet noče zlagati, in včasih nas spravi res prav v zadrego s svojo resnicoljubnostjo. Potem se ne zmeni ne za zlato, ne za darila, in tako povzroči, da jih drugi sužnji tudi ne dobimo.«

»Dobro; kako pa še?«

»Potem je tudi nad vse — —.«

»E, pa le pusti, saj vem že dosti, moja draga črna prijateljica! Včeraj so pripeljali za najine ptiče celo tropo krvoželjnih tvojih rojakov, krepkih levov, risov, leopardov, ali ti jih vendar vse prekosiš. Tukaj le imaš moj zadnji denar, pa sporoči mi takoj, kadar kaj opraviš s svojimi čarovnijami in pijačami. Tvoj svet zastran kristjanskega premoženja bom pa že porabil, jako mi ugaja.«

Ločita se. Ko je Korvin odšel za oglom, se mu sužnja zaničljivo zasmeje: »Tepec, mar res misliš, da je Fabijola zrastle za take bedake? Pri nji še poskušala ne bodem s svojimi pijačami.«

Zeló se je čudil Boštjan, ko zapazi, da je zamorka krenila naravnost v dvor palače. Po vsem tem je sklenil, da bode posvaril Fabijolo, kar se pa ni dalo storiti pred njeno vrnitvijo z dežele.

Kristjanje.

Ko se Boštjan in Pankracij vrmeta v prednjo sobo, bila je zbrana že vsa družba. Bilo je zbranih veliko kristjanov, duhovniki in neduhovni, moški in ženske. Pred njimi je bila na mizi napravljena pojedina; prišli pa niso k jedi, ampak da se pogovoré o nekem posebnem dogodku, ki se je prigodil že pred začetkom naše povesti. Pogrnjena je bila miza le na videz, če bi bil kdo slučajno nenadoma motil družčino.

Boštjan namreč je bil pravi ljubljeneč cesarjev, vse je vladar zaupal hrabremu tribunu. To svojo moč in veljavo je porabil mladi častnik, da več in več sinov in hčerá pridobi Kristusu; veliko jih je postalo kristjanov po njegovem prizadevanju, ali kaj takega se še ni zgodilo, kakor malo pred našo povestjo.

Vsled starejših cesarskih ukazov so večkrat zaprli kristjane in jih včasih kaznovali tudi s smrtjo; tako bi bila imela tudi dva brata Mark in Marcelijan za Jezusa iti v smrt, ko to zvedó njiju stariši in prijatelji. Pridejo k njima v ječo, in ju prosijo s solzami v očeh, da se odpovesta

Kristusovi veri ter si rešita življenje. Že sta jela omahovati, kar to zve Boštjan in sklene ju utrditi v veri. Posebno si je prizadeval mladeničev oče, Trankvilin, da bi ju pripravil k odpadu; podpiral ga je zelo tudi Nikostrat, uradnik, ki je imel mladeniča v svojem stanovanju v zaporu. Mladi tribun Boštjan je bil povsod toliko znan, da mu niso nikjer branili v ječo. Reč, katere se je lotil sedaj, bila je jako težavna. Pri mladeničih je bilo zbranih tudi šestnajst nevernikov: Stariši, jetničar Klavdij, uradnik Nikostrat s svojo ženo Coe, in drugi. Mar bi bilo kaj čudnega, ko bi bil iz tolikega števila kdo, spoznavši Boštjana za kristjana, ga izdal? Ali bi ne bila to njegova smrt? Vso to nevarnost je dobro poznal Boštjan, ali bal se je ni. »E kaj«, mislil si je, »če namesto dveh damo trije svoje življenje za Kristusa, toliko bolje!« Skrbelo ga je le, da bi nobeden ne dosegel mučeniške krone. Soba, v kateri so imeli ujetnike zaprte, bila je temna, le skozi lino v stropu je dohajala dnevna svetloba. Ravno pod to lino se je bil vstopil hrabri vojščak, tako, da je vsa luč padala ravno nanj in da so ga vsi lahko videli. Odkrit je stal sredi njih; svetloba je kazala mili njegov obraz, obrnjen proti mladeničema, in lepo se je lesketala v zlatu in biserih bogata njegova vojaška oprava. Znaló se mu je na obrazu, da mu velika žalost napolnjuje srce; z neizrečeno milim pogledom se ozre po okoli štoječih in črez nekaj trenutkov začne:

»Častita brata, ki sta prisegla na Kristusovo ime, ki zanj trpita, zavoljo njega nosita železje — glejta, jaz bi moral pred vama na kolena pasti in prositi vaju vajine priprošnje, ne pa pred vama stati, da vaju opominjam ali celó grajam. Ali je mar res, kar sem slišal? Angelci v nebesih vama že pletó mučeniško krono, vidva pa jima vevata: le pustite delo, le raztrosite cvetlice, ne marava jih. Z eno nogo že stojita v svetem rajú, ali res hočeta stopiti nazaj v to dolino solz?«

Mladeniča osramočena pobesita glavi in se razjokata.

»Glejta,« nadaljuje tribun, »že mojega pogleda, moje besede ne moreta strpeti, ki sem reven vojščak in zadnji izmed služabnikov Kristusovih; kako bosta kdaj strpela pogled onega Gospoda, katerega hočeta sedaj pred ljudmi zatajiti, ko bo tudi On vaju zatajil pred svojimi angeli v nebesih. Jutri že bi lahko stopila predenj kot zvesta njegova služabnika — mar bi res rajši še nekaj let živela v sramoti, zavržena od Cerkve, in tavalá okoli brez mirne vesti?«

Nehaj, nehaj, kdor si koli,« oglasi se Trankvilin, oče mladeničev, »in nikar tako ostro ne govori z mojima sinovoma, — le moje in materine solzé so krive, da sta jela omahovati, ne pa trpinčenje, katero sta že prestala. In zakaj bi tudi nesrečne storila svoje stariše in je zapustila v žalosti in revščini? Mar to vелеva vaša vera, mar to ime-nujete sveto delo?»

»Oče,« odgovori prijazno Boštjan, »le počakaj in pusti me poprej govoriti z mladeničema; ona razumeta, kar govorim, ti pa še ne; ali z božjo milostjo bodeš tudi ti kmalu razumel. Mladeniča, vajin oče prav govori, da sta radi njegove in materine prošnje začela omahovati, vprašam pa, ali bolj ljubita stariše ali Njega, ki je govoril: „Kdor očeta in mater bolj ljubi, kakor mene, mene ni vreden!“ Ali hočeta tako stariše nakloniti h Kristusovi veri, da jo sama popustita; ali je hočeta s tem storiti vojščake Kristusove, da sama zapustita njegovo zastavo? Če hočeta starišem zadobiti in izprositi večno zveličanje, pridobita si ga najprej sama, stopita kakor mučenca pred vajinega Odrešenika in prosita ga za izpreobrnjenje starišev!«

»Dosti je, dosti, Boštjan,« zavpijeta oba z enim glasom. »Sva se že odločila.«

»Klavdij,« izpregovori prvi, »le v železje me zopet deni.«

»Nikostrat,« pristavi drugi, »le zapovej, da naju umoré.« Ali nista se ganila ne Klavdij, ne Nikostrat.

»Zdrav, ljubi oče, zdrava, draga mati!« sta klicala in objemala stariše.

»Ne bomo se ločili, ne,« odgovori oče; »Nikostrat, le pojdi h Kromaciju in povej mu, da sem od sedaj tudi jaz kristjan. Tudi jaz hočem umreti za tako vero, ki iz fantičev dela junake.«

»Kjer so moji otroci in moj mož, hočem biti tudi jaz, tudi jaz sem kristjana,« odgovori mati.

Kdo bi popisoval sledeči prizor! Božja milost je za-dela pričujoče in do solz ganjeni so obstopili Boštjana, — vendar če ostane le eden še neverec in izdajavec, izgubljen bi bilo vse. To nevarnost je dobro izprevedel mladi tribun in bal se je, ne za se, ampak za vso Cerkev. Le dva še nista razodela svojih misli: Nikostrat pa njegova žena Coe, katera je z razprostrtimi rokami in prosečega obraza klečala pred Boštjanom, pa molčala.

»Boštjan,« izpregovori Nikostrat, »čas je, da greš, — jaz pač čislam tebe, tvojo odkritosrčnost v veri in tvojo

velikodušnost, jaz celó občudujem tvoje neustrašljivo ravnanje, ali moja dolžnost veleva, in vsa druga čutila morajo molčati v meni.«

»Ali ne veruješ z drugimi vred?«

»Ne, Boštjan, jaz se ne vdam tako lahko; za me je treba močnejših dokazov.«

»Tedaj govori ti svojemu možu, Coe, govori in gani mu trdo srce; saj mi priča že tvoje oko, da ti veruješ!«

Žena si pokrije obraz z rokama in se zjoka.

»Glej, do solz si jo ganil,« pravi njen mož; »ali ne veš, da je mutasta?«

»Mutasta? Tega nisem vedel. Ko sem jo videl zadnjič v Aziji, je govorila.«

»Že pred šestimi leti so ji utihnili usta in od takrat ni izpregovorila ne besedice,« pravi Nikostrat.

Boštjan obmolči nekoliko trenutkov, potem stegne in vzdigne roke, kakor so kristjanje sploh storili pri molitvi, povzdigne k nebu oči in moli: »Vsemogočni Bog in Oče našega Gospoda Jezusa Kristusa! Ti si začel to delo, daj ga tudi ti končati. Skaži svojo moč in dodeli jo za enkrat najslabšemu in najnevrednejšemu bitju svojemu! Coe, poglej v me!«

Vse je molčalo, ko je Boštjan po kratki molitvi stegnil svojo roko, storil z njo črez usta žene znamenje sv. križa in ji rekel: »Coe, govori, ali veruješ?«

»Verujem v Gospoda Jezusa Kristusa!« odgovori s trdnim, jasnim glasom in pade pred Boštjanom na kolena. Tudi Nikostrat se vrže predenj in móči njegovo desnico s svojimi solzami. Zmaga je bila popolna; vsi so bili pridobljeni. Treba pa se je bilo varovati, da se ne razvé ta čudna dogodba; Nikostrat je bil odgovoren za jetnika — zavaroval ju je torej, kjer in kakor je hotel. Vzel ju je bil v svojo hišo s stariši vred. Boštjan ju je pa izročil varstvu in v pouk pobožnemu duhovniku Polikarpu; in ker so bili časi nevarni, hiteli so, poučevali noč in dan, da kmalu prejmo sv. krst.

To novo družinico Kristusovo je pa tudi še drug čudež potrdil v veri; Trankvilina namreč je hudo trpinčil protin, a s sv. krstom je popolnoma izginila ta boleost.

Kromacij je bil takrat mestni prefekt in ni se mu dala dolgo prikrivati ta dogodba; mož je bil poštenega značaja in ni ljubil preganjanja; posebno pazljivo je poslušal, ko so mu pripovedovali tudi o ozdravljenju Trankvilinovem, zakaj tudi njega je mučila ravno tista bolezen. »Če je to res, kar

pripovedujete, in če tudi jaz skusim zdravilno moč vaše vere, gotovo se ji ne bom dalje ustavljal!»

Poslali so po Boštjana, ki pa ni hotel privoliti svetega krsta, samo da bi bil ozdravil prefekta in si ga pridobil, ker še ni bil poučen; ampak nastopil je drugo pot, o kateri povemo pozneje. Kromacij je res popolnoma ozdravel in kmalu po svojem sinu Tiburciju je prejel tudi on sveti krst. Seveda kot kristjan ni mogel več ostati v svoji službi, odstopil je in tako je mestni prefekt postal Korvinov oče, Tertul.

Vse te izpreobrnjence najdemo sedaj v tribunovem stanovanju, pa še tudi nekoliko drugih, kakor Kastula, nekega višjega uradnika, in njegovo ženo Ireno. Že prej so se večkrat sešli, da bi se pogovorili, kako ravnati, da se ne izdajo po nepotrebem. Temu je bila res velika nevarnost, ker so pokristjanjenci nastopili večinoma vse drugačno življenje in tako vzbudili pazljivost rimskih ogleduhov. Boštjan je bil pri cesarju izprosil, da sme Kromacij na neko posestvo v Kampaniji; sklenili so, da se okoli njega zbere več novopridobljenih kristjanov, ki naj bi tam živeli kakor ena družina v molitvi in svetih vajah.

To ni bilo težko izvršiti, ker je vse, kar je moglo, hitelo iz mest na deželo, in ker se je tudi cesar sam pripravljaval v Neapel, od koder je nameraval prehoditi doleno Italijo. Danes so vse natanko določili: v maloštevilnih oddelkih naj bi šli eni naravnost po veliki cesti Apijevi, drugi po skrivnejših stranskih potih, vsi pa naj bi se sešli v nekem gradiču pri Kapovi. Pri vsem tem posvetovanju se je posebno nemirnega in nestrpnega kazal Torkvat, katerega si je Boštjan poprej enkrat pridobil v ječi. Z nobeno rečjo ni bil zadovoljen, noben sklep mu ni bil všeč, in očital je drugim, da so strahopetci, da hočejo bežati, on pa da je voljen vsak trenotek stopiti pred sodnika in se spoznati kristjana. Tolažili so ga in tolažili, da bi ga upokojili; čutili so, kako je važno, da tudi on z drugimi vred gre na deželo; pa on je le trdil, da hoče hoditi in ravnati sam za se.

Samo nekaj je bilo še določiti: kdo bodi vodja vsem tem? Tu se je zopet vnel boj prave svete ljubezni med duhovnikom Polikarpom in Boštjanom. Oba bi bila rada ostala v Rimu, ker sta v Rimu imela več upanja, da kmalu umrjeta za Kristusa. Prišlo je pisanje od papeža, da naj gre Polikarp in pričkanju je bilo na mah konec; duhovnik je šel z izpreobrnjenci, da jih še bolj utrdi v sveti veri,

Boštjan pa je ostal na težavnejem mestu, v Rimu, da varuje in skrbi za kristjane.

Ko se poslové in ostaneta Boštjan in Pankracij sama, reče Pankracij: »Boštjan, veš kaj, ta Torkvat mi nič kaj ne dopade. Bojim se, da nas spravi še v zadrege.«

»Da ti kar od srca povem, tudi meni ne dopade, ali treba je imeti potrpljenje ž njim, ker se je šele izpreobrnil. Z božjo pomočjo se bo sčasoma poboljšal.«

Ko stopita na dvor, udari jima na uho čuden šum in hrum: divje kričanje, vpitje, smeh; prihajalo je iz dvorišča, kjer so imeli mavritanski (afriški) strelci svoja stanovanja. Sredi dvora so menda kurili; zakaj gost dim in iskre so se valile proti nebu. Boštjan stopi k bližnji straži in vpraša: »Prijatelj, kaj pa počno tam-le naši sosedje?«

»Črna sužnja je prišla, katero imajo za duhovnico in ki je zaročena ž njih poveljnikom. Kadar pride ta, vselej počno tak dirindaj — neki zato, da časté svoje bogove.«

»Tako? Mar veš, kake vere so ti Afričani?«

»Gospod, tega nê vem,« odgovori vojščak; »znabiti so tako imenovali kristjanje.«

»Kako li prideš na to misel?«

»Ker sem slišal, da se kristjanje shajajo po noči, pevajo grde pesmi in uganjajo vsakršne ostudnosti, neki da umoré otroka, ga skuhajo in pojedó* — in ravno tako, se mi zdi, počenjajo ti-le.«

»Lahko noč, tovariš,« poslovi se tribun in k Pankraciju obrnjen reče: »Glej, prijatelj, to je vendar-le čudno, da nas, ki molimo živega, edinopravega Boga v duhu in v resnici, nas, ki se skrbno varujemo vsakega greha in ogiblremo vsake nečiste besede — da nas še sedaj po 300 letih imajo za malikovavce. Doklej še, o Gospod, doklej?«

Boštjan je spremil Pankracija do doma; ko se poslovita, reče mu ta: »Boštjan, ti si nocoj nekaj rekel, kar bi rad, da mi razjasniš.«

»Kaj takega?«

»Ko sta se pričkala s Polikarpom, kdo ostane v Rimu, obljubil si, da se boš skrbno varoval, da še ne prideš nevernikom v roke, ker imaš k temu neki višji nagib in namen; ko pa dosežeš tega, potem bi te težko še kaj zadrževalo. Kateri je tisti tvoj namen?«

* Vse take in enake grozovitosti so pogani podtikali kristjanom in tudi verovali.

»Prav žal mi je, moj mladi prijatelj, da ti tega sedaj ne morem povedati, ali enkrat boš že zvedel.«

»Ali mi oblubiš?«

»Obljubim! Z Bogom!«

* * *

Čitatelju v pojasnilo.

Ljudje so večkrat napak mislili o prvih katoliških časih. Eni menijo, da so kristjane prvih 300 let vedno preganjali in mučili, da so se morali vedno skrivati pod zemljo, na kratko, da so živeli v vednem boju. Drugi pa mislijo, da je prva tri stoletja ločiti v deset dob, v deset preganjanj, med katerimi so daljši ali krajši popolnoma mirni časi. Oboje je napačno. Ko so začeli prvič Cerkev preganjati, trajalo je preganjanje, smemo reči, vedno — noter do cesarja Konstantina. Preganjanje, enkrat razpisano od tega ali onega cesarja, ni bilo preklicano nikoli — pismo je ostalo, in kdor je hotel, lahko je vabil po svoji želji zoper kristjane. Iz tega se vidi, da od enega velikega preganjanja do drugega ni bilo popolnoma miru; če je bil v tej ali oni deželi ali mestu kak neusmiljen, krvoželjen glavar, pa je dobil kak star cesarski razglas v roke — začelo se je preganjanje. Zato beremo, da so imeli kristjanje po nekod včasih trd mir in ravno takrat v nekaterih drugih krajih hudo preganjanje; odtod pride, da se nam imenujejo pod najboljšimi in miroljubnejimi cesarji mučenci, ki so dali svoje življenje za Kristusa. Zlasti v Rimu je bila v tej zadevi huda, tako da je bilo v prvih treh stoletjih za papeža voljenemu biti ravno tako, kakor bi ga bili izbrali v mučenca za sveto vero.

Ko so se vršile dogodbe v naši povesti, so kristjanje imeli tak mir, zakaj odkar je umrl cesar Valerijan, ni bilo očitno razpisanega preganjanja, akoravno ni bilo brez mučencev. Kristjanje so tačas smeli na dan, so razdelili mesto v posamezne okraje ali župnije, katerih vsaka je imela svojo cerkev z duhovniki, diakoni in drugimi nižjimi cerkvenimi služabniki. Shajali so se vsak dan k božji službi, delili sv. zakramente, skrbeli za lepo vedenje med verniki, poučevali na novo pridobljene in pridno skrbeli ter nabirali za reveže. Tu najdemo zapisano, da je bilo leta 250 pod papežem Kornelijem v Rimu 46 duhovnikov in 154 manjših cerkvenih služabnikov, katere so vse z 1500 reveži vred verniki vzdrževali z dobrotnimi darovi.

Akoravno so tudi takrat zeló čistili grobe mučencev in ravno zato lepo skrbeli za katakombe ali podzemeljska pokopališča in jih ohranjevali vedno v dobrem stanu, da bi imeli varna pribežališča, ko bi se vnelo novo preganjanje, vendar se navadno niso shajali k službi božji v teh prostorih, ampak imeli so očitne hiše božje nad zemljo. Bile so prostorne, včasih prav krasno ozaljšane, pa večjidel v navadnih krščanskih hišah, posebno v prostornih dvoranah, katere so imenovali Rimljani »triclinia«, kakršne so bile v hišah bolj imenitnih in premožnih meščanov.

Ali, utegnil bi kdo vprašati, kako je moglo v časih nevarnosti v navadno hišo zahajati toliko ljudi, da niso vzbudili pozornosti nevernikov? To je storila neka navada pri Rimcih. K bogatim in imenitnim Rimljanom so hodili vsako jutro ljudje vsakega stanú, da je pozdravijo in se priporočé njihovi milosti: prijatelji, njih klientje ali varovanci, sužnji in drugi. Nekateri so gospodarja pozdravljali kar v sprednji sobi in zopet odšli, imenitnejše je pa gospodar zbral v notranjih sobah okoli sebe. Tako se je zgodilo, da je v kako hišo šlo nad sto ljudi, eni spredaj, drugi zadaj in nikomur se to ni zdelo nenavadno.

Volk in lisjak.

Slišali smo, kako je črna sužnja podpihovala Korvina zoper kristjane, katere je tudi sama zeló sovražila. Imela je namreč nekdanj gospodinjo, katera se je bila pokristjanila in zato vsem svojim sužnikom podelila prostost. Afre ali Jubale (to je bilo njeno pravo ime) pa ni hotela oprostiti, ker se ji je to zdelo nevarno zavoljo njenega ognjenega značaja; prodala jo je torej drugemu gospodarju — odtod njeno sovrašтво do kristjanov.

Besede niso bile zastoj; Korvin je sklenil, da se loti dela, ali čutil se je premalo prekanjenega in zvitega za to, torej se je oziral po kakem pomagaču. Večkrat je že videl po kopališčih in na drugih očitnih prostorih Fulvija in ga občudoval zavoljo ličnega in bogatega njegovega vnanjega kretanja ter zavoljo gladke in sladke njegove besede, ali ni si ga upal nagovoriti. Kar zve, kaj je pravzaprav Fulvij in kaj njegovo opravilo. »Ko bi se zvezal ž njim,« si misli, »bi nadomestila njegova zvijačnost in prebrisanost, česar manjka mojemu neokretnemu obnašanju in moji surovi moči. To bi kaj zaleglo!«

Blizu črez deset dni sreča v krasnih Pompejevih vrtih Fulvija in stopi kar predenj.

»Kaj bi rad?« oglasi se tujec in zaničljivo od nog do glave ogleduje Korvina v borni umazani obleki.

»Pomenil bi se rad s teboj o neki reči, katera bi bila tebi v dobiček — in meni.«

»Da bo tebi v dobiček,« odgovori Fulvij, »rad verjamem — ali meni?«

»Fulvij, jaz sem odkritosrčen človek in ne poznam lepih in sladkih besed, naj ti torej povem kar naravnost: ti in jaz sva enega kopita.«

»Kaj, predrznež?« zavpije razkačen Fulvij, zardi črez in črez ter mu zagrozi.

»Če mi zato kažeš pesti,« odgovori mrzlo Korvin, »da vidim tvoji nežni ročici in zlate prstane, le kaži je; če mi pa misliš pretiti, je pa le vtakni za obleko — bolje se ti bo podajalo.«

»Na kratko povej! Kaj hočeš? Kaj meniš s tem, da sva oba enega kopita?«

»Nič drugega kot to,« pošepetá Korvin, »da si ti za-
lezovavec in skrivni toživec.«

Fulvij za par trenutkov ostrmi, pa se kmalu zavé in odgovori: »Odkod si jemlješ pravico, da me dolžiš takih
grdih dejanj?«

»Ti si z a s l e d i l (to besedo je posebno naglasil Korvin) neko zarotbo na jutrovem in Dioklecijan — —.«

»Kdo si ti?« seže mu naglo v besedo Fulvij.

»Korvin, sin mestnega prefekta Tertula.«

Ta odgovor je Fulviju razjasnil vse, mirnejega glasú reče: »Za sedaj molči; tam-le pridejo znanci; čakaj me jutri zarana na Patricijevi cesti pri Novatovih toplicah, pa preoblečen, — tam se bova več pomenila.«

Korvin je odšel domov in je bil prav zadovoljen s tem, kar je danes opravil. Takoj si je preskrbel oguljeno obleko nekega sužnja, in drugi dan se je komaj danilo, ko je že stal na svojem mestu. Dolgo ni bilo njegovega novega prijatelja; naposled pride zavít v široko obleko in klobuk potisnjen na čelo.

»Dobro jutro,« nagovori Korvina; »menda sem te pustil malo predolgo čakati v mrzlem jutru, posebno ker si tako slabo opravljen.«

»Res bi me bil skoro obhajal dolg čas, ko bi ne bil nekaj opazoval, kar me je prav zeló zanimalo.«

»Kaj neki?«

»Že od prvega jutra lazi in se plazi mimo mene cela procesija na vse načine pokvečenih in pohabljenih ljudi: slepi, kruljevi, polomljeni, vsled starosti potrti in drugačne pokveke; kar trumoma hodijo zadaj pri malih vratih v to-le hišo. Spredaj pri velikem vhodu pa zahajajo v poslopje ljudje boljših stanov, kakor se mi zdi.«

»Ali znabiti veš, čigava je ta hiša? Poslopje je staro in veliko, pa precej zanemarjeno.«

»Hiša je nekega prav bogatega in kakor pripovedujejo, prav skopega patricija. — Poglej, poglej, že zopet dva!«

Bil je siv, sključen starček, katerega je vodila in podpirala mlada vesela deklica; prav prijazno sta se pomenkovala. »Še malo stopinj, pa sva tam,« reče ravno deklica starčku; »potem se boš odpočil.«

»Hvala lepa, hvala, drago dete,« odgovori stari revček, »ker si tako zgodaj prišla po me.«

»Vedela sem, da potrebuješ pomoči, in ker me doma prav nič ne potrebujejo, zato sem šla po tebe.«

»Ali si opazil, Korvin?« izpregovori Fulvij. »Deklica je slepa; le poglej, kako naravnost stopa, ne pogleda ne na desno, ne na levo.«

»Saj res! Pa tudi to sem zapazil, da so ti berači vse drugi in drugačni, kot oni na Aricijevem mostu.* Niso tako divjega, ampak celó veselega obraza in ne eden me ni prosil darú.«

»Zares čudno; to-le reč bi rad spoznal malo bolj natančno — znabiti se nama tukaj prikaže lep dobiček. Praviš, da je gospodar zeló bogat? Ko bi se pač moglo v hišo?«

»Veš kaj? Črevlje bom sezul in sključil nogo, potem pa se pomešal med to drhal, ter pojdem predrzno noter ž njimi vred. Kakor se bodo vedli oni, tako jaz.«

»Tako ne pojde, ker skoro gotovo poznajo v hiši vse te ljudi.«

»Mislim, da ne,« odgovori Korvin, »ker me jih je več vprašalo, če je to hiša gospice Neže.«

»Čigava?« začudi se Fulvij.

»Kaj me gledaš tako debelo? Hiša je Nežinih starišev; ker je pa mlada nevesta zeló bogata, morda nič manj kot njena tetka Fabijola, zato jo ljudje poznajo bolj, kot stariše in poprašujejo le po nji.«

Fulvij malo pomolči in neki sum se mu vzdiga v glavi, ali prevažen se mu zdi, da bi ga razodel pajdašu; reče mu le: »Če dobro veš, da ti ljudje niso znani pri domačih, tedaj le poskusi s svojo zvijačo. Jaz sem z gospico nekoliko znan, torej hočem skusiti pri prednjih vratih — tako nama pojde menda še bolj po sreči.«

»Upam; kjer se zarotita volk in lisjak zoper ovčji hlev, tam jima malokje izpodleti.«

Fulvij ga zaničljivo pogleda od strani in vsak odide na svoje mesto.

* To je bil prostor blizu mesta, kjer se je shajalo največ in najsilnejših beračunov.

Preden povemo, kako se jima je godilo, hočemo čitatelje nekoliko seznaniti z Nežino rodbino.

Nežini stariši so bili stare, plemenite družine, katera je že pred več rodovi sprejela Kristusovo vero in v svoji vrsti štela že nekaj mučencev. In kakor so druge neverne družine visoko v spominu imele in častile tiste pradede, kateri so se skazali v vojski junake, ali pa so bili v visokih državnih službah, tako je ta krščanska rodovina častila in praznovala tiste svoje prednike, ki so prelili svojo kri za svojega Odrešenika. Vse veselje in upanje družine je bila sedaj Neža, edini otrok in dedič. Bila je pa tudi Nežica tako priljudnega obnašanja, tako rahločutna, tako mehkega in blagega srca, tako čiste in nedolžne duše, da jo je ljubil vsak, kdor jo je videl. Le en del poslopja so imeli Nežini stariši za svoje stanovanje, katero je bilo lepo opravljeno. Tu so živeli tiho in mirno, sprejemali pičlo število svojih prijateljev in se malo menili za svet, kakor tudi Nežica ni marala zanj. V tem stanovanju jo je večkrat obiskala Fabijola, akoravno je rajše Neža hodila k nji.

Pogani, kateri so je obiskovali in sodili po vnanjem, so mislili, da iz zgolj skoposti živé tako sami za se in preprosto, in da so si že priskopušili in nakopičili kdo ve kake kupe zlata; tudi so mislili, da leži ves notranji del hiše zanemarjen ter v razvalinah, ker nikdar niso videli odprtega — kar pa ni bilo res. Znotranji del, to je, prostorni dvor z bližnjo dvorano vred so pre naredili v cerkev, in v gornjih prostorih hiše so se shajali reveži in prejemale darove iz rok dijakona Reparata. Cerkev namreč si je štela v sveto dolžnost, skrbeti za reveže; razdelila je Rim v sedem okrajev in v vsakem okraju skrb za nje izročila enemu sedmih diakonov.

Tudi so bile v tej krščanski hiši vedno pripravljene sobe za tujce, in lepo so pogostovali vsakega, kdor je priromal od kake druge cerkve s priporočilom svojih predstojnikov. Pripravljene so bile v gornjih prostorih tudi postelje za stare in bolne ljudi, katerim so stregle diakonise in drugi, ki so se ponudili k temu delu usmiljenja. Tukaj je stanovala tudi slepa deklica, katera pa ni hotela vzeti jedil doma, kakor smo že slišali.

V tej hiši so se torej oskrbovali ubožci enega celega okraja — tako so rabili in obračali Nežini stariši svoje premoženje. Pri revežih in med reveži je tudi Neža bila najrajša, stregla jim je in jih tolažila.

Slišali smo, kako je Pankracij prosil Boštjana, da bi kje v kaki tuji hiši razdelil srebrnino in dragino, revežem namenjeno. Hiša Nežina se je Boštjanu zdela najpripravnejša v ta namen, in ravno na to jutro je bila napovedana razdelitev Pankracijevega darú. Tudi drugi okraji so poslali svoje ubožce in ž njimi so prišli dijakoni, kakor tudi Boštjan, Pankracij in drugi boljših stanov — te je Korvin videl dohajati v hišo pri velikem vhodu.

Volk in lisjak med ovcami.

Ravno je zopet prišlo nekaj revežev — tem se pridruži Korvin; kakor so delali oni, delal je on in jim bil v vsem podoben, samo v ponižnem vedenju ne. Pri durih je vsak izrekel besede: »Deo gratias — hvala Bogu«; tudi on zamrmra: »Deo gratias« in z drugimi vred je smel v hišo. Kmalu pride na notranji hišni dvor, kjer je bilo zbranih že mnogo revežev in nadložnih ljudi. Postavili so moške na eno stran in ženske na drugo. Na mizi je bilo nakopičene srebrnine in zlatnine in zraven dragega kamenja; pri mizi pa sta stala dva zlatarja s tehtnicami, da bi vse to skrbno pretehtala, cenila in kupila za denarje. Tudi denar je ležal že pripravljen, in ta denar je imel biti razdeljen med ubožce.

Neizrečeno željno je gledal Korvin na vso to dragocenost. »O, ko bi mogel vse to pograbititi jaz,« si misli, »kar k mizi bom skočil, nekaj pobasal v malho in stekel.«

Ali kmalu izprevidi, da to ne gre; torej čaka, da mu sami dadó njegov delež. Ubožci so se jeli pomenkovati in kramljati drug z drugim, le njega nihče ne nagovori, — to mu začne delati skrb. Mladi možaki — ki so nad navadno obleko nosili še drugo tesno, krajšo s širokimi pa kratkimi rokavi, kakršno so nosili v Dalmaciji in jo torej imenovali dalmatiko — hiteli so semtertja, zbirali menda reveže vsak svojega okraja in je postavljali v vrsto ob straneh. Ker Korvina ni poznal nihče, ostal je naposled sam sredi dvorane — čudno mu je bilo in se krčilo srce. Sin mestnega prefekta je tu stal kot berač med berači; sin mestnega prefekta, ki mu je bilo skrbeti za hišno pravico vsakatega, on je priril in prodril v tujo hišo, v plemenito hišo — po zvijači in goljufiji!

Dijakoni so jeli pogledovati nanj, se pomenkovati — gotovo o njem —, zdelo se mu je, da celó slepci štrle vanj, da kruljevi govorijo s svojimi berglami . . . , kar vrtelo se

mu je v glavi. Pogleduje na duri, da bi zbežal, ali, o joj, pri njih je stal sivi starček Dijogen s svojima korenjaškima sinovoma. Edino tolažilo mu je še ostalo: »Saj me ne poznajo, se bom že kako izgovoril.«

Naposled stopi k njemu dijakon Reparat ter ga prijazno popraša: »Prijatelj, ti menda nisi iz nobenega danes semkaj povabljenih okrajev; kje pa stanuješ?«

»V okraju ‚Alta semita‘.«

‚Alta semita‘ je bil pač en okraj mesta, a po politični razdelitvi, ne po cerkveni; vendar mu odgovori Reparat: »‚Alta semita‘ je pač v mojem okraju, ali ne spominjam se, da bi te bil že kdaj videl.«

Ko mu je to govoril, zapazil je začudivši se, da je tujec obledel kot mrlič, omahoval je in zrl na duri, v katerih se je ravno prikazal Pankracij. Korvinu je izginilo zadnje upanje. Še en trenotek in stal je pred njim dobro mu znani mladenič, kakor takrat, ko sta zapustila šolo, samo da navzoče priče sedaj niso bili surovi in hrumeči šolski paglavci, ampak ljudje Pankraciju gotovo prav prijazni, in pa da je v teh malih tednih Pankracij iz plahega učenca postal krepek mladenič.

Korvin je meril druge sam po sebi in pričakoval trepetaje, če ne tepenja, vsaj ostrih in hudih besed; tembolj se je čudil, ko ga Pankracij neizrečeno prijazno in vljudno nagovori tako-le: »Korvin, ali te je res zadela taka nesreča, da si prišel ob nogo? Ali si mar zapustil očetovo hišo?«

Lepa beseda pri Korvinu ni našla lepega mesta, ampak storila ga je šele prav nesramnega. Trmasto odgovori: »O tako daleč še ni prišlo, akoravno bi se ti menda najbolj veselil tega.«

»Motiš se. Verjemi, da nimam nikakršne jeze zoper tebe. Če potrebuješ pomoči, kar povej mi; akoravno ni prav, da si tu, peljal te bom v posebno sobo, kjer boš nepoznan prejel dar!«

»Naj ti povem resnico: samo za šalo sem vstopil in prav veselilo bi me, če me natihoma zapelješ ven.«

»Korvin, Korvin!« resno izpregovori Pankracij, »to je silno razžaljivo. Kaj bi rekel tvoj oče, ko bi te takega, kakršen si, bos, v sužnji obleki in za pokveko našemljen, dal postaviti na ‚forum‘* pred njegov sodni stol in te tožil, da si siloma prodl v hišo plemenitega Rimljana?«

* Najmimenitnejše tržišče, kjer so se tudi vršile očitne sodbe itd.

»Za bogove, dragi Pankracij, nikar me ne kaznuj tako strašno!«

»Tvoj oče bi moral obsoditi svojega lastnega sina, ali pa zapustiti službo.«

»Rotim te pri vsem, kar ti je drago in sveto, nikar tako silno ne sramoti mene in mojih; vso našo rodbino pripraviš v nesrečo. Na kolenih te bom prosil odpuščanja za vsa prejšnja razžaljenja — le odpusti mi!«

»Stoj, Korvin, stoj! Vse prejšnje je že davno pozabljeno. Ali poslušaj: Vsi navzoči, razen slepih, so priča tvoje pregrehe, dokazov torej ne bode manjkalo; če bodeš torej kdaj govoril o tem shodu ali koga tukaj pričujočih nadlegoval zato, — vedi, da te lahko tožimo pred tvojim lastnim očetom! Razumeš?«

»Razumem, razumem,« reče z milo prosečim glasom, »dokler bom živ, ne bom povedal živi duši, da sem bil na tem strašnem kraju. Prisegam ti pri bogov . . .«

»Tiho, tiho! Takih priseg ne potrebujemo. Le pojdi z menoj!« Navzočim pa reče: »Tega človeka jaz poznam; le po zmoti je zašel semkaj,« ter ga pelje na ulico. »Korvin, nikar ne pozabi, kar si obljubil!« so bile zadnje besede Pankracijeve.

Fulvij je skusil svojo srečo pri sprednjih vratih. Našel jih je po rimski šegi odprta; in zares bi nihče ne bil ob taki uri pričakoval kakega tujca. Namesto vratarja je našel mlado kmečko deklico, kakih dvanajst ali trinajst let staro. »Nikogar ni blizu,« si misli, »naj jo malo izprašujem, da vidim, ali je opravičen moj sum.«

»Deklica,« nagovori jo, »kdo si pa ti in kako ti je ime?«

»Jaz sem Emerencijana, sodojenka gospodični Neži.«

»Ali si kristjanka?«

Kmečka deklica ga debelo pogleda in odgovori: »Ni-sem, ne.«

Temu preprostemu odgovoru, tem nedolžnim očem je moral verjeti Fulvij in prepričan je bil, da se moti. Ta deklica je bila namreč hči Nežine dojke; ker ji je mati umrla, jo je vzela usmiljena sodojenka k sebi, da bi jo dala poučiti in krstiti. Bila je pa šele nekaj dni pri Neži in torej še ni vedela, kaj nameravajo ž njo.

Sedaj premišljuje Fulvij, kaj mu je storiti, ali naprej ali nazaj. — Kar priskaklja črez dvor lahkih korakov in vselega obraza Neža in obstoji, ko zagleda tujca, kateri jo z najvljudnejšim obrazom nagovori tako-le: »Ni še sicer

navadna ura za obiskovanje in zato se vam morda zdim vsiljenec, ali moje srce mi ni dalo čakati, da se vpišem kot ponižni klijent (varovanec) vaše plemenite hiše.«

»Naša hiša,« smehljaje odgovori ona, »nima klijentov, pa jih tudi ne iščemo, ker ne hrepenimo po časti in moči.«

»Ne zamerite! Hiša, kjer gospoduje taka gospodinja, kakor ste vi, ima največjo moč, ker gospoduje čez srca.«

Devica niti zapazila ni, da se ji prilizuje, ampak nedolžnega, preprostega srca odgovori: »Pač res; Gospod te hiše ima neomejeno oblast čez srca njenih prebivavcev.«

»Ne, ne,« ustavi jo Fulvij, »jaz menim tistega nežnega vladarja, ki kaže svojo milobo vsem, ki se mu smejo bližati.«

Neža je obstala kot zamaknjena; njena duša je gledala vse nekaj drugega, nego je govoril gnusobni prilizovavec, in s hrepenečim pogledom v nebo izpregovori: »Zares! Njemu je posvečeno moje dejanje in moja ljubezen, čigar krasoto strmé ogleduje solnce in luna na nebu.«

Fulvij ni vedel, kaj bi bil mislil pri tej ljubeznivi prikazni. Njen goreči in navdušeni pogled, mili in prijetni njen glas, skrivnostne besede, katere je govorila — vse to ga je nekako omamilo in mu zaprlo besedo. »Vendar, sedaj ali nikoli,« misli si, »take priložnosti ne bo več, da ji razodenem svoja čutila.«

»V a s mislim, vas; in prosim, da blagohotno sprejmete najodkritosrčnejša in najzvestejša čutila mojega srca.«

Pri teh besedah se spusti na kolena in sega po njeni roki, — ali plaho odskoči deklica in s tresočimi se rokami pokrije obraz.

Naglo plane Fulvij kvišku; trdnih korakov in jeznega obraza zagleda, da se bliža Boštjan, ki je prišel po Nežo, naj bi šla k revežem, kateri so jo željno pričakovali.

»Boštjan,« nagovori ga Neža, »ne hudujte se preveč — menda je prišel ta gospod po nekaki pomoti noter in pojde gotovo sam zopet iz hiše.«

Neža odide, Boštjan pa mirno in resno nagovori vsiljenca: »Fulvij, kaj počenjate tu; kaj vas je sem privedlo?«

»Mislim, da imam ravno toliko pravice, pokloniti se hišni gospej, kakor kdo drug.«

»Pa ob tako nespodobnem času?«

»Tisti čas, ki je spodoben za mladega častnika, spodoben je menda tudi za vsakega drugega,« odgovori Fulvij predrzno.

Boštjan je že komaj premagoval samega sebe. »Fulvij, ne pre naglite se v govorjenju, ampak pomislite, da v eni in isti hiši niso vsi ljudje enako znani; pa ko bi tudi bili še tako znani, vendar bi se ne smeli tako predrzno obnašati, kakor ste se malo prej.«

»Zdi se mi, da ste ljubosumni, vrli stotnik,« reče Fulvij porogljivo. »Ljudje pripovedujejo, da lazite za Fabijolo; ona je sedaj na deželi, zato se sučete okrog Neže, da vam v roke pride vsaj ena teh dveh najbogatejših rimskih dedščin.«

To nesramno in gnusobno zasramovanje je globoko ranilo žlahtno tribunovo srce, in ko bi ne bil vajen krščanske pohlevnosti, težko bi bil zadrževal pravično jezo. »Za vas in za me ne bi bilo dobro,« odgovori, »da bi vi dalje ostali tukaj. Lepe besede gospodične vas niso spravile ven, zato moram jaz bolj po domače to stóriti.«

Ob teh besedah zgrabi Fulvija s svojimi močnimi rokami, nese ga do vrat in ga postavi pred prag. Še ga drži, ko mu govori: »Sedaj pa le v miru dalje idite, Fulvij, pa ne pozabite, da ste se danes s svojim nevrednim obnašanjem pregrešili zoper državne postave. Hočem vam prizanesti, če boste tudi vi vašo skrivnost pridržali za se; povedati vam pa vendar moram, da so mi dobro znana vaša opravila v Rimu. Vaše nesramno obnašanje to jutro mi bo pa porok, da se boste zmerno obnašali. Še enkrat tedaj: v miru!«

Komaj je izgovoril te besede in ga izpustil iz rok, ko Boštjana nekdo od zadaj zgrabi s silno močjo. Bil je Evrota, kateremu Fulvij ni prikrival nobene reči in torej tudi povedal, da se bo to jutro sešel s Korvinom. Ker mu je pa že črna sužnja Afra pripovedovala o malopridnežu in nesramnežu Korvinu, bal se je kake zvijače za Fulvija in zato natihoma lezel za njim. Ko vidi, kako Boštjan njegovega gospodarja drži oklenjenega in misleč, da je to zviti Korvin — splazi se blizu in plane z vso silo kakor medved nanj. Ali Boštjan ni bil kdorsibodi; akoravno mu sedaj pomaga tudi Fulvij, ne moreta ga vreči ob tla. »Tako ne gre,« misli si Evrota; seže v pas in v njegovi roki se zaleskeče lično jekleno kladvice. Zamahne nad glavo — kar mu nekdo izbije morilno orožje, nevidna roka ga zasuče z jako silo dva-, trikrat v kolobarju in — v trenutku leži sredi ceste.

»Bojim se, da bi ne bil reveža zgrabil pretrdo,« nagovori Boštjan svojega rešitelja centurija, ki je bil zares orjaške postave in moči, in je ravno prišel k shodu.

»Vsaj zaslužil bi bil, tribun, ta lokavi napadavec.«

Ko prideta Fulvij in Evrota do bližnjega ogla, zagledata Korvina, ki pa ni več šantal, ampak je tekel, kolikor so ga nesle noge. Večkrat sta se še sešla Fulvij in Korvin, ali o tem jutru nista nikoli zinila besedice. Vsakemu se je zdelo, da je drugi opravil ravno toliko, kolikor on sam.

Mesec vinotok na Laškem.

Najlepši letni čas na Laškem je menda mesec vinotok. Solnce ne pripeka več s poletno vročino, izgubilo pa še ni nič bistre svoje svetlobe, in zlati vzhajajoči žarki se vsipljejo nad naravo v največji svoji krasoti. Griček se drži grička, katere črez in črez prerašča vinska trta, ki se pa sedaj že šibi pod težo velikih, črnih in rumenih grozdov; zraven pa hosta košatih bukev, namešanih z lepo zelenim kostanjevim drevjem, katero obdaja dolga vrsta žalostno-temnih cipres. Tu pa tam se širi kaka ravninica z oljkinim gozdičem, in ko pihlja lahni vetrič, zamiglja malo perjiče in kaže v vedni izpreminjavi sedaj svojo temno, sedaj svojo spodnjo belo stran. Med vsem tem zelenjem zapazi oko poslopja bogatih Rimljanov, obdana s krasno obdelanimi vrti, katere obdajajo ograje lavorovega grmovja ali zelenike in drugačnega zelenja, ter kinčajo vrste kamenitih in kovinskih kipov. Tam zopet bistri potoček, ki se sedaj šumljaje in mrmraje vije sredi raznobojnih cvetlic, sedaj pa zliva črez skale ali v tankih curkih skače kvišku. To in drugo vabi rimskega patricija iz hrumečega mesta v tiho, mirno samoto.

Ko se je približeval ta srečni čas, je bilo po samotnih poslopljih videti vse odprto. Krdelo sužnikov se je podilo semtertja; tukaj so čedili in lepšali stanovanja, tam meje ob vrtovih pripogibali in vezali v razne podobe, ali snažili pota posuta z belim peskom. Kmalu se je pokazalo na prašnih cestah tudi vóz vsake vrste. Tukaj s pohištvom težko obloženi — vlekli so ga voliči; tam lahki voziček z mestnimi gosti, s katerim so drdrali čili konjiči. Vozovi gori, vozovi doli — seveda tudi ruvanja in vpitja ni nedostajalo.

Fabijolino stanovanje na deželi je stalo ob zelenem griču tik Kajete pri morju. Že po vnanjem se je odlikovalo to posloplje od drugih: vse snažno, vse lično, vse napravljeno po najnatančnejših lepoznavskih pravilih. Pred poslopljem je bila ravninica in odtod se je videlo na morje,

katero se je tam globoko vjedlo v zemljo in bilo vedno polno življenja. Ladje, majhne in velike, z belimi jadri ali brez njih so se premikale na vse kraje po mirnem površju; ž njih je donelo in se daleč razlegalo veselo petje ali brenkanje harp. Od poslopja proti morju se je vila po hladni senci pot noter do kopališč, in blizu tega pota je bil prostorček, kamor je Fabijola nad vse rada zahajala, namreč tratica, katero sta senčili mogočni platani in jo je močil ter napajal studenček, ki je srebrno svojo vodico šumljaje podil proti morju. Tukaj sem se je zatekala Fabijola iz vročega Rima.

Fabij, njen oče, jo je redkokrat obiskal tu in še takrat nikoli ni ostal čez dva dni, zakaj, to bomo videli pozneje. Njegova hči je bila tedaj večjidel sama. Nji ljubi tovariši so bile knjige, katerih je bilo precej, večjidel starejih, vedno v hiši; k temu jih je še prinesla vsako leto po več novejših del, kakršna so bila ravno v navadi. Skoro vsako jutro je hodila na svoj dragi prostorček, ki smo ga popisali prej, zraven nje je bil jerbašček knjig in kaka tovarišica. Letos, kar se je vsakomur zdelo čudno, bila je okrog nje vedno le — sužnja Sira!

Zvedeli smo že prej v povesti, da je Fabijola sužnja Siro prepustila Neži; ali v veliko začudenje zve drugi dan, da je noče zapustiti, akoravno ji je Neža obetala prostost. Nad vse čudno se je Fabijoli zdelo, da Sira iz vdanosti do nje noče iz hiše. Saj ji je srce bridko očitalo, da si nikakor ni zaslužila te vdanosti in da ni posebno vljudno in hvaležno ravnala ž njo. Res je že slišala in brala o sužnjih, ki so bili zvesti in vdani svojim gospodarjem, tudi trdim, neusmiljenim; ali to so bile le posamezne prikazni proti temu, kar je zapazovala dan na dan: da črté in sovražijo sužnji svoje gospodarje. »Sira je prismuknjena,« si misli. Ali tak odgovor ji ni zadostil, jela je natanko opazovati deklico, če bi morda po njenem obnašanju rešila to zastavico; vendar zastonj — delala je enako ponižno in pridno vse, kar so ji dali, težavno in netežavno, kakor poprej. To je ganilo Fabijoli srce in čutila je, da ni tako nemogoče, kakor je bila rekla Neži — sužnjega človeka ljubiti!

Tudi še na drugi strani je spoznala vrednost Sirino. V svojih pogovorih ž njo je zapazila Rimljanka, da je zeló izobražena in kmalu je tudi izvedela, da sužnja z lahkoto bere in razume grške in latinske pisatelje, pa tudi piše v obeh jezikih. Bila je pa Fabijola toliko mehkočutna, da je

ni hotela vprašati po prejšnjem njenem življenju, bojé se, da ji ne vzbudi morebiti žalostnih spominov, ampak odločila jo je za boljša in lažkejša opravila, kar je druge sužnje zelo jezilo. Odkazala ji je posebno sobico, kar je bilo revni deklici v največje veselje, in jo imela pri sebi za pisarije in čitanje. Tudi ta častnejša služba ni povzdignila ali napihnila Sire; enako ponižna in postrežljiva je ostala in z isto marljivostjo se spravila na delo, če so ji tudi odkazali kaj prav navadnega in težavnega.

Najrajša je čitala Fabijola učene razprave in premissljevanja modrijanov, pa čudé se je zapazila, kako je njena sužnja z malo besedami ovrгла na videz najtrdnjša pravila in razodevala vodila in npravne resnice, kakršnih je zastoj iskala po modrijanih. Tega pa Sira ni storila po dolgem in zvijačnem dokazovanju, ali kakor bi bila že prej kdaj premissljevala te spise, ker je vse kazalo, da so ji ti spisi novi in neznani. Zdelo se je Fabijoli, da ima Sira neko splošno in skrivnostno pravilo in resnico za mero, po kateri meri in ceni vse druge trditve in vodila. Kaj bi to bilo, tega Rimljanka ni uganila.

Neko lepo jutro sta sedeli gospodinja in sužnja pri že omenjenem studenčku. Fabijola je držala v roki obširna pisanja in brala. »Sira,« izpregovori, »položi to neslano branje v jerbašček in daj mi ono-le! Prav novo je še in neki zeló mikavno in kratkočasno.«

Sužnja seže po omenjeno knjigo, prebere naslov in zardi. Bila je ena tistih nesramnih in umazanih spisov, kakršnih se takrat ni manjkalo. Sužnja jo položi zopet med druge in mirno reče: »Draga gospica, nikar ne terjajte, da bi vam brala to knjigo. Ne spodobi se ne za me, da berem, ne za vas, da poslušate.«

Fabijola strmo gleda. Da bi ji kdo veleval, to beri, onega ne, tega še ni doživela. »Škodovalo nama ne bode,« izpregovori smehljaje. »Prej ko ne je popisana cela vrsta črnih hudobij in zločinstev, to pa naju ne bode zapeljalo v enaka dejanja; mikavno je pa vendar, če jih beremo o drugih.«

»Povejte mi, ali bi vi storili taka dejanja?«

»Za ves svet ne!« odgovori Fabijola.

»Če je pa berete, peča se ž njimi vaš duh, začne vas mikati in z dopadanjem se pasó po njih vaše misli.«

»To je res. Kaj pa potem?«

»Glejte, to pečanje, to dopadanje je malopridnost, je greh.«

»To ni mogoče; treba je dejanja, da kaj imenujemo malopridnost, hudobijo.«

»Res je to; ali kaj je misel drugega, kot dejanje duha ali duše, kakor jaz pravim? Strast, katera želi smrti, je dejanje; — skok v vodo ali kaj drugega, kar vede v smrt, je samo vnanje, mehanično opravilo telesa. Pa kdo je veleval, kdo je slušal? Duh ali telo? Mar ne duh? Ni li tedaj duša ali duh odgovorna za dejanje?«

Nekako ponižano se čuti ponosna Rimljanka in odgovori: »Te že razumem; vendar ostane še eno vprašanje. Po tvojih besedah smo odgovorni za vnanje dejanje, pa tudi za dejanje duha — komu pa? Če storimo vnanjo pregreho, odgovorni smo človeški družbi, postavam in samim sebi — kaj je pa z notranjim dejanjem? Komu smo zanj odgovorni? Kdo ve, kdo sodi?«

»Bog,« odgovori resnobno Sira.

Fabijola je pričakovala kaj drugega, kako novo vodilo, ali kaj takege — in Sira ji s suho besedo odgovori: Bog!

»Kaj? Mar res veruješ na Jupitra ali Junono, ali na Minervo, ki je neki še najbolj častitljiva izmed vse olimpiške družine? Ali res misliš, da imajo kaj opraviti z našimi opravili?«

»Nikakor ne; studi se mi že nad samimi imeni in pravljicami o teh božanstvih. Jaz ne govorim o bogovih in boginjah, ampak o samem in edinem Bogu.«

»Kako ga imenuješ po svojem sistemu ali učilu?«

»Nima drugega imena kot Bog, in še to ime so mu ljudje le dali, da ga morejo imenovati. To imenovanje ne naznanja ne njegovega bitja, ne njegovih lastnosti.«

»Katere so njegove lastnosti?«

»Nerazdeljiv je On, povsod eden in isti, povsod je in obsega vse. Njega pa nič ne omejuje in ne obsega. On je že bil, ko še ni bilo nič drugega, in bo še, ko ničesar ne bode. Mogočnost in modrost, dobrotljivost, ljubezen in pravičnost so mu lastne že po njegovem bitju, in sicer v najvišji meri in popolnosti. Samo On stvarja, On vse ohranjuje, samo On more vse pokončati.«

Takega ognja, tako navdušenega obličja in takih plamtečih pogledov Fabijola ni še videla, kakor pri sužnji, ko ji je govorila te besede; le pri Nežici je že včasih opazila tak pogled. »Kako žive in gorke krvi so ti jutrovci,« si misli, »ni čuda, da jutrove dežele imenujejo domovino domišljije in poezije.« In ko vidi, da se je Siri malo polegel

notranji ogenj, ji reče rahlo: »Toda, Sira, kako si moreš misliti, da se takšno nad vse veličastno bitje, kakoršno ti popisuješ, pečá s tem, da opazuje dejanja in še celo borne misli milijonov in milijonov stvari?«

»Gospica, za Njega to ni nikakršno delo. On je kakor luč, kakor svetloba; mar je dela treba ali truda svetlobi, da pride skoz bistri ta studenček do kamenčkov na dnu? Le glejte, kako vse odkriva, ne samo lepega, ampak tudi grdo — lično progaste polžke in skoljke pa zlate ribice, ki se premičejo med tankim zelenjem; a tudi črno gomazen, katera bi se rada poskrila pred svetlobo v luknje. Mar to solnce prizadeva dela in truda? In kar dela svetloba tukaj, to dela v bližnji reki in v vseh drugih z enako lahkoto.«

»Tvoja teorija je prav lepa, Sira, in če resnična — res čudovita! In zares, prav resnična se mi zdi; kako bi neki moglo napačno biti lepše kakor istinito? Vendar, kako strašna je ta misel,« nadaljuje Fabijola in gleda na studenček, kakor bi se hotela prepričati o resnici in neresnici Sirinih besed, »da človek ni nikoli sam, da nikoli ni imel skrivne želje, da nobene še tako neumne misli ne more prikriti, nekemu, ki ne pozna nepopolnosti? Strašna misel! Vedno živeti pod bistrim očesom, s katerim primerjeno je solnce kar temna senca, zakaj solnce ne prerije v dušo. In vendar se mi zdi resnično!«

Nekako divji pogledi so švigali Rimljanki iz oči, ko je to govorila, močno je vrelo ponosno njeno srce in se borilo z mislijo, da ni nikoli sama, da nima ne ene skrivne misli ali želje, in da je neko bitje, ki opazuje vse njene domišljije in čutila. Pa vedno ji pride na misel: »In vendar se mi zdi tako resnično!« Dolgo se je borila pamet s strastjo; naposled se je upokojila. Menda je prvič čutila, da je pričujoče neko bitje, veličastneje ko vse drugo, — bitje, katerega se je bala, pa bi je bila vendar rada ljubila. Njen duh se je ponižal in njena pamet, — prvič je spoznalo njeno srce, da ima gospoda nad seboj.

Molčé in pazljivo jo je opazovala Sira in premišljevala, kaj se pač godi v Fabijolinem srcu; saj je čutila, koliko je za prihodnji verski napredek ležeče na tem, da spozna resnico, s katero se je ravno borila ponosna njena notranjost.

Fabijola vzdigne glavo in milega, prijaznega glasu izpregovori: »Sira, ti mi gotovo še nisi odkrila vse svoje vednosti; moraš me še več učiti! (Sira je zardela pri teh besedah, pogledala v nebo in solzica se ji prikaže v očeh.)

Danes si odprla mojim mislim nov svet. Pokazala si mi krepost, ki visoko visoko stoji nad mnenjem in sojenjem človeškim, odkrila neko moč, ki opazuje naša dejanja, jih odobruje — poplačuje — ki stoji zraven nas, ko nas ne vidi nobeno drugo oko — ali imam prav, Sira? (Sužnja je prikimala). S tem si mi pa pojasnila še druge reči, katere so mi bile do sedaj temne. Nekdaj si mi rekla, da ni razločka med gospodom in sužnjim — kaj ne, ti si mislila: Razloček je le vnanji, obstoji le pred ljudmi; pred tvojim najvišjim bitjem ga ni, ampak vse je enako, po nravni prednosti celó prekosi lahko suženj gospoda, zakaj taka prednost bi bila znana le takemu velečastnemu bitju. In vendar so se mi takrat tvoje besede zdele tako neslane in strašanske, da me je kar jeza obšla, in — ali se še spominjaš?»

»O ne več,« prijazno odgovori sužnja, »le nikar več ne govorite o tem!«

»Ali si mi odpustila, Sira?« vpraša Fabijola tako milobno, kakor še nikdar poprej.

»Predraga gospodinja —,« dalje govoriti ji ni dalo srce; pred Fabijolo se je spustila na tla in segala po njeni roki; ali tudi v gospodinji je zmagalo srce; prvič v življenju je ponosna Rimljanka objela revno sužnjo in v solzah se ji je topilo okó.

Črez nekaj trenutkov pogleda Fabijola Siro in reče: »Še nekaj — ali se sme človek bližati ali moliti tako bitje, kakor si je popisala? Ali ni previsoko ali predaleč od nas?«

»Ni ne, žlahtna gospica! On je vedno blizu nas; kakor v solnčni svetlobi, tako živimo in se premičemo vedno v njem — zato se pa tudi vedno lahko obračamo do njega. On sliši naše besede in znane so mu vse želje našega srca.«

»Ali se mu morda še na kak poseben način more skazovati čast — znabiti s kako daritvijo,« vpraša nekako strahoma Fabijola.

Sira nekoliko premišlja, ker če bi bila odgovarjala na široko, govoriti bi bila morala o oni presveti daritvi, katero je sveta cerkev skrbno prikrivala vsakemu neverniku. Odgovorila je na kratko: »Da!«

»Mar bi me hotela toliko izučiti v vaši vednosti, da bi mogla pokloniti tako veličastno daritev?«

»Tega pa ne; imeti bi morali dar, ki je vreden Boga.«

»Vidim, da imaš prav. Za Jupitra seveda je dober kak junec, ali kak kozel za Baka, ali kje bi bila daritev, vredna takega bitja, kakršno si mi ti popisala?«

»Pač; je, je tak dar — veličasten, neomadeževan, čist, Njemu prijeten.«

»Oj, kaj je pač ta dar, draga Sira?«

»Le samo On s a m.«

Fabijola si zakrije oči, potem pa resno pogleda sužnji v oko, rekoč: »Jaz te ne umevam, vendar te vprašam, ali rabiš to strašno besedo v pravem pomenu?«

»Vse moje besede so čista resnica.«

»Za danes sem pretrudna, da bi s svojim duhom dalje sledila; treba mi je počitka.«

Med kristjani.

Po tem pogovoru je šla Fabijola v svojo stanico in je ostala sama. Sedaj ji je srce bilo mirno, sedaj zopet nepokojno postajalo in vzbujeno. Če je skušala preišljevati vzvišene resnice, katere ji je danes odkrila sužnja, kar nekako migljalo ji je pred očmi; ni jih mogla spraviti v celoto, zdele so se ji še brez stališča.

Drugo jutro se napoti Fabijola obiskati bivšega mestnega prefekta Kromacija (kateri je po svojem izpreobrnenju — kakor smo že slišali — z drugimi pokristjanjenci vred in z duhovnikom Polikarpom bil zapustil Rim ter prišel v Kampanijo, da se popolnoma izučé v sveti veri). Da je Kromacij kristjan, tega Fabijola ni vedela; slišala je pa mnogo čudnih govoric o njem in o njegovi hiši: Da ima mnogo neznanih gostov, vendar ne napravlja gostij; da je vsem svojim sužnjem dal prostost, da jih pa veliko ni hotelo zapustiti ga itd. To vse jo je zelo mikalo in rada bi se bila prepričala sama, zato se napoti k njemu, ker sta bila zelo znana že iz otročjih let. Lahki jesenski dežek je poškopil ceste in pota ter se v tankih kapljicah obesil na vinske trte, ki so na desni in levi obdajale cesto, da se je svetilo in lesketalo kot tisoč biserov. Kmalu se je pokazalo belo, prostorno poslopje na nizkem griču; obdajal je je lavorov gaj s temno zelenikovino in visokimi tankimi cipresami.

Ko pride Fabijola skozi vrata, zapazi koj neko izpremembo. Ob lepo obrezanih zelenih mejah je drugekrati stalo v vrstah mnogo umetno izdelanih kipov, a danes je videla skozi in skozi prazna stojala. Druga izprememba je bila ta, da ji je Kromacij prišel naproti prav vesel in zdrav, zadnjič ga je na vso moč bil mučil protin. Priljudni starček jo vpraša, če je res, da pojde njen oče v Azijo, kar je Fa-

bijolo nekoliko osupnilo; niti besedice ji ni oče naznanil o kakem popotovanju. Izprehajaje se po vrtu videla je gosposodična, da je še ravno tako skrbno in lepo obdelan kakor prej, le prejšnjih podob ni bilo; in ko prideta do umetno napravljenega jezera, katero je prej obdajala cela vrsta bogov in drugačnih kipov, katerih pa sedaj nikjer ni bilo videti, reče Fabijola nekako nevoljna starčku: »Kromacij, kaj so vam pač bogovi storili tako strašnega, da ste je vse spravili od hiše?«

»Lepo vas prosim, draga gospodična, nikar se ne jezite zavoljo tega. Čemu mi neki so podobe?«

»Če vi niste marali zanje, veselili so se jih pa drugi; ali kam ste jih vendar dejali?«

»Kar resnico vam bom povedal: pod kladivo!«

»Pod kladivo? In meni niste nič povedali! Saj veste, da bi bila rada katero kupila.«

Kromacij se glasno nasmeje in pravi: »Ne, ne pod klicarjevo kladivo, pod kovaško kladivo sem je spravil. Bogovi in boginje — vsi so razbiti in stolčeni. Kako bedro ali košček roke bi vam še lahko dal, cel obraz z nosom vred bi se pa menda že ne dobil več.«

Fabijola se čudi in pravi: »Moj dragi, bistrourni sodnik, kak strašanski trinog ste pač postali! Rada bi vedela, kako bi mogli opravičiti tako grozno ravnanje?«

»I glejte, to je tako-le: Ko sem se postaral, postal sem tudi modrejši in izprevidel, da sta gospod Jupiter in mamica Juno ravno toliko boga, kakor jaz in vi; zato se jima nisem hotel dosti uklanjati.«

»To je vse res; tudi jaz sem to izprevidela, akoravno še nimam sivih las; ali saj imajo podobe tudi vrednost kot umetniški izdelki.«

»Tukaj pa niso bili postavljeni kot umetniška dela, ampak kot božanstva in torej kot goljufi. Saj bi tudi vi pahnili vsako podobo izmed podob vaših predstarišev, ko bi spoznali, da ni prava, ampak tuja, vrinjeva. Tako sem ravnal tudi jaz, in da bi se še komu drugemu ne stavili in kazali v časti, katere niso vredni, zato jih nisem prodal, ampak pokončal.«*

* Slišali smo že, da je Trankvilin sprejemši sveti krst čudovito ozdravel, in da je Kromacij, slišavši to, tudi takoj bil voljen sprejeti sveti krst, če prej sam skusi ozdravilno njegovo moč. Po takem potu pa ga Boštjan ni hotel vpeljati v sv. Cerkev in je skusil drugače. Kromacij je bil namreč daleč daleč znan po svojih ma-

»Čudno, čudno — pa veste kaj, tudi še marsikaj drugega nenavadnega govore ljudje o vas.«

»Kaj takega?«

»Da imate veliko ljudi, katerih nihče ne pozna, da ne napravljate več poedin, da ste le sami za se, in da vas je malo videti zunaj doma, da prav siromaško živite in kdo ve kaj še!«

»Znabiti, koliko smo dolžni temu in onemu,« vpraša smehljaje starček.

»O, tega ne.«

»Ali ne? Čudno je res, kako ljudje skrbe za nas. Prej, ko smo uganjali hrum in šum drugod in doma, dan na dan posedali pri gizdavi mizi in klatili neumnosti ter počenjali dosti drugega, kar ni bilo ne lepo ne prav — o takrat se nihče ni menil za nas. Sedaj se nas je nekaj zbralo, da bi zmerno, mirno, tiho pa delavno živeli, pa se nič menili za druge in za občne reči: takoj je vse radovedno in bi se rado vtikalo v naše zadeve; kujejo laži in je trosijo ter raznovrstno nam podtikajo. Ali ni to čudno?«

»Res je; ali povejte mi, kaj je vaš namen in kakšno je vaše življenje?«

»Mi gojimo in vadimo svoje višje dušne zmožnosti. Vstajamo tako zgodaj, da si ne upam povedati kdaj, potem imamo skoz nekaj ur razne duhovne vaje. Kar pa ostane dneva, porabi ga vsak po svoje; eni beró, drugi pišejo in zopet drugi delajo po vrtilih, pa tako marljivo, da nobeden najemnik tako. Včasih pridemo skupaj, da pojemo lepe, poštene pesmi ali beremo dobre, koristne knjige, in pa tudi, da se učimo pri izurjenih in zvedenih učениkih. Živimo prav zmerno, uživamo skoro sama zelišča, vendar smo ravno tako dobre volje, kakor bi se pred nami miza šibila dragih jedil.«

likih, katere je imel nastavljene po vrtilih in sobah. »Vse te podobe pokončaj, in takoj boš ozdravel,« reče mu Boštjan. Huda je bila zanj ta zahteva, vendar se vda; njegov sin Tiburcij pa je bil tako razkačen, da je zapretil: »Če oče res ne ozdravi, dal bom Boštjana in Polikarpa vreči v gorečo peč.« Kromacij je razbil na en sam dan 200 bogov — ali ozdravel ni. Pokliče Boštjana ter ga prime za besedo, pa ta mu mirno odgovori: »Prepričan sem, da nisi vseh pokončal.« In res je bilo tako; nekaj majhnih kipov je bil pustil Kromacij, ker so bili posebno umetniško izdelani; sedaj je pokončal tudi te, in — ozdravi! Nato se je izpreobrnil on in tudi njegov sin Tiburcij, ki je postal eden najiskrenejših kristjanov in je pozneje umrl kot mučenec.

»Tako življenje menda tudi ni preveč drago,« odvrne nekako zabavljivo Fabijola.

»Oj, oj — menda celo mislite, da smo se zbrali zato, da si ložeje kaj prihranimo? Tega pa ne; le poslušajte, kaj smo sklenili.«

»No?«

»Sklenili smo, da v naši okolici ne bomo trpeli nobenega reveža več. Še to zimo bomo skušali obleči vse gole in nasiti lačne ter streči bolnikom. Tako bomo porabili vse prihranjeno.«

»To je res prav plemenito početje, a v naših dneh prav nenavadno in skoro vem, da se vam bo povračalo z ne-hvaležnostjo in zasmehovanjem. Morebiti vam še hujega porekó.«

»Kaj neki?«

»Nikar mi ne zamerite, če vam povem, da ljudje celo šepetajo, da utegnete biti kristjanje; kar se tiče mene, govorila sem vselej zoper tako natolcevanje.«

»Zakaj pa, predrago dete,« smehljuje vpraša Kromacij.

»Zato, ker predobro poznam vas in vašega sina, pa Nikostrata in nemo revico Goe, kakor da bi le za trenotek mogla misliti, da ste se poprijeli take neumnosti in sleparije,« odgovori Fabijola.

»Naj vas nekaj vprašam. Ali ste se že kdaj potrudili, da bi prebrali kako kristjansko knjigo in se poučili, kaj da so ti ljudje in kaka je njih vera?«

»O ne! S tem pa že nočem tratiti časa; preveč črtim te sovražnike vsega napredka, te nevarne državljane, te babjeverce in hudobce.«

»Glejte, draga Fabijola, tudi jaz sem nekdanj ravno tako sodil o njih, ali sedaj so moje misli vse drugačne.«

»Temu se je res čuditi, posebno zato, ker ste jih kot mestni prefekt večkrat morali ostro kaznovati kot zaničevavce postav.«

Ob teh besedah se je zatemnilo obličje sodnikovo in solze so se mu pokazale v očeh; na misel mu je prišel sv. Pavel, ki je preganjal sv. Cerkev.

Fabijola je zapazila to in rekla: »Nepremišljeno sem govorila. Bojim se, da ne bi bila vzbudila neljubih grenkih spominov vašemu dobrotljivemu srcu. Prosim, odpustite mi, dragi Kromacij — le o čem drugem govoriva. — Pravzaprav sem danes prišla k vam, da bi zvedela za kakega človeka, ki gre v Rim. Poprej ste mi povedali, da je

namenjen moj oče v Azijo; o tem sem že tudi od drugih strani slišala nekaj, zato bi mu rada poslala pismo* in ga prosila, naj se pred svojim odhodom oglasi pri meni, da morda ne odide brez vsega slovesa.«

»Kakor nalašč! Pri meni je mlad človek, ki je namenjen jutri zjutraj v mesto. Le v knjižnico pojdite z menoj in napišite tam list; menda tudi sla najdeva tam.«

Kromacij pelje Fabijolo v knjižnico. Pri mizi je sedel mladenič in prepisoval iz velikega zvezka. Ko zagleda tujko, zapre knjigo in jo položi na stran.

»Torkvat,« nagovori ga Kromacij, »tá-le gospica bi rada poslala pismo svojemu očetu v Rim.«

»Prav veselilo me bo, če morem postreči blagi Fabijoli ali njenemu dragemu očetu.«

»Kaj jo poznaš?«

»V svojih mladih dneh sem služil blagega Fabija v Aziji, kakor že tudi moj oče pred menoj, pozneje pa sem zavoljo bolehnosti zapustil njegovo službo.«

Na mizi je ležalo nekaj kosov tankega pergamena enake velikosti, menda za kako knjigo pripravljenega. Starček položi en kos pred Fabijolo in pripravo za pisanje. Ona napiše nekaj vrstic, zloži kožico skupaj, poveže z nitjo, pritrdi z voskom in pritisne svoj pečatnik na njo. Ker sedaj še ni vedela, kako bi plačala poslanca, vzame še drugi košček pergamena, napiše si nanj ime in stanovanje mladeničevo ter ga vtakne k sebi. Prav po očetovsko je bil ganjen Kromacij in zdelo se je Fabijoli, da jo pogleduje tako milo, kakor bi zadnjikrat govoril ž njo. Ali starčku je nekaj drugega težilo srce. »Kako blaga duša,« si misli; »ali naj pogine v temini poganstva? Koliko sadu bi prinašala, ko bi ji posvetila luč svete resnice; ne sme več ostati tako.« In vendar ga je zadrževalo sto in sto reči, razodeti se ji.

»Zdrava, draga Fabijola, zdrava,« so bile zadnje besede ganjenega starčka. »Stoterno bodi blagoslovljena z blagoslovom, katerega sedaj še ne poznaš!«

Tudi Rimljanko so ganile te skrivnostne besede starega prefekta, govornjene s tako milim glasom.

Pred vratmi jo ustavi Torkvat: »Ne zamerite, blaga gospica, da vas mudim, vi bi gotovo radi, da pride pismo prav kmalu v Rim?«

* Takrat ni bilo pošt kakor danes, in pisma so pošiljali po najetih poslancih ali slih.

»Seveda. Veliko mi je na tem, da ga dobi oče prej ko mogoče.«

»Če je tako, vam menda ne bom mogel postreči. Jaz ne morem drugače potovati, kakor peš ali pa za prav male denarje s kakim voznikom.«

»Potemtakem mi ne zamerite, če vam nekoliko pripomorem, da boste hitreje potovali.« Pri teh besedah mu pomoli polno mošnjico. Nekako strastno in smehljaje jo zgrabi mladenič in naglo odide. Nič ni dopadel ta človek Fabijoli in čudila se je, kako je prišel v družino blagovoljnega starčka; veselilo jo je pa tudi, da se ga je ob enem iznebila z zlatom in se tako oprostila vse daljnje dolžnosti do njega. Zato vzame listič, na katerega si je bila zapisala poslančevo ime, da ga raztrga — kar zapazi tudi na drugi strani nekaj zapisanega. Bere in bere — teh besed ni še našla v nobeni knjigi: »Jaz pa vam povem: Ljubite svoje sovražnike; dobro jim storite, ki vas sovražijo, blagoslavljajte jih, ki vas kolnejo, in molite za nje, ki vas preganjajo in obrekujejo, da bodete otroci svojega Očeta, ki je v nebesih, kateri daje svojemu solncu vzhajati nad dobrimi in hudobnimi in deževati na pravične in krivične.«

Kdo opiše Fabijolina čutila, ko premišljuje te besede! »Čigave so pač te besede? Kakega grškega ali rimskega modrijana ne. Ali so domišljija ali resnica? Ali imajo v sebi največje poniževanje, ali so samo zlata pena? Hočem li vprašati Siro, nji je pokazati? Vendar, čemu? Saj ne razumem njenih misli, nemogoča se mi zdé njena načela. Naj je veter odnese, da si nihče več ne bo belil glave z njimi.«

In zafrfral je listič po vetru; pa takoj na to zakliče: »Formijo, Formijo, poberi mi listič, ki mi je odletel!«

Kočijaž ji ga prinese in vtaknila ga je zopet v nedrije; tako so zlate besede ležale na njenem srcu, katero je bilo sedaj mirno in pokojno do doma.

Zbegana ovca.

Drugo jutro je stala na vse zgodaj pred Kromacijevim poslopjem mula pripravljena za Torkvata in na nji mala culica z vsem njegovim premoženjem. Prišlo je obilo prijateljev, da se poslové; eni ga opominjajo, da naj ne pozabi na velike milosti, katere je prejel od Boga, in na svoj poklic, kar je tudi prav resnobno obljubil; drugi so ga prosili,

da naj opusti vse poprejšnje navade in znanice, ali so mu pa kaj malega darovali za popotnico, ker je bil reven.

Naposled je prišel duhovnik Polikarp in ga opominjal z živo besedo in s solznimi očmi, naj se varuje svojih čeravno malih, vendar nevarnih napak, da odloži lahkomišljenost, katera se je večkrat prikazala na njem, in da naj se bolj vadi krščanskih čednosti. Torkvat je obljubil vse, poljubil duhovniku roko, pokleknil in prejel njegov blagoslov. Tudi nekaj priporočil mu je dal Polikarp do raznih kristjanov in denarne pomoči. — Ko se je že vse vrnilo v hišo, stal je še Kromacij pri vratih in gledal za odhajajočim z milimi pogledi; bili so blizu taki kakor očetovi, ki zre za svojim sinom zapravlјivcem.

Mulo so mu najeli le do velike ceste, ker je bilo pohištvo Kromacijevo precej v strani; tam pa, v Fundi, dobil bi bil drugačnih pripomočkov za daljnjo pot. Kraji, koder je jezdil, so bili neizrečeno lepi; vse je stalo v največji jesenski krasoti in obilnosti; ali za vse to veličastvo se je malo zmenil naš jezdec. Bolj kot lepi jesenski vinogradi in bistri potočki, bolj kot čisto, modro nebo, dopadlo mu je veliko mesto, hrumeča Roma s svojimi vrti in toplicami — le s takimi krasotami se je pečal njegov duh. Sedaj je pred seboj zagledal v domišljiji samotno sobo v kopališču in v nji so sedeli lakomni igravci, tudi on strastno zgrabi za kocke, kar se mu prikaže za mizo mili proseči obraz Polikarpov. Zopet mu kaže duševno oko mizo, polno dragih jedil in ognjenega žlahtnega vina, ali zopet ga plaši duhovnikov obraz. — Urneje in urneje je šlo, da prej dospe do vsega tega veselja — revež pa ni videl gnilobe, goljufije in gizdavosti razuzdanega cesarskega mesta; ni spoznal, da igra in nezmernost sta le vrata do vse one spačenosti in hudobije.

Med takimi domišljijami zagleda pred seboj neko mesto; »Fundi,« zamrmra in seže po svojih pismih, ker je imel eno tukaj oddati. Ko pride v mesto, vpraša po stanovanju učenika Kasijana; najde ga in mu izroči pismo. Prisrčno sprejme starček našega tujca in mu med jedjo pripoveduje svoje dogodke. Rojen je bil Kasijan v Fundi in napravil je bil v Rimu svojo učilnico, o kateri smo že govorili v začetku naše povesti; ker so ga pa spoznali za kristjana in se je bal, da bi se zavoljo njega ne začelo preganjanje, pribežal je v svoje rojstno mesto in se tudi tukaj pečal s poučevanjem. Torkvatu je razkladal vse tako odkritosrčno, kakor svojemu bratu; temu je pa menda sama hudoba

vdihnila misel: »Kaj, ko bi mi vsa ta sporočila pomagala enkrat še do denarjev?«

Drugo jutro se poslovil, pravi, da ima v mestu še nekaj opravka, in gre. Kupi si lepšo obleko, in da bi Fabijolino pismo prej ko mogoče oddal, priskrbi si dvoje urnih konj, in tako je šlo v naglem diru po dnevu in po noči noter do Rima. Pred mestom obleče novo, lepo obleko in stopi med mogočno zidovje — v svojo pogubo.

Prva pot je bila k Fabiju, da oddá hčerino pismo. Ta ga prijazno sprejme, poprašuje po tem in onem in ga slednjič povabi na večer h kosilu; tega se Torkvat ni dosti branil, ampak šel je in poiskal si lepega stanovanja, kakršno se je po njegovih mislih spodobilo sedanji lepši opravi in večjemu premoženju.

Fabij ni ljubil življenja na deželi, vesela družba in njene čenčarije so mu ugajale bolj kot zeleni gaji in šumeči potočki. Zato ni hodil s svojo hčerjo iz mesta in jo je tudi obiskoval le poredkoma. Še veselil se je, ko je odšla; zakaj dokler je bila ona doma, bal se je je nekako in nič nespodobnega se ni godilo v hiši. Ko je pa hči odrinila v Kampanijo, jeli so se okoli Fabija zbirati najhujši lahkoživci, noč in dan so po hiši razgrajali razuzdanci in igravci ter se valjali okoli bogate gizdave mize. Ko je tedaj povabil Torkvata, si je šel iskat še drugih gostov, kar ni bilo težko, ker so se mu nekateri postopači-pojedneži sami nastavljali, da bi je vzeli k jedi. Blizu Titovih toplic naleti med drevjem na dva svojih znancev; ker sta se prav živo pomenkovala, ju ni hotel motiti, ampak postal je malo.

»To poročilo je tedaj resnično,« vpraša eden.

»Toliko je prav gotovo, da so se prebivavci v Nikomediji vzdignili nad kristjane in jim zažgali cerkev pred palačo. Cesarjev tajnik sam je danes to pravil mojemu očetu.«

»Saj so bili pa tudi dosti neumni kristjanje, da so sredi najlepšega trga pozidali svojo cerkev! Lahko bi bili vedeli, da se bo pravoverno ljudstvo prej ali pozneje vzdignilo zoper nje.«

»Res je to. Tudi moj oče pravi, da naj bi bili ti ljudje veseli, če jih dobrovoljni vladarji puste v miru. V kotiček naj bi se skrili in živeli v tihoti, ne pa pred palače stavili svojih templov; zato jim pa tudi prav privoščim, če kdo malo te ptičke privleče na dan in zraven še svoji mošnjici malo pomaga.«

»Prav govoriš! Pri tem torej ostane: Prizadevala si bova najprej, da zveva najbogatejše kristjane in pri tem bova eden drugega podpirala po svoji moči. Potem si njih premoženje prav pošteno razdeliva med seboj, kaj ne?«

»Seveda!«

Sedaj pristopi Fabij. »No, kako se kaj imate, Fulvij? Že dveh dolgih mesecev vas nisem videl. Danes zvečer vas povabljam k jedi; tudi vaš prijatelj — Korvin menda — naj bi prišel z vami.«

Korvin je pritrdil prav okorno.

»Prav žal mi je, lepo se zahvaljujem,« odgovori Fulvij, »ne morem, ker sem povabljen nekām drugam.«

»Pojte, pojte! Saj ga ni v celem mestu, da bi tako dobro jedli pri njem, kakor pri meni; kuge pa menda tudi nima moja hiša, ker se je tako ogibljuje, odkar ste se pri jedi malo skavsali z Boštjanom. Mar vam je začarala črna čarovnica? Povem vam, da je tudi jaz ne morem videti, že izdavna bi jo bil rad odpravil od hiše — ali mislil bi, da naj bi vas vsaj nekaj drugega privedlo v hišo. Saj sem dobro zapazil tisti večer, kako željno ste pogledovali na mojo tetico Nežo.«

Fulvij ga nekako čudeč se pogleda in pravi: »Kaj mi to pomaga, če pa vaša hči ovira vsako znanje ž njo.«

»A, to tedaj vas zadržuje od moje hiše? O, na Fabijolo nikar ne glejte, ona je modrijanka in nič ne ve o takih rečeh. Tudi meni bi bilo ljubše, če bi popustila vse svoje bukve in si raje poiskala moža. Kar se pa tiče Neže, vam povem, da vas ima tako rada, kakor le vi njo.«

»Ali je mogoče? Kako pa to veste?«

»Sama mi je povedala ravno tisti dan.«

»Vam?«

»Meni, meni. Z vašim lišpom in vašimi biseri ste si pridobili njeno srce. Tako je sama govorila, in stavim, da ni mislila nikogar drugega, nego vas.«

Fabij je namreč sklepal iz tistih Nežinih besed, ko je govorila o ženinu, kateri jo je okinčal z dragimi kameni; Fulvij pa je mislil, da si jo je res pridobil z gizdavim lišpom, ki ga je nosil na sebi, in se je že zibal v najslajših sanjah in smehljal se lepemu premoženju.

»Le pogumno se je lotite,« izpodbuja ga Fabij, »in gotovo bode vaša, naj že počne Fabijola, kar hoče, česar se vam pa sedaj ni bati, ker je z vsemi svojimi posli odšla na deželo. Prav sami bomo in dobre volje.«

»Dobro, jaz pridem gotovo!«

»Pa tudi Korvin z vami,« pristavi Fabij.

Pojedine ne bomo popisovali, le toliko opomnimo, da je kraljevala navadna rimljanska razuzdanost in da so ga kmalu vsi imeli v glavi, samo Fulvij je ostal trezen. Po raznih pogovorih so prišli na najnovejše novice iz jutro-vega. Potem ko so bili v Nikomediji kristjanom podrli cerkev, vnel se je v cesarskih poslopih hud ogenj, katerega je pa Galerij sam dal napraviti, to so vedeli — dolžil je pa kristjane in tako dražil boljšega Dijoklecijana* zoper nje k hudemu preganjanju. Pričakovati je bilo torej cesarskega ukaza za preganjanje tudi v Rimu, katerega bode Maksimijan gotovo z veseljem izvrševal. Naši gostje so bili sploh tudi te misli, da se morajo kristjanje pokončati, tako ali tako, in izgnati iz države; in vedeli so strašnih hudobij in krivic pripovedovati o njih.

Med tem pogovorom je ostro opazoval Fulvij vse, posebno pa Torkvata, ki je vedno molčal in izpreminjal svoj obraz; sedaj je postal bled kot mrlič, sedaj zopet rdeč kot kri. Vino ga je storilo pogumnega, vendar se je še zdrževal, ko so toliko grdili kristjane; popolno zakriti pa ni mogel svojega notranjega nepokoja. Sedaj je grozeče vzdignil pest, sedaj grizel se v ustni, sedaj kruh začel mečkati med prsti ali pa je kakor v mislih zvrnil kozarec vina.

»Kristjani nas sovražijo in bi nas najraje pojedli, ko bi mogli,« odreže se eden; in Torkvat se spne, kot bi hotel skočiti kvišku, odpira usta — pa obmolči.

»Pojedli, dà, pa pokončali, kakor so pod Neronom Rim pokončali z ognjem in sedaj cesarsko palačo v Aziji,« reče drugi; in Torkvat preteče stegne roko — pa jo takoj zopet skrije.

»Še hujše je pa, ker s svojo vero izpodjedajo državo, napravljajo prekucije in celo nagnusno molijo oslovsko glavo,« pristavi tretji.

Torkvat razkačen plane kvišku ter povzdigne roko, kar Fulvij v istem trenutku z mrzlim zasmehovanjem pri-

* Ko je nastopil leta 284 Dijoklecijan vladarstvo mogočnega, čez tri dele zemlje razširjenega cesarstva, je izprevidel, da njemu samemu ob vsi volji in vednosti ni mogoče krepko vladati vsi tej zemlji. Izvolil si je zato socesarja, katerega je imenoval »augustus« in dva podcesarja. Za socesarja na zahodu je izbral Maksimijana in mu za pomagača ali podcesarja pridružil krotkega Konstancija Klora; sam si je pa za vladanje izbral jutrove dežele s sedežem v Nikomediji in njemu desna roka je bil divji Galerij.

stavi: »Res je, pa tudi otroka zakoljejo in jedó njegovo meso in pijó njegovo kri.«*

Sedaj zamahne Torkvat ob mizo s tako silo, da je vse na nji poskočilo in zarožljalo, in zavpije s hripavim glasom: »To je laž, nesramna laž!«

»Kako moreš ti to vedeti?« vpraša Fulvij grenko smehljaje se.

»Ker sem s a m kristjan,« zavpije v ognju, »in vsak trenotek pripravljen umreti za svojo vero!«

Ko bi bil iz kozarca na mizi se prikazal strupen pisan gad, ne bi bila stresla gostov taka mrzlica, kakor jih je ob teh besedah; kakor okameneli so zrli s čudnimi obrazi v krvoželjno zver — v kristjana. Fabij je tako grbančil obraz, kakor bi hotel svoje goste prositi odpuščenja, ker jih je privabil v tako slabo družino. Filozof Kalpurnij je pihal okrog sebe, kakor zdivjan konj, češ, no, sedaj je pa eden tukaj, ki še več ve o kristjanih nego jaz. Neki mladi človek se je tako plašno odmikal in z odprtimi ustmi zrl v kristjana, kakor bi bil stal pred živo pošastjo. Korvin se je pa režal in kazal zobe, kakor postavim kmet, ko najde podlasico v pasti ujeto. Fulvijev pogled pa je prekosil vse druge. Najlože in najboljše popišemo njega in njegova čutila, če ga primerimo pajku, ki sedi sredi svoje mreže in po dolgi lakoti zagleda muho v tanki zanki zapleteno — pripravljen, sedaj in sedaj jo zvezati in ji izpiti kri. Dolgo že je bila najiskrenejša njegova želja, dobiti kristjana, katerega bi storil izdajavca svojih bratov. Sedaj ga je našel pripravnega za to, samo, če se ga loti od prave strani. — Kako je pa to vedel? Ker je dobro poznal kristjane in bil prepričan, da se pravi kristjan nikdar ne napije in tudi ne baha, da je pripravljen umreti za svojo vero.

Kar tiho je vse zapustilo dvorano in bežalo od kristjana kakor od žive kuge, ko Fulvij nekaj izpregovori Fabiju in Korvinu, potem pa prime mladeniča za roko in ga prav prijazno nagovori: »Ne zameri mi, da sem govoril tako nepremišljeno in te zapeljal do nekih besed, katere te utegnejo pripraviti v veliko nevarnost.«

»O, jaz se ničesar ne bojim, do zadnjega vzdihljeja bom ostal zvest.«

* Na to bedasto očitjanje so prišli pogani, ker so nekaj od strani slišali o presvetem Rešnjem Telešu, pa niso natanko vedeli, kako in kaj.

»Tiho, tiho,« reče Fulvij, »da te sužnji ne slišijo in ne izdajo. Tukaj le, v to sobo pojdiva, tam se bova dalje pomenila, in nihče naju ne bo slišal.«

S temi besedami pelje Torkvata v krasno sobo, kjer je bilo nastavljenih več posod vina; na lepi mizi so pa ležale kocke. Fulvij napija mladeniču, potem kakor v mislih vzame kocke in je vrže na mizo ter reče:

»Oj, kako slabo! To je sreča, da z nobenim ne igram, kar izgubljen bi bil. Skusi ti, Torkvat!«

Igra je bila od nekdaj glavna strast Torkvatova; za voljo igre in pretepa, ki se je začel pri igri, bil je prišel v ječo, kjer ga je izpreobrnil Boštjan. Oči so se mu zabliskale, ustni trepetali, ko je z nemirno roko segel po kocki. Fulvij ga je natanko opazoval, videl vse to in spoznal na vajeni roki, da imka pred seboj starega izkušenega igravca.

»Vidim, da tudi ti nimaš boljše roke,« reče mu Fulvij, »vendar tukaj-le s Korvinom bi še imel srečo, če postaviš kaj malega.«

»Pa prav kaj malega — le za opočitek, ker sem se igri odpovedal. Nekdaj seveda — pa naj bo!«

Fulvij z očesom migne Korvinu in reče: »Skusi no!«

Začela sta igrati za prav malo in navadno je dobil Torkvat; Fulvij mu je pa vedno pritakal in napijal, da mu je naposled že čudno tekkel jezik.

»Korvin — Korvin,« začne mrmrati, »ali nisem že tega imena slišal, iz Kasijevih ust?«

»Kje,« vpraša Korvin čudeč se.

»Prav tam — dà!« mrmra Torkvat sam za se, »ti trgavs, ti zverina. Ali si ti tisti Korvin, ki je tolkel kristjanskega dečka Pankracija?«

Korvin razkačen plane kvišku, pa z enim pogledom ga upokoji Fulvij, rekoč: »Kasijan, Kasijan — o to je izvrsten učenik; kje že stanuje sedaj?«

To bi bil Korvin rad vedel, zato mirno poslušal.

»On stanuje — stanuje — ne, izdajavec pa nočem biti. Rad se dam trpinčiti, sežgati, rad umrjem za svojo vero — izdati ga pa nočem, ne.«

Ko je zapazil Fulvij, da Torkvat igra z vedno večjim veseljem, reče Korvinu: »Pusti me, pusti, bom še jaz igral s Torkvatom!« Prijel je za kocke in stavil več — dobil je Torkvat in postavil svoje denarje na dobiček — in zopet dobil. Tako je šlo naprej: sedaj je dobil ta, sedaj oni; sploh je bil pa proti koncu le Fulvij na dobičku. En-

krat je Torkvat plašno pogledal kvišku, zdelo se mu je, da vidi za Fulvijevim stolom duhovnika Polikarpa; menca si oči in vidi, da je le Korvin stal tam in ga gledal prav debelo. Napel je vse svoje moči in vednosti. Glas vesti je utihnil, vera je omahovala in milost božja ga je zapustila. Vrnil se je v dušo hudobni duh, duh lakomnosti in poželjivosti, pa pripeljal s seboj še sedem drugih duhov, hujših od njega.

Vino in izguba sta ga naposled pripravila tako v ogenj, da zgrabi za mošnjo, katero mu je dala Fabijola, in vrže vse na mizo, kar je še bilo v nji. Fulvij odšteje ravno toliko in sedaj zgrabita za kocke; zadnji mah — s strastnimi pogledi zreta drug drugemu pod roko — Fulvij dobi in potegne k sebi ves zadnji denar Torkvatov. Mladenič se nasloni na mizo, pokrije svoj obraz z rokami, cepeta z nogami, škriplje z zobmi in vpije in stoče, kakor iz uma, ter si ruje lase. Neki glas mu zašepče na uho: »Ali si ti kristjan? Svojo vero si izdal in onečastil!«

»Ne, ne,« ječi Torkvat v obupnosti.

»Dà, dà, — v svoji pijanosti si povedal vse; toliko, da si svoje izdal in da ne moreš k njim nazaj.«

»Proč, proč od mene!« zaječi grešnik. »Saj mi bodo še odpustili. Bog — —.«

»Molči, ne izgovarjaj tega imena. Ti si osramočen, izgubljen za vedno. Ti si zaničljiv zapravljivec in igravec — na beraško palico si prišel in jutri boš prosil kruha okrog. Ali kdo ti ga bo dal? Kristjani? Ne poznajo te in vendar si kristjan, in to je zadosti, da te na koščke raztrgajo pogani, da te umore, — kristjani te pa vendar ne bodo spoznali za mučenca. Hinavec si, hinavec in svetohlinec — drugega nič, Torkvat!«

»Kdo me muči tako grozno,« vzdihne Torkvat in pogleda kvišku.

Fulvij je mrzlega obraza stal zraven njega.

»In če bi tudi vse to bilo res, kaj pa tebe to skrbi?«

»Me, me,« odgovori Fulvij; »popolnoma te imam v svoji oblasti. V moji roki je tvoj denar, tvoje poštenje in ime — tvoje življenje! Samo da drugim kristjanom povem, kaj si danes govoril in počel, pa jim ne smeš več pred oči; ali te pa izročim onemu-le trgavsasu, oni zverini, kakor si ga imenoval, in pelje te svojemu očetu prefektu v sodbo. Ali te je sedaj še volja, za svojo vero stopiti pred sodnika, ko si pijanec in igravec?«

Torkvat molči.

»No, ali si že izvolil? Kaj hočeš raje, sedaj-le stopiti pred kristjane, tak kakršnen si, ali pa jutri pred sodbo?«

»Ne eno, ne drugo,« zamrmra Torkvat.

»Kaj pa hočeš storiti?«

»Vse, kar hočeš, samo nobeno izmed teh reči,« odgovori grešnik.

Fulvij se vsede zraven Torkvata in mu prijazno pa sladko govori tako-le: »Poslušaj me, Torkvat, pa stori, kar ti velim, in vse bo dobro. Dobil bodeš svojo hišo, bogate obleke in dobra jedila, dovolj denarjev za igro — — le stori, kar hočem!«

»Kaj hočeš?«

»Jutri vstani po navadi in kakor bi se ne bilo ničesar zgodilo, idi okoli svojih znancev, potem mi pa odgovori na vse, kar te bom vprašal in kar si videl.«

»Izdajavec naj bi bil?« stoka mladenič.

»Imenuj to, kakor hočeš; stori, kar hočem — ali pa smrt, najhujša smrt! Govori, kaj si izvoliš?«

»O ne smrti, ne! Vse, kar hočeš — le smrti ne!«

Fulvij zapusti svojo žrtev in gre h Korvinu, da ga popolnoma upokoji s tem, da mu obeča poizvedeti stanovanje učenika Kasijana, do katerega se je vnovič vnela Korvinova jeza. Ko stopi Fulvij zopet v sobo k Torkvatu, da bi ga spremil domov in tako zvedel njegovo stanovanje, našel ga je naslonjenega na mehki blazini. Pijanost mu ni dala stati in srce ne pokoja; premetaval se je semtertja in milo, milo stokal. Sramota, kes, jeza, obupnost so se drvile skoz dušo zbegane ovce.

II. Boj.

Dijogen.

Kar smo pripovedovali doslej, godilo se je v dnevih, ko niso kristjanov preganjali očitno in splošno, popolnega mirú pa tudi ni imela Cerkev — bili so dnevi pred nevihto. Zapazili smo razna znamenja nevarnosti: rjoventje divjih zveri, katero sta slišala Boštjan in Pankracij, naznanila iz Nikomedije, besede Fulvijeve in Korvinovo groženje — vse to nam je kazalo, da se bliža preganjanje in da bo zopet tekla krščanska kri v potokih. Tudi Cerkev je zapazila ta znamenja in se natihoma pripravljala na boj.

Nekega mrzlega večera proti koncu meseca vinotoka je stopal mlad človek, trdno v plašč zavit, po ozkih temnih ulicah, katere so imenovali »suburra«. Bil je Pankracij in videlo se mu je, da ni znan v tem kraju, zakaj ogledoval in ogledoval je hiše, skoz in skoz majhne in revne, in si iskal prave, ker takrat ni bilo tako lahko kakor dandanašnji, ko so zaznamovane s številkami. Ko zagleda eno, bolj snažno od drugih, stopi k vratom in potrka. Visok sijolas starček Dijogen se prikaže in odpre. Leta so ga bila že sključila in mu zgrbančila obraz, na katerem je kraljevala nekaka otožnost in resnoba. Stopivši v stanovanje najde Pankracij Maja in Severa, zala in močna sina Dijogenova. Maj je sedel pri marmornati plošči in dolbel v njo črke; na drugi strani plošče je bil pa že neki drugi poganski napis, katerega je bil naš umetnik le povrhu izbrisal in

zamazal. Vse delo je bilo zelo okorno in v napisu skoro vsaka beseda napak; tak-le je bil:

DE BIANOBA

POLLECLA QVE ORDEV BENDET DE BIANOBA.*

Sever je pa risal na les neko podobo Kdor je dobro zveden v zgodbah sv. pisma, ta bi bil iz njegovih čečkarij spoznal Jona, ko ga požira riba, in zraven Lazarja, katerega Jezus ravno obuja v življenje. Stari Dijogen je pa ostro lopato nasajal na novo toporišče, ko je prišel Pankracij. Vsa ta dela so kazala, kako opravilo ima ta družina: Dijogen je bil kopač ali grobokop** v krščanskih pokopališčih, in sicer glavar ali mojster vseh grobokopov; sina pa sta mu vrlo pomagala pri tem podzemeljskem delu in po svoji moči in vednosti narejala ljudem napise in podobe na grobe.

»Maj,« vpraša Pankracij, »ali na vse grobe ti narejaš napise?«

»O ne,« odgovori smeje se umetnik, »le tistim, ki ne morejo boljšega plačati. Ta-le dobrotna ženica je imela ,ob novi cesti' malo prodajalnice, in lahko si mislite, da ni obogatela zraven, posebno ker je bila zelo poštena! In vendar me je navdajala neka sladka misel, ko sem vsekoval ta robati napis.«

»Katera neki?«

»Mislil sem si, da bodo znabiti še čez tisoč in tisoč let kristjanje s spoštljivostjo čitali na steni to mojo čečkarijo in zvedeli o dobri Polekli, o ošabnih napisih cesarjev, ki so preganjali Cerkev, pa ne bo duha ne sluha — pozabljeni, izgubljeni bodo.«

»Tega si vendar ne morem misliti, da bi se ponosni spomeniki cesarjev popolnoma poizgubili, taki-le napisi pa ostali. Kaj te je neki navedlo na to misel?«

»Samo zato mislim tako, ker bi jaz zanamcem rajši ohranil spomin poštenih revežev, kot brezbožnih bogatinov.«

* Po naše: Z nove česte. Polekla, ki ječmen prodaja ob novi cesti. — Ta napis so res našli v Rimu na Kalistovem pokopališču.

** Ti kopači, grobokopi ali »fossore«, kakor so jim rekali, so bili zbrani v svojo družbo ali ceh. Cerkveni predstojniki so jih imeli pod svojo oblastjo, potrjevali nove ude in znabiti tudi sprejemali. Načelu vsem je stal od Cerkve izvoljen glavar. Ročnost in enoličnost, ki se kaže v vseh delih po katakombah, pa tudi sporočilo nam potrjuje, da je šlo to delo ali rokodelstvo od očeta na sina, od rodú do rodú.

»Oj, oče Dijogen,« reče sedaj Pankracij, »kmalu bi bil pozabil povedati, čemu sem prišel. Jutri zjutraj pridite v hišo moje matere k važnemu pogovoru; tudi milostljivi in častitljivi papež bode pričujoč, pa duhovniki posameznih cerkev, dijakoni in notarji. Zato morate pa tudi vi priti kot načelnik grobokopov, da se zavoljo prihodnjih viharnih časov pomenite marsikaj zastran pokopališč.«

»Gotovo pridem,« odgovori starček.

»Sedaj imam pa še jaz prošnjo do vas.«

»Prošnjo? Kakšno?«

»Večkrat sem že bil v naših svetih pokopališčih, ali natanko ogledal si jih še nisem; zato bi rad, da bi mi jih vi enkrat razkazali, ker vam je znan vsak kotiček v njih.«

To vam iz srca rad storim. Precej jutri po posvečevanju pojdem v Kalistovo pokopališče; počakajte me pol ure pred poldnem pred ‚porto capeno‘, pa pojdeva skupaj.«

»Že pridem; pa ne sam. Dva mladeniča, ki sta nedavno prejela sveti krst, sta me prosila, da ju seznanim s temi svetimi kraji, ki so jima še popolnoma neznani.«

»Vsak vaš prijatelj je tudi meni ljub; katera sta?«

»Eden je Tiburcij, sin bivšega prefekta Kromacija, drugi neki mladenič, Torkvat po imenu.«

»Torkvat?« zavzame se nekako Sever. »Ali ga dobro poznate?«

»Prav res ga ne poznam tako do dobrega, kakor Tiburcija, ki je zelo vrl mladenič, pa ker si močno prizadeva seznaniti se z vsemi našimi zadevami, mislil sem, naj bo. Kaj tebi dela skrb?«

»Ko sem danes zjutraj šel v pokopališča, stopil sem za nekaj trenutkov v Antoninove toplice —.«

»Kaj,« nasmeje se Pankracij, »ali ti tudi hodiš po toplicah?«

»Vi še znabiti ne veste, da sta kapsarij* Kukumio v Antoninovih toplicah in njegova žena kristjana.«

»Ali res?«

»Tako je; in ker si je ravno naročil grob v Kalistovem pokopališču, zato sem, šel k njemu, da se pomeniva. Ko tedaj stopim v poslopje, zagledam v nekem kotu Torkvata prav prijateljsko se pomenkovati s prefektovim sinom. Saj veste, s tistim Korvinom, ki se je splazil v Nežino hišo, ko

* »Kapsarij« je bil človek, ki je imel v varstvu obleko kopajočih se; kapsa namreč se je imenovala omara, kjer je shranjeval opravo.

je ravno neki neznani dobrotnik (Bog mu povrni!) delil bogatih darov revežem. Kristjan v družbi s tem človekom in ob tej uri, mislim si, to ni dobro znamenje!»

Pankracij zardi in reče: »To je res, ali pomisli, da je še novinec v veri in da njegovi prejšnji znanci ne vedo, da je kristjan.«

Po tem govoru se Pankracij poslovi in gre; sina ga pa še nekoliko spremita po samotnih ulicah.

* * *

Kmalu bi bili pozabili na neko osebo, s katero smo se seznanili že v začetku naše povesti — na pobožno Lucino. Živela je pa tudi tako tiho in mirno v svetosti in kreposti, da je svet malo vedel za njo in smo zato imeli malo priložnosti, očitno jo kazati v povesti. Njeno hišo je zadela velika čast: Bila je v nji že poprej ena župnijskih cerkev in sedaj je tam stanoval tudi papež. Ker je pretila nevarnost in se je bilo bati, da bodo sovražniki najprej iskali in segli po glavarjih Kristusovega kraljestva, zato je zapustil sv. Oče svoj navadni sedež in se podal tu-sem v varnejše zavetje.

Lucina je bila v štiridesetem letu* sprejeta v red dijakonis in je imela opravila dovolj v spolnovanju dolžnosti tega stanú. Dijakonise so pazile na ženske v cerkvi, so skrbele za bolnice in revice, so narejale in popravljale sveta oblačila in platno za oltarje, poučevale otroke in ženske, ki so se pripravljale na sv. krst, in tudi pomagale pri tem sv. zakramentu. Lucini se je že tudi spolnila najiskrenejša želja njenega življenja: Njen sin se je bil daroval Bogu in je bil pripravljen preliti svojo kri za sv. vero. Edina skrb za sina ji je bila le še moliti zanj in paziti nanj.

Na vse zgodaj se je zbrala družba, o kateri smo poprej govorili. Sklenili so, da se bo nabirala miloščina, ker treba je bilo skrbeti, da se razširijo in popravijo pokopališča, da se preživé tisti, ki bodo morali živeti v tistem zavetju pred preganjavci, da se preskrbé jetniki in odkupijo trupla mučencev. Izvolili so tudi za vsak okraj beležnika ali notarja, kateremu je bila skrb, da zapiše, kako so mučili tega ali onega spoznavavca v njegovem okraju, in drugo, kar se je zgodilo ž njim. Duhovniki posameznih župnij

* Navadno se je to zgodilo v šestdesetem letu starosti, v štiridesetem le redkokdaj.

so dobili povelja o oskrbovanju sv. zakramentov, posebno sv. Rešnjega Telesa, pa odkazali so vsakemu nekaj pokopališč ali katakomb, v katerih naj opravlja daritev svete maše. Papež si je izvolil katakombo Kalistovo, česar je bil stari Dijogen neizrečeno vesel, in vedel in sukal se je, kakor da bi zanj šele sedaj prišli pravi časi. Sklical je druge grobokope v svoje stanovanje in jim naročeval to in ono, kakor častnik svojim vojakom, kadar se bliža sovražnik.

Solnčna ura na ‚portu capeni‘ je kazala ravno na pol-dne, ko je stopil iz mesta Dijogen s svojima sinovoma in tam že našel vse tri mladeniče. Po dva in dva so šli natihoma po raznih potih ob Apijevi cesti do Kalistovega pokopališča, kjer je bilo že vse pripravljeno za podzemeljsko pot; tudi v katakombo so šli po dva in dva. Sever je vzel Torkvata — lahko nam je misliti, zakaj.

* * *

Nekoliko o katakombah čitatelju v pojasnilo.

Najprej nekaj o imenu »katakomba«. Mesto Rim obdaja krog in krog več kot šestdeset pokopališč, katera imenujejo večinoma po svetnikih, katerih trupla tam počivajo, na primer: Pokopališče sv. Neže, sv. Pankracija, sv. Pretekstata, sv. Priscile itd. Pokopališče sv. Boštjana se je imenovalo tudi pokopališče »ad catacumbas«; bilo je imenitno tudi zavoljo tega, ker so tu nekaj časa hranili ostanke sv. apostolov Petra in Pavla. Začeli so potem tudi druga pokopališča imenovati »ad catacumbas«, tako da je to ime postalo splošno za vsa druga — slednjič so vsa podzemeljska pokopališča imenovali »ad catacumbas« ali katakombe.

Tla v Rimu in okolici so peščena. Zgoraj je drobni in rdečkasti pesek rahel, spodaj pa se je spoprijel in naredil skale. Navadno so napeljane do katakombe strme stopnice noter do tam, kjer dela pesek trdna skalnata tla. Tako se pride v gornjo katakombo ali — rekli bi — v prvo nadstropje; odtod po stopnicah v doljno ali drugo nadstropje in velikrat še v tretje. V vsaki taki katakombi razločujemo tri dele: Pota ali hodnike, večje štirioglate prostore in cerkve. Hodniki so ravna pota ali galerije, z ravnimi stenami in včasih tako ozki, da komaj dva človeka gresta vstric; napeljani so na vse strani, in drugi zopet tem povprek, tako da so ta podzemeljska pota razpeljana kakor mreža. Če bi kak nezvedenec zašel v teh prostorih, bila bi njegova smrt gotova.

Ti hodniki niso samo zato vsekani v skalo, da bi se po njih prišlo sem ali tja, ampak to so že tudi pokopališča, zakaj njih stene so črez in črez prevrtane in vsekane kakor satovje. Vrsto nad v isto, včasih celo njih štirinajst, vidimo v stenah ozkih in bolj ali manj dolgih lukenj ali votlin — to so grobovi. Truplo leži tako

po dolgem, kakor se steza hodnik s stranjo proti galeriji. Votline so natanko umerjene po dolgosti trupla, tako da nekateri mislijo, da je umrla ležal zraven stene, ko so zanj dolbli grob. Ko je bilo truplo večjidel dvakrat povito in navadno z dišavami maziljeno, položili so je v tako ozko celico in sprednjo odprto stran pokrili z marmornato ploščo ali pa z velikimi opekami; robove so pa dobro zamašili in zalepili. Napis so vdolbli v marmor ali pa vrezali v še mehko malto. Na tisoče in tisoče takih napisov so prepisali in nabrali v novejših časih, akoravno je večina grobov brez napisa.

Kristjanje so precej v prvih časih pokladali svoje mrtvece v taka podzemeljska pokopališča; to kažejo simbolična znamenja in podobe po katakombah, iz katerih sklepajo učenjaki na najstarejše čase; na več grobih je pa zaznamovan tudi čas in sega od prvih časov do leta 350. Imeli so pa kristjanje tudi navado, v še mehko malto vtisniti kak denar, kakšno školjko ali kaj enakega, menda zato, da so lažje spoznali in našli, kje leži njih dragi, zlasti če ni bilo napisa. Tudi takih denarjev se je ohranilo ali pa vsaj v malto vtisnjena podoba denarja, ki priča visoko starost teh pokopališč. Čuditi bi se utegnil, kdor prebira napise iz katakomb, da je večjidel zaznamovan le dan, ne pa leto, ali vedeti je treba, da je kristjanom bilo več ležeče na dnevu, kot na letnici, ker se je obhajal leto na leto dan mučenstva Kristusovih spoznavavcev, katerega je torej bilo treba dobro vedeti.

Ko so se začeli za sv. Cerkev boljši časi in se kristjanom ni bilo več bati preganjanja, nastopila je tudi za katakombe druga doba. Shajali so se v njih verniki k božji službi, da so na grobeh najimunitnejših mučencev praznovali obletnico njihovega mučenstva. Napravili so zato lepe vhode s stopnicami in podprli že razpokano ali vdrtu skalovje z novim zidovjem, pa napravili skozi stropne luknje, da so dobili obiskovavci zraka in svetlobe. Naposled so pa začeli nad temi vhodi zidati cerkve in kristjanje so obiskali in šli potem pod zemljo po lepo razsvetljenih hodnikih do grobov najimunitnejših mučencev. — V tej dobi niso nikoli odpirali grobov in iz njih jemali sv. trupel, le prevrtali so grobovo steno, vtikali skoz njo rutice in dotikali se svetih ostankov; take prtiče so nosili v vse kraje in je visoko čistili.

Ko so sovražniki pridrli na Laško, zlasti ko so po Rimu divjali Longobardje in pozneje Saraceni, takrat so prišli tudi za katakombe žalostni časi. Tujci so ropali tudi po podzemeljskih pokopališčih in je onečaščevali; zato so vzeli papeži trupla najimunitnejših mučencev iz njih in je prenesli v cevke. Tudi veliko tistih cerkev nad vhodi se je takrat in v poznejših viharnih časih podrla. Zemlja se je posipala v te podzemeljske prostore, stropovi se podirali in veliko so pokončali tudi hudobni ljudje. Tako so postale katakombe vse zapuščene in skoro pozabljene, ter so se šele v novejših časih začeli učenjaki bolj pečati ž njimi. Posebno papež Pij IX. je storil neizrečeno veliko, da se v teh za vse krščanstvo preimunitnih prostorih še ohrani in popravi, kar je mogoče.

Pod zemljo.

Dolgo že so stopali Dijogen s sinovoma in mladeniči vred po podzemeljskem hodniku z voščeniimi svečami v roki. Tu pa tam je postal sivolasni grobokop in pripovedoval ter razlagal to in ono, slednjič jo krene stari vodja na desno. Torkvat plašno pogleda okrog sebe.

»Kdo ve, mimo koliko hodnikov smo že šli, preden smo se zavili,« vpraša.

»Mimo veliko,« odgovori prav na kratko Sever.

»Kaj praviš, ali jih je bilo deset ali dvajset?« zopet vpraša Torkvat.

»Menda ravno toliko; štel jih nisem nikoli.«

Torkvat jih je bil sicer štel, pa bi se sam do trdnega rad prepričal. »Kako pa razločuješ pravo pot,« vpraša zopet kmalu. »Glej, kaj je to?«

Ob teh besedah se prikloni, kakor bi hotel ogledovati malo dolblino na oglu, pa pazljivo Severovo oko je videlo, da hoče narediti neko znamenje v steno.

»Urno, urno naprej,« reče Sever, »če ne, izgubiva one in potem ne veva, kam jo zavijó. Ta dolbina je narejena, da se v njo postavi svetilnica; na vsakem oglu je ena.«

Naprej gredé je Torkvat natanko štel vse ovinke in postal sedaj tu, sedaj tam, da si vse ogleda in zapazi; pa ostro oko Severovo je videlo vse to. Prišli so v prostoren štirioglat prostor, ki je bil črez in črez ozaljšan s podobami.

»Kaj je pa to,« vpraša Torkvat.

»Takah rak ali grobnic je neizrečeno veliko po naših pokopališčih,« reče Dijogen; »včasih ima v takem prostoru kaka rodbina svoje pokopališče, večjidel pa hranijo truplo kakegá mučenca in shajamo se tu, da praznujemo dan njegove smrti. Le pogledjte tam-le grob, nad katerim je strop obokan — ta je pri takih priložnostih oltar, na katerem se daruje sv. daritev. Na stenah vidite podobe, kakršne so pri nas najbolj navadne; zavoljo teh sem vas pripeljal v to rako, katera je ena najstarejših in ima torej podobe iz vseh časov noter do podob mojega sina.«

»Oče Dijogen,« reče Pankracij, »kaj, ko bi nam je nekoliko razložili? Po večjem so mi znane, pa ne vse, in rad bi poslušal, če bi je nam vi malo pojasnili.«

»Jaz sicer nisem učen na te reči, pa če človek šestdeset let preživi kot deček in možak tukaj-le med njimi, se že malo spozna — zato naj bo. Te-le podobe na stropu,

nekako omrežje z grozdi, ki nas menda spominjajo na Kristusa, pravo, živo vinsko trto, čigar mladike smo mi verniki — te so najstareje, naredili so je takrat, kot ta podzemeljski prostor; one ob stenah pa takrat kot grobe. Tukaj-le sedi Orfej in milo piska in gode ne le svoji čredi, ampak tudi divjim živalim v puščavi, ki kakor zamaknjene stoje okoli njega.«

»Oj, oj, Orfej? To je poganska podoba, kaj pa dela tukaj,« ogласi se nekako zabavljivo Torkvat.

»Res, ali to je alegorija (prilika), pa še prav priljubljena,« prijazno odgovori Pankracij, »kakor vidite tukaj tudi še druga poganska znamenja, že iz prvih časov. Pod podobo Orfejevo so obrazili našega Gospoda Zveličarja, da bi ga ložje obvarovali oskrnjevanja nevercev. Tukaj-le zraven vidite Gospoda v drugačni podobi.«

»Pastirja z ovco na ramah, to že razumem,« reče Torkvat, »to je dobri pastir.«

»Res je dobri pastir,« reče Sever; »v borni obleki stoji tukaj, na rami izgubljeno in zopet najdeno ovco. Njemu na straneh stojita človeka, katera je poslal, da oznanjata božjo besedo; naprej se držita in govorita ovcam, katere niso iz Gospodovega hleva. Na vsaki strani je ena, kateri je videti, da ne posluša njegove besede, ampak mirno se pase naprej, neka druga pa je vzdignila glavico in oči in pazljivo posluša; dežek pada na njo: to je milost božja.«

»Kaj da je ta podoba tako priljubljena; tudi drugod sem jo že videl,« vpraša Tiburcij.

»Zato, ker so te in enake podobe iz tistega časa, ko je kriva vera Novacijanova kalila mir med kristjani.«

»Kaj je pa učil ta Novacijan,« vprašal je že malo nevoljno Torkvat, češ, s takimi praznimi rečmi si kratimo čas.

»Novacijan je učil, da Cerkev ne more odpuščati vseh grehov, da so nekateri preveliki, da bi jih Bog odpustil.«

Pankracij, ki je to govoril, ni vedel, kako moč so te besede imele do Torkvata; ali Sever, ki ga je vedno opazoval, je videl, kako ga je črez in črez polila rdečica.

»Ali je to kriva vera,« vpraša plaho.

»Seveda je silna pregreha krajšati milost in usmiljenje Onemu, ki je prišel na svet, da najde, kar je izgubljenega, in pripelje k pokori ne pravičnikov, ampak grešnike. Vedno je učila katoliška Cerkev, da se grešniku odpuste vsi grehi, in če bi bili tako rdeči kot škrlat, in če bi jih imel še toliko, da se jih le skesanega srca izpove; zato je tudi Cerkev

zmerom ljubila podobo dobrega pastirja, ki je pripravljen iti v puščavo in poiskati izgubljene ovce.«

»Kaj pa,« reče Torkvat očitno ganjen, »če bi kdo, ki je postal kristjan in že tudi prejel sv. obhajilo, odpadel od vere, se utopil v pregrehe in — in — (glas se mu je tresel) izdal svoje brate, ali bi takega ne pahnila Cerkev od sebe?«

»Gotovo ne! Saj ravno o teh pregrehah so trdili novacijanci, da jih Cerkev ne more odpuščati; ali ona je ljubezniva mati, ki ima naročje vedno odprto za izgubljene sinove.«

Solzica je zaigrala Torkvatu v očesu, ustni sta mu trepetali, kakor bi se hotel spoznati za skesanega grešnika, ali le en trenotek, — in zopet se je pokazal prejšnji mrzli pogled. V ustni se vgrizne in reče s hlinjeno vnemarnostjo: »To je res zelo tolažljivo za tiste, ki so v takih pregrehah.«

Dobro je spoznal in bral na obrazu Sever ta trenotek milosti božje za mladeniča, ki ga pa ni porabil, in zapazil je, da je satan v njem zadušil glas vesti.

»Hodnike in grobnice smo ogledali,« reče Torkvat, »sedaj bi še rad videl cerkev, kjer se bomo shajali.«

Dijogen ni slutil nič sumljivega in je ravno hotel pokazati hodnik do cerkve, ko se oglasi Sever: »Oče, jaz mislim, da je za danes že prepozno; saj veste, da imamo še dosti opravka. Ti mladi prijatelji nam pa tudi ne bodo zamerili, posebno ker bodo kmalu videli cerkev, ko bode namreč sv. Oče opravljal v nji službo božjo.«

To je bilo vsem po volji. Ko pridejo nazaj gredé do tistega kraja, kjer so prvič krenili v stran, stopi Dijogen v neki stranski hodnik in pravi: »Tod le in potem na desno je najbližja pot do cerkve, jaz sem vas pa pripeljal semkaj le zato, da vam pokažem to-le podobo, ki nam kaže Marijo Devico z Jezuščkom v naročju, katerega molijo modri iz jutrovega. Tukaj so narisani štirje, navadno štejemo le tri.«

Vsi so občudovali lepo podobo, le Severa je neizrečeno jezilo, da je oče nevedé Torkvatu pokazal pot do cerkve, katere ni mogel zgrešiti, če se ravna po tej podobi. Ko odidejo mladeniči, reče svojemu bratu: »Zeló imam tega človeka na sumu; ta nam bo še pletel zanke.«

Šla sta brata in izbrisala znamenja, katera je Torkvat narejal na ogle; ker se jima pa to še ni zdelo zadosti varno, sklenila sta navadno pot do cerkve zasuti in jo speljati po drugih potih. Pripravila sta že potrebnega peska, vendar sta morala poprej kristjanom povedati o tej prenapredbi.

Nad zemljo.

Zapustimo še mi temna pokopališča in vrnimo se k Fabijoli v »srečno Kampanijo«, kakor so jo imenovali rimski pisatelji. Še zmerom preiščuje pomen čudnih besed, katere je našla. Zde se ji kakor pismo iz drugega sveta, in ni vedela, kaj ž njimi; več ljudi jo je obiskalo prihodnje dni in hotela je pokazati najdene vrstice temu ali onemu — pa kar ni se mogla odločiti.

Obiskala jo je neka gospa, ki je prav pošteno in krepotno živela in kateri je tudi branje modrijanskih knjig šlo nad vse; pogovarjali sta se o svetu in njegovem mišljenju in Fabijola je že segla po lističu — a roka se ji ustavi; zdelo se ji je, da ga oskruni, če ga izroči tuji roki. Tudi neki učenjak jo je obiskal in ji kaj lepo govoril o veličastnih mislih starejših in novejših šol — tega je hotela vprašati, pa najdene besede so se ji zdele pretemne za tega modrijana. Zares čudno je, da se je ponosna Rimljanka vselej slednjič skoro nehoté obrnila do krščanske sužnje, če je potrebovala pouka in tolažbe — tako tudi sedaj. Ko je bila sama ž njo, poda ji najdeni listič.

»To-le pisanje sem našla v Kromacijevi hiši,« reče ji, »in kar ne gre mi iz glave. Preišljevala sem ga in preišljevala, da sem že vsa zmedena.«

»Kako je to, žlahtna gospa? Saj se mi zdi tako jasno, da nič takega.«

»Saj ravno to mi dela težave. Moja prirojena čutila, vsa moja narava se vzdiguje in nasprotuje takim mislim; takega človeka bi zaničevala, ki bi se ne maščeval, če ga kdo razžalil, in ki bi sovraštva ne povračal s sovraštvom. Že komu odpustiti bi bilo veliko, pa hudo povračati z dobrim — to se pravi nekaj terjati, kar je človeški naravi nasprotno.«

»Jaz pa mislim, da tudi vi častite take, ki se ravnajo po tem pravilu. Povejte mi, mar zaničujete ali visoko čislate Aristida, ki je uslišal enega svojih sovražnikov ter svoje lastno ime napisal na črepino,* sebi v pogubo? Kaj pa Ko-

* V Atenah so veliko prestali pod samovlado Pisistratovo, še bolj pa pod njegovih sinov Hipija in Hiparha. Da bi se več ne povrnilo tako trinoštvo, uvedli so ostracizem. Če je kdo zapazil, da dobiva ta ali oni preveč veljave in vpliva do ljudstva, napisal je njegovo ime na črepino in jo vrgel v za to napravljeni prostor. Kogar je napisalo 6000 mestjanov, pregnali so ga za 10 let iz Aten.

rijolana, ali ga kot Rimljanka zaničujete ali povzdigujete, ker se je tako visokodušno obnašal proti vašemu mestu?»*

»Seveda, oba častim; ali ta dva nista bila navadna človeka, ampak junaka.«

»Zakaj bi pa mi vsi ne bili taki junaki,« smehljuje vpraša Sira.

»Za bogove, drago dete, kakšen svet bi bil to! Vsi taki junaki! Človeka že veseli, če bere čudovita dela teh ljudi, če bi pa navadni ljudje dan na dan izvrševali taka dejanja, brez veljave bi bila in še neprijetna.«

»Kako je to?»

»Kako je to? Katero mater bi veselilo, ko bi se njeno dete v zibeli igralo s strupenimi kačami in jih zadavilo, kakor je počel Herkul? In zelo neprijetno bi mi bilo, ko bi pri jedi začel kak gost praviti, da je to jutro umoril Minotavra** ali zadušil Hidro.*** Moja misel je ta, da naj nas bogovi obvarujejo take nesreče, da bi vsi ljudje bili taki heroji (junaki).«

»Kaj pa, če bi nas zadela taka nesreča, da bi stanovali v deželi, kjer bi res živele take pošasti, minotavri, hidre in zmaji; ali bi potem ne bilo bolje, da bi vsi ljudje bili taki vitezi, kakor pa na oni svet pošiljati po Tezeja ali Herkula, da nam je pokončata?»

»Res bi bilo bolje, pa kje so te pošasti?»

»Jeza, sovraštvo, maščevanje, čistilakomnost in skopost so po mojih mislih vsem ravno tako nevarne pošasti, kakor one kače in zmaji — zakaj bi sami ne skušali, da je premagamo, zakaj bi se sami ne izkazali take junake, kakor so se Aristid, Korijolan ali Cincinat?»

»Ali imaš ti res to za navadno nravno (moralno) postavo? Če to terjaš od vsakega človeka, mislim, da si zašla previsoko.«

»Nikakor ne. Vas je že osupnilo, ko sem pripovedovala, da je notranja nevidljiva čednost ravno tako potrebna, kakor vnanja; sedaj vas mislim dovesti še višje.«

* Marcija Korijolana so tožili izdajstva, ker je skušal odpraviti tribunat, ustanovljen ljudstvu v varstvo zoper plemenitnike. Bežal je zato iz Rima in kmalu se vrnil na čelu precejšnje armade, podvrgel si več mest, njemu sovražnemu Rimu pa prizanesel — pravijo, da na priprošnjo svoje matere in žene.

** Po basnoslovju starih Grkov pol človek pol bik, ki je žrl mladeniče in device.

*** Strašna kača z mnogimi glavami.

»Le, le, in nič se ne boj, pa vse mi povej!«

»Glejte, kar ima vsaka druga postava (in naj bo še tako čista in veličastna) za kdo zna kako junaštvo in za najvišjo čednost, to je nam vsakdanje vodilo in navadna dolžnost, po kateri se je ravnati vsakomur izmed nas.«

»To je pretrdo! Če junak ukroti svojo poželjivost in dovrši viteško dejanje, povzdiguje ga svet in časti, njegova dela se zapisujejo za vse prihodnje čase in to mu daje moč in pogum, — kaj pa samotni revež, ki natihoma posnema junaka? Kdo pa njega vidi, kdo ga poplačuje, da mu daje pogum?«

Sužnja povzdigne z veliko spoštljivostjo in slovesnostjo oči in roko proti nebu in počasi reče: »Oče nebeški — kateri daje svojemu solncu vzhajati nad dobrimi in hudobnimi in deževati na pravične in krivične.«

Fabijola nekoliko pomolči, kakor v svetem strahu, potem pa reče: »Sira, tvoja veličastna modrost je zopet zmagała moje modrijanstvo. Da bi človek izvrševal take junaške čednosti kakor kaj vsakdanjega, in če ga tudi nihče ne vidi, moral bi biti višje bitje, višja stvar, kakršne si mi mislimo bogove — in že ta sama misel je vredna vsega modrijanstva. Ali me moreš dovesti še višje?«

»Višje in še veliko višje!«

»Doklej pač?«

»Tako daleč, da bi vaše srce zadobilo mir.«

Priprave za preganjanje.

Na jutrovem je trajalo preganjanje že več mesecev in Dijoklecijan pa Galerij sta že sporočila Maksimijanu, naj začne kristjane preganjati tudi po zahodnih deželah. Ker so pa tu sklenili, da ne bodo kar počrez mesarili kristjanov, ampak da je hočejo popolnoma zatreti in zato tudi najprej pomoriti najvišje cerkvene glavarje, potem šele navadne vernike, treba je bilo prej še veliko priprav. Cesar sam naj bo dal znamenje, potem pa se bo začelo preganjanje po vseh krajih naenkrat, z vso silo in z vsemi pripomočki, da se preje doseže, kar so nameravali. Cesar je sicer že komaj pričakoval krvave moritve, vendar je slušal svoje svetovavce in čakal z ukazom, da bi se v vseh njegovih deželah oklical na en dan in zato toliko bolj preplašil kristjane.

Meseca listopada je sklical Maksimijan velik zbor, da se zadnjič pogovoré o tej reči. Prišli so bili najvišji državni uradniki, med njimi tudi mestni prefekt s svojim sinom Korvinom, da bi ga ponudil za glavarja ali vodjo neki divji četi, katera je bila še posebno odmenjena za preganjanje. Tudi cesarjevi namestniki iz Sicilije, iz Španskega in Galije so bili prišli, pa krdelo učenih modrijanov in govornikov (med njimi tudi Kalpurnij), kakor tudi poganski duhovniki iz vseh kotov države, ki so še posebno prosili za ostro preganjanje.

Cesar Maksimijan je bil rojen iz najnižjega stanu,* brez vse omike in tujec, ki je bil šel po svetu sreče lovit; tem večja je pa bila njegova telesna moč, niso mu zastoj rekali Herkulej, res je bil močan kakor sam Štempihar. Dijoklecijan si ga je izvolil za socesarja, ker mu je bil v vsem enak: nad vse lakomen, na drugi strani pa zopet zapravljiv, kakor on; vdan najgnusobnejšim pregreham in brez čutila za kako pravico in milosrčnost. Preganjanja se je veselil kakor kake nove veselice, kakor požrešnik bogate mize. Že sam pogled na tega trinoga je pretresnil marsikoga — orjaške postave je bil in divjega obraza, katerega so obdajali zmršeni kodri rdečkastih las, pod nagrbnčenim čelom so se mu pa vrtele in obračale oči, katerim se je znala sumnost, malopridnost in surovost.

Na slonokoščenem sedežu pod bogato ozaljšanim nebesom je sedel v dvorani lateranske palače** pred sklicanimi oblastniki, ki so ga trepetaje obdajali v polkrogu. Krdelo telesne straže je varovalo vse vhode in njih poveljnik, tribun Boštjan, je slonel na vratih, kakor bi se nič ne menil za vse to, kar se tu pogovarjajo; vendar mu ni ušla niti najmanjša besedica.

Najprej so dobili besedo poganski duhovniki. Ta je pripovedoval, da se je kaka reka vzdignila nad svoje bregove in napravila veliko škode na polju, oni, da je potres razrušil kako mesto; drugi so zopet tožili, da na severnih mejah preti tuji sovražnik, na jugu pa da razsaja kuga — vsega tega, rekli so, krivi so kristjanje, zakaj prorokovališča ali orakli so vsi naznanili, da bogovi pošiljajo take nesreče, ker so razkačeni, da se trpe v državi kristjani. Nekateri

* Pravijo, da v Dalmaciji.

** Sedaj: lateranska bazilika ali »mati vseh cerkev na svetu«, kakor je čitati spredaj na tem poslopu.

orakli so celo izrekli, da ne izpregovore niti besedice več, dokler ne bodo pokončani vsi kristjani.

Za duhovniki so nastopili modrijani (filozofi) in govorniki s svojimi dolgimi govori; cesar jih ni nič kaj pazljivo poslušal, kolcalo se mu je radi dolgega časa, pa potrpel je, ker sta tudi vladarja na jutrovem poslušala enake zборе. Te modre glavice so začeli premlevati, kar se je slišalo že tisoč in tisočkrat: da kristjani otroke koljejo in jedó, uganjajo neznane hudobije, molijo ovslovsko glavo, pa da ne verujejo na nobenega boga. Vse je verno poslušalo te strašne reči in ploskalo, akoravno so večjidel vedeli, da so vse to izmišljene laži. Naposled se vzdigne izmed učenjakov neka glava, katera je slovela, da pozna kristjane in njih vero do pičice, pa da je prebrala vse njih bukve in da ravno namerja v posebni knjigi s svojo ogromno učenostjo v prah zdrobiti ves sestav (sistem) kristjanov — to je naš stari znanec Kalpurnij.

Odprl je usta in začel razlagati vsem v začudenje, da je prebral vse krščanske knjige in tudi judovske, ki so bili predniki kristjanov. »Judje,« je rekel, »prišli so ob vladanju Ptolomeja Filadelfa v Egipt, ker jih je trla doma revščina in lakota. Po zvijačah njih vodnika Jožefa so vse žito pokupili in spravili v svojo domovino; za kazen so morali ob sami slami živeti in narejati opeko za zidanje nekega mesta. Ker je slišal egiptovski vladar že marsikaj čudnih reči o Judih, dal je dva njihovih najbolj učenih mož, Mojzesa in Arona, vreči v ječo, jima brade na pol porezati, da v grškem jeziku spišeta vso zgodovino in vero judovsko. Te bukve sem jaz videl in bral,« rekel je Kalpurnij, »in le nekaj naj povem iz njih. To judovsko ali krščansko ljudstvo se vojskuje z vsemi kralji in narodi; če dobe kako mesto, takoj vse pomore in to zato, ker jim velevalo njih častilakomni duhovniki, ki jih vladajo. Kristjanje imajo dandanašnji še ravno take duhovnike in radi bi še danes pokončali vso vlado, nas vse na velikem trgu sežgali, pa tudi naše prečastitljive in božanske cesarje.«

Strah in groza je preletela vse pričuječe ob teh strašnih besedah; pa takoj je vse utihnilo, ko začne govoriti cesar: »Jaz imam pa drugačnih in boljših vzrokov, da iz vsega srca sovražim kristjane. V sredi naše države so si postavili nekega novega najvišjega verskega glavarja, ki nam ni podložen, pa ravno tako mogočno vlada nad svojimi. Dosedaj je bil cesar najvišji poglavar v verskih in političnih

rečeh, ti ljudje pa so ločili ti oblasti in torej tudi niso dobri podložniki. Ta duhovska oblast krati in manjša mojo oblast, zato pa tudi očitno povem, da bi rajši slišal, ta ali oni se hoče povzdigniti za cesarja, kakor da so izvolili takega duhovnika.«

Te besede je govoril cesar z divjim hripavim glasom in vsi so jih sprejeli z veliko pohvalo. Ko so še marsikaj sklenili zaradi preganjanja, obrne se Maksimijan k Tertulu: »Prefekt, ti si mi rekel, da imaš nekoga prav pripravnega, da vodi in izvrši moja povelja in brez usmiljenja ravna s temi izdajavci.«

»Tukaj ga imam, veličanstvo! Moj sin je, Korvin.«

Cesar ostro pogleda sina, ki je pokleknil predenj, potem se pa nasmeje na vse grlo, rekoč: »Pri moji besedi, ta je pravi; mislim, če je kdo za taka opravila, gotovo je ta-le. Kdo bi bil mislil, da imaš tako grdega sina; kar iz oči mu gleda zanikarnost in razuzdanost.«

Korvin je zardel kakor rak od jeze in sramote.

»To ti pa povem, dečko, da moraš ravnati varno in preišljeno in ne slepo z vratmi riti v hišo. Jaz dobro plačam, če se mi dobro postreže, če ne, jih pa tudi lepo število namažem; le pojdi torej, pa boj se za hrbet in glavo, če se pregrešiš!«

Ko se je cesar že vzdignil, zagleda Fulvija, ki so ga tudi poklicali kot plačanega cesarskega ogleduha, pa se je le stiskal v kot. »O, kaj pa ti, moj preljubeznivi jutrovec? Le bližje, le bližje!«

Fulvij se je bližal trinogu, pa s težkimi koraki, tako kakor divjemu tigru, o katerem ne ve, ali je na trdni verigi priklenjen ali ne, zakaj davno je že čutil, da ga cesar nič kaj ne more, akoravno ni vedel, zakaj. Maksimijan ga je pisano gledal že zato, ker je sam imel dovolj ogleduhov plačevati in mu ni bilo treba še iz jutrovega jih pošiljati, še bolj pa, ker se je bal, da ne bi bil Dijoklecijan Fulvija njemu samemu poslal za ogleduha iz Nikomedije, da bi opazoval, kar se godi na dvoru, in sporočeval Dijoklecijanu

»Veš, da mi tvoje prilizovanje nič ne dopade; v dejanju — v dejanju moraš kaj pokazati! Meni so te poslali kakor za podlasico, da mi izvohaš gnezda izdajavcev in drugih takih ptičev, pa dosedaj še nisi nič storil, akoravno sem ti že dosti izmetal denarjev. Sedaj boš imel priložnosti dovolj, pokaži, kaj znaš! Torej le pazi, saj me poznaš, če ne — primeri se ti kaj neljubega. Premoženje obsojenih

se bo razdelilo med državo in tistega, ki ga je pripeljal pred sodbo — če ne bom jaz imel posebnih vzrokov, da vse pridržim za se. — Sedaj le pojdite!»

Razšli so se in si mislili: »Menda bodo zmerom taki posebni vzroki.«

Smrt in žalost.

Nekaj dni potem, ko se je Fabijola vrnila v Rim, namenil se je Boštjan k nji, da bi ji svareč jo, povedal o ponočnem pogovoru med Korvinom in sužnjo, kolikor se je dalo, pa ne, da bi komu škodoval. Povedali smo že poprej, da izmed vseh mladih mož, kar jih je poznala Fabijola, ni ji nobeden tako dopadel, kakor Boštjan, zavoljo moškega in modrega njegovega obnašanja in vsestranskih lepih lastnosti. Veselja ji je tedaj bilo srce, ko so ji povedali, da bi mladi častnik sam rad govoril z njo; ugibala in ugibala je, kaj bi ga bilo privedlo k nji. Še bolj pazno je poslušala, ko se začne Boštjan izgovarjati, da jo nadleguje in ko smehljaje pristavi, da velikemu številu njenih snubačev ji ima danes pristaviti še enega, za katerega še ne ve, in to je — okorni Korvin.

Sedaj ji pripoveduje o ponočnem pogovoru in pristavi, da zamorka menda le denarje vleče iz lahkovernega Korvina. Fabijola kakor Boštjan sta bila o sužnjinih zeliščih in pijačah te misli, da se jih je bati le zaradi škode na zdravju. Obečala je, da bo zabranila Afri ponočno pohajkovanje, zakaj neizrečeno je jezilo ponosno Rimljanko, da taka malopridneža barantata za njo, kakor za blago, ki se dá kupiti z zlatom

»Prav zelo se vam imam zahvaliti,« reče kaj prijazno Boštjanu, »da ste bili tako dobrotljivi in me prišli svariti, kakor tudi občudujem spretnost, s katero ste mi razkladali to neljubo stvar.«

»Saj nisem storil ničesar, kar bi ne bil storil vsakemu človeku — obvarovati ga škode in nesreče.«

»Menda hočete reči: vsakemu prijatelju,« popravi smehljaje Fabijola, »če ne bi bilo vaše življenje polno dobrih pa nepoplačanih del.«

»Četudi; tako življenje bi bilo vendar-le dobro obrnjeno.«

»Gotovo ne mislite tega v resnici. Povejte mi: Če bi tistega videli v nesreči, ki vas sovraži in preganja, ali bi stegnili roko in mu pomagali?«

»Gotovo da. Če Bog pošilja solnce in dež svojim prijateljem kakor sovražnikom, ali bi bore človek ravnal drugače?«

Fabijola se je zelo začudila, ko je slišala te besede. Kako podobne so bile onim na najdenem pergamentu — in ravno take misli je razvijala tudi Sira.

»Boštjan, vi ste gotovo že bili v jutrovih deželah,« ga vpraša. »Ali ste se tam seznanili s takim mišljenjem? Jaz imam pri sebi neko žensko, ki mi prostovoljno služi kot sužnja, in ima ravno take nenavadne pojme in misli, pa je iz Azije.«

»Tarih zapovedi in pravil se jaz nisem učil v tujih deželah, akoravno so prvotno prišle iz jutrovega, ampak že mati me jih je učila.«

»Lepe so same na sebi, lepe, pa človeka bi zajela smrt, preden bi jih le na pol mogel dejansko izvršiti, če bi kdo skušal živeti po njih.«

»In če bi ga tudi. Ali more smrt človeka najte bolje pripravljenega, kakor če ga najde v spolnovanju svojih dolžnosti, če bi jih tudi še ne bil dovršil?«

»Kar se pa mene tiče, sem glede smrti s starim epikurejskim pesnikom ene misli. Življenje je pojedina in kadar sem sita, me je volja vstati izza mize, prej pa ne. Bukve življenja bi rada prebrala skoz in skoz, in je šele zaprla do zadnje strani.«

Boštjan smehljaje z glavo zmajuje in reče: »Zadnja stran v bukvah tega življenja je sredi knjige, kjer stoji beseda: smrt; takoj na drugi strani se pa pričnó bukve novega življenja — brez zadnjega lista.«

»Mislim, da vas razumem. Vi ste hraber vojščak in govorite kot hraber vojščak. Vedno ste pripravljene na smrt in mislite menda na častno smrt v boju zoper sovražnika; kot junaku se vam s smrtjo začne novo življenje, življenje slave.«

»Draga gospica, jaz ne mislim tako; za tako slavo se ne menim, katero morem tukaj samo v domišljiji uživati. Prav o navadni smrti govorim, ki me zgrabi, kakor najslabšega sužnjega človeka po taki ali drugačni bolezni; ali naj se mi približa v kateri podobi koli hoče, vedno mi bo draga, ker vem, da mi jo pošlje On, ki ga ljubim.«

»Ali bi vam bila res taka navadna smrt draga?«

»Kakor se veseli lahkoživec, kadar mu odpró vrata svetlo razsvetljene dvorane, v kateri ga čakajo bogato gizdavo

kosilo pa lepo opravljeni in ovenčani služabniki, ki mu bodo stregli; in kakor se raduje nevesta, kadar ji povedó, da pride ženin z bogatimi darovi in jo popelje v novo domovino — ravno tako se bo tudi veselila moja duša, kadar ji bo smrt, in naj si je kakršnakoli, odprla vrata, železna sicer in temna na tej strani — pa zlata na oni, ki peljejo v novo, v večno življenje. Ne menim se torej, naj bo smrt taka ali taka, samo da me pelje k tistemu, ki je neskončno lep.«

Radovedno vpraša Fabijola: »Kdo je ta? Ali ga ni moč videti prej, nego po smrti?«

»Ne, prej ne. On je tisti, ki nam povrača za vse, kar smo storili; in srečen, kdor je ohranil svoje srce čisto in nedolžno in je svojo dušo, katera je bila vedno Njemu odprta, lepšal z lepimi čednostmi.«

»Kako podobno Sirinim mislim,« si misli Fabijola. Pa preden ga še more vprašati, odkod ima te nauke, stopi suženj v dvorano:

»Neki sel je pridirjal iz Baje,* milostna gospica!«

»Naj vstopi!«

Poslanec ves truden in oprášen je stopil na prag in podal zapečateno pisanje. Roka se je tresla Fabijoli, ko je segla po njem in odvijala zavitek.

»Ali je od mojega očeta?« je vprašala.

»Vsaj zaradi njega,« odgovoril je sel pomenljivo.

Odpre, preleti vrstice — zavpije in omahuje. Naglo jo prime Boštjan, da ni padla, pelje jo na sedež in prepusti služabnicam, ki so na Fabijolin krik priletele v dvorano.

Njen oče je bil mrtev.

Na dvorišču najde Boštjan krdelo služabnikov, ki so pazljivo poslušali tujega poslanca, ko jim je pripovedoval o gospodarjevi smrti.

Hčerino pisanje, katero je Fabiju prinesel Torkvat, ni bilo zastonj; v Azijo popotovaje obiskal je tudi Fabijolo v tihem stanovanju in nekaj dni ostal pri nji, potem pa se je prav prisrčno poslovil in šel v Baje, kjer so ga pričakovali že navadni lahkoživci in pojedneži. Živel je kakor po navadi v vsi obilnosti in razuzdanosti ter pričakoval, da bi njegovo ladjo z vsem založili za daljno pot; kar ga nekoga dne po bogatem kosilu zadene kap (mrtvoud) — in v 48 urah je bil mrtev. Vse svoje premoženje je zapustil edinemu otroku. Ravno ko je poslanec odhajal, so bal-

* Toplice pri Neapolu.

zamovali truplo, da bi ga na ladji, v Azijo namenjeni, odpeljali v Ostijo in potem v Rim.

Ko je Boštjan slišal to žalostno dogodbo, bilo mu je prav žal, da je s Fabijolo govoril o smrti in zamišljen je zapustil hišo.

Rimljanko je tako nenadoma zadela žalostna novica in jo vrgla v največjo bridkost, da ji je vzelo zavednost. Služabniki so se vrteli okrog nje in poskušali z vsem, kar bi jo utegnili vzbuditi iz omedlevic. Njeno mlado krepko telo je zmagalo; vzdigne se — bleda, strmega suhega pogleda in pahne od sebe roko, ki ji je hotela podati zdravil. Bojé se že za njeno pamet; zdravnik pride in jo vzbudi iz nezavednosti, zaklicavši ji glasno na uho: »Fabijola, ali veste, da je oče umrl?«

Vsa se stresne ob teh besedah, pade nazaj na postelj in solze se ji vlijó iz oči ter polajšajo bolečine. Govori o očetu, kliče ga, vzdihuje po njem vse zmešano in pretrgano; sedaj misli, da je še živ, in zopet se spominja, da ga ni več — tako joka in vzdihuje, da naposled zaspi, v veliko dobroto duši in telesu.

Evfrozina in Sira sta čuli pri nji. Poganka je tolažila svojo gospodinjo z navadnimi praznimi besedami in poganskimi tolažili: saj je bil tako dober gospod, tako pošten mož in kako prisrčno je ljubil svojo hčer! Kristjanka ji je skrbno stregla, rekla kako rahlo besedico ali pa molčala — kaj je neki mogla boljega storiti, kakor moliti za njo, da bi v tej žalosti božja milost zadela njeno srce in ga storila pripravno za svetlobo resnice.

Ko jo malo mine huda žalost, mogla je zopet misliti, pa njene misli so bile temne in so jo navdajale z novim nepokojem. Kaj je sedaj z njenim očetom? Kam je šel? Ali je še kje, ali se je premenil v nič? Ali je tudi njegovo življenje opazovalo tisto oko, ki vse vidi? Ali je prestal tisto preskušnjo, o kateri sta govorila Boštjan in Sira — če ne, kaj je sedaj ž njim? Ustrašila se je Fabijola te misli in si jo skušala izbiti iz glave.

Kdo ji bo odgovoril na vsa ta vprašanja? Ali pesniki? — Skušali so, pa prišli le do grobovih vrat. In učenost? Ta ni v grobu našla drugega kakor smrad in kosti. Modrijani? Modrovali so in modrovali, pa slednjič z ramami zmajali. Česar vsi ti niso mogli odgovoriti, to bi ji bila razjasnila uboga sužnja; ali Siri se ni še zdel pravi čas, o tem govoriti s Fabijolo.

Pripeljali so umrlega Fabija in Rimljanje so videli pogreb, kakršnega malokdaj. Sprevedli z bakljami; pred mrličem so nosili voščene podobe pradedov; napravili so grmado iz najdražjega disečega lesa, polili jo z dišavami daljne Arabije, na njo posadili bogato opravljenega mrliča — in vse to zažgali. Nekaj perišč ogorelih kosti, katere so shranili v alabastrovem vrču ter ga postavili s Fabijevim imenom zaznamovanega med druge vrče te rodbine — to je bilo vse, kar je poganom ostalo od posvetne slave.

Pri pogrebu je po rimski navadi govoril Kalpurnij in razlagal, kake čednosti so kinčale umrlega moža, kako gostoljuben in kako skrben državljan je bil; ves drugačen kakor tisti skrivni ljudje, katere imenujejo kristjane, ki se vedno posté, molijo in svojo nevarno vero vrivajo v vse rodbine in natihoma ljudstvo zoper cesarja šuntajo . . . »Če je po smrti res še kako življenje, kakor pravijo nekateri filozofi,« rekel je stari, hinavski Kalpurnij, »prepričan sem, da je sedaj Fabij v Eliziju,* kjer se izprehaja po zelenih livadah in srka nektar.** O da bi mi pač bogovi kmalu poslali tisti dan, ko se bom jaz, tvoj najponižnejši varovanec, združil s teboj v elizijskem veselju!«

Vse je bilo ganjeno in se je čudilo taki vdanosti.

Fabijola je morala tudi uravnati in spraviti v red vsa zamotana opravila in račune očetove, in kaj težko ji je bilo, ko je zapazila goljufijo in odrtijo v zadevah možaka, katerega je čislal ves svet za najbolj poštenega in dobrotljivega.

Črez nekaj tednov je šla Fabijola v črni obleki obiskat svoje prijatelje in prijateljice — najprej Nežo.

Izdajavec.

Vrnimo se k Torkvatu. Ko se zbudi zjutraj po tistem nesrečnem večeru, najde zraven sebe Fulvija. Z dobro preišljenimi besedami mu stavi ta pred oči, kaj je storil prejšnji dan, mu dokazuje, da je izgubljen in da ga more le njegov svet rešiti; tako ga popolnoma zveže. Če bi pri kristjanih iskal pomoči in se ž njimi skušal spraviti, takoj bi ga Fulvij izročil sodniku in hudi smrti; ako bi se pa dal rabiti za izdajavca, obetal mu je v obilnosti vsega, česar bi pozelel.

* Poganska nebesa.

** »Nektar« je v poganskem basnoslovju pijača bogov, kakor »ambrozija« njih jed.

»Tebe trese vročina,« reče mu naposled Fulvij, »pojdi z menoj, hladni jutranji zrak ti bo storil dobro.«

Zapeljani mladenič je ubogal; pa komaj sta prišla na trg, ko jima že pride Korvin naproti in jima reče: »Dobro, da sem vaju dobil, prav rad bi vama pokazal delavnico mojega očeta.«

»Delavnico?« čudi se Torkvat.

»Delavnico, dà, kjer hrani svoje orodje. Ravno na novo jo je ozaljšal z vsem potrebnim. Precej tam-le je; saj stari čemerni Katul ravno odpira vrata.«

Stopili so na prostorno dvorišče, na katerem je bilo krog in krog ob stenah pod streho nakopičenega raznega orodja za mučenje. Torkvat se je vsega tega mučila zelo prestrašil; to je menda zapazil stari birič, ker je rekel: »Le stopite noter, gospodje, le, in nikar se ne bojte; vam se ne bo nič hudega zgodilo, drugače ko bi bili izmed vražjih kristjanov. Za nje smo nedavno vse to tako lepo pripravili.«

»No, Katul,« reče Korvin biriču, »razloži, razloži malo temu gospodu svoje igrāčice. Tujec je in so mu še neznane.«

Sedaj jim je začel starec razkazovati svojo strašno zbirko, zraven se je pa režal in uganjal take surove šale, da je Torkvata kar mrzlica tresla, posebno ker mu je birič v svoji navdušenosti s kleščami skoraj odščipnil uho. Tu je stal velik raženj, zraven železni stol s pripravo, da se more razbeliti; velikanski kotli za olje in vodo vreti, velike žlice za svinec topiti in ga v usta vlivati. Tam klešče, železne kljuge, razna železna česala, da se meso trga z reber. Precej zraven orodja, s čimur so meso žgali na životu, bič z železnimi in svinčenimi kroglicami na konceh, železje za na roke in noge, razni meči, noži, sekire, vse lepo razstavljeno »za trdoglavce kristjane«, kakor je krohotaje rekel Katul.

Vsega otožnega Torkvata sta zvita ptička vedla v Antoninova kopališča, kjer sta ga čudno pogledovala stari kapsarij Kukumio in njegova žena, ker sta ga že prej videla v cerkvi med kristjani. Po dobri jedi sta ga tirala v sobo za igravce. Torkvat je izgubljal in izgubljal, Fulvij pa mu posojeval; ali za vsak denar je terjal pismeno potrdilo. Tako je prišel nesrečni mladenič popolnoma v Fulvijevo oblast.

Med dnevom sta ga izpustila, da je hodil med kristjane, kakor se mu je ljubilo, in pozvedoval, kar sta mu zapeljivca velevala; zjutraj in zvečer so se pa shajali. Korvin

je čakal samo še cesarskega ukaza, potem je sklenil z vso silo planiti nad kristjane; zapovedal je zato Torkvatu, naj se natanko seznanj s tistim pokopališčem, kjer najvišji pastir opravlja božjo službo. Videli smo že, da je to tudi storil, obiskavši katakombe Kalistove, ter vse sporočil Korvinu, kar je zapazil in si zapomnil o podzemeljskih potih; ta pa si je vse to narisal in precej tisti dan po razglašenem cesarskem povelju je mislil na vse zgodaj napasti to pokopališče.

Zopet drugače si je izmislil Fulvij. Najprej bi bil rad poznal vse duhovnike pa najjemenitnejše in najbogatejše kristjane v Rimu; »če je spoznam, potem jih ne obvaruje nobena obleka pred ostrim mojim očesom,« si je mislil, »in eden za drugim bo prišel na vrsto.« Veleval je zato Torkvatu, da naj ga vzame s seboj pri prvi slovesnosti, kadar bo največ duhovnikov in dijakonov zbranih okoli papeža. Torkvat mu je to odsvetoval, ali zastoj. »Da me le noter spraviš,« je rekel, »potem je vse dobro. Obnašal se bom, kakor vsak drugi.«

Takrat in še tudi dolgo pozneje je sv. Oče le meseca grudna posvečeval nove mašnike in delil druge redove. Tak dan se je bližal tudi sedaj, kar je Torkvat naglo sporočil Fulviju.

Ker je Torkvat vedel potrebno glasilo, prišla sta lahko med zbrane kristjane in tudi nista vzbudila pozornosti, ker je Fulvij opazoval druge in jih v vsem natanko posnel. Cerkev, kjer se je bila zbrala najvišja duhovščina s tistimi vred, ki so se bili pripravili na sv. rede, je bila v prostorni dvorani neke hiše. Med novinci je zapazil Torkvat tudi ž njim vred izpreobrnjena brata Marka in Marcelijana, katera sta prejela dijakonstvo, pa njiju očeta Trankvilina, ki je bil posvečen za mašnika. Te in vse druge je Fulvij natanko opazoval in zapazoval si njih obraze, ali pred vsem se je njegovo ostro oko obračalo na enega, in njegovo obličje si je globoko vtisnil v glavo. Bil je to sivolas starček, milega obraza in prijaznega pogleda, ki je opravljal svete obrede — sv. Oče papež Marcellin, ki je že šest let vodil Kristusovo čredo. Stal je pred svetega Petra oltarjem, ki je bil med njim in ljudstvom in obrnjen proti zbranim. Ostro si ga je ogledoval Fulvij, meril njegovo visokost, opazoval barvo njegovih las in obraza, pazil, kako se obrča in premiče, kak glas ima . . . in je slednjič rekel: »Naj se le na dan prikaže tá-le dragocena glava, koj ga bom spoznal, naj bo napravljen kakorkoli hoče.«

Devce.

Že med prvimi kristjani so si krščanske devce velikokrat svojega Zeličarja izvolile za svojega ženina ter storile obljubo vednega devišтва, kar se je slovesno zgodilo v cerkvi pred škofom, navadno velikonočno nedeljo.

Tako slovesno obljubo je Cerkev sprejela le od starejših devic, mlajše devce so storile le navadno obljubo vpričo svojih starišev in iz njihovih rok v znamenje prejele črno obleko. Če je pa pretila nevarnost in preganjanje, odjenjala je Cerkev za nekaj let ter še mlajšim devicam (menda od 12. leta naprej) privolila, da se s sveto obljubo zedinijo s svojim Gospodom.

Neža si je že v mladih letih izvolila ta sveti stan, in ker je ravno nastopilo polajšanje zavoljo bližnje nevarnosti, se je brž oglasila za slovesno obljubo, kar so ji tudi radi privolili zavoljo njenega čistega in modrega obnašanja. Pridružila se ji je še druga tovarišica — revna sužnja Sira.

Precej od prvega pogovora, ki ga je imela Neža s Siro, začela jo je ljubiti in kmalu ju je vezalo sveto prijateljstvo, katero je rastle še bolj, ko se je tudi od drugih prepričala, kako blago dušo ima Sira in da si je za namen svoje službe pri Fabijoli postavila njeno izpreobrnitev, katero prizadevanje je tudi lepo napredovalo zavoljo božje milosti in njenega umnega ravnanja.

Ker se je Sira kot služabnica Fabijeve, Neža pa kot sorodnica po njegovi smrti črno oblekla, prikrili sta kaj lahko pred Fabijolo in pred drugimi, kar sta bili namenjeni storiti. Tudi Siri so dovolili prošnjo, kar pa ni nikomur povedala, samo nekaj dni pred srečno uro svoji slepi prijateljici.

»Glej, glej,« reče ji revica, kakor bi bila nevoljna, »vse dobro hočeš prihraniti sama za se, ali je to lepo in usmiljeno?«

»Nikar se ne huduj, drago dete. Prav potrebno je bilo, da sem prikrivala to reč.«

»Seveda; zato tudi menda zraven ne bom smela biti?«

»O, to pač!«

»Povej mi torej, kako boš oblečena in kaj imaš še pripravljenega za to slovesnost?«

Sira ji je popisala vse potrebno — obleko, tančico, venec . . .

»Oj, kako bo to lepo,« reče slepa sirotica; »kako se je pa treba obnašati?«

Sužnja se je čudila, da je danes njena prijateljica tako radovedna in ji je ob kratkem popisala vso slovesnost.

»Še nekaj te moram vprašati: Kdaj in kje se bo vse to godilo? Če smem priti zraven, moram tudi vedeti kam.«

Sira ji pove, da tretji dan na vse zgodaj v cerkvi dobrega Pastirja. »Nisem te še videla tako radovedne, kaj neki to pomenja? Glej, da ne postaneš preveč posvetna.«

»Nič ti ne povem, ne. Če imate drugi svoje skrivnosti, zakaj bi še jaz katere ne imela?«

Sira se je smejala Ceciliji, ker se je tako nevoljno delala, zakaj dobro je poznala nedolžno in ponižno njeno srce. Ko se prav presrčno ločita, gre Cecilija k pobožni Lucini, katera je slepo deklico imela kaj rada, se ji vrže v naročje in jame milo milo jokati. Lucina jo tolaži, boža, izprašuje, prikima — in kakor bi odrezal, je slepa revica potolažena, tiha in mirna; veselja žarečega obličja je zapustila Lucinino in šla v Nežino hišo, kjer je stanoval duhovnik Dijonizij. Na kolena se vrže pred njega in tako milo nekaj prosi, da ji stari duhovnik do solz ganjen pritrdi in jo razveseli. Kaj je neki pomenilo vse to?

Napočil je veseli dan. Še pred dnevom so obhajali kristjanje slovesno božjo službo in potem se je razšla množica ljudstva; le tisti so ostali, kateri so se imeli udeležiti slovesnosti, ali pa, ki so bili naprošeni za priče. Lucina in njen sin, že postarni stariši Nežini in Boštjan. Zgodnji jutranji mrak so razsvetljevale lepodišee sveče na oltarju in mila svetloba dragocenih srebrnih in zlatih svetilnic. Oltarju nasproti je sedel na stolu sv. Petra, katerega še sedaj hranijo v vatikanu, prečastitljivi papež s škofovsko palico v roki in krono na glavi in obdajali so ga služabniki, častitljivi kakor on. Iz daljne temine so doneli mili glasi kakor angelsko petje in se strinjali v cerkveno pesem.

Sedaj se pokaže par za parom že posvečenih devic, vse v črni obleki, spremljajo je duhovniki in diakoni, katerim je bila skrb izročena za nje; sredi med njimi se odključeta dve v svetli beli obleki — Neža in Sira. Device so se vstopile v vrsto na desno in levo oltarja, novinki pa sta pokleknili pred oltarjem k nogam sv. Očeta. Vprašani, kaj želita, sta odgovorili, da hočeta biti sprejeti med device in njih dolžnosti spolnovati. Že takrat so začele neveste Kristusove skupaj živeti, enako kakor dandanašnji po samostanih, vendar jih je veliko ostalo kar domá, najbolj zavoljo preganjanja; shajale so se pa večkrat v cerkvah k

posebnemu pouku in vajam in tam so imele tudi svoj odločeni prostor.

Sv. Oče je nagovoril novinki, razloživši jima imenitnost stanú, katerega sta si izvolili, ki ju že tukaj na zemlji dela enaki angelom, ki se ne možé in ne ženijo, enaki tudi sv. Devici Mariji, in njemu, ki ji bo pridružil tistim v nebesih, ki hodijo za božjim Jagnjetom, kamorkoli gre.

Po kratkem nagovoru je bilo izpraševanje novink in potem je papež blagoslovil in jima podal oblačila njih stanú in zraven govoril molitve, ki so bile današnjim ob takih priložnostih skoraj enake. Vsaki ob strani sta stali dve družici in ju oblačili. Položili sta slednjič ovenčani glavi na oltar, v znamenje, da se popolnoma darujeta Bogu; las jima pa niso odstrigli, to je bilo tačas le na jutrovem v navadi.

Vse je bilo že pri kraju; Neža je klečala pred oltarjem, zamaknjena kakor večkrat, in strmo gledala pred se kakor na kako ji drago reč; Sira pa je globoko zámišljena v največji ponižnosti molila in hvalila Boga, da je njo revno stvar storil vredno tolike časti — ko se začne za njima nekaj gibati. Vprašanje papeževo: »Kaj želiš, draga hči?« je prebudilo v molitvi vtopljeni, in preden pogledata nazaj, prime ju nekdo vsako za eno roko in obema dobro znani glas odgovori: »Sveti Oče, jaz želim biti sprejeta med device in neveste Kristusove, ki mi je edina ljubezen na zemlji, in sicer pod varstvom teh-le dveh že Gospodu zaročenih devic.«

Kdo bo popisal, kako sta osupnili Neža in Sira, ko zaslišita glas — slepe Cecilije. Saj smo zvedeli, kako je tožila in prosila pri dobrotljivi Lucini, da ji je pripravila vsega potrebnega, duhovnik Dijonizij pa ji je izprosil to milost pri sv. Očetu. Ker je želela Nežo in Siro za družici, prišla je šele na vrsto, ko sta ti dve že storili obljubo.

Vse je že bilo storjeno, le venca še ni bilo. Vprašana, če ni prinesla venca s seboj, boječe izvleče izpod svoje obleke krono, spleteno iz gole trnjeve veje, rekoč: »Cvetlic nimam za svojega Ženina, saj tudi On ni nosil cvetlic; jaz sem revna deklica in zato mi ne bo zameril, če ga prosim, da me venča z vencem, kakršnega je On nosil. Tudi nanznanjajo cvetlice kreposti, čednosti; moje revno srce pa še ni rodilo nič drugega, kakor to-le trnje.« Sira in Neža sta segli po svojih vencih, pa sv. Oče je mignil in s trnjevo krono je šla Cecilija izpred oltarja

Nomentansko stanovanje.

Iz Rima po nomentanski cesti proti vzhodu gredé pride popotnik kmalu do lepe ravninice, kjer stoji cerkev sv. Neže. Ravno tukaj je stalo Nežino deželsko poslopje in tu sem so se namenile tri novoposvečene device, da bi v tihoti in veselju preživele srečni dan, posebno ker jim znabiti ni več dosti mirnih odmenjenih.

Bil je lep zimski dan, in vendar je bilo nebo jasno kakor ribje oko in solnce gorko; samo sneg na Apeninah* in pa gola vinska trta so oznanjali zimski čas. Po vrtu je stopala Neža, priletavali so golobčki krog nje in jemali iz njene roke zelišč, katera jim je donašala. Nobeden ji pa ni bil tako podložen, kakor stari zvesti čuvaj na verigi, mogočni Molos, kakor so mu rekali; če je bil priklenjen, ni se mu smel razen dveh ali treh služabnikov nihče približati, tako je rohnel; ko je pa zagledal Nežo, vlegel se je na tla, mahal s svojim kodrastim repom in cvilil in prosil, da so ga odklenili. Sedaj je bil pa krotek kakor ovca, vedno je stopal za Nežo in če se je vsedla, legel je k njenim nogam in gledal jo v oči, neizrečeno vesel, če ga je z mehko roko malo potprepljala po mogočni glavi.

Medtem je prišla Fabijola, ki je danes prvič po očetovi smrti šla od doma, in sicer najprej k Neži, da jo obišče in se ji zahvali za sočutje v svoji žalosti. Ko pa na vrtu zagleda tri presrečne deklice polne veselja skupaj sedeti, ni jih hotela motiti, tudi zato ne, ker bi bila rada Nežo dobila samo; torej jo krene na drugo stran, preden so jo še zagledale, vendar se skoro nehoté vpraša: Zakaj bi neki ti ne mogla biti tako vesela in srečna, kaj te neki loči od njih?

Skoro ravno takrat kakor Fabijola je še neki drugi šel iz mesta, da bi obiskal Nežo, samo da z drugačnim namenom. Fulvij nikdar ni mogel pozabiti Fabijevih besed, da si je s svojim sladkim, mikavnim obnašanjem in s svojim lišpom Nežico popolnoma pridobil; vendar je še odlašal s svojim snubljenjem, nekaj zato, da minejo dnevi žalovanja po Fabiju, nekaj pa, ker se je bal in ogibal hiše, v kateri jo je tako grdo naletel ali pravzaprav bil pahnjen iz nje. Ko je pa slišal, da je šla Nežica sama brez starišev in služabnikov na deželo, si je mislil: »Sedaj-le je najlepša priložnost, sedaj-le je treba poskusiti.« Ko pride do hiše, ga

* Planine, ki se stegujejo po vsem Laškem.

vratar ni precej pustil noter, ker je pa le silil in silil, da ima nekaj važnega govoriti ž njo, smel je vstopiti. Solnce je že zahajalo. Neža je sedela sama na lepem prostorčku in pletla venec iz zimskih cvetlic, kakršnih sta ravno šli po vrtu nabirat prijateljici. Pred njo je ležal stari pošteni čuvaj, ki je počasi vzdignil glavo in zarenčal, ko je čutil priti nekoga. Devica pogleda od dela in vidi Fulvija sicer spoštljivo se bližati, pa vendar bolj pogumno kakor navadno, kakor bi bil že gotov svojega opravila.

»Gospodična Neža,« nagovori jo, »jaz sem prišel, da vas vnovič zagotovim svojega najsrčnejšega spoštovanja do vas; boljšega dne bi si ne bil mogel izbrati, zakaj lepšega in bolj prijaznega nam tudi poletno solnce ne dá.«

»Zares,« je rekla Neža spominjaje se slovesnosti od zjutraj, »lep in prijazen je bil ta dan za me. Lepšega mi ni še v mojem življenju prineslo solnce — le enega samega lepšega mi še lahko prinese.«

Fulvij je bil jako vesel, mislil je, da veljajo te besede njemu, in zato prav sladko odgovori: »Kaj ne, vi mislite dan vaše poroke s tistim, ki si bo pridobil vaše srce?«

»To se je res že zgodilo, in to je srečni dan za me. On je položil venec na mojo glavo in vtisnil znamenje obličju mojemu, da ne bom spoznala nobenega drugega razen Njega.«*

»Kdo je ta presrečni? Doslej sem mislil in upal, da imam tudi jaz prostorček v vaših mislih in znabiti tudi v vašem srcu?«

Kar nič bojzljiva in plašna ga je nedolžnega in bistrega očesa strmo gledala naravnost v obraz, da je kar pobesil oči, in rekla: »Med in mleko sem prejela iz njegovih ust in njegova kri je ozaljšala moja lica.«

»Meša se ji,« je mislil Fulvij in gledal, kako je žarečega obraza in bistrega, navdušenega očesa gledala na nekoga, samo nji vidnega. Ko se kmalu zdrami, sklene Fulvij še dalje skušati svojo srečo.

»Gospodična, vi se norčujete s človekom, ki vas resnično občuduje in ljubi. Saj mi je povedal prav zanesljiv človek, ki je bil prijatelj vam in meni, katerega pa sedaj ni več med nami, da ste mi dobri, in da bi ne bili nasproti, če bi vas snubil. To tedaj storim v vsi resnobi — zdi se

* To vse in naslednje so res njene besede, kakor se bere v oficiju sv. Neže.

vam morda prenašlo, nepričakovano; ne tako kakor je navada, pa moje ljubeče srce mi ne dá čakati.«

»Proč od mene, ti mrtvaška hrana! Moje srce je že oddano drugemu; Njemu hočem vedno ostati zvesta, le Njemu se vsa darujem. Če ljubim Njega, ostanem čista, če se Njemu zaročim, ostanem devica.«

Fulvij se je ob svojih zadnjih besedah bil pred Nežo spustil na kolena; ko pa zasliši te besede in vidi, da se je popolnoma zmotil, plane razkačen kvišku, rekoč: »Ni dosti, da me zametujejo, še privabijo me sem, da me osramoté in mi povedó v obraz, da je že neki drugi pred menoj bil tukaj. — Je pa že tisti Boštjan — —.«

»Kdo ste, da se predrznete zaničevaje imenovati ime možaka poštenjaka in krepostnega junaka,« zadoni razkačen glas za Fulvijem.

Ta se naglo obrne in stal je pred — Fabijolo, ki je po vrtu se izprehajaje sedaj pristopila, misleč, da najde Nežo samo, in tako slišala zadnje besede pogovora. Fulvij je bil osupnjen in ni vedel prvi trenotek odgovoriti, ko je Fabijola razkačeno govorila dalje: »Kdo ste pa vi, ki ste že enkrat vdrli v hišo k moji sorodnici in jo razžalili, in ki ste sedaj zopet vlomili v mirno tihoto selskega dvorca?«

»Kdo ste pa vi, ki se drznete v tuji hiši gospodovati?«

»Jaz sem tista,« odgovori Fabijola, »ki je že takrat zapazila vaše namene in naklepe do nedolžne deklice, ko ste se prvič sešli z Nežico pri mizi mojega očeta, in kateri je velevala čast in vest, da uniči vaše namene in obvaruje svojo sorodnico.«

Ob teh besedah je prišla Nežo za roko in jo odpeljala; stari Molos je renčal in stopal za njima — Fulvij pa je škripal z zobmi in mrmral: »Le čakaj, ponosna Rimljanka! Ti boš še čutila, kako se Azijanec maščuje, in se spominjala tega dne in te ure!«

Cesarski razglas.

Prišel je dan, da se je imel razglasiti cesarski ukaz, naj se preganjajo in pokončajo kristjanje. Korvinu so izročili to delo, in ker se je slišalo, da je v Nikomediji neki krščanski vojak, Jurij, raztrgal tak razglas, je vse skrbno uravnal, da bi se v Rimu ne zgodilo kaj takega. Več pergamentnih listov so zložili skupaj, na nje napisali z velikimi črkami razglas in nabili ga na desko, katero so po-

tem obesili na steber sredi trga, in sicer potem, ko je bila tema in nič ljudi na trgu, da bi ga meščani zagledali šele jutraj in se prestrašili toliko bolj.

Da bi pa po noči kdo ne snel in pokončal te dragocene pisarije, so dali Korvinu celo stotnijo panonskih vojščakov za ponočno stražo. Vojaki te panonske kohorte so bili zgolj tujci izmed najbolj divjih severnih ljudstev: Daci, Panonci, Sarmatje itd., divjega pogleda in surovega obnašanja, ki so le za silo lomili latinski jezik. Zadnje čase rimske vlade so bili ti divjaki neusmiljenim cesarjem najzvestejša telesna straža, Rimcem pa v velik strah.

Razpostavil je tedaj teh hrustov povsod, koder se je prišlo na trg, in jim ukazal, da prebodejo vsakega, kdor bi hotel na trg in bi ne vedel glasila ali parole, katero so za vsako noč posebej vojakom naznanjevali poveljniki po tribunih in centurijonih. Da bi pa kak kristjan ne mogel rabiti parole, ko bi jo zvedel po naključju, je dal Korvin svoji stotniji za to noč za glasilo: „numen imperatorum“* kar je vedel, da nobeden kristjanov ne bode izgovoril.

Ko je bilo vse storjeno, je šel Korvin še enkrat okoli vseh straž in jim veleval, naj bodo pazljivi, posebno pa enemu mogočnemu orjaku, katerega je zraven stebra postavil z ukazom, da naj vsakega prebode, kdor bi se mu bližal. Zopet in zopet mu je pravil glasilo in potem zapustil na pol od pijače omamljenega.

Noč je bila grda in viharna in večkrat se je vlil dež; korenjaški vojak se je zavil v svoj plašč, sedaj pa sedaj segel v svoj žep po posodici z neko pijačo, in godrnjaje stopal ob stebru gori in doli.

Ko se je to godilo na trgu, sedeli so Dijogen in njegova dva sina v svoji siromašni hišici blizu tega trga okoli ognja in pripravljali zmerno kosilce. Nekdo potrka na duri in kmalu se prikažeta dva mladeniča, vsem dobro znana.

»O kaka čast za mojo borno hišo, da me obiščeta, draga gospoda,« pozdravi ju stari grobokop. »Ne vem, ali bi vaju smel povabiti na kosilce, pa če hočeta zajeti, jako nas bo veselilo!«

»Dobro, oče Dijogen,« odgovori starši, namreč Kvadrat, Boštjanov močni centurijo, »saj sva danes res prav zato prišla k vam, da tukaj jeva, pa sedaj še ne. Imava v tem delu mesta še prej nekaj opravka; potem koj prideva.

* Po naše: božanstvo cesarjev ali božji cesarji.

Dotlej naj pa gre eden vaših sinov in za naju kaj nakupi, da bomo danes imeli kaj boljšega in se tudi pri kozarcu vinca razveselili.« Ob teh besedah seže po mošnjico in jo podá enemu sinov.

Govorila sta še marsikaj s priljudnim starčkom, na-
posled pa reče Kvadrat svojemu mlajšemu spremljevacu Pankraciju: »Kmalu bi bila pozabila na najin opravke. Le dobro se zavij v plašč, pa togo* potegni čez glavo, ker je mokra in mrzla noč. Dijogen, vi pa le dobro prikladajte, da bo prej gotovo; mudila se ne bova dolgo, torej le priprite vrata, zaklepati jih pa ni treba.«

»Bog vaju spremljaj, draga sinova! Vajinega opravka sicer ne poznam, vendar sem prepričan, da je kaj lepega in dobrega,« reče Dijogen.

Kvadrat se zavije v svoj vojaški plašč in oba jo kreneta skozi ozke ulice proti trgu. Komaj odideta, ko se zopet odpró vrata. Z znanim pozdravom: »Bogu bodi hvala,« stopi v sobo Boštjan in vpraša, če niso videli Kvadrata ali Pankracija. Rekel je, da se mu malo dozdeva, kaj namerjata. Dijogen pove, da sta bila tu, pa da kmalu zopet prideta. Res je komaj preteklo četrť ure, ko se vrneta in zapahnetá duri za seboj.

»Je že tukaj-le,« reče veselo smeje se Pankracij in kaže polno pest zmečkanega pergamena.

»Kdo je tukaj? Kaj je tukaj?« vpraša vse radovedno.

»No — prevažni razglas, le glejte ga:

DOMINI NOSTRI DIOCLETIANUS ET MAXIMIANUS,
INVICTI, SENIORES AUGUSTI, PATRES IMPERATORUM
ET CAESARUM**

itd. Le v ogenj ž njim!«

Tukaj je ležal v plamenu grozovitni razglas in vil se in grbančil, napenjal se in zgibal, da je pokalo in prasketalo in — postalo kupček pepela.

Boštjan je stal zraven ognja in zamišljeno gledal na plameči pergamen, katerega sta mladeniča strgala z deske ne sicer iz gole neporednosti, ampak ker je bilo na njem

* Toga je bila Rimljanu vrhnja obleka, podobna široki, beli volnati ruti. Nosili so jo tako ogrnjeno, da je en konec ležal čez levo ramo, drugi pa segal pod desno pazduho; spredaj na prsih sta bila konca skupaj sklenjena.

** Po naše: Naši gospodje Dijoklecijan in Maksimijan, nepremagani, starši avgusti, očetje vladarjev in cesarjev itd.

mного sramotilnih in pregrešnih besed zoper Boga in najsvetejše resnice. Ko bi jima bilo izpodletelo, bilo bi njiju plačilo najsilnejše mučenje; ali na to niso gledali prvi kristjanje. Vedno so bili pripravljene umreti za Kristusa, naj si bo nagle ali počasne smrti, lahke ali težke.

Boštjan je mislil grajati Pankracija, ker je vse to početje bilo res nekako smešno; ko je pa videl, kako plašno in bojzljivo ga pogleduje mladenič in ko mu pride na misel, kako osupnjen bo drugo jutro poganski svet, začel se je še sam smejati. Vsedli so se k jedi, ker še ni bilo polnoči in se torej še ni bilo treba zdržati jedi, če so hoteli drugo jutro pristopiti k sv. obhajilu; med veselim pogovorom je pretekel čas, in treba se je bilo ločiti. To kosilo je dal Kvadrat napraviti največ zato, da bi imel kak izgovor, če bi ga pogrేశali doma.

* * *

Ko je napačil dan, je bil Korvin že na nogah in hajdi na trg. Vnanje straže so stale na svojem mestu — sedaj stopi na trg. Kdo popiše njegovo strmenje in jezo, ko najde desko prazno, le pri žreblijih so se še držali koščki pergamenta — zraven stebra je pa mirno stal čvrsti velikan. Kar na vrat bi mu bil planil kakor ris, ko bi ga ne bilo strašilo vojakovo divje oko. Z obupajočim glasom zavpije: »Nemarnež, kje je razglas? Kar po pravici mi povej!«

»O, le počasi, le počasi,« odgovori divjak. »Ravno tam je vse, kamor ste dejali.«

»Kje, neumnež? Le sem pojdi in sam poglej!«

Vojak se je sedaj prvič vstopil pred steber, ogledoval ga in odgovoril: »No — ali ni to tista deska, katero ste sinoči obesili?«

»Ti bedak, ti — deska je pač tukaj, ali na nji je bilo nekaj napisanega. Kje je tisto? Tisto bi bil moral varovati.«

»Kar se pa tiče pisanja, o takih rečeh jaz nič ne razumem, ker nisem hodil v šolo. Znabiti je to izpral dež, ker je deževalo.«

»Kaj ne, pergamen je pa veter odnesel, ker je bilo viharno.«

»Seveda. Prav pravite.«

»Priatelj, tu se ni norčevati. Povej mi, kdo je prišel po noči semkaj?«

»Dva izmed njih sta prišla.«

»Dva? Izmed katerih dva?«

»Dva čarovnika, dva škrate ali znabiti še kaj hujega.«

»Nikar ne govori takih neumnosti,« vpije Korvin ves razkačen; pa vojak ga pogleda tako divje, da takoj pri-
stavi bolj prijazno: »Arminij, povej mi, kakšni ljudje so bili
tukaj in kaj so počeli?«

»Eden je bil dolg in suh pobin; tisti je šel okrog stebra
in je prej ko ne vzel, kar vi iščete, medtem ko sem imel
jaz opraviti z drugim.«

»Kaj pa ta, komu je bil podoben?«

Vojak pri tem vprašanju zazijá, Korvina nekako debelo
gleda in prav slovesno odgovori:

»Komu je bil podoben? Če ni bil Tor* sam, dosti manj
ni bil; take moči še nisem skusil nikdar ne.«

»Kako je pa pokazal svojo moč?«

»Najprej je prišel k meni, me prijazno vprašal, če me
kaj zebe itd., kar mi pride na misel, da moram vsakega
prebosti, kdor pride k meni — —.«

»Zakaj ga pa nisi?«

»Zato, ker se ni dal. Rečem mu, da naj se pobere ali
ga prebodem, in mu nastavim sulico; pa kakor igraje mi
jo izvije iz rok, nisem vedel kdaj. Potem jo na kolenu
zlomi kakor leseno prekljo in zavihti tja-le v pesek — kakor
vidite, petdeset stopinj daleč.«

»Saj si imel tudi še meč, zakaj mu nisi ž njim buče
preklal? Pa kje ga imaš, — prazna nožnica ti visi ob
strani.«

Vojščak se zareži prav bedasto in pokaže na visoko
streho bližnje bazilike: »Tam-le — ali ga vidite, kako se
leskeče?«

Korvin pogleda in vidi res v prvi jutranji svetlobi na
strehi nekaj takega kakor meč. »Kako je pač prišel na
streho?« zareži se nad stražo.

»Tisti, ali človek ali ne, jaz ne vem, mi ga je brez
vsega napora z neko čarovnijo izvil iz roke in ga vrgel
gori, kjer ga vidite.«

»Kaj pa potem?«

»Potem je pa izginil v temi s pobinom vred, ki je prišel
od stebra.«

»Čudno, čudno,« je mrmral Korvin, »in vendar je mo-
ralo biti tako. — Ali čuj, zakaj nisi vpil in drugih straž
klical na pomoč, da bi ga bili ujeli?«

* »Tor« je bil pri nekdanjih Germanih bog groma in treska.

»Prvič, ker se pri nas domá pač z živimi ljudmi voj-
skujemo, s škrati pa ne — drugič čemu pa? Saj je tam-le
visela deska, kakor ste jo obesili.«

»Ta bo huda za te. Lahko ti gre za glavo.«

»Zakaj?«

»Ker si pustil človeka k sebi in ž njim govoril, ko ti
ni povedal glasila.«

»Kdo pravi, da ni povedal? Jaz tega nisem rekel.«

»Ali je? Pa že ni bil kristjan.«

»Povedal je, povedal — blizu je prišel in prav raz-
ločno rekel: ‚Nomen imperatorum‘.*«

»Kaj je rekel?«

»Nomen imperatorum.«

»,Numen imperatorum‘ je bilo glasilo,« vpije Korvin
ves razkačen.

»,Nomen‘ ali ‚numen‘ mislim da je vseeno, ena črka
tako ali tako. Saj tudi meni pravite Arminij, pa sem ven-
dar Herman — ali ni to vseeno? Kdo bo poznal vaše tanke
jezikovne razločke?«

Korvin je bil sam na se jezen, ker je videl, da bi bil
bolje opravil s kakim premetenim Rimljancem, kakor da
je izvolil tega topoglavega, četudi močnega tujca.

»Rad bi vedel, kako se boš opravičil pred cesarjem,«
reče mu, »saj veš, da cesar ne dá igrati s seboj.«

»O, kar se tega tiče,« odgovori stražar, »sva pa oba
v eni zanki. (Korvin obledi pri teh besedah, ker spozna,
da je res.) Vi si morate kaj izmisliti, da mene rešite, če
hočete rešiti sami sebe. Saj je cesar storil vas odgovor-
nega za tisto-le — kaj že, — za desko.«

»Govoriš prav, prijatelj! Jaz porečem, da te je cela
drhal napadla in umorila. Le zapri se za nekaj dni v svoje
stanovanje, ne bode ti manjkalo ne jedi, ne pijače, da se
ta reč malo pozabi.«

Vojak je odšel in storil tako.

Preden je šel Korvin s trga, pregledal je še po tleh
vse na drobno, če bi našel kako sled. Res blizu stebra z
desko je ležal nožič, katerega je nekdaj v šoli videl pri
nekem, tako se mu je zdelo. Varno ga je shranil in šel,
da napravi nov prepis cesarskega razglasa.

Nekaj dni potem je vrgla Tibera na prod truplo ne-
kega vojaka panonske kohorte, kateremu se je poznalo,

* To je: ‚ime cesarjev‘.

da je bil umorjen. Ljudje so mislili, da je v pijanosti padel v vodo in se niso dalje menili zanj; ali najbolj bi bil to reč vedel razjasniti — Korvin.

Razna razlaganja.

Zjutraj so od vseh strani ljudje vreli na trg, da bi videli in brali strašni, že dolgo zažugani razglas; ko so pa našli prazno desko, se je začel hud upor. Nekateri so občudovali pogumnost kristjanov, katere so sploh imeli za strašljivce; drugi so se jezili nad njih nesramnostjo, in nekateri so zabavljali in se norčevali nad cesarskimi služabniki, ki so bili odgovorni za razglas, ker se jim je taka prigodila. Po vsem mestu in vseh očitnih shajališčih ni bilo to jutro druge govornice. Tudi v Antoninovih toplicah je sedela družba in se pogovarjala o dogodku tega dne; bili so advokat Skaver, Prokul, Fulvij in modrijan Kalpurnij, ki je stikal po nekih starih bukvah.

»Kako čudna dogodba je pač to s cesarskim razglasom!« oglasi se nekdo.

»Recite raje, kako izdajavsko hudodelstvo zoper blažene cesarje,« reče Fulvij.

»Ali niste slišali, da so mrtvega našli panonskega vojaka, ki je pri razglasu stal na straži,« reče Prokul; »sedemindvajset ran z bodalom narejenih je imel v životu, izmed njih devetnajst takih ran, katerih je vsaka zardosti za smrt.«

»Ni tako res, ne. S samo čarovnijo se je zgodilo, pa ne s silo,« popravi Skaver ter nadaljuje:

»Dve ženski sta se približali vojaku, ta pa je svojo sulico vrgel v eno, da ji je šla skozi život in se je onkraj zadrila v pesek, ženski pa nič ni bilo. Potem popade meč in maha po drugi, pa bilo je, kakor bi bil udrihal po kamenju — še zmenila se ni, ampak z neko štupo je potresla vojaka in v tem trenutku je sfrčal v zrak in na streho bližnje bazilike. Zjutraj so ga našli spečega na strehi. Eden mojih prijateljev je zgodaj zjutraj sam videl lestvico prislonjeno, po kateri so ga vzeli doli.«

»Čudno, kaj čudno! Kako nenavadni ljudje so pač ti kristjanje,« oglasi se jih več

»Jaz pa vsega tega ne pičice ne verjamem, reče Prokul. »V čarodejstvu ni takih moči; pa mi tudi ne gre v glavo, zakaj bi ti zavrženci vedeli več kakor drugi ljudje,

ki so boljši od njih. Kalpurnij, odložite knjigo in povejte nam vi, ali je to mogoče, kar je pravil Skaver, ali ne?»

Kalpurnij prav resnobno nagrbanči obraz, nekoliko pomisli in začne tako-le:

»Jaz ne najdem razloga, da bi to ne bilo mogoče; saj sega moč čarodejstva neskončno daleč. Za štupo, katera bi človeka vzdignila v zrak, treba je najti zelišč, v katerih bi bilo več zraka kakor drugih tvarin, na primer v grahu in leči, kakor uči Pitagora. Takih zelišč bi bilo treba nabirati, kadar stoji solnce v znamenju tehtnice, katera ima to lastnost, da tudi težke reči obdrži v zraku v ravnotežju. Črez take rastline bi moral potem kak izurjen čarodej govoriti čarodejnih, skrivnostnih besed; taka zelišča v topiču v štupo stleči — in sicer v topiču iz aerolita, t. j. iz takega kamena, ki se je vzdignil v zrak in zopet padel na zemljo. Če bi tako štupo kdo prav rabil, gotovo bi bila pripravna, da človeka vzdigne v zrak. Saj ste že kdaj slišali o tetsalskih čarovnicah, ki jašejo po oblakih semtertja — to storé s tako štupo. — O kristjanih sem vam pa že enkrat povedal — če se prav spominjam, pri mizi blaženega Fabija — da so iz Kaldeje; v tej deželi so pa že od nekdanj domá čarovnija in skrivne umetnosti. Vendar saj imamo tudi v zgodovini dokaz za to: Tukaj v Rimu se je pred ljudmi v zrak vzdignil neki Simon, katerega imenujejo nekateri Simona Petra, drugi Simona Maga. Medpotoma mu je pa štupa padla iz pasa in — štrbunk, tudi on je padel na tla pa si zlomil noge; zato so ga tudi križali z glavo navzdol.«

»Potemtakem so vsi kristjanje čarodejci,« vpraša Skaver.

»Saj so! Oni mislijo, da imajo njih duhovniki čudovito oblast črez vse moči v naravi, tako na primer, da zadobi človekova duša nenavadnih moči, če duhovniki truplo kopljejo v vodi, in da je tako okopani človek veliko imenitnejši kakor najvišji gospod ali celo božji cesar, četudi je le kak suženj.«

»Strašno!«

»Saj vam je vsem znano,« nadaljuje Kalpurnij, »kako silno hudodelstvo so storili to noč, strgavši razglas božjih cesarjev; in če bi še kaj hujšega storili pa celo napadli sveto vladarjevo življenje, kar nič bi se ne zmenili ti hudodelci za to: šli bi k prvemu duhovniku, prosili ga odpustjenja in mu povedali hudodelstvo. Če bi jim ta odpustil, imajo se za nedolžne.«

»Strašno! Grozno!«

»Taka vera je zelo nevarna za državo. Tak človek je pripravljen za vsako hudobijo, kdor misli, da se mu more hudodelstvo vsak trenotek odpustiti.«

»To je res, in menda ravno zato se je razglasil strašni cesarski ukaz. Saj pa tudi nobena reč ni prehuda za take nevarne ljudi,« reče Fulvij.

Medtem je stopil Boštjan v dvorano. Takoj ga nagovori Fulvij z ostrim pogledom: »Kaj pa vi, Boštjan? Menda ste ravno teh misli?«

»Jaz mislim,« odgovori vojščak zmerno, »da naj se kristjanje pokončajo od prvega do zadnjega, če so res taki čarovniki, kakor pravi Kalpurnij. Vendar bi jim še to kazen nekaj olajšal.«

»Kako,« vpraša Fulvij zaničljivo.

»Nobeden bi jih ne smel preganjati, kdor ne bi dokazal, da ima manj pregreh na sebi kakor kristjanje; kdor bi ne spričal, da ni prešestnik, goljuf, pijanec, zanikaren postopač, tat itd., zakaj teh pregreh nihče ne dolži kristjanov.«

Fulvij je gledal v tla, ko je Boštjan našteval te pregrehe; ko je pa imenoval tatu, se je kar stresnil. Ali ga je tribun morda videl, ko je v Fabijolini hiši pobral dragoceno obveznico? — Jeza se je začela kuhati v srcu na krščanskega junaka.

Zapustivši poslopje je Boštjan molil: »Doklej še, o Gospod, doklej? Kako moremo upati, da se vse to mogočno cesarstvo izpreobrne k svetim resnicam, če celó sicer poštene možaki verjamejo vsaki še tako abotni govoricí in najnagnusnejemu obrekovanju zoper nas?«

Mislil je junak, da je sam in precej glasno govoril — kar se mu oglasi prijetni glas: »Dobri mladenič, kdor si tudi, in skoro mislim, da poznam tvoj glas — ne pozabi, da je Sin božji slepcu odprl oči z blatom; z blatom torej, ki bi bilo v roki človekovi celó zdravega oslepilo. Mi moramo torej biti kakor prah pod njegovimi nogami, če hočemo, da z nami drugim prižge dušno svetlobo. Le voljno trpimo, znabiti se šele iz našega pepela vname iskrica prave luči.«

»Zahvaljujem, lepo zahvaljujem, Cecilija, da si me tako lepo poučila in zavrnila. Kam pa capljaš tako brezskrbno?«

»Ali ne veste, da so me izvolili za vodnico v pokopaljšču Kalistovem? Ravno grem na svoje mesto — le molite, da bi mene prvo zadela sreča in da bi jaz postala prva cvetlica v tem preganjanju.«

Hotela je urno naprej, pa Boštjan jo malo ustavi.

Sovražniki v katakombi.

Kvadrat in Pankracij nista imela veliko časa za počitek tisto noč, ko sta prišla od Dijogena, ker že pred dnevom so bili sklicani vsi kristjanje v svoje cerkve po mestu, da bi se že zgodaj mogli raziti vsak na svoj dom. Ta božja služba naj bi bila zadnja v teh cerkvah; od tega dne pa naj se bodo shajali po podzemeljskih cerkvah v katakombah. Seveda ni bilo pričakovati, da bi prišli v katakombe vsi, še ob nedeljah ne; to bi bilo prenevarno, zlasti ker se je šlo v nekatere katakombe zelo daleč zunaj mesta. V takih vihnih časih je cerkev podelila vernikom posebno pravico, dajala jim je presv. Rešnje Telo s seboj, da bi se vsak sam mogel obhajati zjutraj, preden je použil kako drugo jed, in se tako pokrepčal za hudi boj. Sv. hostijo so jemali domov, zavito v lepo bel platnen prtič (»orarium« so mu rekali), katerega so često še v dragoceno tančico zavitega spoštljivo nosili na svojih prsih. Sedaj je tudi Sira najbolj obžalovala, da nima več krasno delane prepasnice, katero je hranila nalašč za take priložnosti, če ne bi je bila že davno dala revežem.

Kristjani so se razšli, še preden se je izvedelo, kar se je zgodilo z razglasom, in naročeno jim je bilo, da se še tisti dan snidejo v podzemeljskih cerkvah. Stari kapsarij ali omarar v Antoninovih toplicah in njegova žena sta natančno opazovala Torkvata, ki je velikokrat s Fulvijem in Korvinom zahajal tja, in pri taki priložnosti tudi slišala, da nameravajo en dan po razglašenem ukazu napasti Kalistovo pokopališče. Kristjani so zato mislili, da se morejo ta dan še brez nevarnosti zbrati v katakombi k slovesnemu opravilu. Kopači so popravili pod zemljo, kar je bilo treba, in v cerkvi vse preskrbeli za božjo službo, ker že več let ni bilo v katakombah svetega opravila.

Korvin si je preskrbel nov prepis cesarskega razglasa in ga obesil na trgu; potem je začel premišljevat, kaj porече cesar k vsemu temu. Vojak je govoril resnico, on je bil odgovoren za izgubljeni razpis; najhujšega se mu je bilo bati. »Danes še moram kaj storiti, da se prikupim cesarju,« si je mislil, »drugače si ne upam predenj« — in sklenil je še danes napasti Kalistovo katakombo. Hitel je koj zgodaj v Antoninove toplice, da se tam pogovori s Fulvijem in Torkvatom, ki sta ga že pričakovala. Korvin naj bi se z nekimi svojih izbranih vojakov splazil v ka-

takombo — pot naj bi mu kazal odpadnik Torkvat — in iz nje izgnal in iztiral duhovnike z najimenitnejšimi verniki vred; — pred vhodom naj pa čaka Fulvij z drugo četo vojakov in polovi posebno duhovnike in papeža, ko bodo pribežali ven; saj so mu bili po večini znani od takrat, ko se je bil splazil v cerkev.

Ves ta pogovor je slišala Kukumijeva žena, ki je hodila po dvorani ter čedila in brisala, zraven pa se delala, kakor bi ji ne bilo mar za vse to besedovanje. Ko možu pove vse to, premišljeval je pošteni kapsarij, kako bi se dalo to sporočiti na pravo mesto. »Že vem,« zamrmral je veselo in odšel v svojo sobo in segel po obleki.

Po jutranji božji službi in ko je v palači dovršil svoja opravila, je šel Boštjan, kakor je bila sploh navada, v kopališče, da se malo pokrepča. Ko je bil v kopeli, napisal je stari omarar na košček pergamena vse, kar je slišala njegova žena in je to z iglo pripel znotraj na Boštjanovo obleko, ker vpričo drugih ni smel govoriti ž njim.

Iz kopeli je šel Boštjan v dvorano, kjer so se Kalpurnij, Skaver in drugi pogovarjali o dogodku pretekle noči, kakor smo povedali v prejšnjem poglavju, in kjer je čakal Fulvij, da mu dojde naznanilo od Korvina: vse je pripravljeno. Zapustivši kopališče ga začne nekaj bosti v obleki na prsih, seže po neznani reči in najde kapsarijev listič. Akoravno v čudni latinščini pisan, povedal mu je dosti, da je spoznal veliko nevarnost. Namesto proti domu, krenil jo je torej proti Kalistovi katakombi — kar se mu oglasi slepa deklica, kakor smo že zvedeli; nji izroči listič, da ga urno nese kristjanom in jim pové o nevarnosti; zakaj na slepo revico ne bo pazil nihče, tribun bi bil pa na samotnem kraju obudil pozornost. Še sta stala skupaj, ko zagleda Boštjan oddelek vojakov, ki so drli čez polje — bili so Korvinovi in ne daleč za njimi Fulvij.

Ko jih Torkvat pripelje do na pol razpadlega poslopja, iz katerega so vodile stopnice v tla, našli so vse varno in se pripravili za temno pot. Fulvij z 10 ali 12 možmi se je postavil k stopnicam, da zgrabi vsakega, ki bi se prikazal, Korvin s Torkvatom in osem vojakov naj bi šel v katakombo. Kar se oglasi star sivobradat vojak: »Tako brkanje po temnih luknjah mi nič ne dopade; jaz sem vojak, pa ne podganolovec. Tukaj-le pred me mi ga privedite, kogar hočete, in udaril se bom ž njim kakor mož z možem, v tem-le brlogu me pa ni volja se zadušiti.«

Te besede so vojakom ugajale in takoj se je oglasil drugi: »Kdo ve, koliko sto kristjanov je notri, nas je pa le osem!«

»Prav govoriš, za tako službo nas ne plačujejo,« pristavi tretji.

»Kristjanskih pesti bi se ne bal, ali kaj, ker so čarovniki,« ugovarja zopet eden.

Komaj jih je pregovoril Fulvij z vso svojo zgovornostjo. Pravil jim je, kaki strašljivci so kristjanje, da bodo bežali kakor zajci, če le zagledajo vojake, da bodo v cerkvi našli zlata in srebra več kot dobé na leto plače itd. Pri tapali so do konca stopnic in zagledali tu pa tam male svetilnice.

»Čujte, — ali slišite glas?« izpregovori nekdo.

Iz temne daljave so prihajali glasovi kakor petje čvrstih mladih ust. Lahko so razločevali posamezne besede samospeva:

»Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitae meae, a quo trepidabo.«^{*}

In kakor šumenje vodâ zadoné v zboru krepki glasovi:

»Dum appropriant super me nocentis, ut edant carnes meas; qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt.«^{**}

Napadavce je bilo sram in jezilo jih je, ko slišijo te besede popolne vdanosti v božjo voljo, ki so se jim pa zdele, kakor bi jih zaničevale. Zopet se brez strahu oglasi prejšnji mladi glas:

»Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.«^{***}

»Ta glas mi je znan,« zamrmra Korvin, »iz sto bi ga spoznal. To jo glas tistega malopridneža, ki je kriv vse moje sramote in zadrege nocojšnje noči — Pankracij je, ki je ukradel razglas! Le urno, le krepko, prijatelji, moramo ga imeti ali živega ali mrtvega.«

»Stojte vendar, prižgimo prej svoje baklje,« oglasi se nekdo.

* »Gospod je moja luč in moje zveličanje, koga bi se bal? Gospod je varih mojega življenja, pred kom bi trepetal?«

** »Če se mi bližajo hudodelniki, da bi jedli moje meso, in sovražniki, ki me nadlegujejo, brez moči bodo postali in popadali na tla.«

*** »In če se cela vojska postavi zoper mene, ne bo se balo moje srce.«

»Kaj je to?« vpraša drugi. »Neko čudno šumenje, kakor bi kje kopali in drzali, slišim že dalje časa.«

»Glej, glej — daljne luči so izginile — petje je utihnilo. Gotovo so nas zapazili.«

»Le nikar se ne bojte,« opominja Torkvat ter se dela srčnejega kakor je bil. »To šumenje ni nič čudnega; tisti stari krt s sinovoma menda napravlja kristjanom grobove.«

Smolnate baklje so prižgane. Torkvat jim je prej svetoval, naj ne jemljó bakelj, ampak male svetilnice ali pa voščene sveče, kakor jo je imel on sam — pa vojaki so rekli, da za ves svet ne gredó v to luknjo drugače, kakor s smolnatimi bakljami, katerih ne pogasi vsak vetrič. Sedaj so se pokazali nasledki. Ko so varno stopali po nizkem in ozkem hodniku, jele so smolnate luči pokati in prasketati, pa delati neizrečeno vročino; še hujše je del pa črni gosti dim, ki se je valil kvišku, potem pa se vlegal proti tlom in je zavil v gosto meglo, da niso mogli ne sopsti, ne videti okrog sebe. Torkvat je stopal spredaj in štel hodnike, kakor si jih je bil zapomnil, akoravno ni več našel svojih znamenj; ali komaj pride do polovice svojega števila, ko strahoma zapazi, da je pot popolnoma zaprta.

Ko bi bil Torkvat mogel pogledati onkraj zaprtega pota, videl bi bil Dijogenova sina in še nekaj mož, kako se jim posmehujejo. Sever namreč je stal vedno na straži, da bi ga kdaj ne prehiteli sovražniki; tudi danes je bil pri vhodu, ko so prišli vojaki. Urno je tekel h kupu peska in kamenja, katerega je imel pripravljenega, da zapre pot; on in še nekaj krepkih rok — in pot je bila napadnikom ustavljena! To šumenje so slišali Korvinovi ljudje, to jim je otemnilo daljne luči in zadušilo petje.

Korvin in vojaki zabavljajo, kolnejo in vpijejo nad Torkvatom.

»Lepo vas prosim,« se oglasi, »le trenotek me počakajte, znabiti sem se zmotil v potu. Dobro poznam pravi hodnik na neki znameniti podobi; precej stopim v enega ali drugega stranskih potov in pogledam.«

Tekel je v bližnji hodnik, storil nekaj korakov naprej in izginil je; ž njim je izginila tudi njegova luč. Njegovi spremljevalci niso bili daleč za njim, vendar niso vedeli, kako se je to zgodilo; mislili so, da s čarovnijo.

»Tukaj nočemo več imeti opravkov,« so rekli, »ali je Torkvat izdajavec, ali pa je izginil po čarovniji.« Vrnejo se trudni, umazani, od gostega dima vsi črni in na pol za-

dušeni, in ker so se naravnost bližali vhodu — vsaj neka daljna svetloba se je kazala kakor dnevna luč — pometali so svoje baklje v stranske hodnike, eden sem, drugi tja. Kdor bi bil pogledal nazaj, zdelo bi se mu bilo, kakor bi bili kristjanje veselja razsvetlili svoje podzemeljske prostore: iz stranskih votlin se je vsipala žareča svetloba tlečih bakelj, razsvetljevala rdečkaste peščene stene in igrala po marmornatih ploščah na grobéh, da so se kakor čisto zlato lesketale v rdeči steni.

Preden so vojaki kakor potepeni psi s pobešenimi glavami prišli do belega dne, ustrašila jih je nova prikazen. Svetloba, katero so imeli za dnevno luč na vhodu, je prihajala iz svetilnice, katero je kviško držala neka človeška podoba, ki je nepremično stala sredi poti. Bila je v črni obleki in zdela se jim je kakor kip z belo marmorno glavo in nogami.

»Kdo je neki to? Kaj je neki to?« šepetali so si.

»Čarovnica!«

»Škrat!«

»Duh je, duh!«

Ko se ji tihih korakov približajo, stala je še vedno nepremično in neprestrašeno, kakor bi jih ne videla. Dva jo zgrabita za roke.

»Kdo si?« zarenči srdito Korvin.

»Kristjanka,« odgovori prijazno in veselo kakor vselej — Cecilija.

»Zgrabite jo!« zapové on. »Naj ta trpi za vse!«

Prva cvetlica.

Cecilija je prišla na drugem kraju v katakombo, in komaj je stopila v prvi hodnik, ko ji udari v nos zoperni duh gorečih bakelj. — »To niso naše sveče,« si misli in hiti k zbranim kristjanom ter jim podá Boštjanov svarilni listič, pa še pristavi, kar je sama zapazila. Verniki so se razšli v daljnješe in spodnje prostore; tudi slepo sirotico je silil Pankracij, naj se reši, ali odgovorila je: »Moja dolžnost je, varovati duri in voditi vernike.«

»Kaj pa, če te sovražniki dobé?«

»Nič ne dé; moje ujetje lahko reši marsikaterega drugega. Le svetilnico mi daj!«

Pankracij se ji nasmeje: »Čemu ti bo, saj tudi pri luči ne boš videla.«

»Jaz ne, pa bodo drugi.«

»Če bodo pa tisti drugi tvoji napadniki?«

»Vse eno. Če me zgrabijo, naj me v svetlobi. Moj ženin me mora najti z gorečo svetilnico, kakor modro devico, še nocej pride k meni.« Te besede izrekši šla je na svoje mesto in ker ni slišala drugega, kakor tihe korake, mislila je, da se bližajo kristjani ter je kvišku držala svojo svetilnico.

Ko se je Korvinova drhal prikazala na stopnicah z edino Cecilijo, je Fulvij začel silno rentočiti in razsajati. »Kaj, to je vsa vaša zmaga — ta mala miška? To je sramotnejše kot nič! Kje je Torkvat?«

Ko so mu povedali, kako je izginil, ni mislil drugega, kakor da ga je Torkvat imel za norca in mu sedaj ušel v varne temne katakombe. Če je to res, morala bi ujeta vedeti za to; torej sklene, da jo bo ostro izpraševal. Debelo in divje, kolikor more, jo pogleda in se zareži nad njo: »V oči me poglej in pravico mi govori!«

Revica smehljaje odgovori: »Jaz vam moram povedati resnico, pa ne, da bi vas pogledala; ali ne vidite, da sem slepa?«

»Slepa!« zavpijejo vsi na en glas in jo radovedni ob-
sujejo. Fulvija pa pri teh besedah prešine neka nova misel in k vojakom obrnjen reče: »Sramota bi bila, da bi dvajset vojakov tiralo slepo deklico skozi mesto; le domov pojdite. Jaz bom že skrbel, da se vam trud dobro povrne. Ti Korvin pa zajaši mojega konja in povej vse očetu; jaz pridem z ujetnico kmalu za teboj v kakem vozu.«

»Da ne napravljaš nobenih zvijač, Fulvij,« zagodrnja Korvin čemerno. »Pripeljati jo moraš, vsaj eden mora danes pasti.«

»Le bodi brez skrbi!«

Fulvij je od začetka mislil, namesto izgubljenega Torkvata dobiti si novega ogleduha in izdajavca in izučiti ga z ujeto deklico; ali ko je gledal slepi sirotici v mirno nedolžno obličje, mu je skoro izginilo to upanje. Najprej je hotel nekaj drugega izvedeti iz nje in je začel tako-le:

»Ali si že dolgo slepa, revica?«

Vse žive dni.«

»Kdo si pa in odkod?«

»Ko sem bila stara štiri leta, pripeljali so me moji stariši v Rim, da bi ondi izpolnili neko obljubo, katero so storili v težki bolezni zavoljo mene, in da bi molili na grobu

mučenca Krisanta in Darije. Ko so šli h grobu, pustili so me kruljevi revici ob cerkvenih vratih. Ravno tisti znameniti dan je bil, ko so na grobu veliko kristjanov posuli z zemljo in kamenjem, ki so ga metali na nje — moji stariši so bili tudi tako srečni, da so bili med njimi.«

»Kje si pa živela od takrat?«

»Od tedaj je bil Bog moj edini oče in katoliška Cerkev moja mati, in nikoli nisem trpela pomanjkanja.«

»Ti si se torej sama spoznala za kristjanko?«

»Kako bi pač mogla to tajiti?«

»Ta današnji shod je bil torej shod kristjanov.«

»Kaj pa drugega!«

»Ti si slepa, pa tako dobro in varno hodiš po cestah, kakor bi videla.«

»Odkod to veste?«

»Jaz sem te že enkrat videl, ko si neko jutro na vse zgodaj vodila kruljevega reveža v Nežino hišo. Ali se spominjaš?«

»Spominjam se!«

Sedaj je Fulvij vedel, kolikor in kar je hotel: Neža je kristjanka! Tega mu Torkvat ni vedel ali ni hotel povedati. Sedaj je bil storjen njegov sklep: Neža mora biti njegova, ali vsaj njeno premoženje, če jo zatoži.

Črez nekoliko zopet vpraša slepo sirotico: »Ali veš, kam sedaj-le greš?«

»Menda pred zemeljskega sodnika, ki me bo poslal mojemu nebeškemu ženinu.«

»Ali se nič ne bojiš?« vpraša jo čudeč se, zakaj odgovarjala mu je smehljaje.

»Še veselim se,« odgovori kratko.

Ker je Fulvij vedel, kar je želel, izročil je Cecilijo Korvinu in ni se dalje menil za njo. Mrzlo je bilo in deževno kakor poprejšnjo noč, zato v prefektovi sodilnici ni bilo zbranih veliko ljudi; pa ravno takrat, ko so pripeljali ujetnico, pridrvila se je nova drhal in se vstopila k stranskim vratom, odkoder so lahko videli vse, kar se je godilo v sodišču. Tertul, nekaj usmiljenja ganjen, nekaj ker je mislil tako lože pregovoriti slepo ubožico, če bi mislila, da je sama, je ukazal in ostro zapretil vsem gledavcem, da imajo molčati in ne črhniti besedice.

Ko pripelje Cecilijo, je res mislila, da tukaj ni nikogar drugega, kot tisti, ki jo je prijazno nagovoril:

»Kako ti je ime, drago dete?«

»Cecilija.«

»To ime je plemenite rodbine; ali je imaš po svojih stariših?«

»Ne, jaz nisem plemenitega rodu, če ne zato, ker so moji stariši umrli za Kristusa. Ker sem slepa, imenovali so me moji dobrotniki ‚ceca‘ (slepa) in mi iz prijaznosti rekali tudi Cecilija po naši imenitni mučenki.«

»Glej, kristjani so te pustili revno in slepo, pusti torej vse njih bedarije in neumnosti, izpolnuj povelja božjih cesarjev ter daruj bogovom, in dobila boš bogastva, lepih oblačil, dobrih jedi in najimnitnejši zdravniki si bodo prizadevali ti zopet odpreti oči.«

»Če mi nimate obečati boljših reči, ne bo nič. Ravno tisto mi hočete vzeti, za kar sem najbolj hvaležna Bogu in njegovemu Sinu.«

»Kako to misliš?«

»Jaz sem hvaležna Bogu, da sem revna, slabo oblečena, da siromašno jém, ker sem v tem toliko bolj podobna svojemu edinemu ženinu Jezusu Kristusu.«

»Ti abotna deklica, ti, ali si se že priučila vseh teh praznih sanjarij?« reče sodnik že nekoliko nevoljen. »Saj zato ne moreš hvaliti Boga, ker te je ustvaril slepo?«

»Zato še najbolj. Vsak dan, vsako uro ga hvalim, da sem slepa.«

»Kako? Mar se šteješ srečno, ker nikdar ne vidiš svetlega solnca, lepe zemlje, ljudi?«

»Vsega tega res ne vidim, a pred očmi mi je še svetleje, še veličastneje solnce; vedno gledam Onega, ki je naredil vse to, kar ste imenovali, imam svojega nebeškega ženina, katerega ljubim tako, da razen njega ne želim gledati ničesar drugega.«

»Pojdi, pojdi s takimi praznimi rečmi. Slušaj cesarja, če ne, bom nekaj skusil, kar ti bo prizadejalo malo bolečin in te kmalu omečilo.«

»Bolečin?«

»Bolečine, dà! Ali še nikdar nisi trpela bolečin, ali te še nikoli ni kdo udaril?«

»O ne, kristjani se ne tolčejo.«

Sodnik je mignil Katulu, da jo položi na tezo. Rabelj je razpel sirotico na raztezavnico, ji pritrđi zanjke na roke in noge ter razpel roke nad glavo. Slepa deklica ni čutila nikogar drugega in je mislila, da to vse počenja ž njo ravno tisti, ki ji je prej govoril. Okoli stoječi so vlekli

sapo na se in gledali ubožico, kateri so se ustnice premikale v molitvi.

»Še enkrat te opominjam, preden te izročim groznemu trpinčenju; daruj bogovom!«

»Ne trpinčenje, ne smrt me ne bode ločila od Jezusa Kristusa. Jaz ne morem darovati drugemu, nego edino pravemu živemu Bogu, in ta dar sem jaz sama!«

Sodnik migne, rabelj enkrat zasuče kolesca na pretezavnici — vrvi, na katerih so bile privezane roke in noge, se napnó — vsi udje se raztegnejo, akoravno še ne skočijo iz členkov, in ves život strese huda bolečina, katëra je bila toliko večja, ker ni videla, kaj se godi ž njo. Črez in črez je obledela bolečine.

»Aha, ali sedaj čutiš? Naj bode to dosti; vsaj sedaj slušaj.«

Cecilija niti slišala ni njegovih besed, ampak molila je: »Lepo se ti zahvaljujem, o Gospod Jezus Kristus, da si me spoznal vredno zavoljo tebe trpeti. Jaz sem te ljubila v sreči, ljubila sem te v veselju, in sedaj v trpljenju te ljubim še bolj. Kako sem vesela, ker sem ti sedaj po trpljenju postala podobna še bolj kakor v življenju po revščini in nadlogi!«

»Ti mi ne odgovarjaš? Norčuješ se z menoj? Le čakaj, bomo skusili kaj hujega,« zavpije razkačen sodnik. »Katul, prinesi prižgano bakljo in pritisni jo ji v meso.«

Gledavcem se je že prej smilila slepa sirotica, sedaj se jim je studilo sodnikovo ravnanje in začeli so mrmrati in kazati svojo nevoljo.

Cecilija je šele sedaj zapazila, da ni sama in da jo obdaja množica ljudstva. Rdečica sramežljivosti jo polije po obrazu in vratu, ki je bil ravno prej še bel kot marmor. Sodnik se je zadril nad gledavci in udušil tako njih čutila, medtem ko je deklica zopet molila: »O moj Gospod in ženin, vedno sem ti bila zvesta; daj mi trpeti vsakršnega trpinčenja, le osramočenja pred ljudmi me varuj. Prosim, vzemi me takoj k sebi, da mi ne bo treba iz sramežljivosti zakrivati obličja, kadar bom stala pred teboj!«

Zopet so začeli gledavci nevoljno mrmrati.

Sodnik zarenči v največji jezi: »Katul! Kaj sem ti ukazal? Naglo stori — kaj se tako dolgo opletaš s svojo bakljo?«

Rabelj stopi k Ceciliji, da bi ji potegnil obleko z života, pa plašno odskoči in k prefektu obrnjen mehko reče: »Že je prepozno; mrtva je!«

»Mrtva? Pa samo enkrat si jo stegnil s kolesci? To ni mogoče!«

Katul je odjenjal z natezami, pa telo se ni ganilo; res je bila mrtva, s peze in izpred neusmiljenega sodnika je stopila pred svojega nebeškega ženina. Ali so jo umorile prve bolečine, ali pa je Bog uslišal njeno molitev ter k sebi vzel čisto dušo, preden je pred ljudmi trpela sramoto?

Ko se je vse čudilo in strmelo, zavpije glasno in pogumno nekdo izmed poslušavcev: »Brezbožni trinog, ali ne vidiš, da ima slepa kristjanska sirotica večjo oblast čez življenje in smrt, kakor ti in tvoj gospodar?«

»Kaj, že tretjič v teku enega dneva se mi nastavljaš na pot? Sedaj mi ne boš ušel!« Tako je zavpil Korvin ter s svojega sedeža poleg očeta planil med gledavce, ko butne ob nekega silno velikega častnika, ki je kakor nevedé stopil izmed gledavcev in Korvina prijel za roko:

»Prosim, ne zamerite — saj se menda niste preveč trdo zadeli?«

»O nisem se ne! Le pustite me, Kvadrat, le pustite.«

»Kam pa v taki naglici? Ali vam morem pomagati?« vpraša vojak in ga vedno drži za roko.

»Pustite me, pustite — če ne, mi uide!«

»Kdo bo ušel?«

»Pankracij, Pankracij, ki je ravnokar zasmehoval mojega očeta!«

»Pankracij?« reče Kvadrat okrog sebe gledaje, in ker ga več ne vidi, pristavi: »Jaz ga nikjer ne vidim.« Sedaj je izpustil Korvina, ali kaj? Pankracij je medtem že sedel na varnem pri starem Dijogenu.

Ko se je to godilo, zapovedal je prefekt Katulu, da truplo vrže v Tiberio; ali neki častnik, zaviti v plašč, je pristopil, služabniku pomignil in mu skrivé stisnil v roko mošnjo denarjev, zašepetavši: »Skozi ‚porto capeno‘ proti zahodu, v Lucinino poslopje jo prinesite.«

Rabelj prikima Boštjanu.

Plačilo.

Mestni prefekt je šel k cesarju poročat, kaj se je zgodilo in dovršilo ta dan, in da bi kolikor mogoče opravičil svojega sina. Sodnik je našel visokega gospoda prav slabe volje, in ko bi mu bil Korvin prej stopil pred oči, kdo ve, kako bi bilo za njegovo glavo. Posebno ga je še razka-

čilo, ko je slišal o napadu na pokopališče in da niso ničesar opravili. Ko stopi Korvinov oče v dvorano, kjer je stal Boštjan na straži, pozdravi ga cesar tako-le:

»Kje imaš svojega butca?«

»Preponižno čaka zunaj povelja Vaše božjosti in iz srca želi potolažiti sveto jezo ter popraviti, kar mu je izpridila usoda.«

»Usoda? Lepa usoda — njegova neumnost in strahopetnost! Zares lep začetek! Bode pa tudi čutil; le noter ž njim!«

Ves se je tresel in jokal Korvin, ko so ga privedli v dvorano. Pokleknil je pred cesarja; ta pa ga je tako brcnil z nogo, da se je daleč zatrkljal, kar je zelo razveselilo cesarsko visokost in jo malo potolažilo.

»Vstani, molopridnež, in povej mi sam, kam je izginil razglas!«

Korvin je nekaj jecljal, menda strahú sam ni vedel kaj; cesar se mu je smejal, ker ga je pravzaprav samega veselilo to zvito delo.

»Naj bo, milostljivega se ti bom skazal. Liktorji,* razvežite svoje butarice!«

Liktorji so potegnili sekire izmed palic in s prsti skušali ostrino. Korvin to zapazivši se vrže na tla in prosí: »Vsaj življenje mi pustite! Nekaj prav važnega bom razodel, če ostanem živ.«

»Kdo neki mara za tvoje revno življenje?« oglasi se cesar. »Liktorji, sekire odložite, zanj so palice dobre.«

Ko bi trenil, so ga zgrabili in zvezali, mu potegnili obleko s pleč, in sedaj so začele vajene roke udrihati po njem, da je bilo joj in da se je kmalu začel viti po tleh in prekučovati ter rjoveti v veliko veselje Maksimijanovo.

»No, kaj imaš tako važnega razodeti?«

»Jaz vem, kdo je preteklo noč storil strašno hudobijo.«

»Kdo?«

»Neki mladenič Pankracij; našel sem njegov nož tam, kjer je izvršil hudobijo.«

»Zakaj ga pa nisi zgrabil in pritiral pred sodnika?«

* »Liktorji« so bili pri Rimljanih služabniki višjih uradnikov. Hodili so ž njimi ter na ulicah delali prostor pred njimi, stražili pred njih stanovanjem, izvrševali povelja itd.; zato so čez ramo nosili butarice skupaj zvezanih palic in na sredi je iz njih molela sekira. Nekdanji rimski kralji so imeli po 12 liktorjev okrog sebe, ravno toliko pozneje konzuli, diktatorji po 24 itd.

»Dvakrat sem danes slišal njegov glas in ga že skoro imel v rokah, pa mi je vselej ušel.«

»Glej, da ti tretjič ne uide, če ne — zadene tebe njemu namenjena kazen. Odkod pa poznaš njega in njegov nož?«

»Součenca sva bila v Kasijanovi šoli, ki je tudi kristjan, kakor sem zvedel pozneje.«

»Kaj, kristjan se predrzne poučevati moje podložnike in je izrejati za izdajavce ter zasramovavce svojega cesarja in bogov? Gotovo je on naučil tega mladega gađa, kako naj raztrga naš razglas! — Ali veš, kje stanuje?«

»Vem, veličanstvo! Torkvat mi je povedal, ki se je odpovedal prazni krščanski veri.«

»Kdo je ta Torkvat?«

»Nekdo, ki je dalje časa živel na deželi pri Kromaciju in še drugih kristjanih.«

»Glej, glej, — ta reč se razvija čedalje lepše; mar se je bivši p̄fekt tudi pokristjanil?«

»Tudi, in z več drugimi živi v Kampaniji.«

»Kaka nezvestoba, kako izdajavstvo! Kmalu ne bom imel človeka, da bi se zanesel nanj. P̄fekt, urno polovi vse te ptiče, tudi učenika in Torkvata.«

»Torkvat ni več kristjan,« odvrne sodnik.

»Kaj me to briga? Polovi jih, kolikor jih moreš, pa nobenemu ne prizanašaj, razumeš? — Sedaj le idite vsi; čas bo k jedi.«

Ko je Korvin prišel domov, mu vsa zdravila niso mogla pregnati bolečin; vso noč ga je tresla mrzlica, in jeza pa sramota mu nista dali spati. Drugi dan je prosil očeta, naj pošlje njega v Kampanijo, da si tako reši čast pred cesarjem in pred ljudmi, ki so ga zasmehovali, pa ohladi svojo jezo nad kristjani.

* * *

Poglejmo, kaj počenja Fulvij. Domá sedi pri Evrotu in mu pripoveduje, kar je doživel tisti dan. Resnobno posluša starec in mu nazadnje mrzlo odgovori:

»Pač majhen dobiček *iz* vsega tega.«

»Pravzaprav nobenega pravega dobička, pa up do lepega dobička.«

»Do kakšnega?«

»Neža je v mojih rokah, ker sem zvedel, da je kristjanka. Dobim sedaj njo s premoženjem vred ali vsaj samo njeno premoženje.«

»Drugo naj velja,« odgovori starec in oči se mu čudno zaleskečejo, obraza pa ni premenil ne z enim migljajem ne. »To je najkrajša pot in najbolj gotova.«

»Kajpa, ker gre za mojo čast! Ne morem pripustiti, da bi ravnali tako zaničljivo z menoj, kakor sem ti povedal.«

»Saj so že zaničljivo ravnali s teboj, in to terja maščevanje. Kdo bo še s takimi neumnostmi tratil čas; tvoji denarji so že skoro pošli, a dohodkov ni od nobene strani. Ti moraš kaj izvršiti!«

»Gotovo bo tudi tebi bolj všeč, če pridem do tega premoženja po poštemem potu (Evrota se nasmeje), kakor da je dobim s tako sramotnimi pripomočki.«

»Dobodi, kakor ga hočeš, da ga le dobiš in naglo. Saj veš najino pogodbo: Tvoja rodbina mora priti zopet k premoženju in veljavi, ali bo pa konec s teboj. V zaničevanju, to je, v revščini ne sme več živetariti.«

»O vem, vem; ni me treba še vsak dan spominjati strašne pogodbe,« reče Fulvij, ter se trese po vsem životu. »Le časa mi daj, časa, pa se bo vse dobro izteklo.«

»Saj ti ga dajem, še preveč, da bo vse upanje izginilo. Vendar prišel je dan, da ti povem, kdo sem.«

»Ali nisi zvesti služabnik mojega očeta, komur me je izročil v varstvo in skrb?«

»Jaz sem starejši brat tvojega očeta, torej gospodar rodbine. Edina misel, edina skrb je bila vse moje žive dni, da povzdignem našo hišo do tiste veljave in mogočnosti, s katero jo je pahnil moj oče po svoji zanikarnosti in zapravljenosti. Mislil sem, da ima tvoj oče, moj brat, več zmožnosti za to, in prepustil sem mu svoje pravice z nekaterimi pogoji, med drugimi tudi s tem, da sem jaz tvoj varih in te odredim po svoji misli. Saj veš, da sem te vedno učil tako, ne gledati na pripomočke, samo da se doseže veliki namen.«

Čudeč se in pazljivo je poslušal Fulvij, in skoro sram ga je bilo, ko je slišal tako odkritosrčno govoriti. Zopet ga temni starec pogleda z ostrim očesom, rekoč:

»Saj veš, po kakem nevarnem potu se je zedinilo razdeljeno premoženje v tvoji roki.«

Fulvija obide groza ob teh besedah, obraz si zakrije z rokami in prosi: »Jenjaj, jenjaj, Evrota! Nikar me ne trpinči s takimi spomini!«

Starec je ostal tudi ob teh besedah mrzel kot led. »Naj ti torej povem na kratko: Kdor se ne boji lepe vesele pri-

hodnosti, do katere se dá priti le po krivični roki, tega tudi ne sme strašiti krivična preteklost, katera je bila podlaga boljši bodočnosti; saj bo enkrat tudi prihodnost postala preteklost. Le zvesto in trdno se drživa najine pogodbe. Tebi je dala narava veliko sebičnosti in zvijačnosti, mene je storila predrznega do vsega — to bo že kaj zaleglo. Naju bo vezala enaka usoda: oba naenkrat bova bogata ali pa mrtva.«

Fulvij je v svojem srcu preklinjal dan, ki ga je pripeljal v Rim, dan, ko je storil znanje in zvezo s svojim ostrim, neusmiljenim zapovedovavcem, na katerega so ga vezale skrivnostne, nepretrgljive vezi, ki ga je imel popolnoma v svoji oblasti, kakor volk ovco. Težkega srca se je vlegel k počitku.

* * *

Marsikateri čitatelj je znabiti že radoveden, kaj se je zgodilo z našim odpadnikom Torkvatom. Ko je hitel v stranski hodnik, primerilo se je, da je naletel na stare, razpadle, v pesek vsekane stopnice, ki so vodile v spodnjo katakombo. Držal je luč pred seboj in brez premisleka hitel ter se oziral po znameniti podobi, ki bi mu kazala daljnjo pot — kar se na mah prekucne čez glavo v globočino, da ves omamljen in brez zavednosti obleži.

Ko se zavé, od začetka še vedel ni, kje leži, vstal je in tipal po temi okrog sebe, kar se spomni, kje je. Pri sebi je imel še nekaj sveč in netilo; naredi luč in ker se je medtem že toliko pomaknil od stopnic, da jih ni več videl (spominjal se pa tudi ni na nje), zašel je globeje in globeje v podzemeljske zvite prostore.

Mislil je od začetka, da bo prej prišel do kraja, kjer se gre na dan, kakor bo požgal vse luči in preden opeša; pa lazil in taval je uro za uro, ena sveča je pogorela za drugo — in rešilnega izhoda le še ni bilo. Sedaj ga je začelo skrbeti, zlasti, ker je že tudi pešal; zakaj od jutra še ni ničesar použil. Hodil je ob grobeh in nebrižno bral od začetka napise na njih; ko so ga pa le bolj in bolj jele zapuščati moči in mu je skoro izginilo vse upanje, začeli so ga obhajati resnobni občutki, ko je bral na nagrobnih ploščah: »v miru počiva« ali »spi v Kristusu«. Tukaj za ploščami leže maziljena trupla, kakor jih je položila skrbna mati Cerkev, in čakajo, da jih trombe glas vzbudi k novemu večnemu življenju. V malih urah sem tudi jaz lahko

mrtev! Ali bodo tudi mene pobrale pobožne roke in me položile na kraj miru? Tukaj-le na mrzlih tleh bom obležal, tukaj v temi segnil in razpadel na kosce in nihče ne bo vedel za me, nihče žaloval po meni. Črez leta in leta pa morda najdejo moje kosti in govornica jim bo povedala, da so kosti odpadnika, izdajavca — in ven je bodo pahnili iz svetega prostora, ven na polje, da razpadejo in je raznese veter.

In smrt se mu je bližala, v glavi se mu je vrtelo, srce mu je bilo nepokojno. Zadnja sveča mu je pogorela že tako daleč, da je ni mogel več držati, na kamen jo položi poleg sebe, da bi se še par minut veselil ljube svetlobe; ali kapljica vode kane s stropa in mu ugasi lučco. Kakor bi si s svetlobo podaljšal življenje, poiskal je netiva in užgal si zopet ostanek, da mu za malo razsvetljuje vnanjo okolico in ga ne bode trpinčila notranjost. In zrl je in zrl v plamenček, ki je pojemal in — prekucnil se ogorek v pesek — še se je kadilo in svetilo kakor ognjen črviček — ugasnilo je, nastala je črna tema!

Ali sem mrtev? Menda! Večna tema okrog in okrog. Za vedno sem ločen od živih; moja usta ne bodo več uživala hrane in uho ne bo več poslušalo glasov, oči ostanejo na večno slepe, prijetna svetloba jih ne bo več razsvetljevala. Okrog mene vse tiho — okrog mene mrtveci.

Vendar, to ni še smrt — za smrtjo pride še nekaj drugega! — In tudi to je prišlo. Črv vesti ga je začel gristi — rastel je in rastel ter se mu kakor strupen gad ovijal okrog srca. — Kako vesele in srečne ure je preživel pri Kromaciju in Polikarpu; kako lepo, kako prijazno so ravnali ž njim! In on? Izdal jih je, izdal — Korvinu, Fulviju! Joj — Fulvij, Fulvij, — in stopi mu pred oči tista strašna noč, pijančevanje, nepoštena igra, hlimba, izdajavstvo. Fulvij, — ž njim je preril v najsvetejši kraj — ž njim danes zjutrajnapadel katakombo. In migljati mu je začelo pred očmi — pošasti, strašne pošasti so se kazale, so plesale okrog njega, ga zahmehovale, režale se mu, s kremplji segale po njem. Strašno! Obraz si pokrije z rokama in se zgrudi na tla.

»Gotovo, jaz sem mrtev! Hujšega nima peklenski ogenj, kot je črv vesti!«

Kar udarijo daljni glasovi na njegovo uho — tako milo in živo je donelo, kakor iz angelskih grl — z nekega višjega kraja je prihajalo petje.

»Jaz ne bi mislil, da sta nebesa in pekel tako blizu skupaj,« premišljuje Torkvat. »Ali ti angeli znabiti spremeljajo strašnega sodnika k sodbi?«

Svetloba se prikaže, odkoder so prihajali glasovi, in kmalu so se razločile besede:

»*In pace in idipsum dormiam et requiescam.*«*

»Te besede niso za me. Za kakega mučenca bi bile, za zavrženca ne!«

Svetloba je prihajala večja in razlila se po hodniku; v njenem svitu se pokaže vrsta ljudi, najprej device v dolgih oblačilih s svetilnicami v rokah, med njimi štiri, ki so nosile v bel prt zavito truplo s trnjevo krono na glavi. Precej za temi je stopal mladi fantič, akolit** Tarcizij z gorečo kadilnico, iz katere so se vzdigale lepodišee meglice — potem več duhovnikov, med njimi tudi sveti Oče papaž, slednjič Dijogen in sina ter še več drugih med njimi, med katerimi je spoznal Torkvat Boštjana.

Ko se je ta vrsta pomikala mimo Torkvata, peli so naslednjo vrstico:

»*Quoniam Tu Domine singulariter in spe constituisti me.*«***

»Te besede veljajo meni,« rekel je in vzdignil se na kolena; zadel ga je žarek milosti božje — in mu poklical v spomin besede, katere je nekdaj slišal, in katere je sedaj govoriti moral, to je čutil. Lezel je za njimi, kolikor so mu dali upehani udje, da so prišli do neke večje grobnice. Svetloba mu je kazala na steni mili obraz dobrega pastirja z ovco na rami — pa ni si upal stopiti med nje, na pragu je klečal, ponižno se trkal na prsi in prosil milosti božje.

Truplo so položili na tla, peli še druge psalme in opravljali molitve polne veselega upanja boljšega življenja in potem položili mrliča pod neki obok v novo izdolbeni grob. Medtem se je Torkvat približal najbližjemu in mu pošepetal na uho:

»Čegavo truplo je to?«

»Truplo zveličane Cecilije, katero so vojaki danes ujeli v tem pokopališču in ki se sedaj veseli pri Bogu.«

* »Jaz pa v miru spim in počivam.«

** »Akolit« je eden izmed štirih nižjih redov naše Cerkve. A koliti, t. j. spremljevalci, strežniki, imajo pravico in posel sveče v cerkvi prižigati, je nositi k oltarju, vino in vodo pripravljati za sveto daritev. V prvih stoletjih so imeli še dosti drugih opravil pri božji službi.

*** »Ker ti, o Gospod, si me posebno utrdil v upanju.«

»Tedaj sem jaz njen morivec,« zaječal je zamolklo in se vrgel sv. Očetu pred noge. Nekaj trenutkov niti izpregovoriti ni mogel skesani grešnik, potem pa je izgovoril besede, katere se je bil namenil govoriti:

»Oče, grešil sem pred Bogom in pred teboj; nisem vreden, da me imenuješ svojega otroka.«

Papež ga prijazno vzdigne, objame in reče:

»Bodi že kdorkoli, pozdravljen zopet v hiši tvojega Očeta! Ali ti si slab in truden, treba ti je počitka.«

Hoteli so mu takoj kaj preskrbeti, pa ni hotel prej, da je očitno spoznal vse svoje pregrehe in hudodelstvo tistega dne. Vse se je veselilo izgubljene, pa zopet najdene ovce.

Še enkrat milo pogleda Neža za slepo devico v grob, potem pa obrne svoje oči proti nebu in zdelo se ji je, kakor da bi videla Cecilijo sedeti pri nogah nebeškega ženina, ko smehljuje in z odprtimi očmi siplje šopek cvetic doli na glavo spokornikovo — kot prvi dar svoje priprošnje pri Bogu.

Dijogen in sinova sta preskrbela Torkvatu v neki kristjanski hiši malo stanovanje, da ne bi padel zopet zapeljivcu v roke; Cerkev ga je pa sprejela med spokornjence, da bi po večletni, na prošnjo spoznavavcev prikrajšani pokori zopet zadobil vse pravice.

Dvojno maščevanje.

Boštjan je prišel v katakombo k pogrebu prve mučenke, še bolj pa, da bi posvaril in spravil v varnost svetega Očeta Marcelina, ker je vedel, da mu sovražniki zelo strežejo po življenju, kar je tudi Torkvat potrdil, razloživši Fulvijeve namere. Življenje papeževo je bilo prevelike vrednosti za vso Cerkev, da bi se bilo smelo tako zgodaj darovati; in ker sedanje stanovanje ni bilo več varno, sklenil je pogumni vojščak in »varih kristjanov«, kakor ga imenujejo stare listine, pripraviti najvišjemu pastirju zavetje tam, kjer ga gotovo nihče ne bo iskal — v cesarski palači.

V bolj pristranskem koncu cesarskega poslopja je stanovala imenitna krščanska gospa Irena, katere mož je bil v palači v cesarski službi; tu sem sta Boštjan in Kvadrat iz katakombe pripeljala svetega Očeta, dobro preoblečenega.

Drugo jutro je šel Boštjan k Pankraciju in mu rekel:

»Moj predragi, kar precej moraš zapustiti Rim in se odpraviti v Kampanijo. Konja sta pripravljena za te in za Kvadrata in nič se ne smeta muditi.«

Mladenič ga vpraša žalostnega obraza in solznih oči: »Zakaj pa, Boštjan? Ali sem se kaj pregrešil, ali dvo-miš nad mojo stanovitnostjo?«

»Ne dvomim, da bi bil premalo stanoviten za sedanje preganjanje, pa tudi nič krivega nisi storil — vendar, ti si mi obljubil, da me boš slušal v vseh rečeh. Slušaj torej, ker je potrebno.«

»Lepo te prosim, dragi Boštjan, povej mi, zakaj?«

»Za sedaj mora ostati še skrivnost.«

»Kaj, že zopet skrivnost?«

»Ravno tista je, in ob enem s prejšnjo ti jo bom odkril. Vendar ti bom povedal, kar ti je storiti; to ti bodi dovolj: Korvin je dobil povelje, da naj hiti nad Kromacija in ga zgrabi z vsemi drugimi vred, ki pa še niso trdni v veri, kakor kaže žalostni zglede Torkvatov; in kar je še hujše, tudi tvojega starega učenika Kasijana v Fundi naj izroči grozoviti smrti. Zato želim, da bi ti prišel pred Korvinovimi ljudmi tja — morebiti pojde še Korvin sam — in kristjane opomnil na nevarnost.«

Pankracij je bil zopet vesel, ko je slišal te besede.

»Sedaj vidim, da mi zaupaš, Boštjan, torej mi bode tvoja želja povelje. Saj bi pa tudi tekel do konca sveta, če velja rešiti svojega ljubega Kasijana ali tudi kakega drugega kristjana.«

Kmalu je bilo vse pripravljeno za odhod, in preden so se zadnji Rimljani skobacali iz postelj, jahala sta že Pankracij in Kvadrat na krepkih konjih čez Kampanijo po bolj zapuščeni, pa zato varnejši cesti.

* * *

Korvin se je sam namenil nad kristjane, ker je mislil tako najlažje priti do časti, pa tudi do lepih denarcev. Da bi se z vsem dobro založil in tudi svoja pleča malo pozdravil, odložil je pot do drugega dne. Najel si je voz in krdelo numidiških tekačev, ki so bili tako urnih pet, da so z vozom vstric tekali; vendar je bil za dan ali še več za kristjanoma, akoravno je šel po krajši in bolj navadni Apijevi cesti.

Mala kristjanska občina je bila že vsa preplašena za-voljo novic, ki so jim došle iz Rima, ko sta naša poslanca prišla k njim. Zelo spoštljivo so brali Boštjanov svarilni list in se potem z molitvijo in svetim premišljevanjem pripravili na bližnjo nevarnost. Mark in Marcelijan sta že

prej šla s svojim očetom Trankvilinom v Rim k podelitvi duhovnih redov, za njim je šel sedaj Nikostrat, Coe in drugi. Kromacij, katerega Bog ni odločil za mučeniško krono,* se je skrila za nekaj časa v bližnjem Fabijolinem poslopju, česar so jo pisмено prosili, če ji tudi niso povedali, zakaj; lastno poslopje so pa izročili v varstvo nekaterim poštenim in zvestim služabnikom.

Ko sta se spočila popotnika in konja, sta po isti poti, kakor zadnjič Torkvat, odšla v Fundi. Ostala sta zunaj mesta v mali kočici in v mestu kmalu našla Kasijana. Pankracij mu je povedal, kaj mu preti, in ga silil, naj beži ali se vsaj skrije; pa pošteni učenik mu odgovori:

»Tega ne smem storiti. Jaz sem že star in sit svojega nerodovitnega dela, ker jaz in moj služabnik sva še vedno edina kristjana v mestu. Res, da so iz najboljših hiš pošiljali sinove k meni, ker so vedeli, da jih v nravnem oziru držim tako ostro, kolikor poganstvo sploh pripušča; pa ravno zavoljo te ostrosti nimam nobenega prijatelja med svojimi poganskimi učenci. Pravi kmečki divjaki so in nekateri starejih bi se gotovo ne obotavljali, ako bi jim kdo rekel, naj me ubijejo. Kar nič jih nisem mogel ganiti in izpremeniti; in kako tudi, ker moram ž njimi brati tiste nevarne rimske in grške knjige, polne basni in praznih reči. Z besedami nisem mogel ničesar opraviti, morda jim koristim s svojim življenjem.«

Pankracij je videl, da je vse prigovarjanje zastonj, in najrajši bi se bil združil ž njim in ž njim umrl, ko ne bi bil obljubil Boštjanu, da se bo medpotoma varoval. Sklenil je pa ostati blizu, da vidi, kaj se bo zgodilo s starčkom.

Ko je prišel Korvin do Kromacijevega poslopja, planil je na vse zgodaj nadenj. Vse prazno. Prestakne vse kote in kraje, pa ni ga bilo najti ne človeka, ne knjige, ne drugega znamenja, da tu stanujejo kristjanje. Ves osupel gleda okoli sebe, kar vidi na vrtu služabnika in ga vpraša po gospodarju.

»Gospod ne pripoveduje sužnjem, kam gre,« odgovori služabnik v nekako čudno doneči latinščini.

»Ti se lažeš. Povej, po kateri poti je šel on in drugi ž njim.«

»Tam-le skozi.«

* Vendar se ga Cerkev spominja 11. velikega srpana ž njegovim sinom Tiburcijem vred.

»In potem?«

»Tam-le skozi vrata; več se ne vidi odtod. Jaz tukaj delam in vidim vrata, pa dalje nič.«

»Kdaj so šli? To vsaj veš.«

»Ko sta ona dva prišla iz Rima.«

»Katera dva? Povsod sta dva.«

»Eden dober mladenič. Tako lep, tako lepo poje; drugi pa debel in prav močen, prav. Vidite tam-le mlado drevo s korenino izruvano? On to tako lahko stori, kot bi jaz lopato potegnil iz zemlje.«

»Sta že, ravno tista dva sta,« zavpije razkačen Korvin. »Zopet sta mi vse podrla grintavi pobin in njegov tovariš. Ta bosta še čutila zato!«

Ker pri Kromaciju ni nič opravil, bil je toliko bolj razkačen; jeza mu je švigala iz oči, in vso pot je premišljeval, kako bi se znosil nad učenikom in součencem Pankracijem. Zato je bilo njegovo veselje veliko, ko je v Fundi prišedši zvedel, da je vsaj eden tam. Napoti se k cesarskemu namestniku in mu pokaže povelje, da ujame in kaznuje Kasijana kot enega najnevarnejših kristjanov. Ko je videl mestni glavar cesarski ukaz, izročil je Korvinu samemu vso oblast in mu ponudil rablja v pomoč; a Korvin tega ni hotel, ker je pripeljal že s seboj dosti pripravnih pomočnikov za vsakršno trpinčenje. Samo enega uradnika je vzela.

Ravno je bila šola polna, ko vstopi Korvin in pripre duri za seboj. Stari učenik mu prijazno stopi naproti in ga pozdravi; Korvin pa se zareži nad njim:

»Podpihovavski kristjan si in izdajavec!«

Kakor divje zverine zarjove na en glas učenci in planejo kvišku. Korvinu veselja zaigra srce in misli si: to so že pravi, in reče:

»Dečki, ali mar ljubite svojega učenika? Tudi moj je bil nekdanj, pa mu imam še marsikaj povrniti.«

Zopet zarjove vse krdelo po klopeh.

»Če je tako,« nadaljuje Korvin, »imam tukaj-le prav veselo novico za vas, povelje božjega cesarja Maksimijana, da smete ž njim storiti, kar hočete.«

V tem trenutku je kakor toča letelo od vseh strani bukev, pisanih tablic in drugega šolskega orodja na učnika, ki je mirno, s prekrižanimi rokami stal pred svojimi preganjavci. Že skačejo nekateri s klopi in se mu groze bližajo, kar se oglasi zopet Korvin: »Čakajte, čakajte, ne tako brez premisleka!« In zamislil se je v svoja šolska

leta, kaj bi mu bilo takrat delalo največje veselje, in potem je ukazal svoji nečloveški drhali kako in kaj.

Zvezali so ga in potem so hudobneži planili nanj kakor risi. Nekateri so pisali in bodli z jeklenimi črtalniki po njegovem životu, drugi so ga mesarili drugače, da je slednjič izgubil toliko krvi in toliko pretrpel, da se je zgrudil na tla. Novo veselje, novo mučenje; potem so se pa razšli skratci po mestu in raznašali svoja junaška dela.

Za neusmiljeno trpinčenega starčka se poganski preganjavci seveda niso dalje menili, pustili so ga ležati; ali zvesti služabnik Kasijanov ga pobere in položi na njegovo postelj ter pokliče Pankracija, kakor so se bili dogovorili. Zelo se je bil zavzel mladenič, ko je zvedel za grozno trpinčenje, pa tudi veselil se je in občudoval toliko stanovitnost, ker niti besedica pritožbe ali očitanja ni prišla iz njegovih ust, ampak samo molitev.

Kasijan je še spoznal Pankracija, stisnil mu roko in se nasmejal, govoriti pa ni mogel več, in drugo jutro je umrl. Storili so natihoma, kar je bila navada pri kristjanskem pogrebu, ker hiša je bila Kasijanova; potem pa je Pankracij s svojim tovarišem hitel težkega srca iz strašnega kraja, kjer je brezsrčen divjak mrzle krvi, kakor kako zver, pobil svojega starega učenika.

Vendar se je tudi pri tem divjaku zbudil črv vesti. Ko si je v maščevanju ohladil srce, začel se je sramovati svojega dejanja. Bal se je, da ne bi zvedel njegov oče, kar je počel s Kasijanom, katerega je vedno čislal; bal se je tudi starišev, ki so h Kasijanu pošiljali svoje otroke, ker jih je bil tudi v poganskem smislu zapeljal ne dosti manj kakor k očetomoru. Urno je hotel napreči, pa rekli so mu, da morajo konji še počivati. Šel je torej, da bi svojo skrb utopil v vinu, in se je vpijanil.

Naposled se je odpeljal, pa medpotoma se je večkrat ustavil, in zopet popival. Vozil se je tudi ponoči po grdi cesti, ker je vedno deževalo, pa tudi po precej nevarni, ker je ob cesti bil napravljen velik jarek, v katerega se je stekala mokrota pontinskega močvirja. Korvin, ves razvnet po vinu in tudi ker mu je srce toliko očitalo in ga pekla vest, ni mogel trpeti počasnih korakov utrujenih konj in je jel mahati po njih, kar se je dalo. Ko so se spustile živali v dir, zaslišijo za seboj cepetanje naglo deročih konj, in to jih spravi popolnoma v divji tek. Kmalu so služabniki in tekači ostali daleč zadaj, konji pa so dirjali kakor

blisk ob jarku, da se je voziček zaletaval kakor luščina semtertja. Ko slišita jezdeca to silno ropotanje in peketanje in vpitje služabnikov pred seboj, še bolj poženeta konja. Ko sta prehitela četo spehanih služabnikov, slišita močni tresk in štrbunk! Voz je bil zadel ob kamen, ter se prevrnil in Korvin se prekucnil v vodo. Precej sta bila Pankracij in njegov spremljevalec raz konj in pri jarku.

Luna je malo posijala izpod oblakov, in sedaj sta zagledala v mlaki Korvina, ki se je prekucoval po vodi. Ni bila sicer voda tam zelo globoka, pa bregovi so bili visoki in strmi, mokri in polzki; kolikorkrat je skušal Korvin skobacati se ven, vselej je izpoddrsnil in zopet padel nazaj v mrzlo vodo, da je bil že ves trd.

»Prav bi se mu zgodilo, da bi ga pustila tukaj,« zamrmra Kvadrat.

»Tiho, tiho, centurij, kako morete tako govoriti? Le za roko me trdno primite! Tako, dobro je!«

To izgovorivši se je stegnil Pankracij nad jarek ter zgrabil Korvina, ko je bil ravno na tem, izpustiti suh grmiček, za katerega se je držal, in pasti nazaj v vodo. Menda bi bil zadnjič padel! Izvlekla sta ga na cesto, drgnila mu senci in roki, da se je zopet jel zavedati. Medtem so prišli njegovi služabniki, in dala sta jim ga v varstvo, pa tudi izročila jim mošnjo z denarji, ki mu je padla izza pasa, ko sta ga vlekla na suho. Samo svoj nož si je pridržal Pankracij, ki mu je tudi padel izza pasa, in katerega je Korvin vedno nosil s seboj, kot dokaz zoper Pankracija, da je strgal cesarski razglas.

Ko se je Korvin popolnoma zavedel, pripovedovali so mu njegovi služabniki, kako so ga izvlekli iz vode, pa da mošnje niso našli; menda se je izgubila v mlaki. Nesli so ga v bližnjo kmečko hišo, da se odpočije. Sami pa so popravljali voz in se dobro imeli — za gospodarjeve denarje.

Tako sta se ta dan maščevala dva človeka — nevernik in kristjan!

Javna dela in ječa.

Že pred razglašenim cesarskim ukazom za preganjanje so se skoro zgolj krščanski jetniki trudili pri zidanju Di-joklecijanovih toplic, še bolj pa po začetem preganjanju, ker so pričakovali cesarja samega, da si ogleda to svoje drago podjetje, in torej hiteli še veliko bolj, da bi jih iz-

gotovili. Dan na dan so vozili iz rudnikov in kamenolomov vseh okrajin rimske države vrste kristjanov, enega k drugemu priklenjenega v Rim, da bi pomagali pri težavnem zidanju. Eni so morali zvažati kamenje in drugo pripravo, drugi kamenje obsekavati, žagati marmor, zopet drugi so napravljali malto ali zidali itd. Veliko jih ni bilo vajeno takih del, vendar so delali neutrudno, a za ves trud prejemali ravno toliko kakor živinčeta, s katerimi so vozarili: kako temno luknjo za čez noč, jedi toliko, da so ostali pri moči, in toliko obleke, da niso skopneli mokrote in mraza. K vsemu temu jim je še težko železje žulilo ude; za hrbtom so jim pa stali neusmiljeni ogledniki s palicami in biči ter znašali nad nedolžnimi jetniki svojo neotesanost ter jim s tepenjem povračali trud in pot.

Le kristjani po Rimu so nekoliko lajšali svetim spoznavcem težki jarem. Njih dijakoni in drugi, posebno mlajši kristjanje, podkupili so oglednike in brez strahu zahajali med nje, nosili jim tečnih jedil, gorkeje obleke in denarjev, da so si mogli čuvaje bolje spoprijazniti. Priporočevali so se tudi njih molitvi in častitljivo poljubovali njihove rane in železje, katero so nosili za Kristusa.

Od vseh krajev skupaj prignani kristjanje pa niso bili Rimcem samo izvrstni delavci, ampak imeli so jih — kakor mesar v hlevu pita svoja živinčeta, da si najboljše izbere po priložnosti in potrebi — imeli so jih v hrano divjim zverinam. Kadar je rimsko ljudstvo vpilo in hrepenelo po strašnih igrah in bojih z divjimi živalmi — hajdi nad kristjane, izbrali so si jih za krvave javne igre.

Taka priložnost se je bližala sedaj. S preganjanjem ni šlo nič kaj srečno izpod rok, še nobene kaj veljavne glave niso dobili v pest; ljudstvo je pričakovalo bolj bogatega lova in začelo vpiti po drugem bolj krvavem mesarjenju, po igrah v borišču (amfiteatru). Ker se je bližal cesarjev rojstveni dan, privolili so mu in namenili veselico za to godovnico.

Konec grudna je že bilo in nekega popoldne, ko je šel Korvin med kristjanske delavce v Dijoklecijanovih toplicah, da si izbere pripravnih borivcev za gledišče. Spremljal ga je Katul, za tako izbiranje vaje kakor mesar, ki po semnju stopa med živino in ve pravo najti. Zagledavši jetnikov prvega oglednika, ga pokliče in mu reče:

»Rabirij, jaz sem prišel na cesarjevo povelje, da si izberem nekaj tvojih varovancev za prihodnje boje v borišču.«

»Žal mi je,« odgovori oglednik, »da ne morem dati nobenega. Jaz moram do določenega časa izgotoviti delo; to mi ni mogoče, ko bi mi zmanjkalo delavcev.«

»Jaz ti ne morem pomagati; prignali bodo že še drugih kristjanov. Kar pelji naju s Katulom med nje, da si izbereva najpripravnejše.«

Rabirij je sicer malo nevoljno mrmral, a ni bilo drugače. Peljal ju je skozi neko okroglo sprednje poslopje, ki je dobivalo svetlobe skozi strop, na mogočno dvorišče. Nekaj delavcev je delalo pripravo, da bi vzdignili in po koncu postavili orjaški granitni steber. Katul migne Korvinu in mu pokaže na dva mladeniča, ki sta bila, kakor sploh sužnji, do pasa gola pa lepo vzrastla in prava hrusta.

»Rabirij, ta-le dva moram imeti; kakor nalašč sta za mojo reč. Gotovo sta kristjana, ker tako pridno delata.«

»Brez teh pa vsaj za sedaj ne morem biti; delata mi za šest mož, ali za par konj. Počakajte, da bo delo končano, potem ju vzemite!«

»Čakaj, moram ju zapisati. Le dobro skrbi za nju.«

»Imenujeta se Larg in Smaragd in sta boljšega stanu, pa delata kakor kmeta. Menda se ne bosta preveč branila iti z vama.«

»Se jima bode že izpolnila želja, že,« reče smeje se Korvin; in tako se je pozneje tudi res zgodilo.

Tako je šlo naprej, in Korvin si jih je nabral lepo število, akoravno je Rabirij večkrat zeló ugovarjal. Na posled stopijo v kraj, kjer je več jetnikov po težavnem delu počivalo. Sredi med njimi je sedel starček kaj častitljivega, pa prijaznega obraza z dolgo sivo brado — Saturnin, že osemdeset let star, vendar sta ga težila še težki verigi. Na straneh sta mu stala mlada delavca Cirijak in Sisinij, o katerih se bere, da sta starčku pri delu težko železje držala kvišku in razen svojega dela pomagala še drugim slabejim. Več kristjanov je ležalo po tleh okoli starčka in ga verno poslušalo, ko jim je na kamenu sedé resnobno nekaj govoril. Kaj pač? Mar to, da bo kos tega zidovja, katerega sedaj stavijo s svojimi krvavimi žulji, nekdanj posvečen Bogu in njegovi sveti Materi? — Vsaj največje tolažilo bi bilo to za reveže jetnike, ko bi bili vedeli, da ne zidajo samo gizdavim cesarjem toplic ampak poslopje večnemu Bogu in sveti Devici.

* Sedaj krasna cerkev »St. Maria degli Angeli«

Korvin je ogledoval zbrane jetnike in potem vprašal oglednika po imenih.

Rabirij mu jih je naštel in pristavil: »Tega-le starca pa le poberite; še jesti ne zasluži, kar se tiče dela.«

»Zahvaljujem; lep prizor bi bil ta za borišče. Ljudje ne marajo za stare kosti, katere potolče vsak medved, če se jih le s taco pritakne; mlada kri mora teči, mlada, in krepke pesti se morajo ustavljati zverinam, preden jih raztrgajo. — Slišite, kaj pa tisti-le tam, ki je s hrbtom obrnjen proti nam? Nima jetniške obleke in tudi železja ne, kdo je neki?«

»Po imenu ga ne poznam,« odgovori Rabirij. »Prav priljuden mladenič je, veliko zahaja med jetnike, tolaži jih in jim tudi pomaga pri delu. Ker nam za dovoljenje, da sme k njim, dobro plača, ne vprašamo ga po imenu.«

»Bodem ga pa jaz,« zavpije Korvin in skoči proti njemu. O katerem so govorili, se obrne na ta glas; Korvin pa plane nanj kakor divja zver, ga zgrabi za vrat in zavriska: »Zvezite ga! Vsaj sedaj mi ne uideš, Pankracij!«

Zvezali so Pankracija in vse druge, katere so izbrali za divje zveri (kakih dvajset jih je bilo), priklenili enega k drugemu in jih tirali v ječo. Sila veliko so pretrpeli že medpotoma: Trdosrčni čuvaji so jih neusmiljeno nabijali, če niso urno stopali, in surove drhali ljudstva so se zbirale okrog njih, so jih suvale s pestmi in z nogami, ali jim grdo zabavljale ter v nje metale kamenje in blato. Po mnogih težavah so prilezli do mamertinske ječe;* pahnili so jih v njo, kjer so našli že drugih trpinov, ki so voljno pri-

* Rimske ječe niso bile kar nič podobne sedanjim našim, v katere včasih postopači še nalašč silijo, da so na gorkem in dobro jedó. Nekaj takih lukenj je še ohranjenih, med njimi tudi mamer-tinska ječa, kamor so gnali naše mučence. Obstoji iz dveh podzemeljskih, štirioglatih prostorov ali kamric, ki sta zidani ena vrh druge. Vsaka je imela v stropu le eno samo okroglo luknjo in skozi to luknjo so dobivali jetniki svetlobe, zraka, hrane itd — skozi to luknjo so spuščali tudi jetnike same v ječo. Lahko je misliti, koliko svetlobe ali zraka je dobil spodnji brlog, kadar je bil gornji prostor že napolnjen. V mogočnih skalnatih stenah so videti še železni oklepi, za katere so privezovali jetnike; včasih so jim pa še tudi noge vkovali v lesene klade. Edino ležišče razbitemu ali razmesarjenemu truplu kristjanov so bila mokra gola tla, katera so brezsrčni rablji včasih še posuli z robotimi, bodočimi črepinami. Ni se tedaj čuditi, da jih je veliko že od samega tega trpljenja umrlo v ječi. Tudi do teh prostorov so si vedeli kristjani kupiti privo-ljenja od jetničarjev; pogostoma so zahajali k njim ter jim donasali okrepčave za dušo in telo.

čakovali svoje smrti. Ko so Pankraciju natikali na roko železje, segel je v žep, stisnil svojo mošnjico z denarji jetničarju v roko in ga prosil, da naj sporoči njegovi materi in Boštjanu, kaj se je zgodilo ž njim.

Še tri dni je manjkalo do javnih veselic, za katere so bili namenjeni; postavili so jih torej pred sodnika.

»Kaj si ti?« vpraša sodnik prvega.

»Z božjo pomočjo sem kristjan.«

»Kdo si pa ti?« nagovori prefekt Rustika.

»Jaz sem sicer ubog suženj cesarjev, pa po Kristusu sem oproščen in deležen ravno tistega upanja, kakor vsi drugi, ki stojé pred teboj.«

Nato se obrne sodnik k spoštljivemu starčku, duhovniku Lucijanu, rekoč: »Ubogaj tedaj ti bogovom in cesarskim poveljem!«

»Jezus Kristus je naš Gospod in Odrešenik in nobenemu ne smete očitati in ga obsoditi, če je pokoren njegovim zapovedim.«

»S kako učenostjo se pečaš?«

»Pregledoval in premišljeval sem že vse učenosti in vede, pa nazadnje sem se poprijel naukov krščanstva, akoravno ne ugajajo tistim, ki se držé praznih sanjarij.«

»Revše, kako veselje imaš neki ti nad to učenostjo?«

»Jaz imam največje veselje v tem, da sem deležen edinoprave krščanske vere.«

»Kakšna je ta edinoprava vera?«

»Edinoprava in sveta krščanska vera je ta, da verujemo v edinega Boga, Stvarnika vseh vidnih in nevidnih stvari, in v njegovega Sina, našega Gospoda Jezusa Kristusa, katerega so preroki že od začetka oznanovali kot prihodnjega Odrešenika, in kateri bode nekdanj prišel, soditi človeštvo. Jaz seveda ne morem dosti praviti o Njem, neskočnem Bogu, ker sem ubog človek, pa to so storili njegovi preroki.«

»Ti si drugim učenik, in ker še druge zapeljuješ v zmote, moram te kaznovati ostreje kot druge. Uklenite mu noge v leseno klado in stegnite mu je, kolikor se največ dá. — Kaj pa ve, ženski?«

»Jaz sem kristjanka in nimam nobenega drugega ženina kakor Jezusa Kristusa. Ime mi je Sekunda,« odgovori prva.

»Jaz sem pa vdova in ravno tiste svete vere; imenujejo me Rufino,« pravi druga.

Tako je šlo po vrsti naprej in vsi so enako odgovarjali in ostali stanovitni, razen enega nesrečneža, katerega so pregovorili drugim v veliko žalost, da je daroval malikom. Naposled je prefekt nagovoril Pankracija tako-le:

»Poredni paglavec, ki si se predrznil pokončati razglas blaženih cesarjev, glej, tudi tebi naj bo prizanešeno, če daruješ bogovom. Tako boš pokazal svojo pokorščino in svojo pamet, ker si še v mladih letih.«

Pankracij se prekriža in mirno odgovori: »Jaz sem služabnik Kristusov; njega spoznavam z ustmi, njega nosim v svojem srcu in ga neprenehoma molim. Moja mladost, katero mi očitaš, je najglobokejša modrost, ker moli le edinega Boga. Vaši bogovi pa in vsi, ki jih molite, odločeni ste večnemu pogubljenju.«

»Po ustih ga počite za njegovo zasramovanje in s šibami ga našeškajte!« ukaže razkačeni sodnik.

Mirno odgovori blagi mladenič: »Zahvaljujem te, da mi nakladaš kazen, podobno tisti, ki jo je pretrpel tudi moj Odrešenik.«

Prefekt je nazadnje razsodil tako-le: »Lucijan, Pankracij, Rustik in drugi ter dve ženski Sekunda in Rufina, ki so se vsi spoznali za kristjane in se branili biti pokornim cesarju in darovati državnim bogovom, so obsojeni, da naj se postavijo v Flavijem borišču med divje zveri.«

Pogansko ljudstvo je zarjulo veselja, ko je to slišalo in kričaje spremilo spoznavavce nazaj v ječo; nekateri pa so se čudili, da so kristjani tako mirni in veseli.

Sveta zadnja večerja.

Kdor bi bil pogledal k našim jetnikom v ječo, našel bi bil vse v radosti in svetem veselju; kamenite stene so odmevale prepevanja psalmov, s katerimi so se tolažili. Ena ječa je odgovarjala drugi, in Bogu je donela slava sedaj iz spodnjega, sedaj iz zgornjega prostora. Pankracij je s petjem pričeval.

Rimci so dan pred bojem z divjimi zvermi, ali pravzaprav dan pred smrtjo, dovoljevali obsojencem večjo prostost; smeli so jih obiskavati znanci in prijatelji, pa pojedino so jim napravili zvečer ob državnih stroških. Te priložnosti so se poprijeli kristjani ter pogumno hiteli k svojim bratom v ječe in so se jim priporočali v molitev pred božjim stolom. Ko so jih zvečer peljali iz ječ k bogati mizi,

so stali poganje okoli njih in si ogledovali obraze tistih, katere bodo videli drugi dan stati nasproti krvoželjnemu risu ali divjemu leopardu.

Skrbeča mati sv. Cerkev je pa medtem pripravljala dušam svojih otrok še slajše jedi. Dijakoni so bili vedno okrog obsojencev, posebno Reparat, ki bi bil najrajši takoj ž njimi šel v smrt, ako bi mu za sedaj tega ne bila branila njegova dolžnost. Ko so jim preskrbeli potrebnega časnega živeža, je šel Reparat k duhovniku Dijoniziju v Nežino hišo in ga prosil, naj zvečer pošlje po kom v ječo svetega Kruha, da se Kristusovi junaki zjutraj pokrepčajo ž njim. Navadno so diakoni prenašali sv. obhajilo iz glavne cerkve v druge; mučencem v ječe in umirajočim so ga pa nosili tudi manjši cerkveni služabniki, kar je bilo potrebno še posebno v dneh krvavega preganjanja.

Kakor mu je povedal Torkvat, si je zapomnil Fulvij dobro vse duhovnike in dijakone in tudi mnogim svojim ogleduhom natanko popisal. Ko bi se bili tedaj posebno te dni pokazali na dan, ko je bilo pogansko ljudstvo zelo razdraženo nad kristjani, takoj bi jim bili v pesteh, če bi ne bili posebno dobro preoblečeni.

Duhovnik je imel že pripravljeno sv. večerjo na oltarju, ko se obrne nazaj, da bi videl, kdo bi jo najvarnejše nesel v ječo; pa preden se je kdo mogel oglasiti, poklekne mladi akolit Tarcizij pred duhovnika ter stegne svoje ročice, da bi prejel sv. hostije. Veselja se mu je žarilo nedolžno angelsko obličje.

Dionizij se začudi in prijazno izpregovori: »Ti si še premlad, moj sin!«

Solzice so stopile dečku v oči in notranjega ganjenja mu je zardelo lice, ko odgovori:

»Sveti Oče, saj ravno moja mladost me bo varovala; prosim, nikar mi ne odrecite te velike časti!«

Željno je stegoval roke in prosil tako milo, da mu ni mogel odreči prošnje; povil mu je svete hostije v lep platnen prtič, tega vtaknil še v drug zavitek in položil dečku na roke.

»Tarcizij, pa nikar ne pozabi, kak zaklad je izročen tvojim slabotnim rokam! Očitnih prostorov se ogibaj in vedno misli, da svete reči niso za pse in biseri ne za svinje. Ali boš skrbno varoval sveto popotnico?«

»Raje umrjem, kakor da bi jo izdal,« odgovori ter skrbno vtakne izročeni mu dragoceni zaklad pod svojo tuniko. Kaj resnobnega obraza za njegova leta in veselo

skakljaje hiti proti ječi ter se ogiblje vseh očitnih trgov in tudi preozkih ulic. Ko je tekel mimo nekega velikega poslopja z rokami na prsih sklenjenimi, videla ga je bogata hišna gospodinja in vdova brez otrok. Neizrečeno ji je dopadel lepi nedolžni deček in nagovorila ga je tako-le:

»Počakaj, počakaj malo, drago dete! Povej mi, kako ti je ime in kje stanujejo tvoji stariši!«

»Tarcizij mi je ime, sirota sem brez starišev; domovja pa nimam nobenega, razen enega, o katerem pa morebiti ne slišiš rada,« odgovori deček in jo smehljaje pogleda.

»Pojdi z menoj v hišo, da si malo odpočiješ; se bo deva pomenila še kaj več. O, ko bi imela jaz takega sinka, kakor si ti!«

»Sedaj ne, sedaj ne, draga gospa! Izročili so mi sveto dolžnost in zelo moram hiteti, da jo izpolnim.«

»Pa mi vsaj obljubi, da jutri prideš. To-le je moja hiša.«

»Bom že prišel, če bom živ,« je odgovoril ves navdušen, da se ji je zdel kakor kak poslanec iz drugega sveta. Dolgo je gledala gospa za njim, potem pa šla, da bi videla, kam gre. Ni prišla še daleč, ko zasliši strašno vpitje; postoji, da je pojenjalo, potem zopet stopa naprej.

Medtem je prišel Tarcizij, zamišljen v boljše reči, kakor v bogastvo prijazne vdove, do trga, kjer se je igralo več dečkov, ki so ravno prišli iz šole.

»Ravno enega še manjka za igro,« izpregovori eden dečkov. »Kje bi ga neki dobili?«

»Glejte, glejte, kakor nalašč,« oglasi se drugi, »Tarcizij gre, že dolgo ga nisem videl. Včasih je bil dober tovariš pri vseh igrah.« Prime ga za roko in reče: »Kam se ti tako mudi, Tarcizij? Malo postoj in igray z nami.«

»Ne utegnem, res ne utegnem, ker imam silno važen opravke.«

»Pa moraš,« odgovori neki močen in prepirljiv deček. »Kar jaz hočem, to mora biti. Zastonj se braniš; kar začni!«

Tarcizij jih milo poprosi:

»Lepo vas prosim, pustite me.«

»Kaj še,« oglasi se drugi. »Kaj pa skrivaš tukaj-le na prsih? Menda kako pismo? O, to ne bo segnilo, če počaka kake pol urice — le sem ga daj, da ga tja-le vtaknem, dokler se igramo.« In pri teh besedah je segel pod dečkovo obleko po svetih hostijah.

»Tega pa ne, tega pa ne,« odgovori Tarcizij in obrne oči proti nebu.

»Jaz pa hočem videti in vedeti, kakšne skrivnosti prenašaš,« zagrozi se nad njim deček in ga začne pehati semtertja. Ljudje so postajali in vpraševali, kaj je? Videli so dečka, ki je stal sredi med drhaljo, roke prekrizane na prsih, in zdel se jim je nenavadno močen, zakaj zastonj se je zaganjal v njega in butal večji in krepkejši deček, da bi mu bil iztrgal, kar je tiščal pod obleko. Suvali so ga in pehali, bili v obraz, pa z nogami in rokami butali v njega, a opravili niso nič. Mirno je stal sredi njih, molčé vse pretrpel, svojega zaklada pa le ni izročil.

»Kaj je neki? Kaj neki ima?« popraševali so drug drugega, ko ravno Fulvij pride mimo. Stopil je bliže in takoj spoznal Tarcizija, ker ga je bil videl v katakombi pri posvečevanju. »Kaj neki ima deček?« tudi Fulvija nekdo vpraša.

»Krščanski osel je, ki nese skrivnosti,«* zaničljivo zamrmra in odide.

Fulvij se ni hotel pečati s tako malimi rečmi, vendar je dobro vedel, kaj je storil s svojimi besedami; med množico je vzbudil radovednost, videti krščanske skrivnosti in željo, zaničevati in teptati jih. Na en glas so zarjuli:

»Sem daj, kar neseš!«

»Nikoli ne, dokler bom živ,« odgovoril je Tarcizij.

Težka pest nekega kovača zamahne po njem, da bi se bil kmalu zgrudil. Kri se mu pocedi iz rane. Vse rine v njega; mah pade na mah, da je bil potolčen črez in črez in krvav. Sedaj omahuje, pade — pa roke so še vedno trdno sklenjene na prsih. Ravno mu je nekdo hotel iztrgati presveto Rešnje Telo, ko začne orjaška roka ljudi razmetavati kakor snope na vse kraje. Eni so pocepali sem, drugi tja in ostali so plašno skočili v stran pred nekim mogočnim častnikom. Ko je bila pot odprta do pobitega reveža, se spusti častnik pred dečkom na svoja kolena in s solznimi očmi vzame rahlo kakor skrbna mati ranjenega dečka v svoje naročje. Milo ga vpraša:

»Ali si hudo ranjen, Tarcizij?«

Deček počasi odpre oči, smehlja je pogleda vojaka in slabotnega glasú odgovori: »Nikar ne skrbi za me, Kvadrat, ampak za sveto obhajilo, katero nosim.«

Vojak je z veliko spoštljivostjo nesel svoje breme; saj ni držal v naročju samo truplo mladega mučenca, ampak

* »Asinus portans mysteria« je bil latinski pregovor.

ž njim vred tudi Kralja in Gospoda vseh mučencev. Deček je naslonil glavico na vojakovo ramo, ročice so pa še vedno sklenjene ležale na prsih in varovale dragi zaklad. Sreča ga neka gospa, začudi se ter ga pogleduje in ustavi. »Ali je mogoče,« zavpije, »ali je res to tisti lepi in ljubi Tarcizij, ki sem ga videla pred malo trenutki? Kdo je pač bil tako neusmiljen?«

»Gospa,« odgovori Kvadrat, »glejte, umorili so ga, ker je kristjan!«

Gospa pogleduje dečka, kar se še enkrat odpró kalne oči — še en smehljaj, in — umrje. Iz tega pogleda je posijala luč svete vere: gospa je šla in postala kristjana.

Kvadrat sam je nesel malega junaka v Kalistovo pokopališče, kamor je prišlo več vernikov, pokopat mladega mučenca.*

Šele zvečer po pojedini so zvedeli jetniki o nesreči, ki je zadela mladega Tarcizija; morebiti bi jih bilo to naznanilo storilo žalostne, misleč, da jim sedaj ne bo mogoče, pokrepčati se z nebeško jedjo, kar stopi Boštjan med nje. Takoj je zapazil, da jih je zadelo nekaj žalostnega, in je tudi vedel, kaj — ker mu je o tem že pravil Kvadrat. Potolaži spoznavavce Kristusove ter jih zagotovi, da jim bo on preskrbel sveto popotnico. Dijakonu Reparatu nekaj šepne na uho, ki je veselega obraza takoj hitel nekam.

Boštjana so jetničarji dobro poznali in ga spuščali vsaki dan v ječo; sedaj je prišel, da vzame slovo od svojega preljubega prijatelja Pankracija. Stopita na stran in Pankracij začne tako-le:

»Boštjan, ali se še spominjaš tistega večera, ko sva pri tvojem oknu poslušala rjojenje divjih zveri v borišču, in ko sem ti kazal visoke oboke, vrata do milih zveličanih bratov, ki so nad nami?«

* Pozneje je zložil papež Damas sam napis na grob mladega mučenca Tarcizija, kateri se glasi:

»Tarcisium sanctum Christi sacramenta gerentem,
Cum male sana manus peteret vulgare profanis;
Ipse animam petius voluit dimittere caesus,
Prodere quam canibus rabidis coelestia membra.«

Po naše: »Kristusov skrivnostni zakrament je nesel sv. Tarcizij, katerega je hotela oskruniti drhal; pa rajše je dal svoje življenje, kakor da bi bil besnim psom prepustil nebeške ude.« — Zadne besede: »(Kristusove) nebeške ude« so imenitne, ker pričajo, da so bili takrat kakor danes prepričani Kristusove pričujočnosti v sv. zakramentu.

»O, dobro se spominjam, preljubi, in zdi se mi, kakor bi bilo takrat čutilo tvoje srce, kar te čaka jutri.«

»Saj je tudi res čutilo; in prepričan sem bil, da bom jaz eden prvih, na katerih bodo zverj skušale svoje zobe. Sedaj pa, ko je res prišel ta čas, sedaj se zelo bojim, da nisem vreden tolike časti. Dragi Boštjan, s čim bi jo bil — ne rečem zaslužil, le s čim bi se bil skazal vrednega take časti?«

»Saj veš, ljubi Pankracij, da si človek ne odsojuje sam smrti, ampak preljubeznivi Bog mu jo odloči. Ali povej mi, kako ti je pri srcu danes pred imenitnim in slavnim dnevom?«

»Tako veličastni, tako slovesni občutki me navdajajo, da se skoro bojim, da ne bi bilo res, kar me čaka, ampak le sanje. Pa le sam preudari, se ti li ne zdi nekako neverjetno da bi užival nebeško veselje in poslušal petje angelskih glasov, še preden bo solnce še enkrat zatonilo? Da bi jaz, ki danes ležim še v temni, mrzli ječi, jutri že hodil med izvoljenimi svetniki in dihal nebeške dišave? Da bi jaz, ubogi deček, ki sem komaj zapustil šolo, in za Kristusa še nič nisem storil, jutri že od obličja do obličja ga Gledal in iz njegove roke prejel krono zveličanja? Glej, bojim se, da bi vse to ne ostalo le sladko upanje — in vendar je res, kmalu se bo uresničilo,« reče navdušeno in prime Boštjana za obe roki.

»Pred ljudmi bom zaprl oči in jih odprl pred božjim obličjem, zatisnil pred tisoč in tisoč obrazi, ki bodo s sedežev v borišču srdito in zaničljivo gledali na me, in odprl jih bom v krasoti tistega nebeškega solnca, ki blišči naše oko. Le povej mi, Boštjan, če ni predrznost misliti, da bom jutri — ali čuj, na kapitolu že kliče čuvaj polnoči — da bom že danes užival vse to!«

»O srečni Pankracij,« reče vojak, »kako že naprej občutiš prihodnje veselje.«

»Boštjan,« oglasi se zopet mladenič, »ti še nisi izpolnil svoje obljube; svojih skrivnosti mi še nisi razodel. Zadnja priložnost je sedaj, le vse mi povej.«

»Ali se še spominjaš tistih skrivnosti?«

»Kaj bi se ne; tisto noč, ko se je v tvojih sobah bila zbrala družba, si mi rekel, da te še nekaj gotovega zadržuje pred zaželjeno smrtjo za Kristusa, in nedavno mi nisi hotel povedati, zakaj me v vsi naglici pošiljaš v Kampanijo; rekel si mi pa, da je oboje ena skrivnost, česar pa ne izprevidim.«

»Res je oboje eno. Jaz sem obljubil zvesto in z ljubeznijo skrbeti za tvoj blagor. Videl sem, kako hrepeniš po mučeniški smrti, pa zapazil tudi ognjeno tvoje srce, in se bal, da bi te ne bila tvoja mlada kri zapeljala v kako le predrzno dejanje, katero bi bilo omadeževalo dušo in kalilo čistobo tvojega hrepenenja, četudi le za malo, kakor lahki dih ljaj skali čisto, uglajeno jeklo. In ker sem želel, da se ti ne pomaže tudi ne en list tvoje mučeniške krone, sklenil sem toliko časa krotiti lastne želje, da tebe vidim brez nevarnosti. Ali sem storil prav?«

»Predobrotljiv si bil do mene, ljubi Boštjan! Zares velikodušnega si se izkazal. Pa zakaj sem moral v Kampanijo?«

»Ko bi te ne bil poslal iz Rima proč, gotovo bi te bili zgrabili, ker si strgal cesarski razglas, ali pa tudi, ker si razžalil sodnika na njegovem sodnijskem stolu. Seveda bi te bili obsodili, in tudi trpel bi bil za Kristusa, pa ne zato, ker si kristjan, ampak ker si ravnal zoper državne zapovedi in se puntal zoper cesarsko voljo. Taka obsodba bi ti bila pa še celó pri poganih naklonila slave. »Le glejte, kako pogumen in hraber mladenič je,« bi bili rekli, in kdo vé, če bi se tudi tebe v tvoji smrtni uri ne bil lotil kak ponos. Vsaj ta čast bi ti bila odšla, umreti samo zato, ker si kristjan.«

»Resnico govoriš,« reče Pankracij ter zardi.

»Ko sem pa videl, da so te takrat zgrabili,« nadaljuje Boštjan, »ko si svojim trpečim bratom skazoval dela usmiljenja, ko sem te videl uklenjenega kot navadnega razbojnika, in kako so te vlačili po ulicah ter lučali kamenje v te in te zasramovali kakor druge vernike; ko sem videl, da so te zato obsodili, ker si kristjan in zavoljo nič drugega — takrat je bila izpolnjena moja dolžnost, niti s prstom bi ne bil več mignil, da te rešim.«

»O, kaka ljubezen, kako blago srce!« vzdihoval je mladenič in svojo glavo naslonil na vojakovo ramo. »Boštjan,« nagovori ga črez malo, »le to mi še obljubi, da boš danes do zadnjega blizu mene in da boš gotovo sporočil moji materi poslednjo mojo voljo.«

»Bodem, in četudi dam svoje življenje; saj dolgo ne bodeva več ločena, dragi Pankracij!«

Medtem jima dijakon sporoči, da je vse pripravljeno, da se opravi sveta daritev kar v ječi. Ko se obrneta, se je Pankracij kar začudil. Na tleh je ležal stegnjen in vkovan

duhovnik Lucijan, da se niti vzdigniti ni mogel. Reparat mu je pogrnil čez prsi tri prtiče, kakršne so imeli za na oltar; na te prtiče pa je položil opresni kruh in zraven držal kelih z vinom, malo z vodo namešanim. Drugi so pri glavi malo privzdignili svetega starčka, da je bral navadne molitve pa daroval in posvetil po navadni šegi; potem pa so se približevali drug za drugim in prejekali iz njegove roke sveto zadnjo večerjo. Solze hvaležnosti so jim igrale v očeh.

Po posebni milosti je bil mučenec Lucijan duhovnik in oltar ob enem!

Boj.

Napočilo je jasno pa mrzlo jutro, in solnce se je lesketalo in odsevalo na krasnih templih in drugih očitnih poslopjih ter jih oblačilo kakor v praznično obleko. Tudi ljudje, vsi bogato opravljeni, so zapuščali hiše in vrelj proti Flavijemu borišču, katerega sedaj imenujejo sploh le Kolosej. Vsak je šel na sedež, katerega mu je naznanjala številka na njegovi vstopnici, in tako se je kmalu napolnilo orjaško poslopje čez in čez z ljudmi; vrsta sedežev se je vzdigovala nad vrsto v podolgastem krogu, da ni bilo videti drugega kakor glava pri glavi, in ko se je neštevilno občinstvo začelo premikati, se je človeku zdelo, kakor da bi se zibalo mogočno zidovje samo semtertja. Naposled je prišel k igram tudi cesar sam s krasno opravljenim mnogim spremstvom, zakaj kakor njegove podložnike so tudi njega veselile krvave igre in tudi njegovo oko se je radovalo nad trpinčenjem in mesarjenjem nedolžnih kristjanov.

Veselica je nastopila za veselico in marsikateri umorjeni ali ranjeni borivec je že prelival svojo kri po belem pesku. Kar začne ljudstvo vpiti po bolj divjih igrah, po kristjanih in krvoželjnih zverinah. Vrnimo se torej k našim jetnikom.

Na vse zgodaj so jih prevedli iz ječe v neko varno sobo v gledišču, katero so Rimljani imenovali »spoliatorium«, in so jim vzeli železje. Hoteli so jih našemiti za poganške duhovnike in duhovnice, čemur so se pa zelo branili ter rekli, da gredo prostovoljno v boj, torej jih ne smejo napraviti v obleko, katero zaničujejo iz vsega srca. Več ur so sedeli skupaj, drug drugemu so dajali pogum in Bogu v čast in hvalo peli svete pesmi — kar stopi Korvin med nje. Ponosno in nesramno in z obrazom, enakim vo-

jaku, ki se kot zmagovavec vrne iz boja, je stopil k Pankraciju, rekoč:

»Hvala naj bo bogovom, da je napočil dan, katerega sem si že dolgo želel. To je bil trud, to je bil boj med nama, kdo bo zmagal — in moja je zmaga!«

»Kaj govoriš, Korvin? Da je bil trud in boj?« vpraša Pankracij.

»Zares, vedni boj je bil! Ti mi nisi dal ne spati, ne počivati, v sanjah si plesal pred menoj kakor veša, in ušel si mi, kadar sem zgrabil po tebi. Vedno si bil moj mučitelj, moj preganjavec. Jaz sem te sovražil in te že davno namenil podzemeljskim bogovom, preklinjal sem te, zaničeval, in danes — je dan mojega maščevanja!«

Smehljaje odgovori Pankracij: »To se mi zdi kaj čuden boj; vse je bilo le na eni strani. Jaz nič takega nisem počel zoper tebe.«

»Nič? Ali misliš, da ti verjamem, ker si mi vedno ležal na poti kakor gad, da bi me pičil in zmagal?«

»Kje?«

»Kje? — Povsod, v šoli, v Nežini hiši, na mestnem trgu, v katakombi, v sodilnici mojega očeta, v Kampaniji, — povsod, povsod!«

»Pa še tudi nekje drugje, česar nisi omenil. Ko je tvoj voz drdral v divjem diru po Apijevi cesti, ali nisi takrat slišal cepetanja konj za seboj?«

»Gnusoba!« zavpije v divji jezi prefektov sin. »Tedad je bil zopet tvoj prokleti konj, ki je splašil moje in me skoraj pahnil v smrt?«

»O ne, Korvin! Le mirno me poslušaj, saj zadnjič govoriva. Ko sem najinemu učeniku Kasijanu skazal zadnjo čast« — pri teh besedah zacepeta Korvin, ker tega še ni vedel — »popotoval sem mirno s svojim tovarišem nazaj v Rim, kar zaslišim silno ropotanje voza, s katerim so konji zdirjali — izpodbodem svojega konja, in res že zadnji čas je bil za te!«

»Kako to?«

»Ker sem ravno še o pravem času prišel. Vse moči so te že zapustile in ves trd si že bil od mrzle vode v rovu. Še enkrat je segla tvoja otrpla roka po slabem grmiču, pa ga izpustila in padel bi bil zopet v vodo in menda obležal, ko bi te ne bil jaz zgrabil in obdržal — ti niti vedel nisi za to. V svoji roki sem imel morivca, ki je v smrt poslal človeka, meni ljubega in dragega; zdelo se mi je, da te je

zadela zaslužena kazen božja, pa moja volja te je še rešila. To je bil moj dan maščevanja, in maščeval sem se!»

»Oj, kako neki?«

»Na suho sem te izvlekel, drgnil senci in roke, da je srce zopet začelo biti. Tako sem te rešil smrti in te izročil tvojim služabnikom.«

»Lažeš!« zavpije Korvin. »Moji služabniki so rekli, da so me oni izvlekli iz vode.«

»Ali so ti dali tudi moj nož in mošnjico iz leopardove kože, ki ti je padla izza pasa?«

»Ne, pa rekli so, da je mošnjica utonila. Bila je res iz leopardove kože, dala mi jo je afrikanška čarovnica. Kaj pa 'je z nožem?«

»Vidiš ga, tukaj-le je, in še rjast od vode. Mošnjo sem dal tvojim sužnjem, nož pa pridržal za se, ker je moj. Le še enkrat ga poglej! — Ali mi sedaj verjameš? Ali sem ti bil res vedno kakor gad na poti.«

Korvin je bil premalo možak, da bi priznal resnico, in rekel: Res, prekosil, premagal si me. Ponižanega in osramočenega se je čutil, pobesil je glavo in se tiho splazil proč. Preklinjal je igre, cesarja, preklinjal je lastnega očeta, preklinjal je vse — le enega ne — Pankracija za ves svet ni mogel preklinjati.

Ko je bil že pri durih, poklical ga je Pankracij nazaj. Korvin se ozre in pogleda svojega nekdanjega součenca s spoštljivim, skoro ljubečim očesom. Svojo roko na ramo mu položivši, reče Pankracij:

»Korvin, še nekaj ti imam povedati! Jaz sem ti že odpustil sam od sebe, pa tukaj gori nekdo kraljuje, ki ne odpušča brez kesanja — pri njem išči odpuščanja. Danes ti povem, da boš tudi ti enkrat umrl.«

Korvin se je molče splazil iz ječe in nihče ga ni več videl tisti dan. Popustil je javne igre, katerih se je veselil, po katerih je hrepenel že mesece in mesece. Po končani slovesnosti ga je našel oče do nezavednosti pijanega — to je bila edina pripomoč zadušiti pekočo vest.

Precej ko je bil Korvin odšel, je stopil v ječo bojniški učitelj ali »lanista«, kakor so ga imenovali, da pelje obsojence na borišče. Še enkrat so se objeli in vzeli slovo drug od drugega za vedno na zemlji, potem pa so šli na boj. Postavili so jih sredi okroglega, s peskom posutega prostora, kateremu so rekali »arena« — posamezne ali po več skupaj, kakor je hotelo ljudstvo ali kakor se je zdelo

služabnikom.* Ko so šli v »areno«, morali so skozi dve vrsti lovcev, ki so imeli tudi zverino v oskrbi; vsaki teh ljudi je imel v roki debel bič in mahnil ž njim vsakega kristjana, ki je prišel mimo njega.

V hodniku do borišča je Pankracij zagledal Boštjana in zraven njega gospó, črez in črez zavito v plašč. Takoj jo je spoznal, je pokleknil pred njo, ji poljubil roko in rekel z milim glasom: »Napočila je ura, katere si že davno pričakovala; blagoslovi me, predraga mati!«

»Le poglej v nebo, drago dete, kjer te pričakuje Kristus s svojimi svetniki. Hrabro se bojuj za blagor svoje duše in ostani zvest v ljubezni do svojega Zveličarja. Spominjaj se tudi očeta, čigar dragoceni ostanek nosiš na svojem vratu.«

»Le nekoliko še potrpi, ljuba mati, in ta ostanek ti bo še enkrat tako drag.«

»Proč, proč!« zavpije lanista. »Kaj bodo te neumnosti?« in robata palica pade po mladeničevih plečih.

Lucina je odšla, Boštjan pa prime Pankracija za roko in mu pošepeta na uho: »Le pogumen bodi, dragi moj! Bog s teboj! Jaz bom stal takoj za cesarjem, le gori poglej v zadnjem trenutku in daj mi svoj blagoslov.«

»Ha, ha, ha!« zareži se zaničljivo nekdo za njim. Kdo je neki bil? Ozre se, pa ne vidi drugega, kot kos plašča izginiti za oglom. Boštjan premišljuje in premišljuje, ali pravega ni zadel. Fulvij je bil, katerega so te besede potrdile v nečem, kar je že dolgo sumil in preiskaval, — da je Boštjan kristjan.

Pankracija so pustili zadnjega, mislili so omajati njegovo stanovitnost, če bo videl vse druge tako neusmiljeno trpeti, pa zgodilo se je ravno nasprotno. Stal je, kamor so ga postavili, in lepo so se odlikovali beli nežni njegovi udje poleg zarjavelih in žilastih teles biričev, ki so ga obdajali.

Sedaj ga pusté samega. Stal je, roki prekrižani na prsih, oči obrnjene v nebo, in molil. Še ganil se ni, ko so

* Nekatero so divjim zverinam nastavili tudi na malo vzvišeni prostor, da so jih gledavci bolj videli, ali pa so jih včasih privezali na kak kol, da se kar nič niso mogli braniti. Prav priljubljena veselica surovemu ljudstvu je bilo tudi, da so kako žensko povili v močno mrežo in potem izpustili divjega bika, ki je revico valjal in suval semterja. — Včasih je obsojenca umorila precej prva zver, včasih so pa po tri ali štiri izpustili nanj, pa še ni dobil smrtno rane. Take so ali nazaj v ječo tirali in odločili novim mukam, ali so jih pa pomorili dečki, ki so se učili pri gladijatorjih.

se okrog njega v divjem skoku kolobarili medvedje in leopardi. — Čudno, kaka nebeška moč pač veže gobce tem divjim roparjem? Vohali in vohali so okrog njega — toda napadli ga niso. Drhali so postajale že nevoljne, ko so videle divjo zver za zverjo kakor besno letati okrog njega, rjuti, otepati z repom — vendar se ga nobena ni lotila, kakor bi bil stal v začaranem krogu. Kar naenkrat priskače razdivjan bik, sklone bučo k tlem in se prhaje zapodi proti mladeniču; toda hkrati obstoji, kakor bi bil z rogovi zadel v trdo steno, in začel pred seboj šariti pesek in rjové ga kvišku kaditi.

»Podraži ga, strahopetec,« jezno zavpije cesar.

Sedaj se zbudi Pankracij iz zamaknjenosti, z rokama začne mahati in se pomikati proti svojemu sovražniku, pa kakor bi se bil bližal lev, obrne se divja zver in dirja nazaj, odkoder je prišla; pri durih je stal stražnik — tega je nasadil bik in ga zakadil po pesku. Vse je strmelo; kar se oglasi nekdo iz množice:

»Čarovnik je, ali ne vidite da ima neko čarovnijo na vratu?« — In vse je zavpilo: »Čarovnik je!«

Cesar migne, da naj molčé, in reče: »Vzemi amulet z vratú in vrzi ga od sebe, če ne — se ti bo prigodilo še kaj hujšega!«

Milega glasú, da se je prijetno razlegalo po borišču, je odgovoril mladenič: »Veličanstvo, kar nosim na vratu, to ni čarovnija, le spominek je na mojega očeta, ki je umrl na ravno tem mestu, ker je spoznal, kar danes jaz spoznavam v vsi ponižnosti: Kristjan sem in iz ljubezni do svojega Boga Jezusa Kristusa veselo umrjem! Le edine te zapuščine mi ne jemljite, ker sem jo odločil že drugemu, in sicer dragocenejo, kakršno sem jo prejel jaz. Še enkrat poskusite; mojemu očetu je pomagal panter k mučeniškemu vencu, znabiti bo tudi meni.«

Nekoliko trenutkov ni izpregovoril nihče; menda je bilo ljudstvo potolaženo. Lepi, hrabri mladenič, njegovo navdušeno obličje, mili in neprestrašeni njegov glas in darovanje samega sebe za svoje prepričanje, to vse je ganilo strašljivo drhal. Vse to je zapazil Pankracij strahoma, bolj se je bal milosti, kakor njih divje jeze. Že danes je pričakoval nebeškega veselja, ali se mu sladko upanje ne bo izpolnilo? Solze so mu prišle v oči, zopet je sklenil svoji roki in glasno molil: »Danes, danes je odločeni dan tvojega prihoda, preljubeznivi Zveličar, nikar dalje ne odlašaj! Dovolj

si že pokazal na meni svojo moč tistim, ki ne verujejo v tebe; izkaži sedaj svojo milost meni, ki verujem v tebe!»

»Panter!« zavpije nekdo. — »Panter!« ogласi se jih devetdeset. — »Panter!« zadoni iz tisoč in tisoč grl,* kakor grmenje divjih potokov. Nagloma je švignila izpod peska železna kletka na dan in se odprla na eni strani.** Z lepim skokom je planila izstradana, lepopisana zver na pesek. Tiho kakor maček je skakala in se zvijala; kar zagleda Pankracija — vleže se in se začne varno in potuhnjeno plaziti po tleh, bliže in bliže. Po vsem poslopju je bilo tiho, kakor v prazni celici, še sopsti si niso upali — vse je pazljivo gledalo zver in njeno žrtev. Pankracij je mirno stal in gledal gori proti cesarju; njegove misli pa so bile še više, da ni zapazil, kako se premika njegov sovražnik. Kakor bi ga bilo sram, od zadaj ga napasti, splazil se je panter pred mladeniča, počenil s prednjim životom, položil glavo na stegnjeni taci, gledal in meril daljavo. Ognjene oči se mu zasvetijo — zamolklo renčanje — nagel skok — in v naslednjem trenutku je čepela zver mučencu na vratu, z zadnjima tacama se opiraje na prsi.

Nekoliko trenutkov je še stal mladenič, nesel svojo desnico k ustom in jo z ljubkim migljajem vzdignil proti Boštjanu, podavši mu zadnji pozdrav; potem pa se je zgrudil na tla. Zver mu je bila pregrizla žile na vratu in kmalu je stisnil oči k smrtnemu spanju — njegova kri se je zmešala z očetovo krvjo, ki mu jo je bila mati Lucina v sobici obesila okrog vratu.

Pankracija so pokopali blizu Avrelijeve ceste v pokopališču, ki je dobilo ime po njem. Ko so sveti Cerkvi prisijali mirnejši časi, so kristjanje na njegovem grobu sezidali njemu na čast lepo cerkev, katera še sedaj stoji.

Krščanski junak.

Preganjanje je prihajalo od dne do dne hujše. Veliko kristjanov, katerih imena smo slišali v naši povesti, posebno tistih, ki so bili pri Kromaciju v Kampaniji, je umrlo za Kristusa. Med prvimi je bila Coe; ujeli so jo neverniki, ko je molila na grobu sv. Petra, tirali jo pred sodnika in

* V amfiteatru je bilo prostora za 150.000 ljudi.

** Tako so večkrat obsojence skušali osupniti. Podzemeljsko pripravo za to so našli v Koloseju.

potem z glavo obesili nad ogenj, da jo je zadušil dim. Njega moža Nikostrata in še tri druge kristjane so mučili in potem dejali ob glavo. Trankvilina so zgrabili na grobu sv. Pavla in kamenjali, mučili so tudi njegova sina Marcela in Marcelijana.

Boštjan je videl pasti enega za drugim in pri tem ni žaloval kakor pastir, kateremu roparji odnašajo ovco za ovco; ampak kakor vojskovodja, ki ima edino le zmago pred očmi, se je veselil, ko so mu padali hrabri vojščaki, da so le pripomogli k zmagi. Boštjana so imenovali zavetnika kristjanov, in kolikor več je izgubil svojih dragih bratov, toliko manj vezi in skrbi ga je vezalo na zemljo in toliko večje je prihajalo tudi njegovo hrepenenje po nebesih. Večkrat je sedel na krajih, kjer sta včasih sedela s Pankracijem, in se spominjal hrabrega, krepostnega mladeniča; žaloval pa ni po njem, zakaj ni se čutil kaj bolj ločenega od njega, kakor takrat, ko ga je poslal v Kampanijo, — tako za gotovo je čutil, da pride kmalu vrsta nanj. Mirno je pričakoval svoje ure in lepo uredil vse svoje imetje. Prodal je, kar je imel vrednosti, in razdelil revežem, da ne bi zapadlo državi.

Fulvij je bil marljiv in si tudi nekaj pridobil od premoženja pomorjenih kristjanov, pa ne toliko, kolikor je pričakoval. Cesarja ni več moledoval za podporo, prihraniti si pa tudi ni mogel ničesar, ampak še dolgove je naredil, ker je moral plačevati svoje ogleduhe in pomagače. Vsak večer ga je izpraševal čemerni Evrota, kaj je opravil med dnevom, pa očital mu in se mu posmehoval, ker nikoli ni uplenil kaj posebno izdatnega. Kar mu pove nekega večera Fulvij, da ga je volja seči po neki višji glavi, po cesarjevem ljubljencu, ki si je kot tribun životne straže gotovo prihranil že kaj prida premoženja.

Ni mu bilo treba dolgo čakati priložnosti. Bližal se je 9. dan prosinca, in ta dan je smel vsakdo k cesarju, kdor je imel kaj prositi ali se sploh priporočiti njegovi milosti. Ta dan je bil prišel tudi Fulvij, in cesar ga je sprejel mrzlo, kakor po navadi. Ko je do konca poslušal zabavljice robatega cesarskega veličanstva, je ponosno stopil še enkrat predenj, pokleknil in tako nagovoril imenitnega gospoda:

»Vaše božje veličanstvo mi je večkrat očitalo, da slabo zaslužim vaše milosti in podpore, ali sedaj sem zasledil najgnusobnejšo zaroto in najgršo nehvaležnost, ki je toliko nevarnejša, kolikor bližja je vaši blaženi osebi.«

»Kaj misliš s tem? Naglo povej, ali ti bom dal besede vleči z železom iz grla,« nevoljno zavpije cesar.

Fulvij vstane in pokaže z roko na Boštjana, rekoč:

»Boštjan je kristjan!«

Cesar srdito plane kvišku: »Slepar, ti lažeš! Spričaj, kar si govoril, ali te obsodim v smrt, kakršne še noben krščanski pes ni pretrpel!«

»Dokazov mi ne manjka,« odgovori Fulvij ter klečé poda cesarju neki pergamen.

Ravno je hotel cesar zopet zarežati nad njim, ko stopi moških korakov tribun Boštjan pred vladarja in reče mirnega glasú:

»Moj gospod in cesar, le pustite vse preiskovanje. Jaz sem res kristjan in se ponosno imenujem kristjana!«

Maksimijan je bil neolikan človek, četudi osebno hraber vojščak, in ker tujec, je še komaj govoril latinsko, če je govoril mirno in zložno. Ako se je pa razsrdil, je lomil latinščino, da je bilo joj; nekaj besed in zopet nekaj besed — brez vse zveze. Tak je bil sedaj. Usta so se mu odprla, a niso govorila drugega, kot psovko in psovko. Takih lepih imen in nadevkov je bilo slišati, kakršne je vedel samo ta gospod. Najbolj je Boštjanu očital nehvaležnost in izdajavstvo. »Gada sem redil na svojih prsih, škorpijona, . . . in kar čudim se, da sem še živ.«

Krščanski častnik je molčal in mirno poslušal, potem pa odgovoril: »Moj zapovednik in cesar, prosim, poslušajte me, morebiti sedaj-le zadnjič. Rekel sem, da sem kristjan, in to vam je najboljše zagotovilo vaše varnosti.«

»Kako neki, nehvaležnež?«

»Če hočete imeti okoli sebe stražo, vsak trenotek pripravljeno, da tudi zadnjo kapljico krvi prelije za vas, pošljite v ječe in rešite tam kristjane železja in vezi; vzemite po sodilnicah polomljene spoznavavce s pez in z ražnja; in po boriščih poberte, kar je ostalo divjim zverinam, pa je ozdravite, kolikor se dá. Dajte jim orožje v roko in zvrstite je okoli sebe — pa vas zagotavljam: V tej pokvečeni četi bode več poguma, zvestobe in vdanosti do vas, kakor v vseh vaših daških in panonskih legijah.* Vi ste jim vzeli polovico krvi in radi bodo drugo polovico prelili za vas.«

* Legija se je imenoval pri Rimcih oddelek vojaštva kakor naš polk. Bila je legija v raznih časih razno močna, ter štela od 3000 do 6000 mož.

»Lepa neumnost,« zareži se zaničljivo cesar. »Rajši bi imel okoli sebe volkove; dosti me uči tvoje izdajavstvo.«

»Veličanstvo, ko bi bil jaz izdajavec, kaj bi me bilo neki zadrževalo, vas izdati? Ali mi niso bila vaša vrata vedno odprta? — Cesar, gotovo vam ni nihče služil zvesteje kakor jaz; pa jaz slušam še drugega, višjega Gospoda, Gospoda, ki bo naju oba sodil, in njegovim zapovedim moram ubogati bolj kakor vašim.«

»Zakaj si mi pa kakor strahopetec prikrival svojo vero? Mar ker si se bal bridke smrti, katero si zaslužil?«

»Veličanstvo, jaz nisem izdajavec, ne strahopetec; tega ni nihče bolje prepričan kakor vi. Dokler sem mogel svojim bratom s svojim življenjem koristiti, sem živel sredi krvavega preganjanja in pričakoval, da pride vrsta na me. To upanje se mi ni izpolnilo, zato sem prav hvaležen Fulviju, ker me je zatožil kot kristjana in me tako rešil drege: Ali sam iskati smrti, ali še dalje tako živeti.«

»Naj se ti izpolni želja — zadene naj te smrt, huda smrt, počasna smrt. Pa,« pristavil je bolj tiho, »to se ne sme razvedeti, prav tiho se mora zgoditi in doma, če ne, se izdajavstvo razširi še dalje . . . Kvadrat, zveži tukaj-le tvojega kristjanskega tribuna! Ali slišiš, tepec? Urno! Kaj stojiš kakor štor?«

»Ker sem tudi jaz kristjan!«

Vnovič so se vnele strasti v cesarju; novo vpitje, novo zabavljanje in naposled povelje, naj peljejo centurija takoj v smrt. Z Boštjanom je pa hotel storiti kaj posebnega.

»Hifaks naj pride,« zarenči trinog. Črez nekaj minut je prišel in se vstopil pred cesarja visok, koščen, na pol gol Numidijan. Črez hrbet mu je visel mogočni lok in pisan tul s puščicami in na strani kratek širok meč. To je bil poveljnik afrikanskih strelcev.

»Hifaks, za jutri imam za te veselo burko, pa moraš dobro narediti,« reče cesar.

»Že dobro,« zareži se črnc in pokaže vrsto svetlih belih zob.

»Vidiš tukaj tribuna Boštjana? On je postal kristjan,« mu razloži Maksimijan.

Ko bi bil naš korenjaški zamorec stopil na skritega gada ali na škorpionovo gnezdo, ne bi se bil preplašil bolj, kakor se je zvedevši, da stoji zraven kristjana — zraven enega tistih ljudi, katerim ni nobeno zločinstvo preveliko in nič pregnusobno!

Cesar je nadaljeval, Hifaks pa prikimal pri vsaki besedi in se režal. »Vzemi Boštjana s seboj domov in jutri zjutraj — le poslušaj, jutri zjutraj, ko se vam roke ne tresejo, zvečer ste vsi pijani — ga privežite v Adonovem gaju na drevo in streljajte vanj tako dolgo, da bode mrtev. Pa počasi! Jaz nočem, da bi kazali svojo izurjenost in mu takoj zapodili puščico skozi srce ali v možgane. Le zložno in ne smrtnih ran! Od bolečin in prelite krvi naj pogine. Le pojdi ž njim, pa ne pripoveduj o tem, če ne —.«

Rešitev.

Cetudi so zeló prikrivali to reč, vendar so kmalu zvedeli vsi tisti, ki so bili kaj bolj znani na cesarskem dvoru, da so Boštjana spoznali za kristjana, in da ga bodo jutri zjutraj mučili. Najbolj je pa ta novica ganila Fabijolo.

»Boštjan je kristjan? Tã blagi in junaški mladenič, najmodrejši, kar sem jih poznala — on bi bil kristjan? Eden izmed tistih preprostih in malovrednih ljudi? To ni mogoče — in vendar — bo res. Ali me je motil? Je bil mar hinavec, navaden goljuf? Gotovo ne!«

Čutila je, da bi bil lahko dobil njo in njeno premoženje, če bi bil hotel; in tako blagodušno, tako rahlo je ravnal ž njo! Gotovo tak človek ni hinavec, ni samo svetla pena, ampak je res zlato. Kako si naj torej to razjasni: Biti kristjan, pa biti dober, blag, velikodušen, ljubezniv?

To Fabijoli nikdar ni prišlo na misel, da je tak, ker je kristjan. Premišljevala je le: Kako more take lastnosti imeti, akoravno je kristjan?

Ugibala je semterja; prišle so ji na misel tudi besede starega poštenega Kromacija. »Znabiti pa niso kristjani taki, kakor — jih popisujejo? Jaz bi bila morala kaj več poizvedeti o njih. Gotovo ni Boštjan nikdar počenjal tako strašnih reči, kakršne pripisujejo tem ljudem — in vendar jih vsi dolžé.«

»Morda se pa kristjani delé v bolj omikane in preproste, surove? Saj je ravno tako pri naših Epikurejcih; so navadni, ki iščejo le uživanja in mesenega veselja, pa so bolj olikani, duševni, skeptični. Kaj ko bi bil Boštjan izmed olikanih kristjanov, katerim so vraže in hudodelstva navadnih kristjanov gnusoba?«

To bi še bilo, ali kaj, ker ji zopet ni šlo v glavo, da bi tak, vsestransko izvrsten vojščak, sploh bil v zvezi

s takimi ljudmi; in vendar je bil pripravljen umreti za kristjansko vero!

»O kako je škoda, da nisem še kaj več govorila ž njim o takih rečeh,« si je mislila. »Pa sedaj je prepozno — jutri zjutraj ga ne bo več!« Ta misel ji je ostro zadela srce, kakor bridka puščica. Zdelo se ji je, kakor bi izgubila svojega brata, ali pa, da se ji je ločiti od človeka, na katerega jo vežejo neke skrivnostne vezi.

Temni večerni mrak jo je obdajal, — še temnejše in otožnejše so bile njene misli, kar jo zdrami sužnja Afra, ki je z lučjo stopila v sobo in prišla, da Fabijoli napravi za jed, ker je želela biti sama. Med tem delom reče:

»Gospodična, ali ste slišali novico?«

»Katero?«

»Da bodo jutri zjutraj Boštjana usmrtili s puščicami. Prav škoda je lepega, mladega moža!«

»Le molči, Afra, če mi ne veš več povedati.«

»O, več, več, moja gospá, še prav čudnega. Ali veste, da je bil eden izmed tistih nesrečnih kristjanov?«

»Lepo te prosim, molči in ne govori reči, katerih ne razumeš.«

»Seveda ne, če vi tako hočete. Pa saj mislim, da vam na njem ni nič ležeče. — Ta ni prvi častnik, katerega so ustrelili moji rojaki; veliko so jih že ustrelili, nekaj pa tudi rešili. Vendar se je to le tako naključilo.«

Zadnje besede je sužnja govorila s posebnim poudarkom, da jih je bistra glava Fabijolina takoj zapopadla; prvič je sedaj pogledala kvišku in ostro oko obrnila deklici v temni obraz. Ali sužnja ni izpremenila obraza, pokladala je na mizo reč za rečjo, kakor bi ne bila ničesar izpregovorila. Naposled jo vendar nagovori Fabijola:

»Afra, kaj misliš s tem?«

»O nič, nič. Kaj neki more storiti uboga sužnja, ali kaj pomagati?«

»Sem pojdi! S tvojimi besedami si nacikovala na nekaj, kar hočem vedeti.«

Sužnja se je približala Fabijoli, pogledala okrog sebe in šepnila:

»Ali želite Boštjanu ohraniti življenje?«

»Gotovo da to želim,« veselo vzklikne Fabijola.

Sužnja položi prst na usta in reče:

»Pa bode veliko stalo.«

»Koliko?«

»Sto sestercij* in prostost mi boste dali.«

»Naj bo — pa s kom si mi porok?«

»Vaša obljava naj le velja, če bo 24 ur potem še živ, ko ga ustrele.«

»Dobro! Le naglo, Afra, da ne zamudiš!«

»Se nič ne mudi,« reče sužnja ter dela dalje. Potem je pa šla naravnost v cesarsko palačo, kjer so imeli afriški strelci svoja stanovanja, in je stopila pred njih poveljnika.

»Kaj hočeš, Jubala,« nagovori jo poveljnik, »in ob taki uri? Saj danes ponoči nimamo shoda.«

»Vem, da ne, Hifaks; ali privedel me je prav važen opravek k tebi.«

»Kakšen?«

»Zadeva tebe, mene in tvojega jetnika.«

»Le poglej ga,« reče Afrikanec in ji ga pokaže skozi okno na dvoru. Kdo bi mislil, da bo ta človek jutri ustreljen. Tako mirno spi, kakor bi jutri šel na svatbo.«

»Kakor pojdeva te dni ti in jaz, moj Hifaks.«

»Stoj, stoj! To ne gre tako naglo — prej je treba še marsikaj drugega.«

»Kaj?«

»Prvič da te oprosté; sužnje ne maram.«

»To je že uravnano.«

»Drugič mi moraš prinesiti dotico, pa še veliko dotico, da veš. Menda mi še nikoli ni bilo treba toliko denarjev, kakor ravno sedaj.«

»Tudi za dotico ni treba več skrbeti. Koliko pa potrebuješ?«

»Manj ne sme biti kot dva tisoč kron.«

»Jaz ti prinesem štiri tisoč.«

»To pa, to. Odkod imaš vse to premoženje? Koga si ubila ali komu zavdala, moja preljubezniva duhovnica? Veš kaj, — čemu bi čakala do pojutršnjega dne? Precej jutri narediva, ali pa takoj nocoj, če ti je drago!«

»Le malo potrpi! Denar je ves pošteno pridobljen, samo nekaj malega ti je treba še prej storiti. Rekla sem ti prej, da imam govoriti tudi zaradi tvojega jetnika.«

»Vse dobro, pa kaj ima opraviti moj jetnik pri najinem ženitovanju?«

»O, še veliko!«

»Kaj neki?«

* To je blizu 5000 kron.

»On ne sme umreti!«

Poveljnik črnih strelcev jo pogleda tako srdito, kakor bi bil namerjal planiti v njo, ona pa je stala neustrašena, in videti je bilo, kakor da bi ga bilo njeno ognjeno oko očaralo, kakor očara kačin pogled jastreba.

»Ali noriš, ali kaj ti je?« izpregovori slednjič Afra.

»Rajši terjaj moje življenje. Da bi bila videla cesarjev obraz, ko mi je dal povelje, bila bi že spoznala, da se pri tej reči ne gre šaliti ž njim.«

»E pojdi, pojdi! Saj bo jetnik kakor mrtev in tudi kot mrtvega naj ga razglasé, samo štiriindvajset ur potem mora še živeti, ko ga ustrelite.«

»Kaj pa, če se popolnoma zavé?«

»Nikar se ne boj! Bodo že drugi kristjanje skrbeli za to, da ga spravijo izpred oči.«

»Štiriindvajset ur potem, praviš, da naj še živi? Želel bi, da hočeš dvanajst!«

»Vem, da znaš dobro preračunati. — V petindvajseti uri pa naj le umrje, če ni drugače.«

»Ni mogoče, moja Jubala, ni mogoče; preveč je ležeče na njem.«

»Če pa ni mogoče, tedaj je vsa najina kupčija pri kraju in štiri tisoč kron je izgubljenih.« Pri teh besedah se je Afra obrnila proč, kakor bi hotela oditi.

Sedaj je Hifaksa zmagala lakomnost, ognjevito zakliče:

»Stoj, stoj! Polovico teh denarjev seveda bo treba dati mojim tovarišem.«

»O, za tvoje tovariše imam pripravljenih še drugih dva tisoč kron.«

»Ali res? O ti preljuba moja princesinja, ti predraga čarodejka! Pa dva tisoč bo preveč za moje malopridneže — dajva jima le polovico, drugo privrziva k najinemu.«

»Kakor ti je drago, samo da se zgodi, kar zahtevam.«

»Mož-beseda! Štiriindvajset ur bo živel — potem je najino ženitovanje.«

Boštjan medtem ni nič vedel, kako se pogovarjata preljubeznivi osebi o njegovi rešitvi; naslonjen na vrtni zid je mirno počival, in marmorna tla so bila vojščaku dosti dobra postelja. Po počitku se zbudi okrepcan, in ker je bilo okrog njega vse tiho, vstane in začne z razprostrtimi rokami moliti.

Mučenikova molitev ni pripravljana na smrt — pripravljana njemu ni treba; zakaj vojak, ki stoji na straži

zraven mučenca, katerega so pripeljali v smrt, in se nagloma tudi spozna kristjana ter svojo kri prelije z mučenikovo — on je ravno tako pripravljen na smrt kakor spoznovavec, ki v molitvi tedne in tedne čaka v ječi zadnje ure. Tudi Boštjan se ni pripravljaj na smrt, ni prosil odpuščenja grehov, ker v njem je živela tista sveta ljubezen, ki odjemlje ves strah in je zagotovilo popolne božje milosti. Njegova molitev je bila vesela pesem v slavo in čast kralja vseh kraljev, kakor mu jo pojó serafi v goreči ljubezni in vednem češčenju.

Petelin je zapel in ga spominjal jutra ter sikanja brzih in gotovih puščic. Daroval se je veselo njih hudi ostrini, ki bodo pile in prelivale njegovo kri. Daroval se je v čast božjo in v potolaženje njegove jeze. Daroval se je še posebno v prid preganjane Cerkve in molil je, naj bi njegova smrt zmanjšala trpljenje ostalim bratom. In od sv. Cerkve na zemlji so se njegove misli povzdignile višje do Cerkve v nebesih, kakor se orel vzdigne z gorskega vrhunca proti nebu. Zdelo se mu je, da vidi odprto jasno modro nebo, in da seza njegov pogled noter v središče angelskih trum in zveličanih bratov, da kakor Štefan gleda krasoto odprtih nebes. Njegovo srce je zaslišalo nebeške glasove. — Sedaj je utihnila njegova molitev, duša pa se je vzdignila nad vse človeške občutke, in utopljena v to veličanstvo, je uživala nebeško radost.

Ko Hifaks stopi na dvorišče, se Boštjana kar prestraši kakor nebeške prikazni, ko ga zagleda zamaknjenega z žarečim obrazom, po katerem je odsevala jutranja zarja. Črni poveljnik je izbral izmed svojih sto mož pet izurjenih strelcev, ki so bili tako vajeni, da so puščico v teku z drugo še bolj naglo razcepili. Te je poklical k sebi v stanovanje in jim povedal, koliko plačilo jih čaka (kar bode on sam dobil, tega ni povedal) in razložil, kako naj streljajo na Boštjana. Tudi kristjanje so skrivaj prinesli še precej denarjev, da bi se jim izročilo truplo, in dva sužnja naj bi zunaj čakala na usmrtenega brata. Da bodo njegovi ljudje molčali, tega je bil Hifaks prepričan.

Peljali so tribuna Boštjana na bližnji dvor, ki je ločil njegovo stanovanje od stanovališč afriških strelcev in je bil z drevjem nasajen ter posvečen Adonu. Veselih korakov je stopal sredi svojih morivcev in za njimi je šla vsa četa, katera je smela biti pričujoča in drug nihče. Slekli so ga in ga privezali na drevo, pred njega pa so se vstopili na

odločeno mesto izbrani strelci. Prvi zamorec nategne lok, in v istem trenutku se je majala puščica v Boštjanovem mesu; tako drugi in tretji in peti. Pri vsaki novi puščici je zarjula drhal in pohvalila strelca, zakaj kakor je veleval cesar: Vsi so dobro zadeli, pa nihče ga ni ranil na smrt. Večje in večje so prihajale bolečine, kri ga je oblivala že črez in črez, globoko v meso so ga rezale tesne vezi, in zavoljo veliko prelite krvi je postajal slabši in slabši. A duh mu je bil krepak, vera nepremakljiva, brez mere njegova potrpežljivost in črez vse njegova ljubezen, trpeti za svojega Zveličarja. Oko je povzdignil v nebo in molil je ter čakal, kdaj se mu odpro nebeška vrata — navzoči pa so vpili, se smejali in ga zasramovali.

Gotovo strašna smrt! Ali to še ni bilo najhuje — hujše ga je še zadelo. Pričakoval je, da se mu sedaj in sedaj odpro zlata nebeška vrata, pa so ostala zaprta. Mučenec je bil odločen za večjo čast še tukaj na zemlji, in iz smrti ni še stopil v večno življenje — samo brezzavesten se je zgrudil na tla. Ko so njegovi mučitelji dosegli, kar so hoteli, porezali so vrvi in Boštjan je na videz mrtev obležal na krvavih tleh.

Oživljenje.

Vesela, da se jej je tako srečno izteklo, šla je Afra že pozno ponoči od Hifaksa domov. Bila je prijetna pa mrzla zimska noč, torej se je trdo zavila v obleko in je naglo stopala; le ko pride do tistega konca cesarske palače, kjer je bilo Boštjanovo stanovanje in kjer je stal obelisk »meta sudans«* imenovan, postala je nekaj trenutkov ter glasno se zasmejala, kakor bi jo ta kraj spominjal na kako prav smešno reč. Ravno je hotela iti naprej, ko jo nekdo prime za roko.

»Ne bi te bil spoznal, če bi se ne bila smejala,« nekako bridko izpregovori tisti, ki jo je bil zgrabil, »ali tvoji hijenski smeh te takoj izdá. Komu si se pač režala?«

»Tebi.«

»Zakaj meni?«

»Ravno sem mislila na najin zadnji shod na tem-le kraju in kako si se samega sebe opekел.«

* To je: pôtni steber ali obelisk, ker v njega je bila napeljana voda, ki se je na vrhuncu razlivala in ob marmornatih vnanjih stenah tekla do tal v za to napravljen prostor.

»To je res lepo, Afra, da misliš na me, posebno ker jaz nisem mislil na te.«

»Le tako predrzno ne govori. Jaz nisem več Afra, sužnja, ampak prosta Jubala; vsaj čez nekaj ur bom, in žena Hifaksova, poveljnika mavritanskim strelcem!«

»Zares, vsega spoštovanja vreden mož, gotovo! Da bi le še razen svoje kolobocije znal kak pošten jezik. Te male ure, da postaneš njegova žena, bodo pa že zadosti, da midva uravnava najino reč. Ko si rekla prej, da sem se opekel, si menda hotela reči, da si me imela ti za norca? — Kako lepih reči si mi obetala, pa kaj imam od vsega tega? Kje so tvoje velike obljube in kje moj še lepši denar, katerega sem zastavil za tvoje obljube?«

»Povej mi, ali v resnici veruješ v moje čarovnije in moje čarodejne pijače?«

»Seveda; ali so mar zgolj prevara?«

»Ne popolnoma; saj vidiš, da sva se iznebila Fabija, in da ima sedaj hči vse premoženje v roki. To je bilo prvo, kar je bilo storiti.«

Korvin pri teh besedah preplašen odskoči in čudeč se vpraša: »Ali res misliš, da so tvoje čarovnije spravile Fabija na stran?«

Afra si je to le izmislila, ko je pa videla, kako so Korvina zadele njene besede, hotela je ta vtisek obrniti v svoj prid in je rekla: »Kaj pa drugega. Tako lahko vsakega spravim s pota, kdor mi je na potu.«

»Lahko noč, lahko noč,« zakliče Korvin in ves preplašen hiti proč.

»Postoj še malo,« nagovori ga Afra bolj rahlo. »Zadnjič sem ti dala dva svêta, katerih vsak je vreden zatega denarja; pa enemu si ravno nasproti ravnal, drugega nisi izpolnoval.«

»Kako to?«

»Ali ti nisem rekla, da ne smeš dražiti kristjanov, ampak varno jih loviti v svoje mreže. Fulvij je storil tako in si opomogel; ti si jih le dražil, in kaj si pridobil?«

»Res nič kot jezo, sramoto in tepenje.«

»Ti tedaj vidiš, da je bil moj prvi svêt dober; ravnaj se vsaj po drugem.«

»Po katerem?«

»Ko boš obogatel s kristjanskim premoženjem, potem pridi in se s svojim bogastvom ponudi Fabijoli. Do sedaj je sicer vse snubače mrzlo odgnala, vendar sem pri vseh

zapazila, da niso imeli premoženja, da so bili le taki, ki bi si bili radi opomogli iz zadrege in se rešili z njenimi denarji — pa saj veš: Brez nič ni nič.«

»Te že razumem, pa kako priti do bogastva?«

»Le poslušaj, Korvin, ker danes se zadnjič pogovarjava. Glej, jaz te imam rada, ker si precej srčen, trd in neboječ — zato ti povem.« Stopila je bliže k njemu in mu šepetala: »Od Evrota, ki mi pove vse, kar hočem, sem izvedela, da je Fulvij nekaterim prav bogatim kristjanom nastavil svoje zanke, posebno ima enega že v svoji mreži. Le sem-le stopi v senco in povedala ti bom, kako mu uloviš njegov plen; treba bo moritve zraven, pa to prepusti le njemu, ker ni brez nevarnosti. Ti se le med njega in med rop vstopi in mu ga izpulji; saj bi ti tudi on vsak trenotek storil tako.«

Še mu je šepetala in govorila nekaj trenotkov, potem je Korvin veselo zaklical: »Izvrstno! To so modre besede iz tvojih ust.«

* * *

Kaka izprememba! Ko sta zadnjič malopridneža stala na ravno tem mestu in snovala drugim pogubo, bila sta nad njima pri oknu dva krepostna mladeniča in kakor angela variha sta čula, da bi podrla in uničila, kar sta kovala hudobneža. Hrabrih mladeničev ni več — eden spi v hladnem grobu in drugi mirno pričakuje smrtnih puščic; gori pri ravno tistem oknu pa sta se prikazala druga dva človeka, katerih enega je Korvin takoj spoznal. »To je Fulvij!« je rekel.

»In drugi je njegov hudobni duh Evrota,« pristavi sužnja. Stisnila sta se v senco in gledala gori na okno.

Ravnokar je stopil Fulvij k oknu; v rokah je držal meč in v mesečini skrbno ogledoval in vrtel njegov držaj — kar je debelo zaklel in ga telebil ob tla:

»Medenina je, nič kot medenina!«

Sedaj stopi v svetlobo Evrota s krasno okinčanim častniškim pasom v roki; ogleduje ga in ogleduje ter pravi:

»Zgolj ponarejena šara. Vse njegove reči niso vredne tristo kron. Fulvij, slabo si jo zadel!«

»Evrota, ti mi vedno očitaš. In vendar me stane ta kukavi dobiček življenje enega izmed cesarju najljubših častnikov.«

* * *

Ko so sužnji drugo jutro vzdignili Boštjanovo truplo in hiteli ž njim proč, stopi nanagroma neka črna ženska k njim in jim pošepeta na uho: »Živ je šel!« ter odhiti. Nesli so ga tedaj namesto v pokopališče v Irenino stanovanje, kar se je dalo storiti, ker je cesar že prejšnji večer šel iz tega poslopja v lateransko palačo. Urno so poslali po Dijonizija, ki je rekel, da nobena rana ni smrtna in da se vsaka dá zaceliti, pa da je izgubil tako veliko krvi, da bo preteklo več tednov, preden se bo mogel bolnik ganiti.

Štiriindvajset ur je hodila Afra uro za uro popraševat, kako je z Boštjanom; ko je pa pretekel ta čas, pripeljala je Fabijolo k Ireni, da naj bi sama izvedela: Boštjan še diha, čeravno slabo. Sedaj je Fabijola sužnjo oprostila, izplačala ji odločeno doto, in kmalu se je divji krik in vik razlegal po vsem Palatinu, kajti praznovali so Mavritanje poroko svojega poveljnika.

Fabijola je tako ljubeznivo in skrbno popraševala po Boštjanu, da je Irena mislila, da je kristjanka. Izpočetka je postajala le pri durih in popraševala, pa gospodinji je denarjev stisnila v roke, da bi lažje skrbela za bolnika; čez dva dni pa, ko je Boštjanu bilo nekoliko boljše, jo je Irena vljudno povabila, naj stopi bližje. Storila je in prvič v svojem življenju je stala vedoč sredi krščanske družine.

Irena je bila vdova Kastulova, ki je bil kristjan, in sicer eden izmed tistih, ki so bili pri Kromaciju. Umril je moč nedavno kot mučenec, ona je pa še ostala v stanovanju njenega moža v palači, ker se nihče ni zmenil za njo. Imela je pri sebi dve hčeri, ki sta se pa tako različno obnašali proti materi, da je Fabijola kmalu zapazila to prikazen. Ena je z nevoljo pogledovala Boštjana, kakor kakega neljubega vsiljenca in je malokdaj stopila k njemu ali pa nikoli; tudi proti materi se je obnašala surovo in ošabno, in je bila sploh v svojem mišljenju in ravnanju, kakor navadni svet, sebična, lahkomišelná itd. V vsem ravno nasproti je bila njena mlajša sestra — ponižna, priljudna, skrbna za druge in spoštljivega obnašanja proti materi; proti revežu Boštjanu pa polna sočutja in prijznosti. Irena sama je bila pravi zgled krščanske gospodinje srednjih stanov; ni bila učena, pa bila je mila, delavna in poštena. Rimljanka še ni videla takega gospodinjstva, kakor je bilo to — preprosto, mirno, pa vse v najlepšem redu, kateri je motila samo starejša hči. V nekaj dneh so izvedeli, da Fabijola ni kristjanka, pa zato niso drugače ravnali ž njo; ali

tudi Fabijola je nekaj spoznala, kar jo je pa žalilo — da je starejša hči neverka. Vse, kar je Rimljanka videla v tej družini, mečilo ji je slabe predsodke, katere je imela do kristjanov; vendar ni imela priložnosti, to reč premišljevati, ker vedno je mislila le na Boštjana in na njegovo ozdravljenje, ki je prav počasno napredovalo. Pomenkovala se je z Ireno, kako bi ga spravili v Kampanijo, da bi se tam v svojem selskem dvorcu ž njim pogovarjala o veri; pa prišlo je nekaj vmes in to onemogočilo.

Kdo bi popisal Boštjanove občutke, ko se je prvič zopet zavedel! Vedno je bil hrepenel po mučeniškem vencu in molil zanj, vse mučeniško trpljenje je že pretrpel, že umrl je — kolikor se tiče človeških občutkov — ta svet je bil mrtev zanj; in sedaj se je prebudil, ne kot zveličanec v nebeških višavah, ampak kot navadni človek, šele na potu do zveličanja, katero še lahko izgubi. Zares, to je bila večja izkušnja zanj, kakor mučeništvo samo. Podoben je bil človeku, ki hoče v vihartni noči s svojim čolničem čez deročo reko, in ki se ure in ure bori ter vije semtertja po srditem valovju, da bi prišel onkraj — slednjič pa zapazi, da je tam, odkoder je bil odveslal. Vendar nevoljen ni bil in ni tožil, ampak le molil je in si mislil: Božja volja je; gotovo mi hoče nakloniti dvojno mučeniško krono. In res je od dne do dne bolj hrepenel po tej drugi kroni in zato ni hotel slišati, da bi mu govorili o begu ali da naj se skrije.

»Jaz sem sedaj zadobil pravico, odkrito in neprestrašeno govoriti svojim preganjavcem,« rekel je, »in prvi dan, ko bom mogel iz postelje, se bom poslužil te pravice. Le dobro skrbite za me, da bi bilo kmalu.«

Druga mučeniška krona.

Kar je zamorka razodela Korvinu in kar ga je tako razveselilo, to je bil ravno naklep, o katerem smo že nekoliko slišali v pogovoru med Fulvijem in Evrotom. Fulvij namreč je zvedel iz besed mučenke, da je Neža kristjanka in mislil si je: »Sedaj jo imam tako ali tako v pesti; ali jo lahko prisilim v zakon z menoj, ali pa si pridobim lep kos njenega bogastva, če jo izdam za kristjanko.« Da si je izvolil slednje, k temu ga je izpodbudil in nagnal Evrota. Ker se je bal, da bi ga Neža ne pustila pred se, pisal ji je prav spoštljivo pismo in jo v njem zagotovil svoje nesebične vdanosti do nje ter jo tudi prosil, naj dalje ne zavrača nje-

govih prošenj. H koncu je pa še pristavil, da bi ga utegnili dolžnost prisiliti do svojega namena nastopiti drugo pot, če bi prošnje ne zalegle.

Neža mu je odgovorila mirno in vljudno; vendar je pa tako določno zavrgla njegovo ponudbo, da mu ni ostalo kar nič več upanja. Pristavila je tudi, da je že zaročena neomadeževanemu Jagnjetu in da od umrjočega bitja ne more več prejemati zagotovil nagnjenosti. Ta odgovor je Fulvija popolnoma utrdil v hudobnem namenu, in sklenil je se prav pazno in varno lotiti svojega početja.

* * *

Ker Boštjan ni hotel bežati, obšla je Fabijolo nekako romantična misel: rešiti ga tudi zoper njegovo lastno voljo ter cesarja prositi zanj odpuščenja. Ona še ni poznala izprijenosti človeškega srca in je mislila: »Trinog bo od začetka razsajal in se grozil, vdrugič pa reveža gotovo ne bo obsodil na smrt. Če je le še kaka iskrica usmiljenja v njem, vzbudile jo bodo moje prošnje in solze.« Pismeno je prosila, da bi jo sprejel v zasluh, in ker je poznala njegovo lakomnost, pridejala je prošnji zlat prstan, ki je bil čudne lepote in neizrečene vrednosti ter posut z dragimi kamenčki — kakor je rekla, v znamenje njene in umrlega očeta ponižne vdanosti. Cesar je dar sicer sprejel, odgovoril je pa, da naj pride s svojo prošnjo, kakor vsi drugi prosilci, 20. dne v palačo, kadar se bode po velikih stopnicah podal v tempel. Mrzli odgovor ji ni delal veliko upanja, vendar je sklenila poskusiti in storiti vse, kar je v njeni moči.

Odločeni dan se obleče Fabijola v črna oblačila, kot prosilka, pa tudi žalujoča po očetu, in se vstopi s prošnjo na stopnice med ljudi, ki so bili veliko bolj nesrečni kakor ona: med matere, otroke itd., ki so bili namenjeni prositi usmiljenja za ljube in drage svojce, kateri so vzdihovali po ječah in rudnikih. Videti toliko reve je Fabijoli srce zelo upadlo, še bolj pa, ko se je prikazal trinog (z njenim prstanom na svoji kmečki roki). Potegnil je sedaj temu sedaj drugemu prošnjo iz rok, jo zaničljivo pregledal in jo raztrgal ali pa vrgel na tla. Le redkokdaj je vzel kako pisanje, izročivši je svojemu tajniku, ki se je obnašal ravno tako ošabno kakor on.

Sedaj je bil že blizu Fabijole; le še dve stopinji — srce ji je bilo nepreghoma — ne da bi se bala cesarja, a skrb in strah jo je bilo za Boštjanovo osodo. Rada bi bila molila,

ko bi bila vedela, kako in h komu. Zopet seže cesar po papirju, kar se naglo obrne nazaj — nekdo ga je bil poklical po imenu. Tudi Fabijola pogleda kvišku; zdi se ji znan glas.

Nji nasproti visoko v beli marmornati steni je bilo okno, ki je dajalo svetlobo temnemu hodniku, kateri je vodil do Ireninega stanovanja. In ravno ko pogleda gori, stopila je iz hodnikove temine na svetlobo lepa pa strašna podoba — Boštjan, bled, shujšan in nekako strahovito mirnega pa resnobnega obraza, podoben človeku, ki ne pozna več strasti. Izpod široke obleke, katero je imel ogrnjeno, so se mu videle razmesarjene prsi in razstreljene roke. Slišal je bil namreč navadno znamenje s trobento, da pride cesar, in spravil se je pokoncu, da ga pozdravi.

»Maksimijan!« zaklical je zamolklo pa razločno.

»Kdo si, predrznež, da tako smelo kličeš po svojem cesarju?« vpraša cesar in se obrne, odkoder je donel glas.

»Prišel sem kakor od mrtvih nazaj te opominjat, da se ti bliža dan jeze in maščevanja. Po tlaku tega mesta si prelival kri svetnikov božjih, njih sveta trupla si metal v vodo ali pa na gnojišča; Bogu posvečena poslopja si podiral in oskrunjeval oltarje ter si prisvajal lastnino revežev. Za vse to in zavoljo tvojih lastnih pregreh, zavoljo tvojih gnusobnih hudobij, zavoljo zatiranja in nepravice, zavoljo tvoje ošabnosti in lakomnosti te je obsodil Bog in kmalu te bo zadela njegova jeza. Umrl boš nasilne smrti, in Bog bo izročil svojo Cerkev cesarju po njegovi volji; tebe in tvoj spomin pa bodo preklinjali po vsem svetu in vsekdar. Izpreobrni se, brezbožnik, dokler je še čas, in prosi Boga odpuščanja v imenu križanega Jezusa, katerega si doslej preganjal!«

Vse je bilo tiho, ko je glasno govoril te besede. Cesar je obstal kot okamenel; zdelo se mu je, da stoji nasproti mrtvecu, ko je spoznal Boštjana. Vendar se je kmalu zavedel in strastno zaklical:

»Alo, urno! Nekaj naj jih gre tja in ga pripelje pred me! — Hifaks! Hifaks! Kje si? Ravno sem ga še videl.« — Pa zamorec jo je pobrisal precej, ko je spoznal Boštjana. — »Taj jo je potegnil, kakor vidim — pa ti, tepec! Kdo si?« — S temi besedami se je obrnil do Korvina, ki je stal zraven očeta. — »Urno teci k Numidčanom — Hifaks naj pride takoj sem!«

Težkega srca je šel Korvin ukazano pot. Medtem je bil Hifaks svojim ljudem povedal vse, kar se je zgodilo, in

pripravili so se, da se bodo branili. Samo ene duri do dvorišča so pustili odprte, in ko je cesarjev poslanec prišel do njih, ni smel naprej. V vrsto postavljenih je stalo na vsaki strani petdeset mož, s Hifaksom in Jubalo na nasprotnem koncu. Vsi so imeli razgaljene prsi in gole roke, pa na napetih lokih puščice, obrnjene proti vhodu. Tako so stali tukaj, mirno in nepremakljivo, kakor vrsta kamenitih kipov pred kakim egiptovskim templom.

»Hifaks,« ga boječe nagovori Korvin, »cesar me je poslal po tebe.«

Afrikanec mu odgovori: »Le sporoči preponižno njih veličanstvu, da so se zarotili moji ljudje, da nihče ne bode stopil v naš dvor ali iz njega, da bi mu ne tiščalo sto puščic v srcu ali v hrbtu, dokler nam vladar ne pošlje znamenje, da nam odpušča.«

Ko je Korvin to sporočil cesarju, se je ta debelo nasmejal. Numidičanje so bili ljudje, s katerimi se ni rad pričkal, njegovi najzvestejši vojaki. Na nje se je zanašal v boju s sovražnikom, ali pa če se je vnel kak upor, njih roka ni nikoli merila napak.

»O zvite buče,« reče cesar. »Nesi ta-le prstan Hifaksovi črni ženi,« — in izročil je Korvinu Fabijolin zlati prstan.

Korvin je tekel in vrgel prstan na dvorišče, Jubala je veselo planila po njem, pa moževa žuljasta roka je mahnila po nji, da se je zgrudila — tovariši so mu zavriskali. Divjak je pobral dragocenost, žena pa je vstala in bila prepričana, da je zašla še v hujšo sužnost, kakor je bila poprej.

Hifaks se je zagovarjal s cesarskim poveljem. »Če bi nam bili dopustili mu poslati nekaj puščic v glavo ali v srce, bi bilo vse dobro, tako pa nas ne zadeva nikakršna odgovornost!«

»Naj je; vsaj sedaj mi morate dobro postreči! Haló! Dva naj prideta s kijem.«

Dva Afričana sta pristopila k Boštjanu, ki se je komaj držal kvišku; a bil je miren in brez strahu.

»Tako, predraga, sedaj pa le pazita,« reče trinog. »Kri se ne sme prelivati na teh stopnicah. Le s kiji mu lepo izbijta življenje iz života. — Gospa, kaj pa vi?« S temi besedami se je obrnil proti Fabijoli in jo bolj vljudno nagovoril, ker jo je poznal, ter je svojo roko stegnil po prošnji.

Rahločutno Rimljanko je obhajal strah in mrzelo se ji je nad takim početjem, da je skoro omedlela; odgovorila je: »Veličanstvo, bojim se, da je prepozno!«

»Zakaj prepozno?« Pri teh besedah pogleda cesar v pisanje in kakor blisk se mu zasveti oko. »Kaj, vi ste vedeli, da je Boštjan še živ? Ali ste kristjanka?«

Odgovorila je: »Nisem!«

Zakaj ji je neki odgovor obtičal skoro v grlu? O, Fabijola, dan milosti ti kmalu napoči!

»Kakor ste sami rekli,« odgovori cesar prijazno in ji dá prošnjo nazaj, »bojim se, da je ta mahljaj zadnji.«

»Slabo mi prihaja,« reče spoštljivo, »ali smem proč?«

»O, smete, smete! Pa naj se vam pri tej priložnosti še zahvalim za lepi prstan, ki ste mi ga poslali; dal sem ga vaši nekdanji sužnji. Črni roki se bo podajal še bolj kakor moji. Zdravi!«

Surovi trinog je govoril resnico, zadnji silni mahljaj po glavi je bil morilen — Boštjan je bil tam, kamor si je želel. Z dvojno palmo v roki je prejel dvojno krono! In kako sramotilna smrt pred svetom: biti pobit kakor zver, medtem ko je cesar veselo kramljajal.

Zapovedal je vladar, da naj ne vržejo mrtvega tribuna v Tiberio, pa tudi ne na kako gnojišče, ampak da naj mu navežejo težkih reči na telo in ga spuste v smradotok, kamor se steka vsa mestna nesnaga, da tam segnije in ga pojedjo črvi ter kristjanje ne najdejo. To se je zgodilo, in svete listine nam pripovedujejo, da se je Boštjan ponoči prikazal pobožni Lucini ter ji povedal, kje ležé njegovi ostanke. Poiskali so, našli svete ostanke in jih slovesno pokopali tam, kjer sedaj stoji cerkev, posvečena njegovemu spominu.

Razsodni dan; prvi del.

V življenju vsakega človeka se nahaja kak dan, ki je posebno imeniten za vse njegovo naslednje življenje, to je razsodni ali odločilni dan, ki večjidel izpremeni vse naslednje dni. Ravno tako je v življenju celih ljudstev in narodov, kakor so na pr. dnevi imenitnih bitk ali vojsk, ki popolnoma predrugačijo usodo ljudstva. — Tudi narodje imajo svoj razsodni dan. In posameznik, naj je imeniten ali siromak, vsak ima svoj odločilni dan; temu je razsodni dan dan volitve stanú, onemu dan izpreobrnjenja itd.

In Fabijola? Ali je ni vse gnalo do razsodnega dne? Cesar in sužnja, oče in gost, dobri in malopridni, kristjanje in neverniki, bogato in revno, kakor življenje in smrt, ve-

selje in skrb, učenost in preprostost, molčanje in pogovor — vse jo je vsako po svoje tiralo in vodilo na eno in isto pot. — Kar smo pripovedovali poprej, tega se spominja sv. Cerkev 20. dan prosinca, in če pogledamo v pratiko drugi dan, spoznamo takoj, da bode gotovo imeniten dan v naši povesti.

Od cesarja je šla Fabijola k Ireni, kjer je našla vse v žalosti; vendar je čutila, da je razloček med njeno tugo in med žalostjo in žalovanjem onih. Pri njih se je med žalost mešalo neko sveto veselje, bilo je kakor temen oblak, skozi kateri prodira solnčni žarek — njena žalost, to je spoznala, je bila drugačna in težja, podobna gosti nočni temini; žalovala je, kakor bi bila izgubila nekaj, kar je za vedno izgubljeno. Proč je bilo z vsem popraševanjem po krščanstvu, katero se ji je zdelo nov, prav častitljiv in bistroumen nauk — saj ji je umrl učenik, po katerem je hrepnela. Ko se je razšla množica pred palačo, poslovila se je od vdove in hčere; pa ni vedela zakaj — neverke kar ni mogla tako rada imeti, kakor njeno mlajšo sestro.

Šla je domov; samotno je sedela in poskušala z branjem. Vzela je v roko zvezek za zvezkom bukev, katere je sploh prav rada brala: o smrti, o prijateljstvu, o kreposti; ali vse se ji je zdelo tako vsakdanje in neslano, da nič takega. Prijela se je je neka otožnost in klavrnost, ki je ni zapustila do večera, ko ji sužnja Graja prinese neko pismo. Le malo pogleda po pisanju, ko divje plane kvišku, si ruje lase in vije z rokami, da je sužnja strahú kar odskočila v kot. Tako je stala nekoliko trenutkov mrzlega in strmega pogleda, potem pa je padla nazaj na sedež in globoko vzdihovala. Nekaj minut je sedela kakor brez zavesti, pismo v rokah, ki so se ji pobesile po obleki.

Ko se je zavedla, vpraša: »Kdo je prinesel to pismo?«

»Neki vojak, gospica,« se je oglasila sužnja.

»Pokličí ga!«

Ko je šla sužnja po vojaka, popravila si je Fabijola obleko in poravnala lase.

»Odkod si prinesel to pismo?« ga vpraša Fabijola, ko stopi vojak v sobo.

»Jaz sem na straži pri Tulijanovi ječi!«

»Kdo ti je dal to pisanje?«

»Gospodična Neža sama.«

»Zakaj so zaprli ubogo dete?«

»Neki mož, ki ga imenujejo Fulvija, jo je zatožil, da je kristjanka.«

»Zavoljo nič drugega?«

»Kolikor jaz vem, ne.«

»Če je to vse, bo kmalu poravnano; jaz lahko izpričam, da ni res. Le reci, da pridem takoj. To-le vzemi za svoj trud!«

Vojak je odšel. Fabijola se je trdno zavila in šla sama v ječo. Takoj so jo peljali v posebno sobico, katero so dali Neži zavoljo njenega rodú in ker so stariši bogato obdarovali jetničarje.

»Kaj pa pomenja vse to?« vpraša Fabijola Nežo, ko sta se prijateljski objeli.

»Pred nekaj urami so me privedli semkaj.«

»Ali je mar Fulvij tako bedast ali tako poreden, da te toži reči, katera se da v petih minutah dokazati, da ni res? Jaz sama grem k Tertulu in mu dokažem neslanost in hudobijo te obdolžbe.«

»Katere obdolžbe, moja predraga?«

»No, da si kristjanka.«

»Hvala Bogu, saj sem res!« odgovori Neža in se prekriža.

Ta odgovor Fabijole ni preveč prestrašil in vznemiril; Boštjanova smrt jo je privadila tuge in bridkosti. Saj je pa že tudi prej zasledila to vero v človeku, katerega je imela za vzor vsakršne moške kreposti; zato se ni čudila, če je sedaj našla ravno tisto vero pri oni, katero je ljubila kot zgled ženske popolnosti. Dva tako izvrstna človeka, tako veličastna značaja — in oba kristjana! To ji je še bolj razjasnilo zastavico. Kakor spoštuje je sklonila glavo pred devico in jo vprašala:

»Od kdaj si kristjanka?«

»Že vse svoje življenje, draga Fabijola! Na materinih prsih, takorekoč, sem že prejela to vero.«

»Zakaj si mi pa to prikrivala?«

»Zato, ker sem poznala tvoje predsodke do krščanstva in kako slabo misliš o nas: da smo ljudje polni smešnih vraž in vdani najgnusobnejšim pregreham. Zapazila sem, da nas imaš za suroveže, nevedneže in topoglavce. Niti slišati nisi hotela kaj o kristjanih, in če je sploh koga sovražilo tvoje blago srce, gotovo je kristjane.«

»To je res, predraga Neža, pa če bi bila vedela, da sta ti in Boštjan kristjana, mislim, da bi ne bila mogla več sovražiti kristjanov, še ljubila bi vaju bila.«

»To le sedaj misliš tako, ker ne poznaš moči občnega, napačnega mnenja in koliko premore laž, ki se med ljudmi

ponavlja dan na dan. Saj je dosti prav blagih duš in zeló izobraženih mož, ki nas vsled splošnega krivega mnenja res imajo za vse to, kar se nam očita.«

»Res je to, Neža! A ni lepo, da bi se v sedanjem tvojem stanju pričkala s teboj. Kaj ne, da boš zahtevala od Fulvija, naj dokaže, če si res kristjanka?«

»Nikakor ne. Saj sem že sama priznala to in povedala. Jutri se mislim zopet spoznati za kristjanko.«

»Jutri? Kaj, že jutri?« vpraša Fabijola in se prestraši teh besedi, kakor reči, ki ji pride veliko prezgodaj.

»Dà, jutri. Da se med ljudstvom ne vname kak nemir, akoravno mislim, da se bo malokdo menil za me, me bodo na vse zgodaj postavili pred sodnika in ostro kaznovali. Ali niso to vesele novice, moja ljuba?« vpraša Neža in prime svojo sestrično za roko. Potem pa ji navdušeno govori tako-le: »Glej, že ga vidim, po komur sem tako željno hrepenela, že imam, kar sem želela; že sem v nebesih združena ž njim, kogar sem iz vsega srca ljubila na zemlji. Ali ni lep, Fabijola? Lepši kot angeli, ki ga obdajajo. Kako mil je njegov obraz, kako prijazno njegovo smehljanje! In najljubeznivejša gospa ž njim, naša Kraljica in Gospa; kako prijazno mi miga, da naj pridem k nji! Že grem, že grem! — Izginili so, Fabijola, izginili; pa jutri zjutraj pridejo zopet, in potem se ne ločimo več!«

V Fabijoli se je srce mogočno vzdigalo, nek novi duh jo je navdajal, ona sama ni vedela, kaj je, pa zdeli so se ji nenavadni, nadnaravni občutki. Imena milosti še ni poznala; ali Neža je z veseljem zapazila, kaj se godi v njeni duši, in prisrčno je hvalila Boga za to. Prosila jo je, da jutri pred dnem zopet pride k nji — zadnjič v življenju!

* * *

Ko se je to godilo v ječi, sta se v prefektovi hiši oče Tertul in njegov preljubeznivi sin Korvin posvetovala o prav važni reči.

»Črna čarovnica ima prav,« bile so besede prefektove, »jaz vem iz svoje izkušnje, koliko premore bogastvo; vse ovire premaga.«

»To mi pa tudi pritrdiš,« odgovori Korvin, »da izmed vseh Fabijolinih snubačev, kolikor sva jih naštela, ni bil ne eden, ki bi ne bil snubil bolj Fabijolinega premoženja kakor njo.«

»S teboj vred.«

»To je res; vendar ne, ako mi bo mogoče ji s svojo roko vred ponuditi tudi veliko Nežino premoženje.«

»Pa brez vseh pogojev ji moraš ponuditi to premoženje, in potem šele tebe samega; tako bo morala vzeti ali tebe, ali pa ti dati premoženje nazaj.«

»Saj res; na to zadnje niti mislil nisem. Ali misliš, da res ni mogoče drugače si zagotoviti Nežinega premoženja kakor po Fabijoli?«

»Ni mogoče. To je gotovo, da bo Fulvij hotel imeti svoj delež; ker pa cesar sovraži Fulvija, zato mu bo prejkone rekel, da ga je volja, vse premoženje obdržati za se. Če bi pa jaz cesarju povedal kak dober vzrok za to, da naj izroči premoženje njeni bližnji sorodnici, ki služi bogovom, bi me prejkone slušal.«

»Kako neki misliš to doseči?«

»Danes ponoči bom dal napraviti cesarski razpis. Precej po usmrtitvi pa se podam k cesarju, nevoljo ljudstva mu popišem veliko huje, kakor bo res, in mu rečem, da je Fulvij kriv vsega tega. Obenem mu predložim pripravljeno pismo v podpis ter mu rečem, da bi si vladar pridobil veliko hvale in časti pri ljudeh, ko bi vso zapuščino izročil Nežini najbližnji sorodnici. Cesar je ravno tako častilakomen kakor neusmiljen in požrešen, zato ne bo napačno, če z eno napako izpodbijemo drugo.«

»Res, ljubi oče, tako bo najbolje. Sedaj grem pa mirnega srca k počitku. Jutri je razsodni dan mojega življenja; vsa moja prihodnjost se bo ravnala po tem, če me Fabijola sprejme ali zavrže.«

* * *

Ob ravno tem času sta imela tudi Fulvij in njegov ljubeznivi striček prav mikaven pogovor. Ko je Evrota pozno domov prišedši našel svojega nečaka samega v temi sedeti, ga nagovori takó-le:

»No, Fulvij, ali je zavarovana?«

»Kolikor jo more zavarovati zidovje in železje, je zavarovana; pa njen duh je nepremičen, kakor vedno.«

»Molči, molči o duhu; njemu bo že ostro jeklo storilo konec. Kaj pa, ali je že odločena njena usoda? In kako je z nasledki?«

Usoda je gotova, če ne pride nič posebnega vmes; kar se pa tiče nasledkov za me, ležeče je vse na tem, kake volje bo cesar. Povem ti, da mi je srce nepokojno in da

me peče vest, pokončati tako mlado življenje, posebno ker je dobiček tako negotov.«

Starec ni izpremenil resnobnega obraza, mrzel in trd je ostal, ko je odgovoril:

»Fulvij, v tej reči pa le nobene mehкости! Ali veš, kaj je jutrnji dan?«

»Edenindvajseti prosinec.«

»Ta dan je za te vedno razsoden. Ravno ta dan je bil, ko si, da bi si bil pridobil premoženje — — —.«

»Tiho, tiho!« ustavi ga Fulvij v silni dušni bolesti. »Kaj me vedno spominjaš na to, kar bi najrajše pozabil!«

»Ravno zato, da ne pozabiš. Jaz moram skrbeti za to, da te ne bode vodila vest, krepost ali čast. Ali ni norčavo, hliniti usmiljenje do človeka, ki je na poti tvoji sreči, -ko si vendar ž njo ravnal tako?«

Fulvija je pri teh besedah popadla tiha jeza; v ustni se je ugriznil in z rokami pokrtil zardeli obraz; ali Evrota ga je kmalu zdramil z besedami:

»Glej, jutri ti napoči drugačni dan, in menda zadnji razsodni za te. Le mirno premisliva, kaj nama obeta. Ti pojdeš k cesarju in ga prosiš za postavni delež od zaseženega premoženja, kaj ne? Vzemiva, da ti ga dá!«

»Prodal bom takoj svoj delež, poplačal dolgove in šel v deželo, kjer me nihče ne pozna.«

»Kaj pa, če ti ga cesar ne dá?«

»Ni mogoče! To ni mogoče,« živo zakliče Fulvij. »Saj imam pravico do njega, trdo dobljeno pravico! Nikakor mi ne morejo odreči!«

»Le mirno, mladi prijatelj, le mirno. Misliva si, da ti odrekó tvojo pravico.«

»Potem sem izgubljen! Drugega pota ni, da bi si opomogel; kar zbežati bi moral odtod.«

»To bi že bilo; koliko si pa dolžan pri Judih?«

»Dvesto sestercij,* po petdeset od sto in z obrestmi od obresti — brezvestnemu oderuhu Efrajmu.«

»Kakšno varščino si mu dal?«

»Druge ne, kot gotovo upanje do Nežinega premoženja.«

»In če ti izpodleti, ali misliš, da ti bo Jud dal ubežati?«

»Seveda bi me ne pustil, če bi vedel; pa treba je, da sva na vse pripravljena in da se prav na skrivnem pripravljava na beg.«

* Blizu 10.000 kron po našem denarju.

»Fulvij, to prepusti meni! Ti vidiš, kako važen je za te jutrnji dan, ali pravzaprav današnji, ker se bliža že jutro — prinese ti življenje ali pa smrt. Le pogumno torej, da prestaneš, kar ti rodi.«

Razsodni dan; drugi del.

Fulvij je šel iz svojega stanovanja na mrzli nočni zrak, da si malo ohladi vročo kri in si umiri nepokojno srce. Brez vsakega namena je lazil semtertja, a vendar ga je nekaj vleklo bliže in bliže Tulijanovi ječi. Kaj je neki bilo? Ali vest, ali osramočeni ponos; znabiti izpodbadajoča ga lakomnost? Zavrženega, zaničevanega in ponižanega se je čutil od deklice, katere premoženje se mu je zdelo neobhodno potrebno, da se reši beraške palice in smrti; vendar bi bil še rajše imel njo kot njeno smrt. Umoriti jo dati, to se mu je zdela grozna silovitost, ko bi bilo le kako drugače mogoče. Še enkrat ji hoče ponuditi rešitev.

Ravno je stal pri durih ječe; povedal je glasilo in izpustili so ga v sobico mlade jetnice. Neža ni zbežala v kot, ko ga je zagledala, kakor zbeži plaha ptica, ko se na kletki pokaže jastreb, ampak mirno in srčno je stala pred njim.

»Fulvij,« nagovori ga vljudno, »le še malo ur je mojega življenja, dajte mi vsaj te trenutke preživeti v miru.«

»Gospodična, jaz sem prišel, da vam podaljšam te ure na leta, če vam je drago; in namesto miru vam prinesem srečo.«

»Tako nagovoriti tisto, katero ste izročili smrti, to je zasmehovanje.«

»Nikakor ne, predraga gospica! Vaša usoda je v vaši roki; le lastna trdovratnost vas izročuje smrti. Prišel sem še enkrat in zadnjič s svojo ponudbo, da vam rešim življenje; izvolite torej!«

»Ali vam nisem povedala že prej, da sem kristjanka in da rajše stokrat umrjem, kakor da bi zatajila svojo vero?«

»Jaz ne terjam več tega od vas. Le bežite z menoj, ječa mi je odprta; in vkljub vsem cesarskim razglasom boste živeli, četudi ste kristjanka.«

»Saj sem vam tudi razločno povedala, da je že moj Zveličar in Gospod Jezus Kristus moj ženin in da mu hočem ostati vedno zvesta.«

»Bedarija in vraža! Le ostanite pri svoji trmi, pa vas bode kmalu nekaj zadelo, česar se bojite bolj kot smrti, in

kar vam bode za vedno pregnalo prazno misel o vedni zvestobi.«

»Za Kristusa se ničesar ne bojim; saj imam angela božjega pri sebi, ki varuje moj život in ne bode pripustil trpinčenja dekle svojega Gospoda. Sedaj pa nehajte s svojo nevredno nadležnostjo in privoščite mi vsaj to, kar privoščijo najslabšemu obsojencu — pustite me samo.«

Fulviju je pošla vsa potrpežljivost in ni mogel več zadrževati svoje strasti. Zopet ga je zametovala nežna deklica in ga pahnila od sebe, akoravno ji je smrt stala že pred durmi! Neugasljiv ogenj se je vnel v njegovi duši in v tem trenutku so se vse strasti in čutila v njem zčila — v sovraštvo. Oko mu je zaplamtelo in divje zakriči:

»Reva, le še enkrat naj ti je dana prilžnost. Kaj hočeš: Ali z menoj živeti, ali umreti?«

»Tudi jaz umrjem rajše za njo, kakor da bi živela s tako pošastjo, kakor si ti!« oglasi se nekdo pri vratih.

»Naj pa umrje,« zarjove Fulvij, povzdigne pesti in divje pogleda na osebo pri vratih. »Pa tudi ti, če mi še enkrat zastopiš pot!«

Fabijola je bila natihoma prišla do duri in si ogledovala že nekaj trenutkov ta boj med angelom svetlobe in pošastjo teme (vsaj tako bi se ji bilo zdelo, če bi bila kristjanka). Saj je pa tudi res bila Neža kakor angel svetlobe. Ta dan je hotela praznovati kot dan poroke z nebeškim Jagnjetom, torej je nad črno žalovalno obleko vzela svetlo belo svatovsko, da se je kar lesketala kakor svetla nebeška prikazen v temni ječi, katero je siromaško razsvetljevala samo ena lučca. Njeni izkušnjavec pa je bil res podoben premaganemu duhu temine, ki pada v peklenski brezden, ko se je sklonil in planil skozi nizke duri.

Fabijola pogleda devici v oko, in nikdar se ji še ni zdela tako lepa. Na njenem obličju ni bilo brati ne jeze, ne nepokoja ali strahú; ampak milo se je svetilo njeno oko, kakor sicer, in nje smehljanje je bilo tako prijetno in ljubo, kakor le kdaj. Neka visokost in veličastvo je kraljevalo na vsem njenem vnanjem. Neža sklene roke, položi je na svoje mirno srce in z ljubeznivo-resnim obrazom nagovori Fabijolo tako-le: »Še eno prošnjo imam do tebe, preden umrjem, predraga Fabijola! Nikoli mi nisi nič odrekla; vem, da mi tudi tega ne boš.«

»Nikar ne govori tako z menoj in ne prosí, ampak le zapovej mi!«

»Obljubi mi torej, da se boš takoj začela pečati z nauki krščanstva, in da jih boš skušala spoznavati. Če storiš to, vem, da jih tudi sprejmeš, in potem ne boš več taka, kakor si sedaj.«

»Kakšna?«

»Temna, draga Fabijola, temna! Če te premišljujem, vidim v tebi visoko pamet, blage misli, ljubeče srce in izobražen duh, tudi tanko čisto нравno čuvstvo in krepkostno življenje — in kdo bi več terjal od ženske? Ali nad vsemi temi lepimi lastnostmi vidim viseti temen oblak — temino smrti. Preženi jo od sebe in vse bo svetlo in lepo!«

»Čutim, ljuba Neža, kar praviš, čutim. Če stojim pred teboj, se res sama sebi zdim, kakor temna proga pred tvojo svetlobo; pa kako bom postala radostna in svetla kot ti, če sprejemem krščanstvo?«

»Reko moraš preplavati, ki naju loči, in sveta voda te bo očistila in okrepčala, in olje veselja bo z dišavami napolnilo tvoje meso. Tvoja duša bo čista kakor mladi sneg, in tvoje srce pohlevno kakor je srce malega deteta. Kakor nova stvar boš prišla iz te kopeli, prerrojena k novemu, neumrjočemu življenju.«

»Mar ne bom tedaj izgubila vsega, kar si prej hvalila na meni,« vpraša Fabijola nekako žalostna.

Neža odgovori: »Če vrtnar vzame močno in krepko rastlino, ki pa ne prinaša sadú, in na njo vcepi žlahtni cepiček, tedaj ne izgubi prejšnja rastlina nič svoje prednosti in kreposti, ampak postane še žlahtnejša ter požene dišeče cvetje in prinaša sad, — ravno tako bo novo življenje, katero boš ti prejela, v tebi požlahtnilo dragocene naravne darove, in kar si si pridobila po uku, dalo jim bo večjo vrednost in je posvetilo. Tu sem ti izgovorila besedo, katere sedaj še ne razumeš. O kako krasno stvar bo iz tebe naredilo krščanstvo!«

»Čuj!« oglesi se zopet veselega obraza Neža. »Že gredo, že gredo! Ali slišiš enakomerne korake vojakov na hodniku; peljali me bodo k mojemu ženinu. In gori-le na jutranjih oblakih, ali vidiš belo oblečene družice, kako me kličejo? Moja svetilnica je že pripravljena, da grem ž njo ženinu naproti. Zdrava, ljuba Fabijola, zdrava! O, ko bi pač tudi ti čutila, kaka sreča je umreti za Kristusa! In sedaj ti rečem še nekaj, kar ti doslej še nikoli nisem: Bog te blagoslovi!« in ob teh besedah je storila znamenje svetega križa Fabijoli na čelu. Še enkrat sta se objeli, zad-

njič na zemlji, in potem je hitela Fabijola domov, s trdnim in blagim sklepom v srcu; Neža pa se je izročila vojakom, ki so stopili v ječo.

O prvih njenih skušnjah ne govorimo, povemo le, da jo je res varoval angel božji vse silovitosti, tako da je neizpremenjena in nepoškodovana kmalu potem stala na mestnem trgu pred sodnikom; in ni je polivala rdečica, pa tudi kaka skrb ji ni stiskala nedolžnega srca. Dolgi neporezani lasje, znamenje devišstva, vsipali so se ji v zlatih vrtincih po snežnobeli obleki.

Sodnik je sedel pod milim nebom in v velikem polkrogu ga je obdajala množica ljudstva. Med množico sta vzbujala splošno pozornost posebno dva človeka, ki sta si v polkrogu stala nasproti. Eden je bil mladenič, zavit v svojo togo in klobuk je imel potisnjen na oči, tako da se mu je videlo prav malo obraza; njemu nasproti je stala visokovzrastla gospa višjih stanov, kakor se je videlo — nenavadna prikazen na tem kraju! Bila je skrbno zavita, da jo je obleka kakor pregrinjalo pokrivala od glave do tal, in črez obleko je nosila plašček indijskega dela, tako bogato in zares po cesarsko krasno okinčan z zlatom in škrlatom, da so se ljudje kar čudili, na kraju žalosti in smrti videti tako krasoto. Nji ob strani je stala služabnica, ravno tako skrbno zagrnjena kakor gospodinja. Nepremakljivo je stala gospa, s komolcem se naslanjaje na neko marmorno stojalo; oko ji je vedno zrlo na isti kraj, tja, kjer je stala Nežica neustrašena pred sodnikom tako zamišljena, da niti teh dveh redkih gostov ni opazila, na katere je vse drugo občinstvo pogledovalo.

»Zakaj ni v železju?« se zadere prefekt nad jetničarji.

»Ni treba, ker sama rada gre in pa tako mlada je še,« odgovori Katul.

»Mlada — pa je tako svojeglavna kakor najstarejša. Le brž ji denite železje na roke.«

Birič seže na kupček, kjer je ležalo dosti takega železja in poišče najlažje in najmanjše ter ji natakne na roko. Neža smehljaje potrese z rokami — in železje je zažvenkljalo po tleh.

»Gospod, to železje je najmanjše, kolikor ga imamo!« oglasi se birič nekako ganjen. »Tako mlada deklica bi morala nositi drugačne zapestnice.«

»Molči,« zajezi se sodnik in se prijazno obrne do jetnice: »Smiliš se mi, Nežica, zavoljo tvoje mladosti, tvojega

stanú in ker so te tako slabo odgojili; rad bi te rešil, če je mogoče. Le premisli se, dokler je čas, in odpovej se napačnim in pogubnim naukom krščanstva, pa ubogaj cesarskim poveljem in daruj bogovom!«

»Brezuspešno je, če me še dalje pregovarjate; jaz sem se že odločila za trdno. Malike zaničujem in ljubim le enega in edinega Boga, pa le Njemu samemu služim.«

»Kakor vidim, s teboj tratim le čas,« reče nevoljno prefekt zapazivši, da je ljudstvo jelo deklico pomilovati. »Tajnik zapiši: Mi obsojamo Nežo k smrti z mečem, ker zametuje in zaničuje cesarska povelja.«

»Na kateri cesti in pri katerem miljniku* naj se ji odseka glava?« je vprašal rabelj.

»Precej tukaj!«

Neža je za trenotek povzdignila roke in oči k nebesom, potem pa mirno pokleknila, potegnila zlate lasce z vratú, sklonila glavo, položila roke križem na prsi in tako pričakovala smrti. Vse utihne — rablju se trese roka in kar ne more zamahniti. — Sodnik se zareži nad njim, da naj urno stori svojo dolžnost. Rabelj potegne s svojo žuljavo levico črez oči, potem vzdigne meč — jeklo se za trenotek zaleskeče nad klečečo Nežico in glava se je ločila od lepega telesa; rdeča kri namaka tla.

V togo zaviti mladi človek ob sodnikovi desnici je ves zamaknjen zrl na rabljev meč, in ko je zamahnil, se je prikazalo nekako satansko smehljanje na njegovem obrazu. Njemu nasproti stoječa gospa pa je obrnila glavo v stran, in šele ko ji je glasno mrmranje ljudstva povedalo, da je vse pri kraju, je pogumno storila nekaj korakov naprej, odpela krasni plašček, ki ga je imela okrog sebe, in ga razprostrla črez usmrteno mučenko. Klicanje zadovoljnosti in zahvale ji je zadonelo od vseh strani izmed ljudstva za to lepo dejanje; ona pa, sedaj v temni žalovalni obleki, je stopila pred sodnika ter mu rekla ganjeno in razločno:

»Gospod, ponižno prošnjo imam do vas. Ne dopuščajte, da bi se še enkrat krvave roke vaših rabljev dotaknile častitljivih ostankov in oskrunile njo, katero sem ljubila bolj, kakor le koga na zemlji. Dovolite, da jo jaz sama prenesem do pokopališča njenih očetov, ker je bila tako blagega, tako dobrega srca.«

* Navada je bila v Rimu, da so zunaj mestnih vrat, in sicer ob cestah pri drugem, tretjem ali četrtem miljniku devali ob glavo; včasih pa tudi kar na mestu sodbe.

Tertul razkačen odgovori: »Gospa, vaše prošnje ne morem uslišati, kdor ste tudi. — Katul, le poskrbi, da truplo vržejo v vodo ali pa sežgó, kakor je navada.«

»Sodnik! Rotim vas pri vašem lastnem srcu, ki gotovo ni neobčutljivo za žensko hrabrost in krepost; rotim vas pri solzah, katere je ljubeča mati nad vami prelivala, pri milih besedah, s katerimi vas je skrbna sestra tolažila v bridkosti, pri njeni roki, ki vam je pomagala v zadregi; rotim vas pri vsem, kar vam je ljubo in drago — uslišite mojo prošnjo! In če vam danes zvečer mile hčerke do praga naproti poskakljajo in poljubujejo roko, omadeževano s krvjo tiste, kateri enakim biti bi jim bilo ponos — skušite, da jih boste mogli potolažiti vsaj s tem, da niste odrekli male prošnje ženski rahločutnosti, katero gotovo tudi one visoko cenijo.«

Glasneje in glasneje je prihajalo mrmranje med ljudstvom in omilovanje, zato zarenči sodnik nad njo:

»Mar ste tudi vi kristjanka?«

Ona nekoliko pomolči in potem odgovori: »Nisem ne, gospod, ali povem vam, da če bi me kaj utegnilo kristjanko storiti, gotovo bi me to, kar sem videla danes.«

»Kako to?«

»Da morajo umreti taka bitja, kakor je bila ona, ki ste jo danes ubili,« solze so jo za trenotek ustavile v govorjenju, »samo da se ohrani državna vera; take grdobe pa živé, ki niti človeškega imena niso vredne. Gospod, vi še ne veste, komu ste danes vzeli življenje; ona je bila najčistejša, najljubeznivejša in najsvetejša, kar sem jih poznala; pravi cvet med ženstvom, akoravno še skoraj otrok! In še bi živela, ko bi bila vzela klateža-srečolovca, ki ji je bil s svojimi neslanimi ponodbami vedno za petami. Nadlegoval jo je v oddaljenem poslopju na deželi, prodril je k nji v središče njene hiše in celó v ječo. — Zares, prav zato je morala umreti, ker se ni hotela zavezati s tem azijskim ogleduhom in ga obogatiti s svojim premoženjem!«

Zaničevaje je pri teh besedah pokazala na Fulvija, ki je planil izmed ljudstva in togoten zavpil:

»Laže! Nič kot laž in obrekovanje! Saj se je Neža očitno spoznala za kristjanko.«

»Prosim, gospod, poslušajte me še dalje in pogledjte mu v obraz, da se prepričate, je li res, česar ga bom zatožila! — Fulvij, ali nisi danes zjutraj prilezel v ječo k nežni deklici in ali ji nisi obljubil, da bode ostala pri življenju, če

te vzame? Še več! Ali ji nisi rekel, da bo vkljub vsem cesarskim poveljem smela ostati kristjanka in živeti, če te usliši?»

Fulvij je pri teh besedah obledel kot smrt; stal je kot da bi ga bila zadela strela, kakor bi pričakoval svoje obsodbe. Sodnik ga nagovori tako-le:

»Fulvij, že sam tvoj pogled te izda in lahko bi te takoj zavoljo tega tožil na smrt; pa poslušaj rajše moj svēt: Nikar se javno več ne prikaži, ne na mestnem trgu, ne na kakem drugem očitnem kraju. Beži in skrij se po tem tvojem sleparskem ravnanju, da te ne zadene nevolja vseh poštenjakov in maščevanje bogov! — Ne zamerite, gospa,« jo vpraša sodnik prav spoštljivo, »ali smem izvedeti vaše ime?»

»Fabijola.«

Sedaj je bil sodnik celó prijazen do nje, ker je mislil, da ima svojo prihodnjo snaho pred seboj, kakor je upal.

»Ne zamerite, gospa, o vas sem slišal že veliko lepega in o vaših visokih prednostih in izvrstnih lastnostih; tudi ste v sorodu s to-le prodano revico, zato imate pravico do njenega trupla — le vzemite je!«

Med tem pogovorom jo je Fulvij pobrisal s trga, bled od sramote, strahú in togote, ljudstvo pa je rjulo nad njim in žvižgalo.

Fabijola se je zahvalila prefektu in je mignila Siri, ki je stala blizu nje; in na Sirino besedo so pristopili štirje sužnji z nosilnico. Fabijola ni pustila, da bi se kdo drugi dotaknil dragega trupla, kakor ona in Sira; položili sta jo na nosilnico, pokrili z dragoceno odejo in ukazali, da naj prenesó sužnji mučenko v njeno lastno hišo. Sami sta šli za njimi; kar stopi neka mala deklica, vsa objokana, k Fabijoli in jo stokaje prosi, če tudi sme ž njima. Na vprašanje, kdo da je, odgovori: »Jaz sem ubožica Emerencijana. Neži sestra po mleku.« Fabijola jo prime vljudno za roko in jo pelje s seboj.

Komaj odnesó truplo, ko plane cela množica kristjanov, otrok, moških in žensk na tla, da bi z gobami in platnenimi prtiči ulovili kako kapljico dragocene krvi. Biriči so planili z biči in palicami nad nje, da bi jih odpodili, pa ni nič pomagalo, — veliko jih je še pri tem svojo kri zmešalo s krvjo mučenice. Kadar pride kak vladar pri svojem kronanju v glavno mesto in po stari šegi meče in siplje denarje med ljudstvo, gotovo tako željno ne hrepené po

njih, kakor so kristjanje hrepeneli, da bi ulovili in pobrali le eno kapljico svete mučeniške krvi. Vendar so se vsi umaknili dijakonu Reparatu, ki je tudi prišel z malo steklenico v roki, da bi jo napolnil s prelito krvjo Nežino in obesil pri njenem grobu — v gotovo znamenje mučeništva.

Razsodni dan; tretji del.

Tertul gre naravnost v cesarsko palačo, kjer ga je že čakal Korvin s pripravljenim cesarskim odpisom, ki je bil prav lično pisan v velikih začetnih črkah. Ker mu je bilo dovoljeno vsak čas stopiti pred cesarja, šel je kar v dvorano in sporočil kakor navadno uradno reč o Nežini smrti. Posebno je še omenil mrmranja in ljudske nevolje, katero je še veliko večjo popisal, kakor je res bila, ter pristavil, da je vsega tega kriv Fulvij, ki se je pri tem obnašal zelo nepremišljeno in neumno. Njegovih najhujših pregreh pa ni povedal, zakaj bal se je, da bi ga ne dali njemu v preiskovanje in bi tako marsikaj njegovih lastnih namenov ne prišlo na dan. Rekel je naposled, da Nežino premoženje ni posebno veliko, in da bi se ljudstvo dalo najbolj potolažiti s tem, če bi cesar milostljivo njeno premoženje dal najbližnji Nežini sorodnici in prvi dedici, namreč gospodični Fabijoli; pa da bi to zelo povzdignilo cesarjevo čast in slavo. Fabijolo je popisal kot žensko čudovite učenosti in olike, ki prav iskreno časti domače bogove in cesarjevemu geniju daruje dan na dan.

»Saj jo poznam,« reče cesar in se nasmeje, kakor bi se bil spomnil na kaj prav smešnega. »Revica mi je poslala krasen prstan in me prosila za življenje tistega Boštjana, ki so ga ravno pobili s kiji,« in se zopet prav debelo zasmeje — »naj bo, naj jo mala dedščina potolaži za pobitega vojaka. Napravi naj se odpis, hočem ga podpisati.«

Tertul mu poda že pripravljeno pisanje, rekoč, da se je popolnoma zanesel na visoko milost cesarjevo in zato pismo že pripravil. Vladar ga vzame in podstavi neko čačko, katere bi se bil sramoval tudi najmanjši šolarček. Cesarski odpis je prefekt takoj izročil svojemu sinu.

Komaj je odšel prefekt, ko pride Fulvij. Šel je bil še prej domov, da bi se pokrepčal, osnažil in dostojno nališpal. Medpotoma mu je vedno nekaj reklo, da mu utegne izpodleteti tudi to zadnje upanje. Sinočni pogovor z Evrotom o ravno tej reči, in ker mu je zadnje tedne že to-

liko izpodletelo in mu toliko lepih nad splavalo po vodi, ga je pa na to zadnjo nesrečo že nekoliko pripravilo. Eno žensko bitje se mu je zdelo rojeno nalašč zato, da mu vse podere in uniči, kamorkoli se obrne; pa bogovom bodi hvala, si je mislil, tukaj mi ne more blizu. Izpodjedla mi je danes mojo čast in veljavo za vedno, pa vsaj mojega postavnega deleža ne more terjati; pregnala me je iz dežele, ali berača me sedaj ne more narediti. To ga je še tolažilo. Mislil je, da mu utegne edini sovražnik biti le cesarjeva lakomnost, pa poskusiti je hotel vse, da pride do svojega deleža — četudi zastavi življenje, saj je itak popolnoma uničen, če mu izpodleti. Z najljubeznivejšim smehljajem se približa vladarju, ko stopi v dvorano.

»Kaj bi rad?« je bila prva beseda cesarjeva.

»Veličanstvo, prišel sem preponižno prositi vašo cesarsko visokost in pravičnost, da bi se mi precej izročil moj delež od Nežinega premoženja. Na mojo zatožbo je prišla pred sodbo kot kristjanka in ravnokar jo je zadela zaslužena kazen, katera naj zadene tudi vsakega drugega, ki noče izkazovati pokorščine cesarskim poveljem!«

»To je vse prav in res, pa povedali so nam, da si se zraven po svoji navadi prav slabo in neumno obnašal in med ljudstvom vzbudil nevoljo. Čim prej tedaj pobereš svoja kopita in zapustiš palačo in mesto, tem bolje storiš. Ali razumeš? Dvakrat navadno ne opominjam!«

»Takoj bom ubogal in storil, kar veleva njih veličanstvo, pa nimam nikakršnih pripomočkov. Zapovejte mi, da se mi dá, kar mi gre, pa takoj odidem.«

»Le precej pojdi in besedice več ne zini! Kar se pa tiče Nežinega premoženja, ki ga tako trdovratno terjaš, ti ga res ne morem dati. V nepreklicljivem pismu sem vse izročil njeni sorodnici, neki izvrstni in zaslužni osebi — gospodični Fabijoli.«

Fulvij nato ni zinil ne besedice več, ampak cesarju je poljubil roko in mirno zapustil dvorano. Iz palače gredé je mrmral: »Končno me je spravila na beraško palico!«

Ko je prišel domov, bral mu je Evrota že na obrazu, kaj je opravil, in le čudil se je, da je tako miren.

»Kakor vidim, je vse izgubljeno,« nagovori ga Evrota.

»Res je; ali si vse pripravil, Evrota?«

»Skoraj. Dragocenosti, pahišje in sužnje sem z nekoliko izgubo prodal, vendar imam še od poprej toliko, da gotovo prideva v Azijo. Najzvestejšega najinih služabnikov,

Stabijona, sem obdržal, da bo na konju nosil za nama, kar še imava. Tudi za naju sta konja pripravljena, le še nekaj mi manjka.«

»Kaj pač?«

»Strupa še nimam. Šele nocoj sem si ga naročil in pred poldnem ga ne dobim.«

»Čemu ti bode strup,« vpraša Fulvij nekoliko razdražen.

»Kakor veš, bom še nekje drugod poskusil srečo: in če mi izpodleti, tedaj ne sme naša rodbina v beraških capah končati, ampak častno umreti.«

Fulvij se vgrizne v ustni in odgovori: »Naj bo, saj sem že sit življenja. Le kmalu zapusti stanovanje, da Efrajm ne prileze; po mraku pa me s konji pričakuj pri tretjem miljniku na latinski cesti. Tam se snideva; sedaj imam pa tudi jaz še opraviti nekaj prav važnega.«

»Kaj?« vpraša radovedno Evrota,

»Ne morem ti sedaj povedati; pa če me dve uri po solnčnem zahodu ne bo nazaj, se več ne meni za me, ampak sam ubeži.«

Temnega in mrzlega očesa ga meri Evrota. A mrzel in jasen je bil Fulvijev obraz, zato Evrota ni dalje popraševal. Med tem pogovorom je bil Fulvij slekel svojo lepo obleko in se preoblekel v popotno. Vse je vtaknil k sebi, da bi mu ne bilo treba se še vračati v stanovanje, celo meč je opasal in pod plašč v pas skril tudi malo krivo bodalce najboljšega jekla, kakor so bila le na jutrovem v navadi.

Evrota gre naravnost v cesarsko palačo, kjer so stanovali Numidčanje, in vpraša po Jubali. Prišla je in mu prinesla dve stekleničici, eno večjo, eno manjšo. Ravno mu hoče še nekaj razložiti, ko se prikaže njen mož ves pijan. Evrota urno vtakne steklenici v pas in ji stisne nekaj denarjev v roko, ko vstopi Hifaks. Jubala mu je bila že prej pravila, da jo je Evrota pred njeno možitvijo snubil, in zato se je zbudila v njem sedaj vroča afriška kri in ljubosumnost. Ves togoten popade ženo in jo telebi iz sobe, pa tudi z Evrotom bi bil rad začel prepir, ko bi se ne bil ta prav mirno obnašal in divjaku zagotovil, da mu nikoli več ne pride pred oči.

* * *

Vrnimo se sedaj k Fabijoli. Morebiti pričakuje čitatelj, da jo najde že kot kristjanko; in vendar ni bilo tako. Koliko je pa že tudi vedela o krščanstvu, da bi se bila mogla

imenovati kristjanko? V Boštjanu in Neži je pač občudovala blago dušo in čeznaravne kreposti, katere je sedaj rada pripisovala tej veri. Spoznala je tudi, da krščanstvo napeljuje človeka k takemu življenju, k takim načelom in taki visokosti duha, kakor nobena druga vera — pa kaj bi to? To še ni krščanstvo. Pogovori s Siro so jo pač vpekljali v ves drug, ji neznan svet; ali posameznih naukov ni še slišala, o nezapopadljivih skrivnostih krščanstva se ji niti sanjalo ni. Ni še slišala o enem, troedinem Bogu, ne o Bogu Sinu, ki je zavoljo ljudi postal človek. Neznana ji je bila še vsa čudovita dogodba o rešenju po trpljenju in smrti Edinorojenca. Imena: Nazaret, Betlehem, Kalvarija so ji bila še neznana; tudi: Marija, Jožef, Peter, Pavel, Janez so ji bila še brez pomena; celó onega presladkega imena ni še slišala, ki je mazilo vsakemu ranjenemu srcu — kako bi se bila tedaj mogla že imenovati kristjanko, ko vsega tega še nič ni vedela?

Vsa trudna in spehana se je vrnila Fabijola domov; močno so jo bili vznemirili dogodki pretečenega dne in tega jutra. Iskala je pokoja in želela biti sama, zato je zapovedala, da ne sme nihče v tisti del poslopja, kjer je bila ona, in da ne smejo nobenega pustiti k nji. Tako je sedela več ur, pa notranji nepokoj in razdraženost ji nista dala zatisniti oči k počitku. Dolgo je žalovala po Neži, kakor ljubeča mati po izgubljenem detetu; pa tudi ne en žarek ji ni razsvetlil žalosti, kakor ob smrti očetovi ne. In ko je premišljevala, zdelo se ji je kakor razžaljenje uma, kakor hudodelstvo na človeštvo, misliti, da se je ona utopila popolnoma v nič, da je ona s svojim snežnobelim oblačilom, z ljubeznivim obličjem in blagim, čistim srcem kar razpadla in izginila, ona, ki je hrepenela po pravici in resnici! Tako ne more biti — gotovo, mislila je. Neža je sedaj še kje srečna in vesela, če le pravica ni prazna beseda!

»Kako čudno,« si je mislila, »vsi, katere sem videla izvrstne na vsako stran, katere sem čislala in občudovala zavoljo visokih prednosti, — možaki kakor Boštjan in ženske kakor Neža, vsi so bili izmed zaničevanih kristjanov! Le ena mi še ostane, jutri hočem vprašati njo.«

In ko je nasproti obrnila svoje misli na poganski svet, ko se je spomnila na Fulvija, Tertula, na cesarja — ko ji na misel pride Kalpurnij in — kar stresla se je — tudi njen oče — o kak razloček! Tam čednost, tukaj hudobija; tam modrost, tukaj vraže in topoglavost; tam življenje

duha, tukaj uživanje mesa! Odkod vse to in ono? — Vse to je za njo še neuganjiva zastavica.

V tem premišljevanju jo je motil tujec, katerega so pripeljali k nji pod naslovom: cesarski poslanec. Vrtar ga sicer ni hotel pustiti v poslopje; ko pa je pričel trditi, da je prinesel važnih naznanil od cesarja, vprašal je vrtar pri hišniku, ki mu je odgovoril, da nobenega ne sme odpoditi, če pride od dvora.

Od začetka je bila Fabijola nevoljna, da jo kdo moti, pa kmalu jo mine nevolja, ko vidi tujca nekako smešno-resnobno in slovesno stopiti v sobo. Bil je Korvin, ki se ji prav štokljusto-priljudno približa in jo pozdravi in nagovori z ogovorom, polnim lepih besed in sladkih public, katerega se je pa slabo naučil na pamet. Podal ji je cesarski odpis z zagotovilom svoje vdanosti — ter premoženje Nežino pa samega sebe. Fabijola ni umela, kako pride premoženje njene sorodnice v dotiko s Korvinovo roko; to ji ni prišlo na misel, da je denar namenjen, da bi njega rajše sprejela. Prosila ga je tedaj, naj se cesarju v njenem imenu zahvali za to milostno dejanje, in pristavila:

»Recite, da sem danes bolehnna in se torej ne morem osebno predstaviti.«

Korvin je na to v veliki zadregi začel jecljati: »Saj veste, to premoženje je zapadlo državi in bilo dejano pod prepoved; moj oče se je potrudil in ga vam pridobil.«

»Njegov trud je bil odveč; to premoženje mi je bilo že davno namenjeno, in je postala moja lastnina od tistega trenutka,« — Fabijola ganjenosti nekaj trenutkov ni mogla dalje govoriti — »od tistega trenutka, ko ni bilo več prejšnjega gospodarja.«

Korvin je debelo gledal; naposled je začel nekaj stokati in stokati, da Fabijola ni vedela, kaj hoče. Hotel je revež prav pohlevno prositi, naj ga blagovoljno sprejme med svoje snubce, ona pa je mislila, da prosi za kako darilo, ker ji je prinesel tako važno pismo. Odgovorila mu je tedaj, da mu hoče ob primernem času rada izpolniti prošnjo, pa da naj jo sedaj zapusti, ker je trudna in bolehnna. Korvin je sklepal iz tega odgovora, da je dobro opravil svojo reč, in je šel zadovoljen in ponosen domov.

Ko je odšel, niti prebrala ni pisanja na pergamenu, katero je bil položil na mizico zraven nje, ampak se je zopet vtopila v misli, in pred oči ji je še enkrat stopilo vse, kar se je godilo zadnje ure. Prav živo ji zopet stopi v spomin

Fulvij; neki mraz jo strese pred to osebo in težkega srca glasno vzdihne:

»Mislim, da ne bom več videla tega potepuha.«

Komaj je izgovorila te besede in pogledala proti durim, kar — ali jo je motila domišljija, ali je bila resnica? — vendar razločno jo zadenejo besede:

»Ne zamerite, gospodična, kdo je ta, ki ste ga ravno kar počastili s tako lepim imenom?«

»Vi, Fulvij!« je odgovorila in se ponosno vzdignila. »Kaj se vrvate ne le v hišo, v selski dvorec in v ječo, ampak tudi v najskrivnejše ženske sobe, in še celo ženske, ki žaluje po prijateljici, katero ste ji vi ubili! Proč, proč od tod; če ne — vas dam zapoditi iz hiše!«

»Le usedite se in bodite mirni,« odgovori Fulvij, »saj sem danes zadnjič pri vas, vendar imava poravnati še nekaj važnega. Na pomoč pa ni treba klicati, saj ste sami zapovedali, da naj vas zapusté služabniki; povem vam, da ni nobenega blizu.«

Fulvij je govoril resnico; njemu je Korvin nevedoma odprl pot do Fabijole. Ko je namreč prišel do vratarja, ki ga je nekoliko poznal, ker ga je že nekaterekrati videl pri kosilu v hiši, rekel mu je ta, da ne sme pustiti žive duše v hišo, če ni poslan od cesarja. Fulvij mu reče, da je ravno on cesarjev poslanec, in čudeč se, da na en dan pride toliko cesarjevih poslancev, mu odpre. Naročil je tudi vratarju, naj pusti duri odprte, ker bi se utegnilo zgoditi, da bi ga nazaj gredé ne bilo pri vratih; čakati pa tudi ne utegne, ker se mu zelo mudi. Tudi spremljevalca do Fabijolinih sob ne potrebuje, je rekel, ker jih sam dobro ve.

Fulvij se je usedel Rimljanki nasproti in tako-le nadaljeval: »Ne smete se čutiti razžaljeno, gospodična, da tako nepričakovano pridem k vam; to sem se od vas naučil danes zjutraj v Tulijanovi ječi — pa moram začeti od prej. Ko so me vaš oče prvič povabili k jedi, našel sem tam deklico — saj vam je ni treba imenovati — katera si je s svojim obličjem in obnašanjem takoj pridobila moje srce, pa tudi njeno srce se mi je skoraj kar nevedoma naklonilo.«

»Nesramnež,« zavpije Fabijola, »da si upate o nji govoriti! Laž je, kar blebetate o njeni naklonjenosti do vas.«

Fulvij odgovori: »Kar se tiče gospodične Neže, mi je najboljši porok vaš oče, ki me je sam večkrat opomnil, da naj ne odjenjam s svojim snubljenjem, ker mu je Neža sama izpovedala, da me ima rada.«

Fabijola se je čutila nekako ponižano, ker se je sedaj spominjala, da Fulvij govori resnico in da je njen oče res živel v taki zmoti. Odgovorila je:

»Vem, da je moj dragi oče v tem bil v zmoti, ali jaz, kateri preljubo dete ni ničesar prikrivalo —«

»Kakor svojo vero,« ustavi jo Fulvij zasmehovaje.

»Tiho, tiho! Iz vaših ust se mi zdi to kakor kletev — jaz pa sem dobro vedela, da vas kar ne more videti.«

»Seveda, potem ko ste jo vi pregovorili in preslepili. Odkar sva se prvič videla, postali ste mi vi najhuji in najgrozovitejši nasprotnik; vi in oni izdajalni tribun, ki je pa že prejel svoje plačilo, in katerega ste si izvolili za tisto mesto, za katero sem se jaz poganjal; — o le mirni bodite, jaz hočem, da me poslušate — vi ste izpodkopali moje dobro ime, ste okužili njena čutila in zato ste tudi mojo ljubezen do nje izpremenili v sovraštvo.«

»Ljubezen?« zavpije Fabijola vsa togotna. »Če bi že vse drugo, kar pravite, ne bila grda laž, kako ljubezen ste pač vi mogli čutiti do nje? Gotovo ne drugačne, kakor volk do jagnjeta ali jastreb do golobčka! O saj sem brala že na vašem poželjivem očesu, da je le njeno premoženje, njena imenitna in žlahtna rodbina, po čemur ste hrepeneli, in drugega nič!«

»Ni res! Ko bi bila uslišala mojo prošnjo in bi bila zaročena, bi bil živel, kakor bi terjal moj stan. Bil bi zadovoljen, in gotovo ravno tako vreden njene roke —«

»Kakor sploh tisti, ki ji sedaj-le zagotavlja svojo ljubezen, čez tri ure je pa že tudi pripravljen, ji ponudbo staviti: Ali me vzemi, ali te umorim. O, le proč izpred mojih oči, le proč! Vi kužite celó zrak, ki vas obdaja.«

»Tako, takoj pojdem, samo da izgotovim, kar sem si namenil; in rečem vam, da se boste malo veselili mojega odhoda. — Nič vam nisem storil žalega in vendar ste mi nalašč zaprli pot do vsakega poštenega življenja; pokončali ste mi edino moje upanje in srečno, mirno domače življenje, katero se mi je obetalo. Pa to še ni vse! Kakor ogleduh ste se prikradli v ječo, poslušali na moje besede in potem zoper vsako žensko čutilo se postavili tja sredi na mestni trg, sodnika in tako tudi cesarja razkačili zoper mene, in razdražili ljudstvo, tako da bi se bil moral kakor preganjani volk stisniti v kak kotiček in gledati, pri katerem kraju bi ušel iz mesta, ko bi me ne bilo semkaj pripeljalo neko čutilo, katero je še močnejše kot strah.«

»Povem vam, da bo v našem mestu imela krepost precej več veljave, ko vi odnesete pete. Ali zapovem vam še enkrat: Zapustite mojo hišo, če ne, se bom drugače iznebila vaše sitnosti.«

»O, nisva še tako kmalu pri kraju, ne, gospodična,« — in bolj in bolj je rdel njegov obraz, ustni pa sta mu prihajali blede. Zgrabil jo je za roko in jo porinil na sedež nazaj. »Le pazite,« pristavi, »če še enkrat skusite uiti ali klicati na pomoč, rečem vam, da bode prvi vaš glas tudi vaš zadnji, naj velja kar hoče. — Vi ste me izpahnili ne le izmed družčine, ampak tudi iz Rima ste me pregnali; zapodili ste me po svetu, da bodem kot tujec taval okoli, brez prijatelja, brez domovja; — ali ni bilo to že zadosti, nasititi si hudobno dušo z maščevanjem? — O ne, tudi še mojega denarja, mojega premoženja, katero sem si pridobil postavno in s trudom, še tega ste me oropali; pokoj, dobro ime, premoženje — vse ste mi ukradli vi, meni mlademu tujcu.«

»O zanikarni nesramnež!« zavpila je razkačena Rimljanka, »v moji lastni hiši si upate me psovati s tatico?«

»Dà, upam si! Jaz sem si pridobil, in četudi po hudobiji, to vas ne briga, postavni delež od Nežinega premoženja. Grenko sem ga zaslužil, marsikatero noč zato prečul v boju s peklenskimi duhovi, ki so zmagali, in v boju z nekim še hujim doma; in dan na dan sem skrbno iskal po dokazih. Ali nimam tedaj pravice do svojega dela? Imenujte ga kakor hočete, imenujte ga krvavi denar — čim sramotilnejši je, tem grše, da mi ga vzamete. Ravno tako je, kakor bi bogatin iztrgal psu iz gobca kos divjačine, katero uloviti se je pes pehal in trudil, da ima vse okrvavele noge.«

»Nočem dalje iskati po imenih za vas; vodi vas predsodek, neka prazna domišljija,« odgovorila je Fabijola tako resnobno, da se je videlo, da postaja nemirna. Saj je pred njo stal človek zmešane pameti; huda strast pa živa, globoko vzbujena domišljija ga je pritirala do nevarne norosti. Poglèda ga v oko in mu mirno, kolikor ji je bilo mogoče, reče: »Sedaj vas prosim, da odidete. Če potrebujete denarjev, dobili jih boste — pa le pojdite, le pojdite, da vam srd popolnoma ne vzame pameti.«

»Kak predsodek me vodi, kaka prazna domišljija?« vpraša Fulvij.

»Da sem jaz hrepenela po Nežinem premoženju, ali da mi je njena grozovita smrt prinesla kak dobiček.«

»Saj vam ga je; cesar sam mi je povedal, ki vam je izročil premoženje. Ali me imate za tako neumnega, da bi verjel, da cesar komu dá kak penez brez prošnje in brez prigovora?«

»Tega jaz ne vem; to pa vem, da bi raje umrla gladú, kot le za trohico prosila od takega premoženja!«

»Ali smem mar misliti, da je v tem mestu kdo bil tako nesebičen in ga sam od sebe izprosil za vas? O nikakor ne, gospodična Fabijola, to ni verjetno. — Ali kaj je to?« Pri teh besedah je željno hlastnil po cesarskem odpisu, ki je še ležal tam, kamor ga je bil položil Korvin. Njegova jeza je prej nekoliko odjenjala, ko si je prizadeval z besedami dokazati, da je Fabijola kriva; ali sedaj, ko je dobil v roke nesrečno cesarsko pismo, zasvetilo se mu je oko in jeza mu je vzkipela v togoto, v besnost. Škripaje z zobmi jo nagovori takó-le:

»No, sedaj vas prepričam vaše nesramnosti, vaše ropateljnosti in nenavadne neusmiljenosti, ki je hujša kot vse, kar nakladate vi meni! Le pogledjte ga, cesarski odpis — kako lepo je pisan z zlatimi črkami in obrobljen z lepimi barvami; sedaj pa recite, če je bil v tisti mali urici narejen med smrtjo vaše sestrične pa do takrat, ko mi je cesar povedal, da ga je podpisal? Tudi nočete poznati onega vrlega prijatelja, ki vam je naklonil ta dar? O, saj vem, kako je bilo! Ko je bila Neža v ječi, ko ste vi jokali in vzdihovali nad njo ter meni očitali neusmiljenost, meni, daljnemu tujcu, ki ni bil v nobeni zvezi ž njo — ravno takrat ste vi, rahločutna gospica, vi, krepostna modrijanka in njena preljubezniva žlahtnica, premišljevali in tuhtali, kako bi se dal narediti dobiček iz mojega hudodelstva in kako zagotoviti zapuščina, in poiskali ste izurjenega pisavca, da bi s svojim zlatom in z lepo barvo pokrill vašo lakomnost in vaše izdajstvo do svoje sorodnice.«

»Nehajte, blaznež — nehajte!« vpila je Fabijola in za-stonj se upirala njegovemu divje-plamtečemu očesu.

Fulvij pa je v še večji togoti nadaljeval: »In sedaj mi ponujate denarjev? Sedaj, ko ste me tako nesramno oropali? Na beraško palico ste me spravili, in sedaj mi hočete deliti miloščino — miloščino iz mojega lastnega plačila; iz plačila — katero celó pekel privošči svojim žrtvam, dokler še žive na zemlji?«

Fabijola se je zopet vzdignila, pa sedaj jo je Fulvij zgrabil kakor besen in je ni več izpustil, ampak govoril dalje:

»Sedaj pa poslušajte mojo zadnjo besedo, če ne, naj je pa tudi zadnja, katero boste vi sploh mogli poslušati! Dajte mi nazaj krivično pridobljeno posest — to ne sme biti, da bi jaz imel na sebi hudodelstvo, vi pa uživali prid. Naredite pismo, da mi prepustite premoženje kot dobrovoljni dar, in potem vas takoj zapustim; če ne — prisodili ste si sami svojo usodo!« Tako je govoril in jo hotel prebosti s svojim strahovito grozečim pogledom.

Sedaj se je vzbudilo v Fabijoli ponosno rimljansko srce; nevarnost sama jo je storila brez strahu; z nekako moško dostojnostjo se je vzdignila in odgovorila:

»Fulvij, sedaj pa poslušajte mojo zadnjo besedo, če bi bila tudi zadnja, ki jo morem govoriti, — gotovo pa je zadnja, ki jo od mene slišite: Vam naj bi dala to premoženje? Rada bi ga dala prvemu gobavemu revežu, katerega bi srečala, vam pa nikdar! Nikoli se ne boste dotaknili kake reči, katero je imela ta sveta deklica, nikoli — in naj bo demant ali slamnata bilka; to bi bila oskrumba. Vzemite denarjev iz moje roke; da bi dala kaj iz rok, kar je bilo njenega — to za ves svet ne. Dvoje ste mi dali na izbero, kakor nji preteklo noč: Storiti vašo voljo, ali pa umreti; in Neža me je naučila, kaj imam storiti. Še enkrat vam rečem: proč od tu!«

»In vi naj bi obdržali, kar je mojega? Vi bi poskakovali veselja, ker ste mene izpodrinili? Vi bi živeli v časti, jaz v sramoti; vi bogati, jaz ubog, — vi srečni, jaz v nadlogi? Nikakor ne! Jaz sem, za kar ste me naredili, tega ne morem ubraniti; ali to lahko ubranim, da vi ne boste, kar ne smete biti! Zato sem prišel k vam; danes je dan mojega maščevanja! Sedaj umri!«

Ko je to govoril, rinil jo je z levico počasi na sedež nazaj, s katerega se je bila vzdignila, njegova desnica pa je trepetaje segala po bodalce — in ko je končal, jo je zgrabil za lase in siloma vrgel na blazino. Ona ni dala glasú od sebe, nekaj ker jo je obhajala omedlevica, nekaj pa zato, ker je zaničevala svojega sovražnika in ni hotela razodeti strahu. Ravno ko je zatisnila oči, je videla nekaj zalesketati se nad njo, pa ni vedela, ali je njegovo plamteče oko, ali morilno jeklo. — V istem trenutku je čutila, kakor bi bila padla neka velika teža na njo; tiščalo jo je in dušilo, pa nekaj vročega se ji je vtilo čez prsi. Prijeten, resnoben glas ji je zadonel na uho:

»Nehaj, Oroncij, jaz sem, tvoja sestra Mirijam!«

Strast ga je dušila, ko je Fulvij zahripal:

»Lažeš! Pusti mi mojo žrtev!«

Sedaj je Fabijola slišala bolj tiho govoriti nekoliko besed v nekem nji popolnoma neznanem jeziku; potem je čutila, da je nihče ne drži več za lase, in slišala je, kako je morilno bodalce zaropotalo po tleh in Fulvij planil iz sobe ter zaklical:

»Kristus, to je tvoje maščevanje!«

Fabijola je počasi zopet prišla k moči, pa na sebi je še vedno čutila neko težo; gibala se je in gibala, dokler se ji je posrečilo, da jo je odvalila.

Zraven nje je ležalo neko truplo, na videz mrtvo in vse krvavo.

Bila je zvesta Sira, ki se je vrgla med gospodinjo in bratovo morilno bodalce!

Duhovnik in zdravnik.

Fabijola ta trenotek ni utegnila poslušati občutkov svojega srca, ampak skušala je najprej ustaviti tekočo kri; segla je po tem, kar ji je bilo najbližje. Medtem so prihiteli hišni služabniki v sobo. Topoglavemu vratarju se je naposled zdelo le že predolgo, da Fulvija ni nazaj (mi smo ravnokar čuli njegovo pravo ime), kar ga vidi planiti iz hiše kakor brezumnega in še celo kri se mu je zdelo, da je videl na njegovi obleki. Zato je sklical vse sužnje skupaj.

Fabijola je velela, da naj vsi drugi ostanejo zunaj, samo Evfrozini in Graji je mignila noter. Graja je prav prijateljsko živela s Siro, odkar v hiši ni več bilo črne sužnje, in prav rada je poslušala njene nauke. Takoj so enega sužnjev poslali po zdravnika, katerega je v bolezni vselej poklicala Sira, po Dijonizija, ki je stanoval v Nežini hiši.

Medtem je Fabijola z veseljem zapazila, da je Siri kri nekoliko jenjala teči, pa še več — tudi oči je odprla, čeravno samo za trenotek, in jo pogledala tako milo smehljaje, da je bil Fabijoli ta pogled ljubši kakor vsi zakladi na svetu.

Kmalu je prišel zdravnik, skrbno preiskal rano in rekel, da za sedaj ni velike nevarnosti. Kakor je bil namerjen mahljaj z bodalom, gotovo bi bil zadel Fabijolino srce. Akoravno je bila gospodinja prepovedala, bila je Sira vedno blizu nje, pa vrivala se ji ni. Čakala je priložnosti, da bi

bila še dalje govorila s Fabijolo o veri, ker je vedela, da so ji dogodki tega jutra omehčali srce. V bližnji sobi je zaslišala glasne besede iz nji le predobro znanih ust, in natihoma se je splazila za pregrinjalo, katero je zakrivalo duri v Fabijolino sobo.

Ko se je začel zadnji boj, in je napadnik gospodinjo pahnil na blazino, je stopila prav za njega, in ko je roko vzdignil k udarcu, vrgla se je na Fabijolo. Roka je zamahnila, pa ker ga je Sira sunila v stran, zadelo jo je morilno jeklo v zatilnik in jo globoko ranilo, vendar ne pregloboko, ker se je bodalce ustavilo na vratni kosti. Lahko si je misliti, koliko premagovanja jo je stalo to dejanje. Ni jo bilo strah pred bolečino ali smrtjo; pa lastnemu bratu vtisniti Kajново znamenje na čelo in ga storiti za dvojnega morivca, to jo je mučilo. — Pa saj je svoje življenje popolnoma darovala svoji gospodnji. V boj se spustiti z morivcem ne bi bilo nič pomagalo, saj je poznala njegovo moč in ročnost. Od vpitja po hiši, da bi pregnala napadnika, tudi ni bilo kaj pričakovati pred morilnim mahljajem, torej se je vrgla bratu pod nož namesto namenjene žrtve. Da bi pa brat vendar popolnoma ne dovršil hudodelstva, zato se mu je razodela, zraven pa tudi Fabijoli svoje pravo ime in sorodnost z morivcem.

V svoji slepi besnosti ji ni hotel verjeti, pa njene besede v materinem jeziku: »Spomni se moje prepasnice, katero si tukaj pobral,« te so ga opomnile neke tako strašne dogodbe, da bi se bil tisti trenotek vrgel tudi v najglobokejše žrelo, če bi se bilo odprlo pred njim, da bi le vtopil svojo vest in sramoto.

Čudno je tudi, da je dragoceno prepasnico varoval tako skrbno, da ni prišla nikoli Evroti v roke. Odkar jo je zopet dobil v roke, je pazil na njo, kakor na kako prav sveto reč, in ko je bilo že vse zloženo za na beg, skrtil jo je na prsi pod obleko. Z bodalcem je tudi njo potegnil ven in našli so oboje na tleh.

Dijonizij je zavezal rano in s pripravnimi zdravili Siro zopet spravil k zavesti; zapovedal je potem, da morajo bolnico pustiti popolnoma v miru, in da le malo oseb sme k nji. Do polnoči, je rekel, naj ji strežejo, kakor je veleval. »Jutri zjutraj pa bom prišel na vse zgodaj k nji in takrat moram biti sam ž njo.« Pošepetal je tudi ranjenki nekaj besed na uho, in presladko njeno nasmehljanje je pričalo, da so ji te besede dejale bolje kakor vsa zdravila.

Siro je položila Fabijola v svojo lastno postelj, sužnji je poslala v sprednjo sobo; ranjenki streči pa ni pripustila nobenemu drugemu, sama je čula pri nji — pri ravno tisti sužnji, do katere nekdam niti hvaležnosti ni čutila, ko ji je stregla ob mrzlici. Kako je Siro zadela rana, povedala je Fabijola vsem, tega pa ne, v kakem rodu je njena rešiteljica z morivcem. Akoravno je bila sama zelo trudna, vendar ni šla od postelje do polnoči, ko ni bilo več zdravil dajati bolnici. Potem se je naslonila na nizko blazinico blizu postelje k počitku. In kaj so bile njene misli v mirni in temni bolniški sobi? Prav resnobne. Naenkrat je sedaj spoznala resnico vseh resnic in naukov, o katerih ji je poprejšnje tedne govorila njena sužnja. Ko je zadnjič poslala Siro, zdela so se ji vsa njena pravila in načela res prav mikavna, vendar le lepe teorije (misli), katere se v življenje ne dajo vpeljati, torej brez dejanske rabe. Ko ji je govorila tujka o dejanju in kreposti, katera pri ljudeh ne najde nikakršnega povračila in pohvale, ampak katera najde svoje plačilo le v dopadenju božjega očesa — je pač občudovala to misel; ali da bi se ji bilo vedno in vsako uro ravnati po takem pravilu, tega ni mogla nikakor doumeti. In vendar, ko bi bil mahljaj, njej namenjen, morilen (in kaj bi bilo lože kot to), kje ostane tedaj Siri plačilo? Kaj bi jo bilo torej drugega naklonilo k temu dejanju, če ne menda ravno misel na odgovornost nasproti neki nevidljivi moči, nasproti nekemu nevidljivemu bitju? Sira torej ni sanjavka, nima samo lepih načel v ustih, ampak tudi dejansko izpolnjuje, kar uči. Ali zamore kaj takega modrijanstvo? Nikakor; gotovo le vera, vera Nežina in Boštjanova, katerima je Fabijola Siro vredno stavila na stran. Kako rada bi se bila zopet pomenkovala ž njo!

Zjutraj je prišel zdravnik, kakor je bil rekel, in našel je Siro veliko boljše. Ko sta bila sama, pregrnil je po mizi platneni prtič, postavil nanj goreči voščeni sveči, izvlekel izza obleke bogato okinčano prepasnico, v kateri je imel zavito zlato posodico, Siri dobro znano. K nji stopivši jo nagovori tako-le:

»Drago dete, prinašam ti, kakor sem obljubil, najboljšega zdravlila zoper vsako telesno in dušno boleost. In ne samo to — prinašam ti zdravnika samega, ki s samo svojo besedo vse prenovi, ki odpira slepcem oči in gluhih uho, ki očiščuje gobave in ozdravlja vse. Ali si pripravljena Njega sprejeti?«

Sira je sklenila roki in odgovorila: »Iz vsega srca želim sprejeti Njega, katerega samega sem ljubila, v katerega sem verovala, čigar je bilo moje srce.«

»Ali ni v tvojem srcu jeze ali nevolje zoper onega, ki te je razžalil? Si znabiti v svojem notranjem ponosna zavoljo tega, kar si storila? Ali imaš morda kako drugo napako ali pregreho na sebi, da bo treba ponižne spovedi in odveze, preden sprejmeš Najsvetejšega v srce?«

»Častitljivi oče, jaz vem, da sem polna nepopolnosti in greha, pa da bi bila vedoč grešila, ne vem. Njemu odpustčati, ki me je ranil, mi ni bilo treba, ker ga preveč ljubim in bi tudi svoje življenje rada dala zanj, ko bi ga mogla rešiti. In s čim bi se jaz ponašala, jaz uboga sužnja, ki ima samo voljo svojega gospodarja izpolnovati?«

»Povabi tedaj Gospoda v tvojo hišo, da pride in te ozdravi ter napolni s svojo milostjo.«

Stopil je k mizi, vzel košček nebeške jedi v podobi opresnega kruha, ga je zmočil z vodo in ji položil na jezik.* Sira je zaužila in se zatopila v premišljevanje.

Tako je bil sveti Dijonizij dušni in telesni zdravnik ob enem; duhovnik in zdravnik, kakor so našli zapisano na njegovem grobnem kamenu.

Sprejeta daritev.

Ves dan so bolnici prav vesele misli polnile srce; Fabijola, ki jo je le za trenotke zapustila, ogledovala je z veseljem in spoštljivo njen obraz in zdelo se ji je, da je njen duh visoko nad rečmi, ki jo obdajajo. Sedaj se je prikazalo milo smehljanje na njenem licu, sedaj se ji je zalesketala solzica v očesu in se je pocedila po licu. Sedaj pa sedaj je povzdignila svoje oči in dolgo zrla v nebo — in nebeško veselje se ji je razlilo po obličju. Zopet je stegnila z neizrečeno milosrčnostjo svojo roko in prijemši gospodinjo za roko, jo ji je preljubeznivo stiskala. Fabijola pa je brez naveličanja cele ure molčé (tako se je še glasilo zdravnikovo povelje) sedela pri postelji in si štela še v čast in srečo, da sme biti zraven takega bitja.

Med dnevom, ko ji je Fabijola podala nekaj hrane, rekla je smehljaje k nji:

* Navada je bila, da so tako podajali bolnikom presv. Rešnje Telo, brez keliha, tedaj le v eni podobi.

»Mirijam, mislim, da ti je že veliko bolje. Zdravnik ti je dal prav čudovito zdravilo, kakor je videti.«

»Predraga moja gospa, saj ga je res dal!«

Fabijola se je sklonila k nji in ji milo rekla:

»Prosim te, nikar me več ne imenuj tako; marveč jaz bi te morala tako imenovati — saj pa tudi ni več res to ime. Kar sem že dalje časa nameravala, to se bo zgodilo sedaj; ukazala sem storiti, kar je treba, da te oprostim, in sicer ne boš samo kakor iz sužnosti izpuščena, ampak kot ‚ingenua‘,* kakor prostorojena, ker vem, da si res.«

Hvaležni pogled Sirin je odgovoril Fabijoli; potem sta pa zopet molče sedeli skupaj do večera, ko je prišel Dijonizij. Ker je ranjenko spoznal veliko boljše, ji je nakazal tečnej a jedila in dovolil tudi kak miren pogovor.

Ko sta bili zopet sami, nagovori jo Fabijola:

»Dolgo me je že gnalo srce, da izpolnim prvo svojo dolžnost do tebe, da se ti zahvalim — ne za življenje, katero si mi rešila, ampak za velikodušno tvoje dejanje, in naj pristavim — za veličastni zgled junaške kreposti, ki te je navdušila k temu.«

»Kaj sem neki storila več, kakor le svojo dolžnost? V vaših rokah je bilo moje življenje in še zavoljo kaj manjega ste imeli pravico do njega, kakor da si rešite svoje,« je mirno odgovorila Mirijam.

»Seveda se ti tako zdi,« odgovorila je Fabijola, »ker si izrejena po naukih, ki so premagali mene in moje modrijanstvo; po naukih, ki zapovedujejo največja junaška dela kot navadno dolžnost.«

»In zato tudi niso več junaška dela.«

»Nikakor ne!« zaklicala je navdušeno Fabijola. »Le nikar me ne pregovarjaj, da bi imela za kaj prav navadnega, kar se mi zdi najveličastnejša krepost. Saj sem o tem premišljala noč in dan. — Blago je bilo, velikodušno, seglo je nad vsako človeško zahvalo; saj ne vem, kaj bi mogel človek storiti veličastnejega in kako bi človeška čednost mogla biti še večja.«

Mirijam se je vsedla v postelji; vzela je Fabijolino roko med svoji in milo pa resnobno je začela tako-le:

* Iz sužnosti izpuščeni so se imenovali oproščenci (*libertus*, *liberta*) s pristavkom listega, kdor jih je imel v sužnosti, na primer ‚oproščenec Avgustov‘. Kdor pa ni bil v sužnosti rojen, ampak od prostih starišev, imenoval se je po oprostivni *ingenuus*, *ingenua* (prostorojenec) in je zopet užival vse pravice svojega stanú.

»Ker vas žali, nočem dalje zmanjševati, kar vi toliko cenite, ampak pokazati vam hočem le, predraga gospodična, koliko smo še za tem, kar bi se dalo storiti. Povem naj vam torej nekaj podobnega, samo da ravno v nasprotju. Mislive si sužnja — ne zamerite, draga Fabijola, da vas žalim, vidim vam na obrazu — ne bode se več zgodilo; vzemive tedaj sužnja, pravega zarobljenca in nehvaležneža, ki se je uprl in vzdignil zoper najboljšega in najdobrotljivejšega svojega gospoda. Že ima umreti — ne pod morilčevo roko, ampak za zaslužen kaznen; in kako bi vi imenovali gospodovo dejanje in kakšna krepost bi bila ta, če bi iz čiste ljubezni do sužnja, samo da reši tega zavrženca, vzel na se smrtni udarec in vse poprejšnje sramočenje in tepenje? In če bi njegov gospod še v svoji zadnji oporoki temu sužnju sporočil vse svoje imetje in premoženje in zapovedal, da naj ravnajo ž njim kakor z njegovim lastnim bratom?«

»O, Mirijam, Mirijam, kar mi ti popisuješ, to je preveličastno, da bi kak človek mogel storiti kaj takega; to ni človeško dejanje! Ako bi sploh kdo mogel ravnati tako, kakor si pripovedovala, mogel bi le kak bog!«

Mirijam položi roki na srce, pogleda Fabijolo navdušenega obličja in slovesno izpregovori:

»Jezus Kristus, ki je vse to storil za ljudi, je bil res Bog.«

Fabijola je pri teh besedah zakrila obraz z rokami in je dolgo molčala; Mirijam pa je iskreno molila v svojem srcu.

»Presrčno te zahvaljujem, Mirijam,« izpregovorila je zopet Fabijola. »Ti si izpolnila svojo obljubo; peljala si me do tja, kjer moje srce najde pokoja. Že sem se bala, da bi ti morebiti ne bila kristjanka; pa saj to ni mogoče. — Povej mi sedaj še, ali so te strašne, pa tudi tako ljube besede, ki so se mi tako globoko in močno vtopile v srce, le en del krščanskega nauka, ali pa bistveno njegovo vodilo?«

»Draga gospodična, po prav preprosti priliki je vaš velikanski duh spoznal glavno resnico vsega krščanstva, resnico, okoli katere se sučejo vse druge. Bistroumni vaš razum je v eno samo misel vkljenil najvažnejše resnice krščanske: Da se je človek, stvar božja, vzdignil zoper svojega Gospoda, da ga je zato zadela božja pravica in da se je Bog učlovečil in v vsem spoznan bil kot človek, in da je v človeški podobi pretrpel tepenje, zasramovanje in sramotno smrt na križu — vse to zato, da je odrešil človeka in ga storil deležnega svojih zakladov in svojega kralje-

stva . . . vse to obsegajo besede, katere so vas tako ganile. Vi ste pa tudi prav sklepali: Kaj takega je mogel storiti le Bog, le on je mogel dovršiti tako spravno daritev.«

Fabijola se zopet globoko zamisli, potem pa strašljivo vpraša: »Ali si mar mislila na ravno to, ko si mi rekla v Kampaniji, da le Bog sam je Bogu vreden dar?«

»Res, mislila sem na ravno to, pa imela sem tudi v mislih nadaljevanje te daritve še v naših dneh, vendar o tem sedaj še ne smem govoriti.«

»Sedaj šele vidim,« je rekla Fabijola, »kako lepo se vse ujema, kar si mi nekdaj pravila, in kako sega eno v drugo, kakor posamezni deli rastline; eno izvira iz drugega. Jaz sem le za pisan sad izmišljene teorije imela vse tisto, kar si mi govorila, ali sedaj sem videla dejansko izvršene tvoje nauke. In kar si mi sedaj razložila, to mislim, je plemenita korenina, iz katere izvira vse drugo; kdo namreč bi se obotavljal, storiti svojemu bližnjemu, kar je veliko manj kot ono, kar je Bog storil zanj? Ali ravno v tem mora globoko tičati neka nevidna korenina, katere v svoji nevednosti ne izprevidim, — torej tudi čudovite resnice o človekovem odrešenju ne zapopadem prav.«

»Draga Fabijola,« odgovori ji Mirijam, »modrejši učniki bi vas morali poučevati in toliko obdarovan in bister vaš um vpeljati globokeje v svete skrivnosti, kakor sem jaz; vendar ali bi verjeli meni, če bi izkušala vam to nekoliko pojasniti?«

»Mirijam,« odgovorila je Fabijola, »kdor je pripravljen umreti za drugega, tisti ga ne bo slepil in mu govoril laži!«

Smehljaje je rekla Mirijam: »V teh besedah ste pa zopet sami izrekli in spoznali neko glavno načelo — vodilo naše vere. Zato vam bom povedala le to, kar nas je Jezus Kristus učil, ki je res umrl za nas; Njegove besede, kot besede nepremotljivega Boga, naj so vam porok za resnico!«

Fabijola je ponižno sklonila glavo in spoštljivo ter pazno poslušala, ko ji je Mirijam s preprostimi besedami razlagala krščansko skrivnost presvete Trojice, potem, kako je človek grešil, in ji tudi govorila o skrivnosti učlovečenja, ter ji z besedami sv. Janeza povedala vse življenje večne Besede: da je meso postala in med nami prebivala. Večkrat jo je ustavilo Fabijolino začudenje ali pritrjevanje; dvomljivosti pa nikoli ni kazala — modrijanstvo in nevera se je v nji umaknila veri.

A sedaj se Fabijolinega srca loti neka žalost; to je zapazila Mirijam ter jo poprašala po vzroku.

»Komaj si upam povedati,« je odgovorila. »Vse je tako lepo, tako veličastno! Beseda, ta izvir božje ljubezni in modrosti, izpričevalo Njegove moči — ona postane meso! Vendar kako, — odkod meso? Ali je sprejela omadeževano telo zavrženega človeka; ali pa je bilo treba novega človeškega rodú ustvariti zanj? Kdo bi se neki predrznil na zemlji imenovati se Njegov oče, ali kdo je tega vreden?«

»Gotovo nihče,« odgovorila je bolnica; »pa ena je bila dosti sveta in ponižna, da se je smela imenovati Njegovo mater. Skoraj osemsto let, preden je prišel Sin božji na svet, je prerokoval prerok in zapisal svoje besede ter jih zapustil svojim potomcem, Judom: »Glej,« je govoril, »devica bo spočela in porodila sina, kateremu bo ime Emanuel,« to je po naše: Bog z nami, namreč: z ljudmi. — To prerokovanje se je izpolnilo v spočetju in rojstvu Sinú božjega na zemlji.«

»In kdo je bila ta izvoljenka?« vpraša spoštljivo Fabijola.

»Ona, katero vsakdo časti, kdor resnično ljubi njenega sina! Marija je njeno ime, ali v mojem jeziku: Mirijam. Lahko vam je misliti, da je bila po veliki svetosti in kreposti postala vredna tolike časti; ona ni bila očiščena, ampak vedno čista, izvzeta od greha. Splošna izpridenost nje ni zadela; tako je hotela božja volja, da bi bila vredna, postati mati Najsvetejšega. Tako čista, kakor kri Adamova, katero mu je Bog razlil po žilah; in tako neomadeževana, kakor meso Evino, ko jo je večni Stvarnik naredil iz rebra spečega Adama, ravno tako čista je bila kri in ono meso, katero je Duh božji izpremenil v veličastno človeško telo, katero je porodila devica Marija.«

Po kratkem prenehljaju je Mirijam govorila dalje o rojstvu in mladosti našega Zveličarja, potem kako je učil, skazoval dobrote in slednjič sramotno umrl na križu.

Večkrat jo je med povestjo ustavilo vzdihovanje in solze Fabijoline, in ko je bil že čas počitka, jo je ponižno vprašala:

»Ali si zeló trudna? Ali bi mi mogla še odgovoriti na eno vprašanje?«

»Rada,« reče prijazno Mirijam.

»Kaj je pričakovati tisti, ki ne more reči, da je bila nevedna, ker je mislila, da vse ve; tudi se ne more izgovarjati, da se ni ničesar učila, ker je hrepenela po vsakršni

vedi; ampak ki mora spoznati, da je zaničevala pravo modrost in sramotila tistega, od katerega izvira, in še celo odrešilno smrt Križanega?»

Solze so jo oblike, da ni mogla nadaljevati. Mirijam počaka, da se ji je polehla žalost, potem pa reče:

»Ko je naš Zveličar hodil med ljudmi, je živela neka ženska z imenom Marija; pa ona je bila očitna grešnica, grešila je tako, kakor bi vi, Fabijola, nikdar ne grešili. Ko je spoznala Gospoda, kako milostno in priljudno ravna z grešniki, je jela v svojem srcu bolj in bolj premišljati svoje življenje in njegovo ljubeznivost in ponižnost; in njeno srce ga je ljubilo bolj in bolj. Skušala je, kako bi mu pokazala svojo ljubezen, zraven pa ponižala sama sebe. Šla je v hišo nekega bogatina, kjer je bil naš nebeški učenik; in kolikor se je bil hišni gospodar, ki je v svojem ponosnem srcu zaničeval očitnega grešnika, skazal premalo skrb-ljivega do Gospoda, toliko večjo skrb in ljubezen je pokazala ona, pa bila tudi zasramovana zato, kakor je pričakovala.«

»Kako je to storila?» vpraša Fabijola.

»Pri mizi je pokleknila k njegovim nogam, močila jih s svojimi obilnimi solzami in jih brisala s svojimi lasmi; poljubovala jih je in mazilila z dragim oljem.«

»In kaj se je zgodilo potem?»

»Jezus jo je branil zoper grenko zasmehovanje gostov in ji rekel, da so ji odpuščeni grehi zavoljo tolike njene ljubezni.«

»In kaj je bilo potem ž njo?»

»Ko je visel Zveličar na križu, doletela je dve ženski prednost, stati blizu njega: Marijo, neomadeževano mater, pa Marijo, spokorjenko, v znamenje, da mu je zraven svete, čiste ljubezni draga tudi spokorna ljubezen, njemu, ki je prišel k pokori buditi grešnike, ne pravičnikov.«

To noč nista dalje govorili. Mirijam je bila trudna in je zadremala; Fabijola pa je sedela zraven nje ter dolgo premišljevala slišano povest. Spoznala je, kako lepo se v krščanski veri veže eno z drugim. Mirijam je posnemala svojega Zveličarja v ljubezni, ko je bila pripravljena umreti za njo; pa posnemala ga je tudi, radovoljno odpustivši ji, ki jo je nepremišljeno trpinčila. Vsak kristjan naj bi tedaj v vsem posnemal svojega učenika, k temu spoznanju je prišla — vsaj ta ga res posnema, ki mirno dremlje zraven nje.

Ko se Mirijam črez nekoliko časa prebudi, vidi svojo gospodinjo ležati pri njenih nogah, kjer ji je bilo spanje zaprlo solzne oči. Takoj je spoznala namen in vrednost tega ponižanja; ni jo motila, ampak zahvalila je Boga iz dna svojega srca, da je bil sprejet njen dar.

Ko se Rimljanka prebudi, splazi se k svoji postelji; mislila je, da nihče ni zapazil tega. Trdo ji je bilo, dovršiti tako ponižanje samega sebe, pa ukrotila je popolnoma svoje ponosno srce. Prvič je sedaj čutila, da je v srcu — kristjanka.

Mirijamino življenje.

Ko pride drugo jutro Dijonizij, najde obe prav veselih obrazov; vošči jima srečo, ker sta tako dobro počivali, — oni se nasmejeta in rečeta, da je bila ta noč res najsrečnejša vsega njunega življenja. Dijonizij se začudi, pa Mirijam ga prime za roko, rekoč:

»Tukaj, častitljivi duhovnik božji, izročam vaši očetovski skrbi katekumeno, ki želi biti popolnoma izučena v naših svetih resnicah ter očiščena in prerोजना za večno življenje.«

»Kaj? Ali niste vi samo zdravnik?« začudi se Fabijola.

»Sem,« odgovori starček, »zraven pa tudi nevreden duhovnik v Cerkvi Gospodovi.«

Fabijola poklekne pred njim in mu poljubi roko, on pa ji položi svojo desnico na glavo in reče:

»Le vesela bodi, moja hči! Saj nisi prva iz te hiše, katero je poklical Gospod med svojo čredo. Veliko let je že minulo, ko me je neki služabnik pripeljal semkaj za zdravnika preoblečenega; pravzaprav pa le zato, da bi malo ur pred smrtjo krstil Fabijevo ženo.«

»Mojo mater? Takoj po mojem rojstvu je umrla; ali res kot kristjanka?« vpraša Fabijola.

»Res, in ne dvomim, da te je njen duh z angelom varihom vred spremljal vse dni tvojega življenja in te pripeljal do te vesele ure. Neprenehoma je molila za te pred božjim sedežem.«

Kdo bi popisal presrčno veselje obeh prijateljic! Ko je bilo z Dijonizijem dogovorjeno o pouku in svetem krstu, stopi Fabijola k Mirijami, jo ganjenega srca prime za roko in milo vpraša: »Mirijam, ali te smem od sedaj imenovati sestro?« Mirijam ji rahlo stisne roko — to je bil edini odgovor, katerega je mogla dati ganjena devica.

S Fabijolo se je pouka udeleževala tudi stara dojka Evfrozina in grška sužnja Graja ter so se pripravljale na sveti krst o veliki noči. Pa še ena se jima je pridružila, Emerencijana, Nežina sestra po mleku, katero je bila Fabijola vzela s seboj v hišo.

Med boleznijo je Mirijam Fabijoli večkrat kaj pripovedovala iz svojega prejšnjega življenja, in ker marsikaj bolj razjasni našo povest, hočemo kar vso njeno dogodbo postaviti semkaj:

Več let pred našo zgodbo je živel v Antijohiji neki bogat mož, ne ravno imenitnega stanú, pa v dotiki z vsemi veljavnimi rodbinami velikega in gizdavega tega mesta. Treba se je bilo torej ravnati po njih in tratiti črez mero. Ker ni znal dobro gospodariti, zakopalo ga je to globoko v dolgove. Zaročen je bil z blago žensko, ki se je skrivaj pokristjanila in tudi svoja dva otroka, sina in hčerko, zraven domačih opravil učila po tem. Fantiča so imenovali po reki, ki je tekla skozi mesto, Oroncija. Ko je mož prvič zvedel za vero svoje žene, je bil sin star petnajst let. Marsikaj je bil fantič pri materi zvedel o krščanskih resnicah in tudi ž njo večkrat bil pri kristjanski božji službi, katere vednosti je pozneje rabil v zlo.

Veselili ga pa niso nauki in navade krščanstva; tudi o krstu ni hotel nič slišati. Bil je svojeglaven in potuhnjen, in si ni dal svojih strasti krotiti po ostrih nravnih zapovedih. Hvala pri ljudeh in veselje sveta je bilo edino njegovo veselje in hrepenenje. Izobražen je bil kaj dobro; znal je razen grščine, ki je bila navadna v Antijohiji, tudi latinščino, katero je govoril lepo in gladko, četudi z nekim posebnim tujim naglasom; materinščina seveda mu je tudi gladko tekla. Po vsem tem je lahko verjeti, da se Oroncij kar nič ni branil, ko ga je oče vzel iz materinega varstva, da bi ga izučil v navadni in častni državni veri.

Njegova sestra je bila tri leta mlajša in za njo se oče ni mnogo brigal. Dosti za vero se pečati, mislil je, ni moško, in premeniti vero, zdelo se mu je slabost in znamenje vegastega značaja. Pri ženskah pa, katere vodijo le bolj čuvstva in domišljija, se kaj takega že izpregleda, in zato je pustil svoji hčeri Mirijam materino vero. Obdarovana z bogatimi darovi duha in pod materinim vodstvom je kmalu postala pravi zgled krščanskih čednosti. Mimogrede naj bo omenjeno, da je Antijohija takrat slovela po svojih učejakih in modrijanih, katerih nekateri so bili kristjani.

Črez nekaj let je umrla mati, ko je sin ravno dorastel do moških let. Ker je že prej spoznala, da pojde vse možovo premoženje kmalu pod nič, in ker ni hotela slabemu njegovemu gospodarjenju izročiti svoje hčere v skrb, pa tudi ne samogoltnosti in častilakomnosti sinovi, zapustila je vse svoje veliko premoženje (bila je iz bogate rodbine v Edesi) hčeri in je spravila v varstvo pred grabežljivimi rokami. Ni pomagala nobena zvijača in pregovarjanje možovo in sinovo, — ona ni hotela določiti drugače s premoženjem, ampak še sveto je hčeri položila na smrtni postelji na srce, da ne sme nikdar drugače odločiti z zapuščino, ko doraste.

Po materini smrti je šlo v hiši vse rakovo pot; upniki so pritiskali huje in huje — kar se prikaže v družini neka skrivnostna oseba, Evrota. Poznal ga menda ni nihče drug kôt oče, in videti je bilo, da ravna ž njim, kakor bi bila od njega odvisna sreča ali nesreča vse rodbine. Nam je znan že iz njegovih besed — le to naj bo še omenjeno, da čeravno starejši brat, ni hotel prevzeti gospodarstva, ker se za to ni čutil sposobnega zavoljo svoje ostrosti in svoje čemernosti; prepustil je vse Oroncijevemu očetu, on pa je v svoji častilakomnosti le hrepenel, da bi povzdignil svojo družino še do večje veljave in bogastva. Vzel je tedaj le nekaj premoženja in ž njim izginil za nekaj let. Prehobil je kupčevaje srednje-azijske dežele daleč do Indije in do Kitajskega in se sedaj vrnil z obilnim premoženjem in z lepo bogato zbirko dragocenih kamenov, kateri so potem po svetu dobro služili njegovemu stričniku, a ga v Rimu vendar spravili v pogubo.

Evrota se je nadejal, najti doma bogatijo in jo še pomnožiti s svojimi zakladi, pa našel je ubožano družino. Ali to mu še ni ohladilo ponosa do svoje rodbine. Očital in očital je bratu skrivše slabo gospodarstvo; po dolgem pričkanju pa je plačal vse dolgove iz svojega, da je sedaj bil pravzaprav on gospodar vsega. — Črez nekoliko let je oče zbolel in umrl. Na smrtni postelji je povedal Oronciju, da vse imetje, od česar so že nekaj let sem živeli, pa domovje je lastnina njegovega prijatelja (kako bližen sorodnik da mu je, ni povedal), in da naj mu bo pokoren in se naj vda v vsem popolnoma njegovi volji. Tako je prišel mladenič v polno oblast trdosrčnemu in brezvestnemu častilakomnežu, ki mu je tudi ukazal popolno vdanost, pa da se ne bo smel ustrašiti nobene reči, naj bo dobra, ali slaba, samo da bosta

zamogla opešani rodbini zopet pomagati na noge in jo povzdigniti.

Po smrti ubožanega očeta jima v Antijohiji ni bilo več ostati. Z nekolikim premoženjem v roki bi se dalo kje drugje pričeti kako podjetje, ali kaj, ker je po očetovi smrti ostalo jako malo imetja; kajti bilo je treba vse dolgove poravnati. Pa sestrično premoženje je bilo še celo; sklenila sta, da ga morata dobiti v roke. Skušala sta s pregovarjanjem in z zvijačo; ali trdno se je branila Mirijam, nekaj ker je spoštovala sveto materino voljo, pa tudi, ker je mislila ustanoviti hišo za Bogu posvečene device in tam preživeti svoje dni. Bila je ravno v postavni starosti, da je smela prosto gospodariti s svojim imetjem. Vdala se je toliko ter jima ponudila, da bi za nekaj časa živela od njenega imetja, kar jima pa ni bilo všeč. Naposled je začel Evrota podpihovati Oroncija, da se mora odstraniti človek, ki jima je toliko na poti. Od začetka je mladeniča pretresala ta strašna misel, sčasoma se je je bil pa privadil in naposled je mislil, kdo ve kako zaslužno delo je storil, če je starca odvrnil od krvave moritve in mu nasvetoval drugačno, nekrvavo, pa gotovo pot — pot zvijače in neočitnega siljenja.

Povedali smo že, da so smeli prvi kristjanje, zlasti ob času preganjanja, jemati sveto obhajilo s seboj domov; zavili so svete hostije v prtiček, katerega so imenovali »orarium«, in tega zopet v drugo bogato okinčano povijalo; vse to pa so doma priprli in hranili v mali skrinjici s pokrovcem. To je bilo znano Oronciju in dobro je vedel, da je kristjanom bilo sveto in nad vse drago tisto, kar so hranili v takih posodicah, pa da bi dali rajši vse, kar imajo, kakor da bi pustili oskruniti ta »biser«, kakor so imenovali najmanjši del svetega kruha. Z biseri ozaljšana dragocena prepasnica, o kateri smo v naši povesti že govorili, služila je že Mirijamini materi za vnanje povijalo svetega zaklada; in nad vse jo je cenila tudi hči, nekaj ker je bila materina zapuščina, pa tudi ker jo je sama rabila v ravno tisti namen.

Neko jutro zgodaj je klečala pred skrinjico, se pripravljala z iskreno molitvijo, potem pa pristopila jo odpret. A kdo popiše njen strah, ko jo najde že odprto in — prazno! Milo je jokala, kakor Marija Magdalena pri grobu, ko je mislila, da so ji vzeli Gospoda, in ni vedela, kam so ga položili; in kakor ta, sklonila se je še enkrat in pogledala v skrinjico — sedaj je zapazila v njem košček papirja, katerega prej v velikem strahu ni videla. Na lističu je bilo

zapisano, da tisto, kar pogreša, je dobro shranjeno pri bratu in da se lahko reši. Takoj je hitela k njemu, ki je bil s temnim čemernim tujcem zaklenjen v svoji sobi. Na kolena je padla predenj in ga milo prosila, naj ji da nazaj, kar je vzel in kar ji je dražje kot vse bogastvo. Solze in prošnje bi ga bile skoraj omečile, ko bi ga ne bil Evrota strmo pogledal, njo pa nagovoril tako-le:

»Mirijam, primem te pri besedi! Skusiti hočem, če govoriš resnico, in če ti je res kaj za tvojo vero. Ali ti je res ljubše, kot vse tvoje bogastvo?«

»Vse vam bom dala, vse — kar imam, samo da Najsvetejše rešim oskrunjenja!«

Evrota se nasmehne in reče: »Če je tako, podpiši to-le pisanje!«

Vzela je pero, pregledala pismo in podpisala. Odpovedala se je vsemu svojemu premoženju ter ga prepisala Evrotu. Oroncij je pač divjal, ko je potem zvedel, kako ga je starec prekanil, pa bilo je že prepozno. Pozneje so naredili pismo, kakor so ga terjale rimske postave, da se odpove Mirijam vsem svojim pravicam.

Nekaj tednov sta lepo ravnala ž njo, potem sta ji pa rekla, da se mislita preseliti v Nikomedijo na cesarski dvor, in da bo tudi nji treba zapustiti dom. Prosila je, naj jo peljeta v Jeruzalem, kjer je mislila dobiti zavetja v kaki družbi svetih žen. Spravila sta jo torej na neko ladjo, katero je vodil poveljnik prav sumljivega značaja, ki je od Evrota razen prevoznine za Mirijam dobil še lepo svoto denarja pod nekimi skrivnimi pogoji, po katerih si ni upal popraševati Oroncij. Ubožna devica je stopila na ladjo; edino njeno bogastvo ji je viselo okrog vratu, zavito v edino dragocenost, katero je nesla od doma — sveta popotnica, kakor so jo sploh jemali kristjanje s seboj na daljna pota in jo skrbno hranili na svojih prsih.

Ko je ladja priplula daleč na morje, ni zavil poveljnik proti bregu, ampak kar naravnost je jadrал. Kaj je imel v mislih, ni se dalo uganiti, pa popotnike je to storilo zelo nemirne in začeli so se pričkati in pripraviti ž njim. Kar se sredi morja vzdigne strašen vihar in stori konec vsemu prepiru. Ladjo je valovje prekucevalo nekaj dni semterja, potem pa jo je treščilo na neki skalnati breg blizu Cipra. Mirijam je ostala živa in je svojo rešitev pripisovala edino le sveti dragocenosti, katero je nosila na prsih. Mislila je, da je ostala edina pri življenju, vsaj videla ni druge žive duše;

pa rešilo se jih je še nekoliko drugih ljudi, ki so pozneje prišli domov v Antijohijo in naznanili njeno smrt ter vseh drugih popotnikov in mornarjev.

Na samotnem bregu so živeli ljudje, ki so se živili od tega, kar so ulovili na morju; ti so prodali Mirijam nekemu trgovcu, ki je kupčeval s sužnji. Tako je prišla v mesto Tars v roke nekemu možaku izmed višjih stanov, pri katerem se ji ni godilo hudo.

Ne dolgo potem je naročil Fabij enemu svojih prijateljev v Aziji, naj mu dobi če mogoče kako izobraženo sužnjo za postrežbo njegovi hčeri Fabijoli; tako je prišla Mirijam pod imenom Sira v Fabijevo hišo.

Sladka smrt.

Nekaj dni potem, ko se je začela Fabijola pripravljati na sveti krst, so ji sporočili, da je prišel neki star mož, ki želi kar neutegoma govoriti z njo. Ko gre k njemu ter ga popraša po imenu, ji odgovori: »Žlahtna gospa, moje ime je Efrajm in velik dolg je pri meni zagotovljen s premoženjem umrle gospodične Neže. Ker sem zvedel, da imate vi sedaj njeno zapuščino, zato sem prišel od vas terjat dolg, če ne, sem izgubljen.«

Fabijola se čudi tem besedam in reče: »Kako more to biti, saj moja sorodnica menda ni nikdar delala dolgov?«

»Ona ne,« odgovori nekoliko osramočen stari oderuh, »pa neki drug gospod, Fulvij, ki bi bil imel njeno premoženje dobiti po zaplembi; zato sem mu bil na to posodil lepo svoto.«

Fabijola je že mislila človeka odpoditi, ali ko se spomni Fulvijsve sestre, mu priljudno reče: »Naj si je Fulvij na Nežino zapuščino naredil kolikršen dolg tudi, hočem ga vam poplačati, pa samo s postavnimi obrestmi. Če imata kako odrtniško pogodbo skupaj, za tisto se ne menim.«

»O, bom imel izgubo, gospa, bom imel izgubo. Saj sem že tako na vso moč malo terjat, gotovo da.«

»Le k mojemu hišniku idite, on vam bo vse poravnal. Vsaj tukaj se vam ni bati izgube.«

Hišnik, bivši njen suženj, katerega je sedaj oprostila, je izplačal Judu, kolikor je bilo prav in pošteno. Kmalu potem mu izroči Fabijola neko bolj sitno delo, namreč vsa pisanja in račune svojega rajnega očeta, da jih pregleda in vidi, kje in komu se je kdaj zgodila kaka krivica ali ne-

poštenost, ker je sklenila vse povrniti in poravnati. Tudi Korvinu je odkazala toliko denarjev, da bi lahko živel z njimi, ko je zvedela, da je res on po svojem očetu izposloval cesarjev odpis in tako rešil premoženje zaplembe, kar je postavno bilo njeno.

Ko je bilo poravnano posvetno, preživela je naslednje dni s postrežbo pri Mirijami in s pripravljanjem na sveti krst. Da bi kaj prej ozdravela, dala je bolnico prenesti v nomen-tansko poslopje, obema kaj ljubo stanovališče. Ker je napačila ljuba pomlad, so njeno postelj lahko postavili k oknu, ali pa če je solnce sijalo prav gorko, prenesli so jo pred hišo na vrt. Tu so sedele, Fabijola na eni strani nje in na drugi Emerencijana, in so se pogovarjale o izgubljenih prijateljih, posebno o tistih, na katere jih je spominjala vsa okolica. Njim pri nogah je ležal stari kodrasti Molos, ki je pa že izgubil vso živahnost, le kadar se je izgovorilo Nežino ime, vzdignil je ušesa, jel z ropom mahljati in pogledovati okrog sebe. Večkrat so se tudi pogovarjale o verskih rečeh, in pri takih priložnostih je Mirijam svojima prijateljicama še bolj natanko razlagala, kar jima je bil povedal Dijonizij.

Medtem je pa Mirijam pešala bolj in bolj; rana se je sicer zacelila, a telo ni moglo več zadobiti prejšnje moči. To so vsi zapazili, le Fabijola ne; saj tudi ljubeča mati ali sestra najzadnja zapazi nevarnost pri detetu ali sestri. Ljubezan je slepa in polna upanja. Jetična rdečica ji je pokrivala lica, bila je slaba in suha, pa sedaj in sedaj jo je silil tihi kašelj. Spati ni mogla dosti in postelj je hotela imeti postavljeno vedno tako, da je gledala skozi okno na neki kraj, kateri ji je bil ljubši in prijetnejši, kot najkrasnejši cvetličnjak.

Blizu poslopja namreč je bil vhod do nekega pokopališča, ki so ga sedaj imenovali po Neži, odkar so to sveto mučenico pokopali v njem. Njeno truplo je počivalo blizu vhoda v mali obokani grobnici, nad katero je bila široka, obzidana luknja, da je podzemeljskemu prostoru prihajalo z vrta doli svetlobe in zraka. Ta luknja je bila ravno sredi vrta izpeljana na dan, obzidana, pa še obgrajena in malo prikrita z nasajenim grmovjem. Semkaj je vedno pogledovalo Mirijamino oko, in ker zavoljo slabosti ni mogla telesno do groba, je bil vsaj njen duh vedno tam, kjer je počivala tista, katero je ljubila in čistila nad vse.

Nekega lepega mirnega jutra, nekoliko tednov pred veliko nočjo, je zagledala bolnica nekaj mladeničev, ki so šli

v bližnji potok na ribji lov, in ker so šli po bližnjici skozi vrt, prišli so mimogrede do omenjene luknje nad grobom. Eden je pogledal skozi luknjo in rekel:

»Glejte, glejte, to-le je pa gotovo ena tistih kristjanskih krtovih lukenj!«

»Idimo doli!« nasvetuje drugi.

»Kako pa pridemo nazaj in kod?« ugovarja tretji.

Tega pogovora seveda ni slišala Mirijam, pač pa je videla, kar se je zgodilo nato. Tisti, ki je posebno vrat stegoval in napenjal svoje oči, mignil je drugim, naj stopijo bliže in naj bodo tihi. Pogledajo in nato začno pri bližnji stari zidani ograji rušiti kamenje in ga metati skozi luknjo; potem pa smeje se odidejo. Mirijam je mislila, da so kamenje metali na kako kačo ali na kak drug mrčes, katerega so zapazili v globočini.

Ko so prišli ljudje k nji v sobo, povedala je, kar je videla; takoj je šla Fabijola sama s služabniki h grobu, za kateri je zelo skrbela. Ali kdo popiše njih strah in žalost, ko najdejo pri Nežinem grobu revico Emerencijano v krvi ležečo in mrtvo! Pozneje so zvedeli, da je šla ubožica pretekli večer mimo potoka, kjer so imeli neverniki svojim bogovom na čast nesramne gostije. Vabili so jo, da se udeleži, česar se je branila in jih še povrh oštela in očitala jim njih neusmiljenost do kristjanov. Napadli so jo suroveži s kameni in jo močno ranili. Ubežala jim je pač še na vrt, ali ker se je čutila slabo, zlezla je skozi luknjo h grobu svoje sestre, da bi tam molila. Tukaj je pa omagala tako, da ni mogla nazaj, in zjutraj so jo našli divjaki in pobili. Tako je prejela revna kmečka deklica namesto krsta z vodo krvavi krst in dohitela jo je sreča, da se je sveta Cerkev vsako leto spominja med svetniki.

Fabijola in njene tovarišice so se pripravljale na sveti krst, kakor je bilo navadno; le nekoliko okrajšano jim je bilo pripravljanje zavoljo preganjanja. Še toliko lažje jim je bilo to, ker so stanovale blizu katakombe, v kateri je bilo več cerkev. Najprej so bile vzete med »poslušavce« (audientes), ki so smeli pri božji službi biti samo pri pridigah in branju; potem so prestopile v drugi red na sveti krst se pripravljajočih, med »klečeče« (genuflectentes), ki so po pridigi tudi še smeli biti pri molitvah in so prejeli škofov blagoslov; in nazadnje med »izbrane« (electi), ali tudi »želeče, zahtevajoče« imenovane (competentes), ki so bili že popolnoma izučeni v svetih resnicah. Ko so prestopile v

zadnji red, začeli so se tisti sveti obredi, ki so sedaj pri nas združeni pri svetem krstu, takrat so bili pa ločeni. En dan so se odpovedale hudobi in njenemu dejanju, kar se je ravno pred krstom še enkrat zgodilo; zopet čez nekaj dni je sledilo maziljenje ušes in nosa, ali tako imenovani »efeta«; in tako so sledili ločeno drugi obredi, pri nas ob enem storjeni. Posebno slovesno je bilo maziljenje, ki se ni zgodilo samo na glavi, ampak po vsem životu.

Sveti krst se seveda ni mogel podeliti z veliko slovesnostjo, to takrat ni bilo mogoče. Po mestu so bila zbirališča ali cerkve zaprte in ko je napočil srečni dan, splazila se je vsa družba na vse zgodaj okoli mesta na nasprotno stran do Poncijanovega pokopališča. Dopoldne so preživeli v molitvi in premišljevanju in šele zvečer se je začela slovesna božja služba.

Prišel je čas krsta. Po mnogih stopnicah se je prišlo globoko v podzemeljski prostor, v katerem je bila v skalo vdolbena, štirioglata, 4 do 5 črevljev globoka votlina,* in v njo iz podzemeljskega studenčka napeljana čista mrzla voda, v katero so katekumena trikrat potopili. Pri ženskah so stregle žene dijakonise.

Precej po svetem krstu so prejeli novokrščenci zakrament svete birme, potem pa so jih poučili v skrivnostih svetega obhajila in pristopili so prvič k sveti večerji. To se je zgodilo velikonočno nedeljo.

Ko je Fabijola prišla domov, je bilo prvo njeno pozdravljenje, da je Mirijam živo in navdušeno objela. Svetega veselja ni mogla izpregovoriti; in kaj bi tudi ne! Danes prvič se je čutila na enaki stopnji ž njeno prejšnjo sužnjo — ne po čednosti, nebeški modrosti, ne po zaslugah pred Bogom, o to nikakor ne: pa postala je kakor ona otrok božji, dedinja večnega zveličanja, živ ud na telesu Kristusovem, in kakor nji, stala so ji vrata odprta do vseh njegovih milosti in zaslug njegovega odrešenja. Popolnoma nova stvar je bila in prerojena. Z nobeno še tako krasno obleko se ni nikoli ponašala tako, kakor sedaj z belim oblačilom, katerega je prejela pri svetem krstu in ga smela nositi skozi osem dni.

A dobrotljivi Oče ve med veselje vplesti žalost, pošlje nam jo takrat, kadar smo najbolj pripravljeni jo prenašati. Ko je Fabijola tesno objela svojo sestro, zapazila je prvič

* Ves ta prostor je še danes tam videti, kakršen je bil takrat.

njeno težko sapo in kratko dihanje; poslala je po Dijonizija za drugi dan. Tisti dan je pa še zbrala okoli sebe in Mirijam svoje izpreobrnjene sužnje in Nežine krščanske posle, katere je ona obdržala pri sebi, in praznovali so prav veselo velikonočno.

Drugo jutro pokliče Mirijam Fabijolo k sebi in jo nagovori tako milosrčno, da še nikoli tako:

»Ljuba moja sestra, kaj boš storila, če te zapustim?«

Fabijola se ob teh besedah neizrečeno prestraši in jo vpraša:

»Kaj, ali me hočeš zapustiti? Mislila sem, da bove vedno skupaj živeli kot sestri. Pa če ti zapustiš Rim, pojedem s teboj, da ti bom stregla; kaj ne, da bom smela?«

Smehljaje prime Mirijam svojo prijateljico za roko in solzica se ji je zalesketala v očesu; z roko je pokazala proti nebu. Fabijola jo je razumela in rekla:

»O ne, ne, draga sestrice! Kaj bom počela brez tebe! Le moli; Bog ti ne bo odrekel nobene prošnje. Pa tudi jaz bom molila k Neži in Boštjanu, ker sem slišala, koliko premore priprošnja naših zveličanih bratov pri Bogu. Le zaupaj; prepričana sem, da bo kmalu bolje. Šli bove v Kampanijo, kjer te bo milo pa gorko podnebje kmalu okrepčalo, in sedeli bove zopet pri studentu in se menili o čem boljšem, kot o puhlem modrijanstvu.«

Mirijam je odmajala in ji odgovorila, pa ne žalostna:

»Ti se motiš, ljuba moja! Bog mi je dal doživeti ta presrečni dan, ali sedaj me čaka nekaj drugega. Naj se zgodi njegova volja! Jaz vem, koliko dni mi je še danih; ti bi rada žalovala po meni, pa nočem ti odvzeti ne enega dne tvoje bele obleke.«

Dijonizij je prišel in takoj zapazil, da se je z njegovo bolnico obrnilo zeló na slabo, odkar je ni videl. Zgodilo se je, kakor se je bal; morilno bodalo je zadelo kost in ranilo njeno površje; tako se je je naglo prijela jetika.

Fabijola je šla k Nežinemu grobu in je tam dolgo in iskreno molila. S solznimi očmi se je vrnila k Mirijami:

»Sestra,« tako jo je nagovorila, »naj se zgodi božja volja; jaz sem pripravljena na vse. Prosim te, sedaj mi povej, kaj želiš, da storim, kadar te izgubim?«

Mirijam obrne oči proti nebu in reče:

»Moje truplo položi k Nežinim nogam in potem moli k nji za me toliko dolgo, da pride iz jutrovega neki tujec z veselim naznanilom.«

* * *

Naslednjo nedeljo, bila je bela nedelja, obhajal je duhovnik Dijonizij s posebnim privoljenjem v Mirijamini sobi daritev svete maše, med katero ji je podal sveto obhajilo kot zadnjo popotnico, potem pa jo mazilil s svetim oljem in molil nad njo ter ji tako podelil zadnji zakrament, s katerim Cerkev utrjuje svoje otroke za zadnjo pot.

Fabijola in služabnici sta bili pri tej slovesnosti, in bile so vse ganjene do solz; potem pa so šle zopet v katakombo, kjer so med božjo službo odložile krstno obleko in se vrnile v navadni obleki.

Ko Fabijola zopet stopi k svoji bolni prijateljici, nagovori jo ta tako-le ter prime za roko:

»Moja ura je prišla, da se ločim od tega sveta; odpusti mi, če kdaj nisem storila svoje dolžnosti ali če ti nisem dajala dobrega zgleda.«

Toliko Fabijola ni mogla prenesti, ulijó se ji solze. Mirijam jo je tolažila in rekla:

»Kadar ne bom mogla več govoriti, pritisni znamenje križanega Jezusa na moji ustni; vi pa, častiti duhovni oče Dijonizij, spominjajte se me v molitvi pri Gospodovem oltarju, kadar umrjem.«

Sivi starček je molil zraven nje; ona je odgovarjala, in ko ji je zastal glas, premikali sta se le še ustni in se pritiskali na križ, katerega so ji držali pred ustmi. Živ in vesel je bil njen pogled — sedaj je vzdignila roko do čela, jo nesla na prsi in delajoč znamenje svetega križa — je umrla.

Dolgo je žalovala Fabijola po nji, a sedaj v upanju!

III. Zmaga.

Tujec iz jutrovega.

Kako samotno je vse okrog nas! Izginil je izpred naših oči eden za drugim vrlih krščanskih junakov: Pankracij, Boštjan, Neža in drugi — ni jih več! Ali se bomo temu mar čudili? Saj nismo popisovali navadnih časov, mirnih let, ampak pred očmi nam je bil neverni, poganski svet, boreč se za svoje izmišljene puhle malike zoper kraljestvo božje. Videli smo silnega preganjavca Dijoklecijana premišljeno in z vsemi peklenskimi silami se upirati zoper Kristusovo Cerkev — ali naj se čudimo, če jih je med milijoni spoznavavcev padla tudi peščica, katerih življenje smo opazovali v naši povesti?

Leta 284 so rimski vojaki oklicali Dalmatinca Dijoklecijana (284—305) za vladarja. Bil je bistrega uma, pravi mož na bojišču, pa tudi na cesarskem prestolu, in rimsko cesarstvo je pod tem mogočnim vladarjem zelo okrevalo. Sicer slavohlepen, je vendar svojo oblast razdelil in je v zapadni polovici rimske države postavil za cesarja svojega rojaka Maksimijana, medtem ko je vzhodno polovico sam vladal. Da bi bilo vladarstvo še bolj utrjeno in oskrbljeno, postavil je Dijoklecijan še dva sovladarja, sebi surovega Galerija, a Maksimijanu Konstantina Klora, očeta Konstantina Velikega. — Galerij je vladal v Sirmiji, Konstancij pa v Britaniji, Hispaniji in Galiji.

Dijoklecijan izprva ni preganjal kristjanov, ampak dovolil jim je, da so smeli svojo vero svobodno spoznavati, ter jim podelil celo visoke državne službe. Število kri-

stjanov se je tedaj pomnožilo tako, da so jim stara zbirališča bila pretesna in so si pričeli zidati velike prostorne cerkve. V stolnem mestu Nikomediji je prav blizu Dijoklecijanove palače stala lepa cerkev, v katero je zahajalo mnogo dvorske gospode h krščanski službi božji. Skoro dvajset let je Dijoklecijan že sedel na cesarskem prestolu in nikdar se ni spotikal nad kristjani, ki seveda niso hoteli darovati poganskim malikom. Tedaj ga je začel njegov vladarski pomočnik, surovi Galerij, ščuvati ter mu dokazovati, da so kristjani državni nevarna družba in da so ravno oni krivi, da se staro pogansko malikovanje ne more tako slovesno obhajati, kakor bi se spodobilo za ponovljeno cesarsko oblast. Dijoklecijan se je nekoliko obotavljal, nazadnje se je pa le dal premotiti in izdajal je čimdalje ostrejša naredba zoper kristjane. Najprej je ukazal, da se mora velika cerkev v Nikomediji podreti. Dne 23. svečana 303 so prihrumeli vojščaki na vse zgodaj v hišo božjo in čez nekoliko ur ni bilo več kamena na kamenu. Nato je zaslepljeni cesar vsem svojim sovladarjem in cesarskim namestnikom razposlal povelje, da naj kristjanom poberó in požgó njihove svete knjige ter da naj jim tudi poberó vse njihovo cerkveno premoženje. Noben kristjan ne sme več opravljati nobene državne službe, a če je sužnik, ne sme se pod nobenim pogojem osvoboditi.

Kmalu potem je nastal v cesarski palači v Nikomediji ogenj in požar je pokončal velik del poslopja. Hudobni Galerij je takoj porabil priložnost in zatožil kristjane pri Dijoklecijanu, da so oni zažgali palačo z namenom, da bi oba cesarja med požarom pri živem telesu zgorela. Takoj je Dijoklecijan ukazal vse škofe in duhovnike zapreti in na vsak način siliti, da darujejo bogovom, ali pa jih ostro kaznovati. Nova zapoved pa je cesarskim namestnikom po raznih deželah naročila, da se morajo vsi kristjani brez izjeme preganjati, in ista kazen velja tudi za tistega, ki bi hotel kakega kristjana braniti ali ga skrivati pod svojo streho. Sedaj se je pričelo po vsem cesarstvu strašno preganjanje in prelivanje krvi!

Pa prišla so za kristjane še hujša leta, kakor smo jih opisali v naši povesti. Dijoklecijan, Galerij, Maksimin in Licinij na vzhodu, Maksimijan in njegov sin in naslednik Maksencij na zapadu, so z vso silo butali ob skalo Petrovo. Kakor silni vihar se je vnelo preganjanje kristjanov sedaj v tem, sedaj v drugem kraju velikega rimskega cesarstva,

in se valilo iz dežele v deželo ter podiralo in pokončevalo vse, kar je bilo krščanskega — kri je tekla v potokih!

Na cesarskem dvoru v Nikomediji so živeli Peter, Gorgonij in Dorotej, krščanski možje, katere cesar Dijoklecijan poprej ni le čislal kot prijatelje, ampak tudi ljubil kakor sinove, a sedaj jih je neusmiljeno preganjal in trpinčil. Petru so ukazali darovati malikom; ker se je pa tega stanovitno branil, so ga slekli, potem obesili in tako kruto bičali, dokler mu niso kosti obelili. Nato so mu vlili kisa in soli v rane, ga položili na raženj in ga pri živem telesu spekli. Vendar je slavni mučenik vse muke hrabro premagal in svojo dušo ohranil neomadeževano. Enako kruto in neusmiljeno so mučili dvornika Gorgonija in Doroteja ter ju potem zadrgnili. — Nikomedijskega škofa Antima so obglavili, za njim pa so pobili še mnogo drugih kristjanov.

Sploh so se po vzhodnih deželah cesarski namestniki drug z drugim skušali, kdo da si bo za obsojene kristjane izmislil hujše muke. Nekateri so jih devali ob glavo ali križali, mnogi so jih divjim zverinam metali za hrano, ali pa so jih zaprli, da so pomrli gladú. Tudi so jih na različni pekli, v dimu sušili, ali potapljali v morje. — V Frigiji je bilo mestece, v katerem so bivali sami kristjani. Rimski vojščaki so mestece obkolili ter je zažgali, da so vsi prebivavci zgoreli.

Med rimskimi vojščaki se je odlikoval Julij v Meziji. Cesarski namestnik mu je prigovarjal, naj daruje malikom, a vrli vojščak mu odgovori: »Že šestindvajset let sem zvest vojščak, sedemkrat sem stal pred sovražnikom in sem moško sukal meč; zvesto sem pa služil ne le cesarju, ampak tudi živemu Bogu, kojemu se tudi sedaj ne smem izneveriti.« Na morišču je še poljubil svojega prijatelja, krščanskega vojaka Hezihija, rekoč: »Brat, pridi kmalu za menoj!« Takoj si obveže oči in nakloni svoj vrat, rekoč: »Gospod Jezus Kristus, ker trpim zavoljo tvojega imena, pridruži mojo dušo svojim svetnikom!« — En mesec pozneje je tudi Hezihij prestal mučeniško smrt.

Ali kaj je zaleglo vse to napenjanje, kaj je pomagalo, če so pod Dijoklecijanom,* kakor je za gotovo znano, v enem mesecu poklali osemnajsttisoč kristjanov, če so se

* Dijoklecijan je v enem letu štirikrat oklical preganjanje, eno hujše od drugega; in tako si je bil svest uspeha svojih namenov, da je že naprej dal vlti denar v vedni spomin potomcem, »da je pokončal z zemlje ime krščansko«.

pokončala cela mesta in če se je morilo tako, da so se skrhalo meči in so se utrujeni rablji morali vrstiti? — Sveta Cerkev je posadila enega višjega pastirja za drugim na sedež Petrov; v temnih katakombah so se obhajali cerkveni zbori; iz daljnih krajev so prihajali škofje v Rim, pri nasledniku Petrovem iskat sveta. Škof za škofom je prišel na svoj stol in posvečeval duhovnikov na mesto tistih, ki so umrli junaške smrti za svojega Zveličarja. — In verniki? Čim več so jih usmrtili, tem več jih je bilo: kri mučencev je postala seme novih kristjanov!

In ko je Dijoklecijan spoznal, da je prazno njegovo počenjanje in se zato odpovedal cesarski kroni ter odšel v Dalmacijo, v svoj rojstveni samotni kraj, ko so Galerija pri živem telesu snedli črvi, ko se je Maksimijan Herkul samega sebe udušil in Maksencij poginil v Tiberi, ko tudi drugih preganjavcev ni bilo več — takrat je stala Gospodova Cerkev še v polni moči na mogočni skali: vrata peklena je niso premaknila. Zmagala je!

Leta 313 ji cesar Konstantin Veliki, po zmagi zoper Maksencija, podeli vse prostosti in pravice, pa tudi povrne Cerkvi vse premoženje, katero so ji bili prejšnji vladarji odvzeli. To je bilo veselje! Od začetka bojazljivo, potem pogumnejše so stopali na dan; vsak si je iskal svojih znancev in prijateljev, o katerih ni vedel, ali so še živi, ali pa so že dosegli mučeniško krono. Kmalu so tudi iztrebili in popravili si svoja nekdanja zbirališča, pa tudi lepih, novih cerkvâ si začeli zidati.

Mislimo si leto 318, torej petnajst let po Mirijamini smrti. Cerkev se je že pokrepčala in se vnovič uredila in utrdila; tu pa tam se je kak nesrečni odpadnik zopet po dolgi težavni pokori spoprijaznil in zedinil s Cerkvijo, pa tudi semterja je bilo srečati sivoglavega starčka s pohabljenim nogo ali oslepljenim očesom — spoštljivo ga je vse pozdravljalo, ker je nosil znamenja prestanega mučenja za Kristusa.

Če se tega leta bližamo Fabijolinemu nomentanskemu poslopju, videli bomo na lepem nekdanjem vrtu čudno preukucijo: polno kamenja navoženega, že obdelanega in še neobdelanega, opeke na kupih in marmornih plošč, ter visoke odre za neko novo zidanje. Konstancija, hči Konstantinova, je molila na Nežinem grobu, ko še ni bila kristjana in prosila ozdravljenja od silne bolezni — ozdravela je popolnoma; zato se je hotela sedaj izkazati hvaležno in je uka-

zala nad njenim grobom sezidati lepo cerkev. Vendar je bila še odprta pot do podzemeljskega prostora, kjer je ležalo truplo te svetnice, in silno veliko romarjev je prihajalo iz raznih krajev sveta na to sveto mesto.

Ko se nekega dne vrne Fabijola iz mesta, kjer je imela v svoji hiši bolnišnico in gostišče za uboge, in sicer na svoje stroške, stopi k nji grobokop ali fosor iz Nežine katakombe in ji reče:

»Gospodična, dolgo ste čakali na tujca iz jutrovega, sedaj mislim, da je prišel.«

Fabijola, ki je v svojem srcu še vedno hranila besede umirajoče Mirijam, vpraša ga željno:

»Kje je?«

»Je že odšel.«

»Kako pa veš, da je bil moj tujec?«

Grobokop odgovori: »Danes zjutraj sem zapazil med množico romarjev moža z dolgo brado; ni imel menda še petdeset let, videti mu je pa bilo na obrazu, da je mnogo let preživel v težavi in tugi, kar ga je tudi kazalo dosti starejšega. Nosil se je po jutrovi šegi in imel je plašč, kakor ga imajo tam menihi. Ko je prišel pred Nežin grob, se je vrgel na tla, je jokal in tako milo vzdihoval in stokal, da se je vsem navzočim smilil v srce. Bližali so se mu in mu šepetali: »Brat, tebe tare velika žalost; le zaupaj in nikar ne jokaj, saj je milostna svetnica!« In drugi so mu rekli: »Le nikar se ne boj, bomo molili za te.« Ali ni se dal potolažiti; jaz pa sem si mislil: Le enega samega poznam, da bi mogel biti vpričo tako dobrotljive svetnice tako žalosten.«

»Le naprej pripoveduj, le naprej — kaj se je zgodilo potem?« vpraša Fabijola.

»Črez dolgo se je vzdignil, vzel iz žepa krasen, leskeč se prstan in ga položil na njen grob. Mislim, da sem že videl ta prstan pred leti.«

»In potem?«

»Ko se obrne ter mene zagleda in po obleki spozna, da sem grobokop, se mi približa. Videl sem, kako se je tresel, ko me je spoštljivo nagovoril, pa nič pogledal v obraz: »Brat, ali veš, kje tukaj počiva neka deklica iz Sirije, Mirijam po imenu?« Jaz mu molče pokažem grob. Pomolčal je nekoliko, solze so mu zopet stopile v oči, silna notranja žalost se mu je brala na obrazu, ko me tresočega glasu zopet vpraša: »Brat, ali ti je znano, za čim je umrla?«

»Za jetiko,« mu odgovorim. »Hvala bodi Bogu!« je rekel in globoko vzdihnil, potem pa se zopet vrgel na tla, ječal in vzdihoval več kot celo uro, nazadnje pa strastno poljubil pokrivalo na grobu in odšel.«

»Je že, res je on! Torkvat, zakaj ga nisi pridržal?«

»Gospodična, si nisem upal. Ko sem mu enkrat pogledal v obraz, ogibal sem se njegovemu očesu; vendar mislim, da bo še prišel, ker je šel proti mestu.«

»Moramo ga najti,« je rekla Fabijola. — »O predraga Mirijam, torej ta sladka misel te je napolnjevala zadnji trenotek tvojega pozemeljskega življenja!«

Tujec v Rimu.

Ko je šel drugo jutro tujec čez tržišče, videl je množico mladine stati okrog nekega človeka in ga dražiti. Ne bil bi se dosti menil za drhal, ko bi ne bil ravno slišal nekega znanega imena. Stopil je bliže in zagledal sredi ljudstva človeka, mlajšega kakor on, pa že s plešasto glavo in debelim, napihnjnim, rdečim ogrčavim obrazom; srpo oko, zanemarjena obleka in vsa njegova postava in hoja je kazala navadnega pijanca.

»Veš kaj, Korvin,« reče mu neki paglavec, »sedaj bo pa tebe zadelo plačilo. Ali veš, da pride letos Konštantin v Rim? Tedaj pride vrsta na nas; kaj misliš?«

»Tega pa že ne,« odgovori popisani možic; »kristjanje si kaj takega ne upajo. Konštantina smo se tudi takrat bali, ko je po Maksencijevi smrti prvič oklical kristjanom prostosti, ali čez leto je pa razglasil vse vere enake pred postavo.«

»To je vse res,« odgovoril je oni, da bi ga še dalje dražil; »a to velja le za navadne ljudi. Kaj pa s tistimi, ki so posebno stregli po kristjanih; a misliš, da res ne bo šla glava za glavo, divja zver za divjo zver?«

»Kdo je to rekel?« vpraša Korvin in obledi.

»Vsaj prav naravno se mi zdi.«

»Pa tudi pravično, pravično,« pristavi neki drugi.

»E, pojdi pojdi,« odgovori Korvin, »toliko bodo še vedno človeku dali časa, da postane kristjan; jaz bi pa tudi kdo ve kaj rajše postal, kakor stal tam — —.«

»Kjer je stal Pankracij,« podražil ga je tretji.

»Molči,« zarenči pijanec v največji jezi in pokaže pesti:

»Le še enkrat mi imenuj to ime, če si upaš!«

»Seveda te bôde, ker ti je rekel, da boš umrl. Ha, ha, ha — divjega pantra semkaj za Korvina!« zakričal je draživec in jo urno pobrisal.

Za njim so tudi drugi zbežali, zakaj pijanec je začel divjati kakor besna zver, kleti in za njimi lučati kamenje. Naš tujec je šel svojo pot naprej, za njim pa je počasi omahoval Korvin proti lateranski baziliki — kar preplaši daljnega romarja strašno rjovenje in nato silni krik!

Ko je šel Korvin mimo koloseja in železnih kletk, v katerih so redili zveri za boje med seboj, gnalo ga je nekaj kar skoro nehoté k omrežju, za katerim je skakal lep panter; in začel ga je dražiti in se mu pačiti: »O, ti si pa res podoben tistemu, ki me bo požrl! Kako si lepo zavarovan v železni kletki!« Ali ta trenotek plane razkačena zver na omrežje in zgrabi s svojimi kremplji pijanca skozi železne palice za tilnik in goltanec ter ga strašno rani.

Pobrali so reveža in ga odnesli v njegovo stanovanje; naš jutrovec je šel za njim in našel je prav siromaško, pa kaj umazano in nečedno sobico, ter starega, shujšanega sužnja za postrežbo. Tujec je poslal po zdravnika, katerega pa dolgo ni bilo; medtem je sam skušal, kakor je vedel in znal, da bi ustavil kri.

Črez nekoliko je odprl ranjenec svoje vodene oči in debelo gledal tujca.

»Ali me poznaš?« vpraša ga vljudno romar.

»Tebe? Ne — pač, vendar — o moj lisjak, moj lisjak! Si že, si že; ali se še spominjaš najinega lova na vražne kristjane? Kje si se pač potikal toliko let? Ali si jih kaj prida polovil? Ha, ha, ha!«

»Tiho, tiho, Korvin! Če se ne boš držal prav mirno, ni več upanja, da bi ozdravel; pa tudi nimam rad, da me spominjaš tistih časov, ker sem sedaj sam kristjan.«

»Kristjan? Kaj, kristjan?« divje zakriči Korvin. »Ti, ki si prelil več kristjanske krvi kot marsikdo — ti kristjan? Ali so ti mar vse to odpustili? Ali moreš mirno spat? Ali te niso preganjale po noči furije? Ali ti ni ležala kača na srcu? Če ti je, povej mi, kako si se jih iznebil, da se jih še jaz; če te pa še niso — o prišle bodo, prišle — furije in strahovi! Zakaj bi neki ravno tebi prizanašali?«

»Le mirno, Korvin; le mirno in tiho bodi! Tudi jaz sem trpel, ravno tako, kakor ti; pa našel sem zdravilo, in tudi tebi ga hočem povedati. Le počakaj, da pride prej zdravnik — saj že gre.«

Prišel je, ogledal si reveža in mu obvezal hudo rano; vendar je dajal malo upanja za ozdravljenje, posebno ker je bila ranjencu že po razuzdanosti izprijena kri.

Ko odide zdravnik, vsede se tujec zraven njega in mu začne govoriti o božjem usmiljenju, in da tudi največjemu skesanemu grešniku rad odpusti, kakor je odpustil njemu samemu. Nesrečnik je ležal kakor otrpnel, slišal je pač, pa ne zapopadel, kar se mu je govorilo. In ko mu je razložil romar najpoglavitnejše resnice katoliške vere, nadaljeval je tako-le:

»Sedaj me boš pa znabiti vprašal, kako človek, ki veruje vse to, pride do odpuščanja grehov? Zgodi se v svetem krstu, ko je človek preroben v vodi in Svetem Duhu.«

»Kaj?« zarjove bolnik.

»Po prerodu v vodi svetega krsta.«

Bolnik še strašneje zarjove: »Voda, voda! Proč ž njo! Ne potrebujem je!« — In hud krč mu je začel stiskati ranjeni goltanec.

Tujec se prestraši in ga začne tolažiti: »Nikar ne misli, da te bomo sedaj-le v tvoji mrzlici vzeli iz postelje in topili v vodo; pri bolnikih je zadosti nekaj kapljic — ne več, kakor je v tej-le posodici. Ko bolnik pogleda posodico z vodo, začne se zvijati, pene so mu stopile iz ust in strašni krč ga je začel lomiti. Silni glasovi so prihajali iz njegovega grla, podobni bolj rjoventju divjih zveri kakor človeškemu glasu.

Romar je takoj spoznal, da se je prikazala strašna steklina, katero mu je prizadejala razdivjana zver. Komaj sta ga s služabnikom obdržala na postelji. Sedaj in sedaj je začel strašno preklinjati Boga in ljudi, ali vpiti:

»Vode mi hočejo dati! Vode, vode! Za me ne! Ogenj — ta je za me! Sem že v ognju; sem že — glejte, glejte, glejte — kako leze ob meni, okrog in okrog — zmeraj bliže, bliže, bliže!«

Tolkel je in mahal in pihal okrog sebe, in skušal pogasiti plamen, katerega je mislil videti. — K strežnikoma obrnjen je začel:

»Zakaj ga ne pogasita? Saj vidita, da me že žge!«

Tako je preteklo dan in napočila je žalostna noč. Huje in huje je pritiskala vročica in strašneje in strašneje je divjal; moči telesa pa so pojemale. Kar se vzdigne v postelji in s strašnim, mrtvim pogledom strmi kakor na nekoga pred seboj in razdivjano vpije:

»Proč, Pankracij, proč, proč! Dosti dolgo že zijaš v me!
Drži svojega pantra — drži ga, drži — na zatilnik mi hoče
planiti! Se že vzdiguje — o joj!«

Pri teh besedah siloma strga povoj od rane na vratu,
kakor bi hotel pahniti ljuto zver od sebe — črna kri se
vlije po njem — pade nazaj — in na siromašni postelji je
obležalo grdo truplo.

Tujec je videl umreti nespokorjenega preganjavca.

Konec.

Drugo jutro najdemo tujca na mestnem trgu, ko hodi
semtertja ter poprašuje po nekom. Naposled je v neki siro-
mašni hišici našel, kogar je iskal, in krenila sta v malo,
umazano pisarnico pred kapitolom. Izvlekla sta iz kota za-
prašene knjige ter v njih dolgo nekaj iskala. Našla sta,
kar je bilo že pred petnajstimi leti zapisano, potem pregle-
dovala še nekaj drugih razmršenih pisarij in nazadnje sta
vse zopet pahnila v kot — oba zadovoljna s tem, kar sta
našla zapisano, kakor je bilo videti.

»Prvič v svojem življenju se mi je zgodilo sedaj-le, da
pride po svojih dolgovih vprašat človek, ki je že pred pet-
najstimi leti ubežal,« reče lastnik siromašne hišice. »Gospod,
vi ste gotovo kristjan?«

»Sem po božji milosti!«

»Jaz sem si mislil; priporočam se, gospod! S takimi
obrestmi vam bom tudi jaz iz srca rad postregel vsak dan,
kakor moj oče Efrajm, ki je sedaj že v Abrahamovem na-
ročju. — Ti si pravi norec, ti,« je pristavil, ko je tujec to-
liko odšel, da ga ni mogel več slišati.

Veliko bolj veselega obraza kakor doslej in lahnejih
korakov je sedaj stopal tujec proti nomentanskemu dvorcu,
je tam molil pri grobu, potem pa grobokopa vprašal kakor
v dneh prijateljstva:

»Torkvat, ali bi mogel govoriti z gospodično Fabijolo?«

»O lahko; le idite z menoj.«

Med potjo še črhnila nista o nekdanjih letih; neko no-
tranje čutilo je menda obema velelo, da naj je vse pozab-
ljeno, kakor sta oba tudi upala, da je pri Bogu pozab-
ljeno in jima odpuščeno. Fabijola je bila ta dva dni doma
ostala in čakala tujca iz jutrovega; sedela je na vrtu pri
studenčku, ko je Torkvat pripeljal romarja in ga samega
pustil pri nji.

»Gospodična,« nagovori jo v največji ponižnosti, »ne bil bi si upal več stopiti pred vas, ko bi me ne bila prisilila pravičnost in hvaležnost.«

»Oroncij, — ali vas smem tako imenovati?« On prikimava. — »Vi pač nimate druge dolžnosti do mene, kakor tisto, katero nam naklada naš veliki apostol Janez: Ljubiti se med seboj.«

»O, vem, vem, da je tako blago vaše srce; zato bi se ne bil imel vrednega stopiti pred vas, ko bi me ne silila ostra dolžnost. — Kako se vam hočem zahvaliti za dobroto in ljubezen, katero ste skazovali nji, ki mi je sedaj ljubša kot vse, in za katero ste skrbeli, ker sem jo jaz zavrgel?«

»Saj mi jo je sam Bog poslal za angela variha. In le spomnite se tudi, da je Bog pripustil bratom, prodati Jožefa v Egipet, da je potem rešil ves rod.«

»Zares predobri ste meni nevrednežu! Ali ne bom se vam več zahvaljeval za tisto, kar ste storili nji, ki vam je povrnila dobrote — saj sem šele to jutro zvedel sam o vaši milosti, ki nisem imel gotovo nikakršne pravice do nje.«

»Ne vem, kaj mislite,« odgovori Fabijola.

»Hočem vam razložiti bolj natanko,« rekel je Oroncij, in začel: »Veliko let je že minulo, odkar sem eden izmed tistih mož, ki po sveti deželi živijo v puščavi in samoti, pa cele dneve in noči preživijo z molitvijo in premišljevanjem ter z delom svojih rok. Tudi hudo pokoro delamo za svoje pregrehe s postom, krotanjem in z molitvijo. Saj ste že slišali o takih možeh?«

»Sveti Pavel in Anton sta pri nas ravno tako znana, kakor na vzhodu,« bil je odgovor Fabijolin.

»Z najimenoitnejšim učencem Antonovim sem skupaj živel. Lepo me je učil in tolažil sveti mož z zgledom in besedo; vendar nekaj mi je vedno težilo srce in vznemirjalo dušo. Ko sem namreč pobegnil iz Rima, naredil sem velik dolg pri nekem Judu in mu obljubil silnih obresti; posojilo in obresti so morali tedaj že neizrečeno narasti. Jaz sem ta dolg storil prav premišljeno, vezala me je torej dolžnost, ga plačati; ali s čim, jaz revni puščavnik, katera ga živé rastline, ki poganjajo med peskom? Le nekaj je bilo še mogoče: svojemu upniku izročiti se za sužnja; naj me že sam obdrži in grdo ter zaničljivo ravna z menoj, ali pa če me proda drugemu — saj sem še trden za delo. Tako ali tako bi imel svojega Zveličarja za zgled in se to-

lažil s tem. Daž bi bil vse, kar sem imel — samega sebe. Ko sem danes iskal svojega upnika, našel sem njegovega sina; pregledovala sva knjige in našla, da ste vi plačali ves dolg za me. Jaz sem torej vaš suženj, gospodična Fabijola!« Pri teh besedah je ponižno pokleknil pred njo.

»Vstanite, vstanite,« reče Fabijola in se obrne v stran, ker so jo posilile solze. »Vi nikakor niste moj suženj, ampak moj dragi brat po Kristusu.«

Potem se je vsedla zraven njega in rekla: »Oroncij, jaz vas imam prositi za nekaj prav posebnega — povejte mi, kako vas je Bog privedel do tako krščanskega življenja?«

»Povedal vam bom prav ob kratkem, draga gospodična. To vam je znano, da sem pobegnil neko noč iz mesta, z menoj neki človek —,« beseda se mu je ustavila.

»Že vem, že vem, koga mislite — Evrota.«

»Res — nesreča naše hiše in vzrok mojega in trpljenja moje sestre. Za drage denarje sva si najela ladjo, ki naju je prepeljala z Laškega na Ciprški otok. Skušala sva tam z raznotero kupčijo, pa nič ni šlo po sreči — vse je nama izpodletelo. Ker je pojemalo najino premoženje, sklenila sva se preseliti v drugo deželo. Pripeljala sva se v Palestino in nekaj časa ostala v Gazi. Tudi tukaj se je naju vse nekako ogibalo, nisva vedela zakaj; in kmalu sva bila v silni revščini. Ko nisva ničesar več imela, kakor nekaj dragih kamenov, sicer veliko vrednih, katerih pa nikakor ni hotel Evrota dati od sebe — zakaj, ne vem — začel me je siliti, da naj zopet skusiva svojo srečo s preganjanjem kristjanov, katero je ravno takrat tam razsajalo. Prvič v življenju sem se mu takrat uprl in mu odrekel pokorščino. Nekega dne me vzame s seboj na izprehod in me pelje onkraj mesta globoko v puščavo do ozke, prav lepo obraščene dolinice. Košata palmova drevesa so dajala senco in studenček, ki je izviral izpod skalovja, je napajal zemljico. V skalovju je bilo videti več votlin in jam; o ljudeh pa ni bilo sledu. Drugega ni bilo slišati kakor šumljanje vodice. Ko sva se usedla, začne mi Evrota resnobra obrazu praviti, da je sedaj prišel čas, da storiva, kar je sklenil. Beračiti ne smeva, nihče ne sme videti naše rodbine v capah; takoj tukaj morava umreti, da najina trupla požro divje zveri in da potem nihče ne ve za naju. Pri teh besedah je izvlekel iz obleke dve steklenici, eno večjo, eno manjšo, in je urno popil, kar je bilo v manjši. Jaz se branim in mu rečem, da ni pravično, naj bi jaz imel večjo po-

sodico, on pa manjšo. Odgovori mi, da je on že slab in star, jaz še mlad in čvrst, in da torej mora biti tako. Ker me ni nič kaj veselilo, že umreti, zato sem se mu zelo branil. Ali njega sedaj popade neka peklenska togota; zgrabi me in pritisne na tla, pa mi vlije vso tekočino iz steklenice v goltanec. — V tem trenutku me popolnoma zapusti zavest in tako sem ležal, dokler se nisem prebudil v neki skalnati votlini in začel s slabim glasom klicati po pijači. Častitljiv starček s sivo brado mi prinese v leseni posodi vode k ustom. »Kje je Evrota?« ga vprašam. »Ali je to vaš tovariš?« me vpraša stari puščavnik. »Je,« mu rečem. »Mrtev je,« mi odgovori. Jaz ne vem, kako se je to zgodilo, da je on umrl, jaz pa ne, ali iz vsega srca sem se zahvalil Bogu za rešitev. — Ta starček je bil Hilarijon, iz Gaze doma, ki je več let preživel pri svetemu Antonu v Egiptu, potem pa se vrnil v svojo domovino, da bi tudi ondot vpeljal puščavniško življenje. Imel je tudi že več učencev okrog sebe, ki so stanovali po votlinah, svoja zmerna jedilca uživali v senci palmovih dreves in se krepčali s studenčkovo vodico. Ko sem ozdravel, mi je kaj dopadlo njih sveto življenje in ganila me je njih dobrotljivost in pobožnost. Tukaj sem videl v pravi veličastni podobi ono vero, katero sem jaz preganjal; stopili so mi v dušo zopet nekdanji lepi nauki moje rajne matere in zgled sestrin, poslušal sem glas milosti božje v svojem srcu, začel objokavati svoje hudobije in prejel o veliki noči sveti krst.«

»Potemtakem sva si dvakrat brata,« rekla je Fabijola; »tudi jaz sem bila o veliki noči prerajena k večnemu življenju. Kaj pa sedaj mislite početi?«

»Še danes se napotim domov; saj sem dosegel, kar sem želel; hotel sem poplačati svoj dolg in na Nežin grob položiti kak dar. Saj še veste,« pristavil je smehljaje, »da so me vaš oče, čeravno nevede, preslepili, da hrepeni po mojih dragocenostih, katere sem nosil na sebi. Jaz bedak! Vendar sem sklenil pri svoji izpreobrnitvi, da ji podarim najdražje, kar mi je še ostalo.«

»Kaj pa, ali imate pripomočkov za popotovanje?« vpraša ga Fabijola.

»Dobrotljivost vernikov mi je pripomočkov več kot zadosti. Imam priporočilnih pisem škofa iz Gaze, ki mi pridobijo povsod hrane in prenočišča, kamor pridem; vendar hočem od vas vzeti kozarec vode in grižljive kruha v imenu Gospodovem.«

Ko sta vstala in šla proti hiši, plane skozi grmovje neka črna ženska kakor v obupnosti pred Fabijolo:

»O, rešite me, rešite, draga gospa! Pregarja me, umoriti me hoče!«

Fabijola je spoznala žensko, bila je njena nekdanja sužnja Afra; sivi zmršeni lasje in njen obraz je kazal, da trpi največjo revu. Vpraša jo, kdo joregarja?

»Moj mož,« je odgovorila. »Že dolgo grdo in neusmiljeno ravna z menoj, danes pa še posebno divja nad menoj. Oj, rešite me, rešite me!«

»Tukaj ni nevarnosti,« rekla je Fabijola, »vendar kakor vidim, ti nisi srečna. Že dolgo, dolgo te nisem videla.«

»Res me niste videli, draga gospodična, pa čemu bi vam bila hodila razkladat svojo revu? O, zakaj sem zapustila vas in vašo hišo, kjer bi bila živela tako srečno! Pri vas in Siri, pa pri Graji in dobrosrčni stari Evfrozini bi se bila učila, kaj se pravi biti dober človek in bi se bila pokristjanila.«

»Ali si res že kdaj mislila na to, Jubala?«

»V svoji žalosti in ker me je pekla vest, mislila sem že davno na to, ker sem videla, kako so kristjanje srečni, in celo taki, ki so prej bili poredneži kakor jaz. Zato sem danes zjutraj nekoliko omenila o tem svojem možu, on pa me je začel pretepravati in mi je žugal, da me umori. Vendar, hvala Bogu, za silo sem se že seznanila s krščansko vero pri nekem prijatelju.«

»Ali mož že dolgo tako grdo ravna s teboj?« vpraša jo Oroncij, ker mu je bil enkrat stric pripovedoval o tem.

»Zmerom, odkar sem mu kmalu po zaroki povedala, da me je snubil neki tujec Evrota. To je bil pa tudi silno hudoben človek, poln črnih strasti in brezvesten nesramnež. Najžalostnejši spomini nanj me strašijo.«

»Kako je to?« pravi radovedno Oroncij.

»Preden je zapustil Rim, me je prosil, da mu napravim dve stekleničici strupene tekočine. Ena, je rekel, mora biti gotovo morilna, ker je namenjena nekemu sovražniku, druga pa naj človeku samo za nekaj ur vzame zavest, če bi znabiti sam tega potreboval. Ko je pozneje prišel po naročeno in sem ravno hotela povedati, da je v večji steklenici samo omotica, v oni četudi manjši je pa hud strup, ki umori v malo trenutkih — kar pride moj mož, in loti se ga ljubo-sumnost, da me zgrabi in telebi iz hiše. Jaz pa se bojim, da ne bi bila kriva smrti kakega človeka.«

Fabijola in Oroncij se spogledata, čudeč se božji pravici in čudnim njegovim potom, ko jih ustraši žalosten krik zamorkin — pogledata — in, o groza, v njenih prsih je tičala puščica. Oroncij pogleda okrog sebe in zagleda za mejo neki črni skremžani obraz peklensko se režati in v prvem trenutku je po cesti oddirjal neki Numidčan; tul s puščicami in lok sta mu šklepedrala po hrbtu. Med Fabijolo in Oroncijem je bila švignila puščica in Jubalo smrtno ranila.

»Jubala,« vpraša jo Fabijola, »ali želiš umreti kot kristjana?«

»Želim; iz srca.«

»Ali veruješ v enega, troedinega Boga?«

»Trdno verujem v vse, kar uči sveta Cerkev.«

»In na Jezusa Kristusa, ki se je učlovečil in umrl za grešnike?«

»Vse, vse verujem, kar vi.« Glas je prihajal že slab.

»Tecite, tecite!« velela je Fabijola Oronciju in mu kazala proti studenčku.

Zajel je vode v perišče, jo prinesel in zlil na glavo ubogi Afričanki ter zraven govoril besede svetega krsta. Ravno se je ločila njena duša, ko se je voda prerojenja mešala s krvjo sprave.

Po tem žalostnem prizoru, ki se je pa po drugi strani veselo končal, ukazala sta Torkvatu nekaj zastran pokopa dvakrat krščene izpreobrnjenke in sta šla v hišo. Oroncij je našel vse lično in snažno, nekdanje gizdavosti in potrata ni bilo več videti. Ko prideta do neke male sobice, zagleda tujec pri steni malo omarico, krasno okinčano z biseri, katero je krilo ravno tako dragoceno pregrinjalce. Ko stopi bliže, vidi na omarici zapisane sledeče besede:

»Kri blažene Mirijam, prelita od neusmiljenih rok.«

Oroncij obledi kot smrt, nato ga oblije rdečica — skoraj bi bil omahnil.

Fabijola je zapazila to, stopila je k njemu, ga priljudno prijela za roko, rekoč:

»Oroncij, tukaj notri je shranjeno tisto, kar naju mora pač oblit z rdečico, a vendar ne odvzeti srca.«

Ob teh besedah je pregrinjalce na omarici potegnila na stran in sedaj je zagledal notri Oroncij za njega in njegovo sestro toliko imenitno bogato vezeno opasnico, na nji pa dvojno ostro orožje, katerih osti sta bili od krvi zarja-

veli. Takoj je spoznal svoje bodalo, drugo se mu je pa zdelo podobno onim, s katerimi poganske gospodinje kaznujejo svoje sužnje.

»Midva oba sva prelila kri tiste, katero sedaj v nebesih častiva kot najino sestro; pa od tistega dne, ko sem jo jaz ranila in ji dala priložnost, pokazati njeno krepostno srce, zadel me je žarek božje milosti in razsvetlil mojo dušo. Kaj pa vi, Oroncij?«

»Tudi jaz sem čutil od tistega časa, ko sem jo trpinčil, milost božjo nad seboj, ki me je privedla do pokore in odpuščenja.«

»Tako se zgodi zmeraj,« končala je Fabijola. »Zgled našega Gospoda in Zveličarja stori mučence, mučenci pa nas s svojimi zgledi privedejo gori k Njemu. Kri mučencev nam omeči srca, Njegova kri nas očisti grehov; njih kri nam izprosi milosti, Njegova nam je podeli. Midva oba se imava njih krvi zahvaliti za najino novo dušno življenje.«

Pokleknila sta in dolgo tiho molila pred omarico z dragimi ostanki. Ločila sta se nato, in se nikoli več videla. Še nekoliko let je preživel Oroncij v svetem življenju in pokori; potem pa je naznanjal zeleni griček v mali, s palmami obsajeni dolinici blizu Gaze kraj, kjer je v miru počivalo njegovo truplo.

Fabijola je še veliko let preživela v svetosti in povsod delila dobrote, — potem pa je šla po svoje plačilo za Nežo in Mirijam!

K a z a l o .

	Stran		Stran
Predgovor	3	Nomentansko stanovanje	100
I. Mir.		Cesarski razglas	102
Krščanska hiša	5	Razna razlaganja.	108
Mučencev sin	7	Sovražniki v katakombi	111
Posvečevanje	10	Prva cvetlica	115
Nevernikovo gospodarstvo	12	Plačilo	120
Prijateljica	18	Dvojno maščevanje	127
Gostovanje	21	Javna dela in ječa	132
Slepa sirota	25	Sveta zadnja večerja	137
Nasprotni sklep	31	Boj	144
Ponočni shod	33	Krščanski junak	149
Kristjanje	39	Rešitev	153
Volk in lisjak	46	Oživljenje	158
Volk in lisjak med ovcami	50	Druga mučeniška krona	162
Mesec vinotok na Laškem	55	Razsodni dan; prvi del	166
Med kristjani	61	Razsodni dan; drugi del	172
Zbegana ovca	66	Razsodni dan; tretji del	179
II. Boj.		Duhovnik in zdravnik	189
Dijogen	75	Sprejeta daritev	192
Pod zemljo	81	Mirijamino življenje	197
Nad zemljo	84	Sladka smrt	203
Priprave za preganjanje	86	III. Zmaga.	
Smrt in žalost	90	Tujec iz jutrovega	209
Izdajavec	94	Tujec v Rimu	214
Devce	97	Konec	217

